

VYTAUTO
DIDŽIOJO
KARO
MUZIEJUS
2006 METAIS

VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJUS

VYTAUTO DIDŽIOJO
KARO MUZIEJUS
2006 METAIS

ALMANACHAS

KAUNAS 2007

UDK 355(474.5)(069)

Vi 322

REDAKCINĖ KOLEGIJA:

Atsakingasis redaktorius plk. lt. dr. Gintautas Sургailis, direktorius;
atsakingasis sekretorius Juozapas Jurevičius, ekspertas.

Redakcinės kolegijos nariai:

Rimas Banaitis, mokslinis sekretorius;

Eduardas Brusokas, LDK karybos istorijos skyriaus vedėjas;

doc. dr. Steponas Gečas, direktoriaus pavaduotojas;

Janina Karosevičiūtė, vyr. fondų saugotoja;

Dalė Naujalienė, Karybos istorijos skyriaus vedėja;

Algirdas Markūnas, Naujausiųjų laikų karybos istorijos skyriaus vedėjas;

Arvydas Pociūnas, direktoriaus pavaduotojas;

Kristina Rickevičiūtė, Archeologijos skyriaus vedėja;

Vilija Sapjanskienė, Ryšių su visuomene ir bendrojo skyriaus vedėja.

Stilistas Žilvinas Tamošaitis

Fotografas Liudvikas Žiemys

Dizainerė Vaiva Šimonienė

ISBN 978-9986-738-89-3

© Krašto apsaugos ministerija, 2007

© Vytauto Didžiojo karo muziejus, 2007

TURINYS

ŽODIS SKAITYTOJUI.....	7
SENOJO MUZIEJAUS ISTORIJA 1919–1930 M.....	8
LIETUVOS LAISVĖS SIMBOLIS.....	45
NAUJŪJŲ KARO MUZIEJAUS RŪMŲ STATYBOS AKCENTAI.....	50
VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJAUS 85 METŲ JUBILIEJUS.....	68
KAUNO KARO ISTORIJOS KLUBAS.....	72
VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJUS ŠIANDIEN (Muziejaus skyrių apžvalga).....	84
VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJAUS KOLEKCIJOS.....	102
2006 METŲ KONFERENCIJOS.....	145
2006 METŲ PARODOS.....	150
2006 METAIS MUZIEJAUS ĮSIGYTI ĮDOMIAUSI EKSPONATAI.....	174
MUZIEJAUS EDUKACINĖS PROGRAMOS.....	196
2006 METŲ MUZIEJAUS LEIDINIAI.....	198
VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJAUS 2006 METŲ KRONIKA.....	199

Esu tikras, kaĶ Koro Muziejs —
Lietuvas valstybinyuma simbolis
vĶl saĶibeĶ visu diĶinyumu
dabarĶtai ir atĶinancĶoms
kartoms!

Valdis Adamsons.

2007. 01. 04.

Nuostabiai dėkoju už gerbiamą
Lietuvos kaimo miestų ir miestelių
sėkmingą sąjungimą, įsivertinimą,
ir patikimą Lietuvos miestams
ir joms sveitimus.

Lietuvos kaimo miestų energijos ir
veiklos tyrimai turint iš pradžių
mažą Lietuvos darbot.

Pagarbiai

Lietuvos Respublikos
kaisto sąjungos ministru

2006.11.22.

Juozas Plepius

ŽODIS SKAITYTOJUI

Gerbiamieji skaitytojai,

Jūsų rankose – naujas leidinys „Vytauto Didžiojo karo muziejus 2006 metais“. Tai tęstinis periodinis leidinys, kurį tikimės leisti kasmet.

Kadangi esame vienas iš seniausių Lietuvos muziejų, šio almanacho puslapiuose norime daugiau papasakoti apie save ir savo istoriją, nes Muziejaus istorija neatsiejama nuo Valstybės istorijos. Juk ne veltui krašto apsaugos ministras 1921 m. sausio 22 d. įsakymu Nr. 17 kariuomenei skelbė, kad „kuriamas Karo muziejus turi prakilnų ir garbingą tikslą – pagaminti būsiančioms kartoms amžiną paminklą to, kaip Lietuva, per amžius priešų varginta, numetė vergijos pančius ir su ginklu rankose, per skausmus ir kovas pasiekė Nepriklausomybę“.

Šis leidinys – tai pirmiausia ataskaita to, ką per metus nuveikėme, padarėme, kuo pasipildė mūsų fondai. Jame spausdiname mokslinius bei mokslo populiarinimo straipsnius, supažindiname su kolekcijomis, Muziejuje veikusiomis ir veikiančiomis parodomis, naujais eksponatais, savo kasdiene veikla.

Tikimės, jog perskaitę šį almanachą, panorėsite dar kartą apsilankyti mūsų Muziejuje.

Redakcinė kolegija

*„Mūsų Karo muziejus – tai neišsemiamas
Tėvynės meilės jausmų žadinimo ir gai-
vimo šaltinis.“ A. Vokietaitis*

SENOJO MUZIEJAUS ISTORIJA 1919–1930 M.

Aušra Jurevičiūtė

Dar tebesitęsiant kovoms dėl Nepriklausomybės su bolševikais ir bermontininkais, kariuomenės vadovybė nusprendė steigti Karo muziejų, kuris atspindėtų nepriklausomos Lietuvos kariuomenės istoriją, eksponuotų senovės karų regalijas. 1919 m. gruodžio 15 d. Krašto apsaugos ministerijos valdytojas ir laikinai einantis vyriausiojo kariuomenės vado pareigas gen. ltn. Pranas Liatukas pasirašė įsakymą Lietuvos kariuomenei Nr. 205, kuris skelbė: „Gydytojui pulkininkui Vladui Nagevičiui, kaip istorijos paminklų rinkimo žinovui, pavedu imtis prie Krašto Apsaugos Ministerijos Lietuvos Karo Muziejaus tvėrimo. Pavedu jam kreiptis į įstaigas ir asmenis, kurie šiam reikalui gali padėti. Dalių vadams ir karo komendantams įsakau teikti jam reikalingas žinias ir pagalbą.“¹ Nors įsakymas ir buvo išleistas, nebuvo suspėta ką nors nuveikti. Sutrukdė prasidėjusios žūtibūtinės kovos su lenkais. Tik joms pasibaigus buvo vėl sugrįžta prie muziejaus idėjos įgyvendinimo. Reali pradžia buvo Krašto apsaugos ministerijos įsakymas kariuomenei Nr. 17, pasirašytas krašto apsaugos ministro bei einančio vyriausiojo kariuomenės vado pareigas plk. ltn. Konstantino Žuko ir generalinio štabo viršininko plk. Konstantino Kleščinskio 1921 m. sausio 22 d. Pirmasis įsakymo paragrafas skelbė, kad steigama nuolatinė „Karo istorijos kolegija“, kuriai pavedama rūpintis pulkų istorijos rašymu ir Karo muziejaus bei archyvo organizavimu. Kolegijos nariais buvo paskirti gen. ltn. Maksimas Kattchė, gen. ltn. Juozas Kraucevičius, gen. ltn. Valerijonas Ramanauskas, gydytojas gen. ltn. Vladas Nagevičius, plk. Juozas Litvinas, plk. ltn. Mikas Gedgaudas, plk. ltn. Arvidas Jansonas, gydytojas plk. ltn. Pranas Šližys, mjr. Leonas Šilingas, kpt. Juozas Papečkys, kpt. Vytautas Steponaitis, kpt. Jonas Laurinaitis, kpt. Antanas Užupis, kpt. Stasys Dirmantas, vyr. ltn. Jurgis Bobelis, vyr. ltn. Juozas Urbšys, veterinarijos gydytojas Kazys

¹ Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 205, Kaunas, 1919 m. gruodžio 15 d., Rikiuotės skyrius, § 21.

Brg. gen. Vladas Nagevičius

Trumpis, karo valdininkas (toliau – k. v.) Juozas Grigaitis ir Šaulių sąjungos vadas Vladas Putvinskis². Pirmininkauti kolegijai įsakyta gen. ltn. V. Nagevičiui, kuris buvo Valstybinės archeologijos komisijos narys, dirbęs praeities tyrinėjimų srityje. Pirmiausia buvo pradėtas steigti Karo muziejus. Įsakyme buvo nurodyta, kad kolegija darbą turi pradėti tuoj pat ir muziejų įrengti bei atidaryti vasario 16 d. – Nepriklausomybės paskelbimo dieną.

Antrasis to paties įsakymo paragrafas apibrėžė kuriamo muziejaus tikslą, kad „(...) Lietuvos Karo Muziejus turi prakilnų ir garbingą tikslą – pagaminti būsiančioms kartoms amžiną paminklą to, kaip

Lietuva, per amžius priešų varginta, numetė vergijos pančius ir su ginklu rankose, per skausmus ir kovas pasiekė nepriklausomybės“, ir užduotį „(...) atvaizdinti, kaip gimė toje pasaulio suirutėje Lietuvos kariuomenė, kaip ji augo, žygiavo, mušėsi ir tvarkė savo kasdieninį gyvenimą“. Ypač buvo kreipiamas dėmesys į tai, kad nebūtų pamirštas nė vienas žymesnis atsitikimas pulke ar dalyje, kad kiekvienas karininko ar kareivio nuopelnas Tėvynei būtų tinkamai įamžintas. Buvo konstatuojama, jog daug svarbių kariuomenės gyvenimo pėdsakų nyksta, ir tikimasi, kad muziejaus įsteigimas tą procesą sustabdys. Tokius didelius darbus atlikti galima tik bendromis Istorijos kolegijos narių, visų karininkų ir kareivių bei visos Lietuvos visuomenės pastangomis. Todėl buvo kviečiami visi prisidėti prie „bendro mūsų paminklo, Lietuvos karo muziejaus tvėrimo“³.

Buvo įsakyta visiems dalinių vadams ir kariams tinkamus daiktus siųsti į muziejų iki vasario 5 d. ir taip padėti Karo istorijos kolegijos nariams bei jos pirmininkui įrengti muziejų. Antrasis įsakymo paragrafas buvo perskaitytas visose kuopose, eskadronuose, baterijose ir komandose.

Kuriamame muziejuje buvo numatyta tokia ekspozicijų išdėstymo

² Įsakymas kariuomenei Nr. 17, Kaunas, 1921 m. sausio mėn. 22 d., Rikiuotės skyrius, § 1.

³ *Ten pat*, § 2.

tvarka: I skyriuje (įžanginiame) turėjo būti eksponuojama kovotojų už Lietuvos laisvę ir Nepriklausomybę galerija, senovės karų liekanos ir Lietuvos kariuomenės kūrimasis iki 1918 m. lapkričio 23 d. (už jos įrengimą atsakingi gen. ltn. V. Nagevičius ir kpt. J. Laurinaitis); II skyriuje (pagrindiniame) lankytojai turėjo išvysti rikiuotės ir karo operacijų schemas, diagramas bei piešinius, kariuomenės apginklavimo ir aprūpinimo istoriją. Ši skyrių turėjo tvarkyti komisija, į kurią buvo įtraukti gen. ltn. M. Kattchė, vyr. ltn. J. Urbšys (atsakingas už karo operacijų parodymą), plk. ltn. A. Jansonas (atsakingas už kariuomenės apginklavimo istoriją), vyr. ltn. J. Bobelis (atsakingas už rikiuotės schemas, diagramas ir kt.), k. v. J. Grigaitis (atsakingas už kariuomenės aprūpinimo istoriją). Šio skyriaus pirmininku buvo paskirtas gen. ltn. M. Kattchė. III skyriuje (rikiuotės dalių) turėjo būti parodyta Krašto apsaugos ministerija, Generalinis štabas, pėstininkų dalys, kavalerija, artilerija, aviacija, inžinerija ir šauliai. Už šio skyriaus įrengimą buvo atsakinga tokia komisija: gen. ltn. V. Ramanauskas ir kpt. S. Dirmantas, atsakingi už Generalinio štabo ir pėstininkų dalių ekspozicijas, gen. ltn. J. Kraucevičius ir plk. J. Litvinas (raitelių pulkų istorija), plk. ltn. M. Gedgaidas (artilserija), mjr. L. Šilingas (inžinerija), V. Putvinskis (šaulių istorija). Šio skyriaus rengimo pirmininku paskirtas gen. ltn. V. Ramanauskas. IV skyriuje turėjo būti rodomi karo teismo (atsakingas kpt. J. Papečkys), sanitarijos (plk. ltn. P. Šližys), veterinarijos (vet. gyd. K. Trumpis), karo literatūros (kpt. V. Steponaitis) eksponatai bei priešų uniformos ir apginklavimas (kpt. A. Užupis). Šio skyriaus pirmininku paskirtas plk. ltn. P. Šližys⁴. Visiems numatytiems darbams atlikti buvo sudaryta Karo istorijos kolegijos komisija, į kurią įėjo ekspozicinių skyrių rengimo pirmininkai: gen. ltn. M. Kattchė, gen. ltn. V. Ramanauskas, gen. ltn. J. Kraucevičius, kpt. J. Papečkys, k. v. J. Grigaitis. Komisijos pirmininku paskirtas k. v. J. Grigaitis⁵.

Muziejaus patalpoms buvo skirta sena rusų cerkvė ir buvęs 111-ojo Dono pėstininkų pulko maniežas, pastatytas dar iki 1844 m. Vokiečių okupacijos metais ten buvo prekių sandėlis ir automobilių garažas. Kuriant muziejų buvo svarbu ne tik surinkti eksponatus, bet ir parengti gautąjį pastatą muziejaus reikmėms. Buvo numatyta pasirūpinti apsauga pastatą aptveriant dygliuota tvora, o viduje įvedant elektrą ir sukomplektuojant gaisro gesinimo prietaisus. Paskutinėmis sausio dienomis buvo baigti tvarkyti langai, sienos, lubos, pasiruošta priimti eksponatus. Muziejaus patalpų globėjo pareigos buvo patikėtos inžinieriui k. v. Antanui Breimeriui, o jo priežiūrai ir ūkiui tvarkyti

⁴ *Ten pat*, § 4.

⁵ *Ten pat*, § 5.

buvo sudarytas komitetas iš šių asmenų: inžinieriaus k. v. A. Breimerio, mjr. L. Šilingo ir k. v. J. Grigaičio⁶. Komitetui pirmininkavo muziejaus konservatorius. Karo muziejaus konservatoriumi 1921 m. sausio 22 d. Įsakymu kariuomenei ir pirmuoju Karo muziejaus įsakymu buvo paskirtas gydytojas gen. ltn. V. Nagevičius⁷.

1921 m. sausio 25 d. Kaune įvyko kariuomenės dalių atstovų suvažiavimas, kuriame buvo informuota, kas bus daroma kuriant muziejų ir kokie eksponatai būtų tinkami bei reikalingi. Buvo pabrėžta, kad nė vienas svarbesnis atsitikimas pulke ar dalyje neturėtų praeiti muziejaus nepastebėtas, kad būtų paminėtas kiekvienas karininko, kareivio nuopelnas Tėvynei.

Rengiant muziejų buvo susidurta su daugybe problemų, kurių negalėjo išspręsti įkurtos Karo istorijos kolegijos nariai, todėl buvo priimtas sprendimas kooptuoti į ją kunigą Juozą Tumą-Vaižgantą ir dailininką Antaną Žmuidzinaičių. Jie buvo priimti kaip steigiamo Karo muziejaus bendradarbiai ir pirmojo ekspozicijos skyriaus „Galerijos kovotojų už Lietuvos laisvę ir Nepriklausomybę“ tvarkytojai⁸. Dailės klausimais turėjo patarinėti dailininkas Petras Kalpokas. Darbų buvo tiek daug, kad įsakymo tvarka buvo įsteigta ir Karo muziejaus vykdomoji komisija. Ją sudarė: pirmininkas kpt. Aleksandras Balsys, nariai inžinieriai k. v. A. Breimeris bei kpt. Viktoras Rėklaitis ir dailininkas P. Kalpokas. Už šios komisijos darbą buvo atsakingas k. v. J. Grigaitis. Į muziejų vežamus eksponatus buvo nutarta priimti vasario 10 d., 10 val., Butų skyriuje, kuris tuo metu buvo Vytauto pr. 59. Jiems priimti ir registruoti buvo paskirtas ypatingųjų reikalų 3 rūšies karininkas prie krašto apsaugos ministro kpt. A. Balsys. Šis karininkas ne tik padėjo kurti muziejų, bet ir nuo 1921 m. rugpjūčio 1 d. buvo paskirtas į Karo muziejaus valdybą⁹ bei tarnavo ten iki 1921 m. spalio 10 d. Nuo tos dienos jo pareigas perėmė Karo sanitarijos valdybos karo valdininkas Petras Šeštakauskas¹⁰.

Nors buvo sudaryta daug komisijų, visas organizacinis darbas užgulė vieno žmogaus, gen. ltn. V. Nagevičiaus pečius, „kuris tuo laiku tiek daug parodė veiklumo ir energijos šiame darbe, kad karo muziejaus organizavimas ėjo milžiniškais žingsniais“¹¹. Karo istorijos kolegija, įsteigta muziejaus kūrimo

⁶ *Ten pat*, § 7.

⁷ KAM Karo muziejui įsakymas Nr. 1, 1921 m. sausio 22 d., Lietuvos centrinis valstybės archyvas (Toliau: *LCVA*), f. 1764, ap. 1, b. 330, l.1.

⁸ Įsakymas kariuomenei Nr. 24, Kaunas, 1921 m. vasario 1 d., § 1.

⁹ Įsakymas kariuomenei Nr. 192, Kaunas, 1921 m. rugpjūčio 18 d., § 3.

¹⁰ Įsakymas kariuomenei Nr. 236, Kaunas, 1921 m. spalio 12 d.

¹¹ Akiras, *Karo muziejus, Kaunas, 1930 – Vytauto Didžiojo – metai*, p. 8.

Mjr. Aleksandras Balsys

Mjr. Petras Šeštakauskas

pradžioje, neilgai gyvavo ir po dviejų posėdžių nustojo veikusi „kolegijos nariams neparodant susiinteresavimo, o iš dalies ir todėl, kad ano laiko priskirtieji kolegijon viršininkai buvo kilnojami iš Kauno į kitas įvairias vietas“¹².

Labai trūko eksponatų muziejaus ekspozicijai įrengti. Buvo kreiptasi į žmones, kad atneštų ką turintys padovanoti muziejui, o jei nenorėtų palikti, kad bent leistų padaryti kopijas. Kai kurie daiktai buvo pasiskolinti: iš Jono Mačiulio-Maironio – Vytauto portretas, iš Liudomiro Sledzinskio – paveikslas „Kęstutis ir Biruta“, o iš Petro Kalpoko – ant plono audinio tapytas Vytis. Pirmieji eksponatai iš pulkų buvo Nepriklausomybės kovų trofėjai – patrankos, šautuvai: 1919 m. gruodžio mėnesį iš bermontininkų atimta 3 colių rusiška ir 7,7 mm kalibro vokiška patranka, o iš lenkų – prancūziška patranka „Jadzė“¹³, iš LDK Vytauto 3-iojo pėstininkų pulko gautas trofėjinis austriškas karabinas, kurį 1919 m. liepos 21 d. ties Vaitkaičiais (Ukmergės apskr.) paėmė vyr. ltn. Pranas Uogintas iš lenkų karininko, kuris į lietuvi metė granatą, o pastarasis lenką nušovė¹⁴, ir LDK Mindaugo 4-ojo pėstininkų pulko vado dovana – iš bolševikų karininko Ramygaloje atimtas amerikietiškas „Vinčester“ sistemos šautuvas¹⁵, iš Margio 6-ojo pėstininkų pulko – prancūzų sistemos šautuvas, atimtas iš lenkų 1920 m. lapkričio mėnesį¹⁶. Visi minėti

¹² Dr. J. Basanavičius, Iš Karo muziejaus istorijos (atviras laiškas Valdžios ir Seimo atstovams), (toliau Dr. J. Basanavičius, Iš Karo...), *Lietuva*, Nr. 236, 1924 m. spalio 18 d.

¹³ Artilerijos skyriaus turto sąrašas, *LCVA*, f. 1764, ap. 1, b. 15, l. 1.

¹⁴ LDK Vytauto 3 p. p. padovanoto muziejui turto sąrašas, *ten pat*, b. 18, l. 1.

¹⁵ Mindaugo 4 p. p. perduoto turto sąrašas, *ten pat*, b. 19, l. 1.

¹⁶ Margio 6 p. p. perduoto pulko sąrašas, *ten pat*, b. 21, l. 1.

šautuvai muziejuje saugomi iki šiol, tačiau patrankos neišliko. Jas sunaikino nacistiniai ir sovietiniai okupantai.

Iš šių eksponatų buvo formuojama ekspozicija. Buvo pakabintas aeroplanas ir keliasdešimt nuotraukų iš Lietuvos kariuomenės pulkų istorijos bei Nepriklausomybės kovų. Karinius eksponatus muziejus gavo nemokamai, o kitokiems įsigyti neturėjo pinigų. Savo aukomis muziejaus kūrimą parėmė Prezidentas Aleksandras Stulginskis, paaukojęs 25000 auksinų, Amerikos lietuviai per Antaną Smetoną perdavė 32000 auksinų¹⁷. Dalis šių pinigų buvo panaudota įsigyti A. Žmuidziničiaus dviem Vyties ženklams už 3000 auksinų, paveikslui „Regėjimas“ už 5000 auksinų, K. Šimonio M. K. Čiurlionio „Vyties“ kopijai už 2000 auksinų¹⁸. Pirmajai muziejaus ekspozicijai buvo išleista 9982 auksinai 90 skatikų¹⁹. Tik 1921 m. liepos 18 d. Ministrų kabinetas nutarė leisti Krašto apsaugos ministerijai paimti 230000 auksinų kreditą „Karo muziejui įtaisyti ir išlaikyti 1921 m.“²⁰

Karo muziejus turėjo būti atidarytas vasario 16 d. Atidarymas buvo įtrauktas į Nepriklausomybės 3-ųjų metinių šventės programą. Laikraštis „Lietuva“ skelbime dėl Vasario 16-osios rašė: „Sausio 31 įvyko valstybės įstaigų pasitarimas dėl renginio šiemet. (...) Kaunui pasitarimas numatė dar ypatingą šventės programą, į kurią įeina, be iškilmingų pamaldų, parado, iliuminacijų ir t. t., dar artilerijos saljutai, prožektorių šviesa, šviesos parašai ore, plačioms minioms prieinami teatro vaidinimai, paskaitos visose miesto dalyse ir Karo muziejaus atidarymas.“²¹ Karo muziejų 1921 m. vasario 16 d., 15 val., atidarė Prezidentas Aleksandras Stulginskis, pašventino kanauninkas Juozas Tumas. Iškilnėse dalyvavo Latvijos Steigiamojo Seimo delegacija: Latvijos Steigiamo Seimo pirmininkas A. Petrevicas (A. Petrewic), nariai A. Klichvė (A. Klihwe), M. Antonas (M. Antons) ir Kaune rezidavusių estų, italų, anglų bei kitų užsienio misijų atstovai, Lietuvos Steigiamojo Seimo, Vyriausybės nariai, visų ginklų rūšių kariuomenės, Karo mokyklos, Kauno visuomenės atstovai. Tokia gausi latvių delegacija atvyko todėl, kad Latvijos Respublika 1921 m. vasario 16 d. Lietuvą pripažino de jure. Po iškilmingo atidarymo buvo įteikti 1-ojo laipsnio Vyties kryžiai karo invalidams Jurgiui Pratkevičiui, Matui Gudaičiui, Beniui Mituzai, Jonui Rimeikiui, Felicijonui Daugvilai, Jurgiui Starkui, Antanui Veiveriui, Nikodemui Petrauskui, Jonui Kovierai, Jonui Janužiui, Jurgiui

¹⁷ Dr. J. Basanavičius, Iš Karo...

¹⁸ Išlaidos muziejaus įsteigimui ir išlaikymui, LCVA, f. 1764, ap. 1, b. 10, l. 11.

¹⁹ *Ten pat*, l. 2.

²⁰ *Ten pat*, l. 24.

²¹ Dėl „16 vasario“ šventės, *Lietuva*, Nr. 26, 1921 m. vasario 2 d.

Senasis Karo muziejus. XX a. 3-iasis dešimtmetis

Petravičiui, Antanui Jurelioniu, Jonui Bylai, Antanui Grincevičiui, Akymui Sazonovui, Pranui Čižinauskui, Antanui Digrevičiui, Kaziu Simanavičiui, Vincui Jackevičiui, Antanai Čepurnai, 2-ojo laipsnio – Jonui Karučiu²². Ne vienas jų vėliau tarnavo Karo muziejaus invalidų komandoje. Karo muziejaus įsteigimas per tokį trumpą laiką buvo neeilinis įvykis, todėl įvertindamas jo organizatoriaus nuopelnus, buvęs krašto apsaugos ministras plk. K. Žukas rašė: „Nors didelėje Muziejaus patalpoje eksponatų buvo ne per daugiausia, bet visi turėjome stebėtis, ką gali padaryti vienas žmogus per tokį trumpą laiką. Kiek čia buvo energijos įdėta, kiek galvota!“

Po iškilmingo atidarymo prasidėjo didelis ir sunkus kasdienis darbas renkant eksponatus. Į šį darbą aktyviai įsitraukė ir Krašto apsaugos ministerija. Kovo 15 d. krašto apsaugos ministras plk. K. Žukas Vietinės brigados vadui rašė: „Prie Karo muziejaus nuspręsta surinkti iš visos Lietuvos, iš visokių mūsų praeities periodų užsilikusias patrankas, mortyras, senus ginklus ir kitas senovės karo liekanas. Prašau pavesti slapto ir griežto mano vardu visiems miestų ir apskričių komendantams įsakymo, labai skubiai, surinktas apie nurodytus daiktus žinias, visas patrankas ir kt. paimti kariuomenės ar Artilerijos skyriaus žinion. Išpildymas būtinas ir neatidėliotinas.“²³ Panašaus

²² Įsakymas kariuomenei Nr. 46, 1921 m. kovo 1 d., § 1.

²³ KAM raštas Vietinės brigados vadui, 1921 m. kovo 15 d., *LCVA, ten pat*, b. 41, l. 15.

turinio telegrama buvo išsiųsta visiems KAM skyrių viršininkams ir karinių dalių vadams. Ne tik ginklai buvo renkami muziejui. Jis buvo aprūpinamas ir transportu. Plk. K. Žukas parašė raštą Tiekimų skyriaus viršininkui dėl perdavimo „Karo muziejui kupranugario ir asilo iš transporto“²⁴. Ką šios „transporto priemonės“ veikė muziejuje, nepavyko rasti jokių žinių. Kitokiu transportu muziejus buvo aprūpinamas pagal pateikiamus kariuomenės Tiekimų skyriui prašymus. Įvairiems darbams atlikti į muziejų buvo komandiruojami ir kareiviai bei samdomi civiliai tarnautojai, nes muziejus etatus gavo tik 1921 m. pabaigoje. Lapkričio 18 d. Steigiamasis Seimas trečiuoju skaitymu už uždarų durų patvirtino 10 laikinųjų muziejaus etatų²⁵. Juos turėjo užimti karo invalidai, Vyties kryžiaus kavalieriai, kurie turėjo būti salių saugotojai ir eiti sargybą prie paminklo „Žuvusiems už Lietuvos laisvę“. Pirmieji Karo muziejaus saugotojai buvo karo invalidai, Vyties kryžiaus kavalieriai Antanas Sereika, Jonas Dūda, Jonas Janužis, Jonas Byla, Akymas Sazonovas, Jurgis Pratkevičius, Jonas Karutis. 1925 m. II Seimas Karo muziejui patvirtino 14 taikos metų etatų²⁶.

²⁴ KAM raštas Tiekimų viršininkui, 1921 m. kovo 17 d., *ten pat*, l. 38.

²⁵ *Steigiamojo Seimo stenogramos*, 1921 m. lapkričio 18 d., I sesija, 141 posėdis, III skaitymas, Krašto apsaugos etatų svarstymas.

²⁶ *II Seimo stenogramos*, 1925 m. lapkričio 27 d., 211 posėdis, III skaitymas, Krašto apsaugos taikos metų etatų svarstymas.

Muziejaus pastatas buvo toliau remontuojamas ir pritaikomas ekspozicijoms. 1921 m. balandžio 14 d. buvo pradėtas perstatyti cerkvės varpinės bokštas, kuris pagal architekto Vladimiro Dubeneckio projektą turėjo tapti pilies kuoru. Bokštui nuversti ir luboms padaryti buvo pasamdytas Vladas Gžimalauskas. Jis šiuos darbus atliko už 2000 auksinų. Bokštas buvo mūrijamas trijų plytų storio, šis projektas buvo įgyvendintas per kelis mėnesius. 1921 m. rugpjūčio 10 d. buvo baigti bokšto mūrijimo darbai, o rugpjūčio 18 d. – ir bokšto viršaus piramidės. Už šiuos darbus mūrininkui Aleksandriui Jankauskui buvo sumokėta 6000 auksinų²⁷.

Kad būtų įrengtos ekspozicijos, reikėjo ne tik suremontuoto pastato, bet ir eksponatų. O norint įrengti numatytą kovotojų už Lietuvos laisvę ir Nepriklausomybę galeriją, reikėjo portretų. Todėl muziejaus organizatorius kariuomenės vadovybei iškėlė klausimą nuspręsti, kokių karių portretus reiktų eksponuoti muziejaus portretų galerijoje. Šiam klausimui spręsti buvo sušaukta speciali komisija: pirmininkas – Kariuomenės vadas plk. Juozas Stanaitis, nariai – Generalinio štabo viršininkas gen. ltn. M. Kattchė, Karo mokslo skyriaus viršininkas gen. L. Radas-Zenkavičius, kariuomenės inspektorius gen. ltn. Stasys Nastopka, gen. ltn. Juozas Liatukas ir Karo muziejaus organizatorius gen. ltn. V. Nagevičius. Komisijos balsų dauguma buvo priimtas nutarimas:

- „1. Leisti išstatyti Karo muziejuje atskirus portretus visų pasižymėjusių ir žuvusių už Lietuvos nepriklausomybę.
2. Visų gyvųjų, pasižymėjusių kovose už Lietuvos nepriklausomybę.
3. Visų krašto apsaugos ministrų, Kariuomenės vadų, Generalinio štabo viršininkų.
4. Pirmojo Karo muziejaus organizatoriaus gen. ltn. V. Nagevičiaus.
5. Pirmųjų mūsų kariuomenės vadų ir viršininkų, pradedant: rikiuotėje nuo bataliono vado imtinai, ne rikiuotėje arba įstaigose nuo asmenų su pulko vado teisėmis imtinai.
6. Vėlesnių mūsų kariuomenės vadų ir viršininkų tokioje pat tvarkoje (punktas 5), bet tik po šių mirties.“²⁸

Taip pat buvo įkurta ypatingoji komisija, kuri turėjo nustatyti, ką laikyti pasižymėjusiu kariu ir kurio portretas gali būti eksponuojamas, kokios išimtys ar apibrėžimai gali būti pritaikyti dėl 1-ajame skyriuje nurodytų asmenų ir kokio didumo bei kokios kategorijos portretai leistini. Komisiją sudarė: pirmininkas – generalinio štabo viršininkas gen. ltn. M. Kattchė, nariai – kariuomenės inspektorius gen. ltn. Stasys Nastopka, Karo muziejaus

²⁷ Sąskaita 1921 m. rugpjūčio 10 d., *LCVA*, f. 1764, ap. 1, b. 11, l. 72.

²⁸ Dr. J. Basanavičius, Iš Karo...

organizatorius gen. ltn. V. Nagevičius, gen. ltn. Pranas Liatukas ir dar vienas narys (pasirinktinai – A. J.)²⁹.

Ne tik portretų, kuriuos buvo galima nutapyti, reikėjo muziejui. Trūko ir įvairių eksponatų iš nesenos Lietuvos praeities. Krašto apsaugos ministras prof. J. Šimkus, kaip ir jo pirmtakai, ėmėsi iniciatyvos paskatinti muziejui reikalingų eksponatų rinkimą. 1922 m. sausio 14 d. buvo išleistas įsakymas Karo mokslo skyriui, kuriame buvo apibrėžtas Karo muziejaus vaidmuo lietuvių tautai bei pačiai kariuomenei ir įsakoma susirinkti vasario 6 d. muziejuje aptarti tolesnės jo veiklos krypties bei vystymosi. Drauge buvo liepiama visiems atvykstantiems karinių dalių atstovams atsivežti savo eksponatus pagal šį sąrašą:

„Dalių vadų ir pasižymėjusių karių paveikslus ir fotografijas, piešinius, raštus, įsakymus, charakterizuojančius dalies įsikūrimą, plėtimąsi, komplektaciją, kiek tai leidžia karo paslaptis, apdovanojimus, pasižymėjimus, oficialias iškilmes ir t. t. Visa tai, kas gali charakterizuoti operaciniu atžvilgiu atliktus karo žygius, atvaizduojant įvairiu būdu aplinkybes, kuriomis teko veikti daliai, jos laimėjimus, trofėjus, nuostolius ir t. t.

Kasdienio dalies gyvenimo ir darbo charakteristika (fotografijos, paveikslai): užsiėmimai, gimnastika, žaislai ir kiti vaizdai, laikraščiai, dienynei, kareivių išdirbiniai.“³⁰

Krašto apsaugos ministro įsakyme buvo kreipiamasi į kareivius raginant rinkti senovės istorijos liekanas ten, kur jie tarnauja ar gyvena, nes muziejui svarbu gauti visoje Lietuvoje išsklaidytus ginklus, paveikslus ir kitus su kovomis už Lietuvos laisvę bei lietuviybę susijusius daiktus. Šiame įsakyme buvo svarstoma ir kas muziejuje turėtų būti eksponuojama. Išskirtinis dėmesys turėtų būti kreipiamas į knygnešių veiklą, Lietuvos vargus Pirmojo pasaulinio karo metais, atskleidžiant Lietuvos sunaikinimo mastus ir surenkant okupantų valdininkų nuotraukas, uniformas, ginklus, nes ši medžiaga labai greitai nyksta. Todėl ministras prof. J. Šimkus įsakė atgaivinti anksčiau dalyse veikusias Muziejaus pulkų komisijas, o kur jos panaikintos, atkurti ir derinti veiklą su pulkų Švietimo komisijomis. Fotografijas ir paveikslus daliniai turėjo paruošti patys, o muziejus savo lėšomis juos įrėminti. Visą medžiagą iki vasario 6 d. pristatyti į muziejų, nes vasario 16 d. buvo numatytas iškilmingas Laisvės varpo pašventinimas, todėl tikėtasi, kad muziejus bus gausiai lankomas. Šį įsakymą pasirašė ne tik krašto apsaugos ministras, bet ir Karo mokslo skyriaus viršininkas gen. Leonas Radus-Zenkavičius bei Karo muziejaus organizatorius gen. ltn. V. Nagevičius.

²⁹ Įsakymas kariuomenei Nr. 145, Kaunas, 1922 m. liepos 4 d., § 3.

³⁰ Įsakymas kariuomenei Nr. 10, Kaunas, 1922 m. vasario 14 d. Karo mokslo skyrius.

Kaukelio statula prie senojo muziejaus. XX a.
3-iasis dešimtmetis

Ne tik kariuomenė rūpino-
si eksponatų kaupimu. Muziejaus
kūrimo idėjai nebuvo abejinga
ir Lietuvos visuomenė. 1921 m.
spalio mėnesį kunigas P. Jakubėnas
ir dr. J. Mikelėnas iš Biržų Karo
muziejui padovanojo Didžiojo Lie-
tuvos etmono kunigaikščio Jonušo
Radvilos portretą, broliai Jonas ir
Juozas Vailokaičiai parėmė pini-
gais – paaukojo 10000 auksinų,
Kretingos dvarininkas Aleksandras
Tiškevičius muziejui padovanojo
aliejumi tapytą paveikslą apie
Napoleono 1812 m. Vilniaus Ka-
tedroje Lietuvai paskelbtą deklara-
ciją³¹. Taip pat grafas iš savo parko
muziejui padovanojo aštuonis tujų

medelius, kurie buvo pasodinti prie paminklo „Žuvusiems už Lietuvos laisvę“,
o 1923 m. įrengtam fontanui – „dievaičio kaukelio statulą“, namų ūkio ir turtų
kaupėją³². Kaukelis iki šių dienų stovi priešais muziejų ir puošia fontaną.

Karo muziejaus kūrimą bei veiklą tuo metu parėmė ir Amerikos lietu-
viai. Jie aukojo įvairias pinigų sumas bei daiktus. Pavyzdžiui, JAV gyvenantis
kunigas dr. V. Bartuška padovanojo Vytauto gipsinį biustą³³, o per kpt. Ladą
Natkevičių iš Amerikos lietuvių organizacijų įvairiems Karo muziejaus reika-
lams buvo gauta 28300 auksinų auka³⁴. Muziejaus rinkinius papildydavo ir
nesenų įvykių „daiktai-liudininkai“. 1923 m. sausio 15 d. Klaipėdos kraštas
buvo prijungtas prie Lietuvos. 1923 m. gegužės 19 d. Klaipėdos krašto ir
Šilutės komendantas dovanojo tris šautuvus, kuriuos šauliai atėmė iš vokiečių³⁵,
o 1923 m. birželio 24 d. Antanas Kniukšta muziejui padovanojo Klaipėdos
sukilimo metu iš priešų atimtus pistoletą „Dreyse“ (Nr. 215652), policininko
kardą³⁶, tris kulkosvaidžius, kurių du – vienas vokiečių, 1915 m., lengvasis,

³¹ Dr. J. Basanavičius, Iš Karo ...

³² Aukos Karo muziejui, *LCVA*, f. 1764, ap. 1, b. 90, l. 24.

³³ Kunigo dr. V. Bartuškos dovana, *ten pat*, b. 39, l. 1.

³⁴ Karo muziejaus įsakymas Nr. 27, 1922 m. gegužės 13 d., § 4, *ten pat*, b. 331, l. 84.

³⁵ Klaipėdos krašto ir Šilutės komendanto dovana, *LCVA*, f. 1764, ap. 1, b. 90, l. 14.

³⁶ Antano Kniukštos dovana, *ten pat*, l. 8,

7,92 mm kalibro MG 08/15 (Maxim), ginklo Nr. 3707, ir antras prancūzų, 1915 m., 8 mm kalibro „Šoša“, ginklo Nr. 95574, 10 p. Klaipėdos savanorių pulko – ir dabar saugomi muziejuje³⁷. Daug jėgų bei energijos eksponatams rinkti skyrė ir konservatorius gen. ltn. V. Nagevičius. Ieškojo jų visoje Lietuvoje, o išgirdęs, kad rastas koks įdomus ar senas daiktas, siūsdavo karo invalidą parvežti į muziejų. Dr. J. Basanavičius taip pat prisidėjo prie eksponatų muziejui rinkimo, ieškodamas jų net Latvijos bažnyčiose ir muziejuose³⁸.

Karo muziejus buvo kuriamas kartu su sodeliu ir turėjo sudaryti visumą, kuri atspindėtų Lietuvos valstybingumo idėjos įgyvendinimą bei kovas dėl jos. Pirmuoju tų kovų įamžinimo simboliu tapo paminklas „Žuvusiems už Lietuvos laisvę“. Skulptorius Juozas Zikaras ir architektas V. Dubeneckis parengė paminklo projektą – iš kovų vietų atvežtų akmenų piramidę. Surinkti akmenis padėjo Susisiekimo ministerija. Statybos darbai prasidėjo 1921 m. liepos mėnesį. Labai trūko pinigų, nes lėšas paminklo statybai Ministrų kabinetas išbraukė iš Karo muziejaus sąmatos, todėl konservatorius gen. ltn. V. Nagevičius griebėsi gudrybės. Į vežimą įsisodinęs invalidų su gėlėmis, jis nuvažiavo į Seime vykusį Vyriausiojo Lietuvos gynimo komiteto posėdį ir pranešė norįs pasveikinti komitetą. Įteikus gėles buvo paprašyta skirti pinigų paminklo statybai. Buvo gauta 29248 auksinų pašalpa akmeninei paminklo daliai sumūryti, o J. Zikaro geležinį bareljefą, kuriame pavaizduota liūdinti lietuvaitė, dedanti gėlių puokštę ant brolio kapo, dovanai nuliejo Siaurųjų geležinkelių dirbtuvės, kurioms vadovavo inžinierius Antanas Graurogkas. O dailininkui J. Zikarui už darbą buvo sumokėta Hipatijos Yčienės JAV surinktais 47126 auksiniais³⁹. Paminklą sumūrijio Vladas Gžimalauskas. Jam padėjo kareiviai lietuviai, vadovaujami Vlado Šimaliausko ir Tomo Karkūno⁴⁰.

Paminklo „Žuvusiems už Lietuvos laisvę“ atidengimas buvo neeilinis įvykis. Iki atidarymo likus keturioms dienoms, Šaulių sąjungos salėje buvo sušauktas visuomeninių organizacijų atstovų susirinkimas, kuriame buvo aptarta paminklo atidengimo tvarka. Iškilmės prasidėjo spalio 16 d., 11 val. 30 min., Karo muziejaus sodelyje. Jose dalyvavo einantis Prezidento pareigas ir Steigiamojo Seimo pirmininkas Aleksandras Stulginskis, ministras pirmininkas Kazys Grinius, krašto apsaugos ministras prof. Jonas Šimkus, kiti ministrai, Steigiamojo Seimo nariai, užsienio šalių – Prancūzijos, Latvijos, Rusijos – atstovybės, danų konsulas Erikas Andreas Mathias Bieringas ir

³⁷ Gauti eksponatai iš 10 p. Klaipėdos savanorių pulko, *LCVA*, f. 1764, ap. 1, b. 87, l. 1.

³⁸ Raštas apie dr. J. Basanavičiaus kelionę į Latviją 1922 m., *ten pat*, b. 64, l. 66.

³⁹ Dr. J. Basanavičius, Iš Karo..., *Lietuva*, Nr. 237, 1924 m. spalio 20 d.

⁴⁰ Paminklas žuvusiems dėl Tėvynės laisvės, *Lietuva*, Nr. 224, 1921 m. spalio 6 d.

kitų konsulatų atstovai. Dalyvavo ir Tautų Sąjungos kontrolės komisijos nariai, kariuomenė bei visuomenė. Prie paminklo buvo laikomos šv. Mišios už žuvusiuosius. Paminklo atidengimo proga karinis orkestras sugrojo kompozitoriaus J. Tallat Kelpšos sukurtą ir pirmą kartą atliktą Gedulingą karinį maršą. O Starkaus diriguojamas operos choras giedojo „Libera“⁴¹. Po šv. Mišių einantis Prezidento pareigas A. Stulginskis atidengė, o seminarijos rektorius J. Mačiulis-Maironis pasakė trumpą kalbą ir paminklą pašventino. Jis visas buvo apjuostas gyvų gėlių vainiku. Daugybę vainikų padėjo ir susirinkusieji. Atidengimo iškilmėse kalbėjo einantis Prezidento pareigas A. Stulginskis, ministras pirmininkas K. Grinius, krašto apsaugos ministras prof. J. Šimkus, kariuomenės vadas gen. Juozas Kraucevičius, Vyriausiojo Lietuvos gynimo komiteto pirmininkas Mykolas Sleževičius. Po kalbų įvyko kariuomenės paradas, o po jo visi svečiai aplankė Karo muziejų. Iškilmių proga vakare visas miestas buvo iliuminuotas, iš Karo muziejaus bokšto į visas puses švietė prožektorius, grojo orkestras.

Po trijų dienų, kai buvo atidengtas paminklas „Žuvusiems už Lietuvos laisvę“, Karo muziejus įsigijo Garbės svečių knygą. Tai buvo didelio formato odinė knyga, kurios viršelį puošė dailininko J. Zikaro „Laisvės“ statula, o viršelio viršus, šonai ir apačia buvo „apkaišyta vokiečių 88 mm šoviniais“⁴². 1923 m. toje knygoje jau buvo pasirašę 1000 svečių.

Paminklas „Žuvusiems už Lietuvos laisvę“ buvo tikrai svarbus Lietuvos valstybei. Prezidentas A. Stulginskis specialiu įsakymu įvertino atliktus darbus ir jų vykdytojus: „Pavyzdinga tvarka, kokia pasižymėjo tos iškilmės, aiškių aiškiausiai rodo, kad prie jų prisirengta būta su visu reikiamu rūpestingumu ir atsidėjimu. Patsai paminklas žymėtinas savo originalumu: jis nežiba puikumu ar išdidumu, bet yra paprastas ir liūdnas, kaip ir mūsų tyki vargingoji senovė.“⁴³ Prezidentas įvertino skulptoriaus J. Zikaro darbą, kuris sugebėjo jam įkvėpti dvasią ir pastatyti prie „mūs tautinės brangenybės – Karo muziejaus“⁴⁴, o apie muziejaus konservatoriaus darbą įsakyme rašė, kad „čia rūpestingų rankų surinkta daug atminimo iš tų netolimos praeities mūsų žygių pakeltų dėl mūsų tėvynės laisvės – nepriklausomybės. Daug patarnavo tautai ir Valstybei tie garbingi Lietuvos piliečiai, kurių rūpesčiu neduoda žūti taip brangioms mūsų išsiliuosavimo ir Valstybės atstatymo relikvijoms“⁴⁵. Už šiuos darbus

⁴¹ Žuvusiems už laisvę paminklo atidarymas, *Lietuva*, Nr. 234, 1921 m. spalio 18 d.

⁴² Karo muziejaus Garbės knyga, *Lietuva*, Nr. 133, 1923 birželio 17 d.

⁴³ Įsakymas kariuomenei Nr. 276, Kaunas, 1921 m. lapkričio 28 d., § 1.

⁴⁴ *Ten pat.*

⁴⁵ *Ten pat.*

gen. ltn. V. Nagevičiui ir dailininkui J. Zikarui Prezidentas A. Stulginskis pareiškė širdingą padėką.

Paminklas „Žuvusiems už Lietuvos laisvę“ buvo svarbus ne tik tuo, jog įamžino žuvusiųjų atminimą, bet ir tapo vieta, gerbiama ne tik per Vals-tybės šventes, bet ir kasdien. Buvo išleistas krašto apsaugos ministro prof. J. Šimkaus 1922 m. rugsėjo 25 d. įsakymas kariuomenei, kuriame kiekvie- nam kariui buvo primenama, kad „(...) einant Kaune pro Karo muziejaus sodną, atiduoti „Žuvusiems už Lietuvos laisvę“ paminklui nustatytą karinę pagarbą žuvusiųjų atminčiai pagerbti“⁴⁶. Įsakymo tvarka 1922 m. gruodžio 14 d. buvo nustatyta, kokios vėliavos koku laiku ant kokių Karo muziejaus pastatų keliamos: „Valstybinė ir tautinė vėliavos Karo muziejaus bokšte, o taip pat Vyties Kryžiaus vėliava prie „Žuvusiems už Lietuvos laisvę“ paminklo nuo gruodžio 1 dienos ligi sausio 31 dienos imamai iškeliamos 9 val. ryto, o nuleidžiamos saulei leidžiantis. Kitais metų mėnesiais vėliavos iškeliamos 8 val. ryto ir nuleidžiamos saulei leidžiantis.“⁴⁷

Vien pro šalį praeinančių kariškių pagarbos žuvusiems, Karo mu- ziejaus konservatoriaus gen. ltn. V. Nagevičiaus manymu, buvo per maža. Todėl jis sugalvojo rengti specialų vėliavų pakėlimo ir nuleidimo ceremonialą, kuris būtų atliekamas kasdien tomis pat valandomis ir skirtas žuvusiems už Lietuvos laisvę kariam pagerbti. Apeigas pradėta atlikti 1923 m. birželio pradžioje. Jose dalyvaudavo Lietuvos karo invalidai – Karo muziejaus sau- gotojai. Paprastomis dienomis jos prasidėdavo valstybinės ir tautinės vėliavų pakėlimu Karo muziejaus bokšte ir nuleidimu 20 val. vakare. Žiemą rytais apeigos būdavo atliekamos vėliau, o vakarais – saulei leidžiantis. Ceremonialą pradėdavo iš bokšto dviem fanfaramis duodamas signalas „Susirinkti“. Tada karo invalidai, aprenkti nauja uniforma, su šalmais, kuriuos puošė Vyties kry- žius, išsirikiuodavo ir paėmę į rankas raitelių pikes, prie kurių buvo prisegtos Vyties kryžiaus kaspino spalvų vėliavėlės, dviem eilėmis išeidavo pro duris. Juos lydėdavo keturi trimitininkai, kurie grodavo kapelmeisterio Gudavičiaus sukurtą Invalidų maršą⁴⁸. Muzikantai ir karo invalidai žygiuodavo iki paminklo „Žuvusiems už Lietuvos laisvę“ ir išsirikiuodavo veidu į sodelį. Karo muziejaus saugotojų viršila duodavo komandą: „Valstybinės ir tautinės vėliavų pagerbi- mui ginklą gerbk! Vėliavas nuleist!“⁴⁹ Trimitininkams atliekant maršą, vėliavos nuleidžiamos ir duodama komanda: „Maldai kepure nusiimt!“ Po to buvo

⁴⁶ Įsakymas kariuomenei Nr. 207, Kaunas, 1922 m. rugsėjo 25 d., § 1.

⁴⁷ Įsakymas kariuomenei Nr. 278, Kaunas, 1922 m. gruodžio 14 d., § 2.

⁴⁸ Apeigos prie Karo muziejaus, *Lietuva*, Nr. 126, 1923 m. birželio 9 d.

⁴⁹ *Ten pat.*

grojama malda „Marija, Marija“, o ją atlikus, skambant Invalidų maršui, Karo muziejaus saugotojai lėtu žingsniu sugrįždavo į muziejų. Po metų, 1923-ųjų spalį, paminklas „Žuvusiems už Lietuvos laisvę“ buvo papuoštas metaliniu kryžiumi, kurį muziejui padovanojo Plungės klebonas.⁵⁰ Tuo pačiu metu buvo vykdomi fontano ir paminklo dr. J. Basanavičiui statybos darbai.

1922 m. Amerikos lietuviai Lietuvai padovanojo Laisvės varpą, kuris vasario 16 d. buvo pakabintas muziejaus bokšte. (Apie tai skaitykite dr. Stepono Gečo straipsnyje „Lietuvos laisvės simbolis“.) Taip pat bokšte buvo sumontuotas ir vasario 16 d. pradėjo veikti Berlyno firmos „C. F. Rochliz“ laikrodis, nupirktas už įvairių įstaigų aukas ir kainavęs 100022 auksinus⁵¹. Laikrodis mušė valandas į 220 pūdų (3334 kg) varpą iš tos pačios cerkvės bokšto. Laikrodžio laikas buvo nustatomas pagal Paryžiaus Eifelio bokšto elektros bangomis skleidžiamą signalą, kurio tikslumą tikrino radijo stotis.

Prieš montuojant bokšte laikrodį, kilo mintis ten įrengti ir varpų muziką, todėl 1922 m. vasario 21 d. buvo sukviestas Lietuvos muzikų pasitarimas, kuriame dalyvavo kompozitoriai J. Tallat Kelpša, Aleksandras Kačanauskas, Žadeika, Cnanievičius, gen. ltn. V. Nagevičius ir konservatorius k. v. Petras Šeštakauskas. Buvo priimtas sprendimas muziejaus bokšte įrengti varpų muziką. 1922 m. spalio pabaigoje į bokštą buvo įkelti devyni karinės įgulos cerkvėse Lietuvoje buvę varpai, kuriuos karo metais išsivežė besitraukianti Rusijos kariuomenė. Lietuvai jie buvo gražinti pagal 1920 m. Rusijos-Lietuvos taikos sutartį. Varpus išrinko ir derino Liubeko varpų fabriko direktorius Ohlsonas. Gautieji varpai neskleidė tono A, tad toks varpas buvo atvežtas iš Žemaičių vyskupijos, Papilės bažnyčios. Senajo muziejaus bokšte buvo pakabinti šių cerkvių ir bažnyčių varpai: Papilės R. K. bažnyčios (68 kg), Kėdainių stačiatikių (160 kg), Aukštosios Fredos (265 kg), Gardino (100 kg), sentikių cerkvės Suvalkų rėdybos (205 kg), Sofijos cerkvės Gardine (88 kg), Gardino Vladimiro cerkvės (420 kg), Perstuno cerkvės Suvalkų rėdybos (68 kg) ir Dubno cerkvės Suvalkų rėdybos (68 kg)⁵². Nugriovus senąjį Karo muziejų, šie varpai buvo parduoti įvairioms Lietuvos bažnyčioms. Muziką bokšto varpams parengė kompozitorius A. Kačanauskas. Muzikos vole buvo įrašytos Tautos himno ir giesmės „Marija gražiausia panelė“ natos. Ši giesmė tris kartus per dieną – 8, 12 ir 14 valandą – skambėdavo akordais

⁵⁰ Karo muziejaus sodely, *Lietuva*, Nr. 236, 1923 m. spalio 19 d.

⁵¹ Karo muziejaus įsakymas Nr. 9, § 1, 1922 m. vasario 11 d., *LCVA*, f. 1764, ap. 1, b. 331, l. 10.

⁵² Išimtų iš senajo Karo muziejaus ir parduotų bažnyčioms varpų sąrašas, *ten pat*, b. 196, l. 65.

arpeggio forma⁵³. Prezidentas A. Stulginskis varpų muzikai paaukėjo 25000, Lietuvos ūkio bankas – 75000, Lietuvos pramonės bei prekybos bendrovė – 25000, Lietuvos žemės ūkio spirito varyklos bendrovė – 21000, Lietuvos kooperacijos bendrovių sąjunga, draudimo bendrovė „Lietuva“, akcinė bendrovė „Nemunas“ – po 20000 auksinų ir t. t. Iš viso buvo paaukota 526712 auksinų, o išleista 511712 auksinų ir 75 litai⁵⁴. Apie senajo muziejaus bokšto varpus dr. J. Basanavičius rašė: „Kaip matoma, likimo norėta, kad tie varpai, kurie kitados buvo rusų valdžios gabenami Lietuvon skelbti pravoslaviją ir „obrusenija Severo-Zapodnovo iskonno ruskovo kraja“, nūnai, susirinkę iš Lietuvoje buvusių cerkvių Karo muziejaus bokšte, vakarais majestotiškai gieda Šidlavos giesmę, o didelių iškilmių dienomis, orkestro lydimi Lietuvos nepriklausomybei pagerbti, sutartinai griežia jos himną, pritariant Laisvės varpui.“⁵⁵ Tais pačiais metais bokšte buvo pakabinti ir didžiųjų Lietuvos miestų – Klaipėdos, Kauno bei Vilniaus – herbai.

Sodeliui papuošti reikėjo pinigų – tam jų nebuvo skiriama. Viskas buvo daroma už aukas. Aukojo ne tik lietuviai, bet ir užsieniečiai. Raudonojo Kryžiaus Vakarų Rusijai ir Baltijos valstybėms komisaras plk. Edvardas W. Ryanas muziejaus sodeliui papuošti padovanojo 100 rožių krūmų, kurie buvo pasodinti prie paminklo „Žuvusiems už Lietuvos laisvę“. Apie šią dovaną pats pulkininkas Karo muziejaus garbės knygoje rašė: „Šiandien aš turiu garbės pasodinti šimtą rožių krūmų šalia paminklo, pastatyto žuvusiems kovoje už Lietuvos laisvę kareiviams. Šios rožės sodinamos lietuvių tautos narsumui pažymėti... Aš tikiuosi tačiau, kad su pirmutiniais šių krūmų žiedais jau bus išsipildę Lietuvos teritoriniai pageidavimai, kurie, visų protingų ir teisingų žmonių manymu, yra teisingi ir teisėti.“⁵⁶ Dovanotosios rožės sodelyje gražiai augo. Gėlių buvo tiek, kad muziejaus administracija jas pardavinėjo. Rožių žiedų buvo galima nusipirkti iš budinčio karo invalido keturis kartus per dieną: 8, 12, 16 ir 20 valandomis⁵⁷. Pinigai, gauti už gėles, buvo skiriami sodelio priežiūrai. Tačiau rožės buvo ne tik pardavinėjamos, bet ir dovanojamos. Žmonės iki šiol atsimena, kad gen. V. Nagevičius rožes dovanodavo moterims ir merginoms, kurios „atsilankys Karo muziejuje tautiškais drabužiais apsitaisiusios“⁵⁸.

1923 m. lapkričio 23 d., Lietuvos kariuomenės penkerių metų

⁵³ Dr. J. Basanavičius, Iš karo..., *Lietuva*, Nr. 237, 1924 m. spalio 20 d.

⁵⁴ *Ten pat.*

⁵⁵ *Ten pat.*

⁵⁶ A. A. plk. E. Ryan'o atsisveikinimo žodžiai Lietuvai, *Lietuva*, Nr. 261, 1923 m. lapkričio 18 d.

⁵⁷ Parduodamos rožės, *Lietuva*, Nr. 141, 1924 m. birželio 26 d.

⁵⁸ Rožės duodamos dovanai, *ten pat.*

Dr. Jono Basanavičiaus biustas. XX a. 3-iasis dešimtmetis

Karo muziejaus sodelis

sukaktuvių proga, buvo atidengtas dailininko J. Zikaro sukurtas dr. Jono Basanavičiaus biustas, nulietas iš šovinių, paleistų į priešus, tūtelių, o postamentas – iš akmenų, rastų Didžiosios ir Mažosios Lietuvos pasienyje. Šiam paminklui pastatyti visuomenė paaukojo 5619,32 lito⁵⁹. Atidengimo iškilmės prasidėjo vakare, prieš vėliavų nuleidimo ceremoniją. Jų pradžia paskelbė Laisvės varpo dūžiai. Paminklą atidengė Prezidentas A. Stulginskis, pašventino J. Mačiulis-Maironis. Po to gen. ltn. V. Nagevičius visus pakvietė prie paminklo „Žuvusiems už Lietuvos laisvę“, kur buvo aukojamos šv. Mišios už žuvusiuosius. Joms vadovavo vyriausiasis kariuomenės kapelionas kunigas Antanas Palubinskas. Priešais paminklą pirmą kartą buvo uždegtas aukuras, pastatytas iš nuo dr. J. Basanavičiaus paminklo likusių akmenų. Aukuras turėjo priminti senovės apeigas: „Redde quod debes“ (grąžink, ką privalai). Tokia pat ugnis degė ir Paryžiuje žuvusių karių atminimui. Biusto atidengimas buvo

išskirtinis įvykis, nes jame dalyvavo pats dr. J. Basanavičius.

Gen. ltn. V. Nagevičiaus puoselėjamas muziejaus sodelis buvo įvertintas. 1924 m. Žemės ūkio ir pramonės parodos organizatoriai Karo muziejaus rožių sodelį apdovanojo aukso medaliu. Tuo metu sodelyje jau buvo pasodinta per 1000 rožių kelmų ir apie 200 medelių bei akacijų krūmų. Karo muziejaus sodininkas buvo Antanas Gelčius. Sodelio grožiu ir tvarka stebėjosi bei gėrėjosi

⁵⁹ Aukos dr. J. Basanavičiaus paminklui, *LCVA*, f. 1764, ap. 1, b. 89, l. 4.

ne tik Lietuvos visuomenė, bet ir svečiai. Apie Karo muziejaus sodelį Lietuvoje lankęsis anglų majoras Ruteris rašė: „Muziejaus daržas yra visai kitoks. Šičia lietuvis, matyt, padoriai laikosi. Jis nemėto šiukšlių ant švarių takelių – joms vieta medinėse dėžėse prie suolų. Miesto parke jis (t. y. lietuvis) gali būti nariu britų publikos, kuri visur palieka popieriaus maišelius, kaip sraigė savo pėdsaką, be atodairos užteršdamas visuomenės parkų veidą. Karo muziejaus darže lietuvis yra taip jau švarus, kaip ir vokietis Berlyno Tiergartene, kur policininkas stropiai daboja, kad nenumestum parke net vyšnios kaulėlio...“⁶⁰ Gražiamame sodelyje vykdavo ne tik vėliavos pakėlimo bei nuleidimo ceremonijos. Sekmadieniais, jei būdavo palankus oras, vykdavo koncertai, trukdavę valandą. Simfoniniams koncertams kartais diriguodavo J. Tallat Kelpša, kameriniams – smuikininkas M. Hofmekleris. Muzikas J. Žilevičius komentavo koncertuose atliekamus kūrinius. Į koncertus susirinkdavo net iki trijų tūkstančių klausytojų. Vėliau buvo rengiami ir dūdų orkestrų koncertai. Juose buvo atliekama norvegų, lietuvių liaudies, J. Gruodžio, S. Šimkaus, čekoslovakų kompozitoriaus J. Dvoržako, kitų autorių muzika. Šie koncertai buvo ypatingi tuo, jog juose kūriniai buvo atliekami tik po vieną kartą, nebuvo leidžiama šaukti „bis“ ir ploti. Publika susikaupusi išklausedavo visą koncertą. 1924 m. sausio–spalio mėnesiais įvyko 117 koncertų, o muziejų aplankė 90000 lankytojų⁶¹. A. Jakštas taip įvertino Karo muziejaus sodelyje vykusius koncertus: „Nesitenkindamas patriotizmo žadinimu, mūsų Karo muziejus yra pastatęs sau dar kitą tikslą – kultūrinti mūsų publiką... Viskas čia eina rimtai, tvarkingai, kultūringai. Generolui Nagevičiui, tų koncertų iniciatoriui ir organizatoriui, pridera visuomenės padėka...“ O gen. lt. V. Nagevičius prieš vieną tokį koncertą kalbėjo: „Mums, lietuviams, reikia siekti to, kas aukšta, prakilnu. Svarbu ne namas, į kurį mes renkames, bet nuotaika, kuri mus apima. Mūsų sieloje slypi jausmas siekti prakilnumo. Čia matome daug daiktų, kurie gal nedaug teturi meno, bet daug mums pasako, nes vaizduoja mūsų tautos praeitį ir kovą už laisvę. Kitas dalykas, kuris mus jungia, – tai muzika.“

Muziejaus sodelyje vykdavo ne tik muzikos koncertai. 1924 m. gegužės 10 d. buvo surengtos didžiulės iškilmės, skirtos Lietuvos karininkų apdovanojimui Čekoslovakijos karo kryžiais „Križ Vjlečny“. Ta proga Karo muziejaus bokšte buvo iškelta Čekoslovakijos vėliava, atliktas šiai progai skirtas karo invalidų ceremonias. Iškilmės prasidėjo 12 val. 30 min., jose dalyvavo Čekoslovakijos atstovas Lietuvoje prof. Janas Galia, kariuomenės vadas gen. S. Žukauskas, Vyriausiojo štabo viršininkas plk. Jonas Gričius.

⁶⁰ Anglo majoro Rutterio kelionė į Lietuvą, *Lietuva*, Nr. 148, 1925 m. liepos 7 d.

⁶¹ Dr. J. Basanavičius. Iš Karo... *Lietuva*, Nr. 236, 1924 m. spalio 18 d.

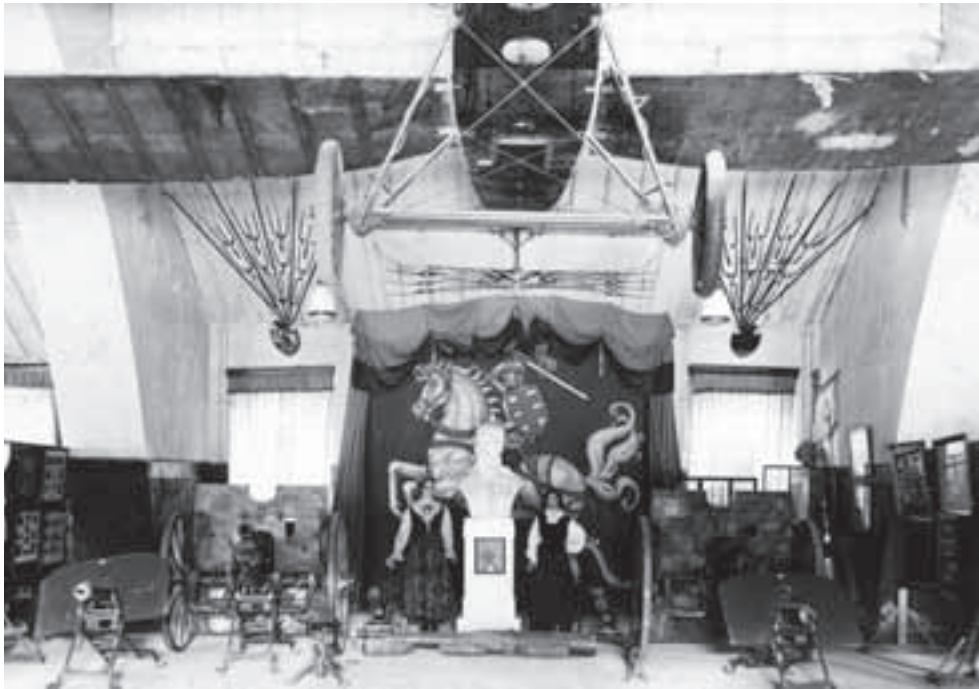
Senajo Karo muziejaus ekspozicija

Svečias pagerbė paminklą „Žuvusiems už Lietuvos laisvę“ padėdamas didelę gėlių puokštę, papuoštą Čekoslovakijos vėliavos spalvų kaspinais. Prof. J. Galia kiekvienais metais pagerbdavo žuvusiuosius ir padėdavo vainiką valstybės šventės proga prie paminklo nuo Čekoslovakijos Respublikos. Išvykdamas iš Lietuvos, kurioje dirbo nuo 1921 iki 1928 m., Karo muziejui padovanojo savo sukurtą maršą chorui ir orkestrui „Te Deum laudamus“⁶². Ta proga per vėliavos nuleidimo ceremoniją prof. J. Galia padėjo vainiką prie paminklo „Žuvusiems už Lietuvos laisvę“ ir susitiko su draugais bei pažįstamais, kurie susirinko muziejuje į Lietuvos draugo išleistuves.

Kasmet nuo 1921 iki 1928 m. buvo švenčiama Steigiamojo Seimo sušaukimo gegužės 15-ąją diena. Tą dieną dalis iškilmingų renginių vykdavo ir Karo muziejaus sodelyje. Susirinkdavo Valstybės ir Seimo atstovai, užsienio pasiuntinybių ir konsulatų atstovai, svečiai. Pavyzdžiui, 1925 m. gegužės 15 d. Karo muziejus buvo papuoštas trijų valstybių – Latvijos, Estijos ir Suomijos – vėliavomis, dalyvavo tų valstybių kariuomenės atstovai, nes ši šventė buvo skirta Baltijos ir Skandinavijos šalių santarvei ir bendradarbiavimui.

Karo muziejaus ekspozicijos tobulėjo taip pat greitai, kaip ir gražėjo

⁶² K. P. Prof. J. Galią išlydint, *Lietuvos aidas*, Nr. 174, 1928 m. rugšėjo 3 d.

Senajo Karo muziejaus ekspozicija

sodelis. Jos buvo išdėstytos keturiuose skyriuose. Įžanginiame buvo eksponuojama kovotojų už Lietuvos laisvę ir Nepriklausomybę galerija, pagrindiniame – karo operacijų schemas, rikiuotės, karinio aprūpinimo ir kariuomenės apginklavimo istorija, rikiuotės dalių skyriuje – eksponatai, susiję su ministerija, generaliniu štabu, pėstininkais, kavalerija, artilerija, aviacija, inžinerija, kariuomenės skyriuje – su karo teismu, medicina, veterinarija, spauda, taip pat prieš uniformos ir ginkluotė. Vėliau ekspozicija buvo papildyta lietuviškos spaudos draudimo, Šaulių sąjungos ir partizanų skyriais. Karo muziejaus aplankyti atvykdavo žmonių ir iš provincijos. Dažni lankytojai buvo mokiniai. Jiems ekskursiją neretai vedavo pats muziejaus organizatorius gen. ltn. V. Nagevičius. Jo vedama ekskursija trukdavo dvi valandas ir būdavo pradedama pasakojimu prie Kajetono Sklėriaus skulptūros „Lietuva“ bei A. Žmuidzinaičiaus paveikslo, vaizduojančio mūšio fragmentą. Toliau buvo pasakojama apie pulkų vėliavas paliepiant vaikams patiems perskaityti užrašus prie jų. Šalia vėliavų kabojo ir tų pulkų pavadinimuose įamžintų didžiųjų Lietuvos kunigaikščių portretai. Generolas akcentuodavo pasišventimą Tėvynei ir išdavystės niekšiskumą, „ypač lenkų išdavikų žygius prieš Lietuvą“⁶³. Moksleiviams buvo parodomas aeroplanas ir pirmasis Lietuvos kariuomenės

⁶³ A. Jakštas, Karo Muziejus – patriotizmo mokykla, *Lietuva*, Nr. 127, 1924 m. birželio 6 d.

arklys, dalyvavęs įvairiuose mūšiuose ir keturis kartus sužeistas. Tuo arkliu karo invalidas įjodavo į muziejų ir visi galėdavo juo pasigrožėti. Moksleiviai ekskursijos metu būdavo supažindinami su pirmuoju Lietuvos karo invalidu Antanu Sereika, trim karo invalidais, sužeistais kovose dėl Klaipėdos, Vilniaus ir Lietuvos. Apžiūrėjus muziejų, visi pasiklausydavo lietuviškų kanklių koncerto, kurį atlikdavo senasis kanklininkas Pranas Puskunigis. Po to ekskursantai dalyvaudavo vėliavos nuleidimo ceremonijoje ir kartu su invalidais prie paminklo „Žuvusiems už Lietuvos laisvę“ sugiedodavo Lietuvos himną.

Muziejui plečiantis pastatas nebeatitiko keliamų reikalavimų, o jo techninė būklė pradėjo kelti grėsmę lankytojams. Iškrypo langai, prakiuro stogas, į grindis išimėtė grybas, nuolat grėsė gaisro pavojus, todėl jau nuo 1922 m. buvo pradėti svarstyti naujojo muziejaus statybos klausimai. (Apie tai skaitykite dr. Stepono Gečo straipsnyje „Naujųjų Karo muziejaus rūmų statybos akcentai“.)

Muziejaus konservatorius gen. ltn. V. Nagevičius prie paminklo „Žuvusiems už Lietuvos laisvę“ norėjo įrengti lyg ir mažas kaimo kapinaites, kuriose stovėtų lietuviški kryžiai. Ši jo idėja buvo įgyvendinama palaipsniui. Iš įvairių Lietuvos vietų buvo vežami kryžiai. 1923 m. gegužės 30 d. du medinius kryžius muziejui padovanojo „Lietuvos geležinkeliai“⁶⁴, kunigas Senkus vieną kryžių 1923 m. rugpjūčio 17 d. atvežė iš Plungės kapinių⁶⁵. Dar vienas kryžius buvo gautas iš Kretingos savivaldybės mainais į Kęstučio paveikslą⁶⁶. 1925 m. į sodelį buvo atvežtas dar vienas kryžius iš Aukštaitijos, Taujėnų. Šis kryžius buvo labai originalus, su smūtkeliais iš visų pusių⁶⁷. Tuo metu už paminklo „Žuvusiems už Lietuvos laisvę“ stovėjo kryžius, skirtas 1863 m. sukilėliams, du, pagaminti 1905 m. Didžiajam Vilniaus Seimui paminėti, ir „du kryžiai iš naujų, Nepriklausomybės laikų“⁶⁸.

1927 m. Karo muziejaus sodelyje vyko ne tik šventiniai renginiai. Vasario 16 d. mirė dr. J. Basanavičius. Buvo paskelbtas penkių dienų gedulas, o jo biustas sodelyje apjuostas gedulo juostomis. Laidotuvių dieną, vasario 21-ąją, įvyko Seimo posėdis, skirtas patriarcho atminimui pagerbti, o Karo muziejaus sodelyje buvo padėti vainikai prie dr. J. Basanavičiaus paminklo. Šioje ceremonijoje dalyvavo Prezidentas A. Smetona, kiti valstybės bei visuomenės atstovai. Ta proga prie Karo muziejaus durų surengta inscenizacija,

⁶⁴ Raštas apie dovanojimą 1923 m. gegužės 30 d., *ten pat*, b. 90, l. 19.

⁶⁵ Raštas apie dovanojimą 1923 m. rugpjūčio 17 d., *ten pat*, l. 21.

⁶⁶ Kretingos savivaldybės dovana, *ten pat*, b. 86, l. 182.

⁶⁷ Kryžiai karo muziejaus sodelyje, *Lietuva*, Nr. 231, 1925 m. spalio 15 d.

⁶⁸ *Ten pat*.

kurioje buvo vaizduojamas Gedimino kalnas ir pilis, o „patsai Gediminas, tarsi palikęs savąjį amžinasties poilsį, čia stojęs irgi liūdi perjuostas gedulo šydais, o Lietuvos kariai vėliava nešini prie patrankų stovi, lyg ir pasiryžę pavartoti ir tą pabūklą, jei to pareikalaus sostinės vadavimas...“⁶⁹ Trumpas šv. Mišias laikė kariuomenės kapelionas kunigas Adolfas Sabaliauskas, kalbą pasakė Prezidentas A. Smetona. Vainikus prie degančiais aukurais papuošto dr. J. Basanavičiaus paminklo padėjo Prezidentas, Seimo pirmininkas, kariuomenės, Lietuvos kariuomenės savanorių, Šaulių ir Tautininkų sąjungos atstovai, Lietuvos universitetas ir studentų korporacijos, Medicinos draugija, moksleiviai ir kitos organizacijos.

1927 m. gegužės 15 d., minint Steigiamojo Seimo sušaukimo septintąsias metines, buvo atidengti Simono Daukanto ir dr. Vinco Kudirkos biustai. Atidengimo ceremonija prasidėjo po iškilmingo vainikų padėjimo prie paminklo „Žuvusiems už Lietuvos laisvę“. Biustus pašventino kan. J. Tumas-Vaižgantas. Apie S. Daukantą kalbėjo prof. M. Biržiška, o Vinco Kudirkos nuopelnus paminėjo J. Tumas-Vaižgantas⁷⁰. Biustai buvo nulieti Berlyne, o akmenys postamentams „gauti iš Vidaus reikalų ministerijos ir pagabenti nuo buvusios Klaipėdos krašto sienos Palangos rajone“⁷¹. Ant S. Daukanto biusto postamento paaukuotomis raidėmis buvo užrašyta: „1794–1864...rašiau lietuvių kalba...“, ant V. Kudirkos – „1858–1899 LIETUVA TĖVYNĖ MŪSŪ“. Prie S. Daukanto biusto buvo padėtas pilkos spalvos akmuo, atvežtas nuo jo kapo Papilėje, su užrašu: „D.D.G. Cze Gul kunas Symona Daukąta Rastinika Wargą Pieleš Gimuse Metusi 1793 Miruse 1864 M Sijkie 6 Dienoj“. Abu paminklai buvo aptverti aštuoniomis vokiečių 250 mm minosvaidžių minomis, gautomis iš Artilerijos sandėlio, kurias sujungė 33,6 m ilgio grandinės, pagamintos Centrinėse kariuomenės dirbtuvėse⁷².

Vaisingai bendradarbiaujama buvo ne tik su Čekoslovakijos pasiuntiniu, bet ir su Latvijos karo muziejumi. 1927 m. kovo 25 d. Karo muziejus Latvijos karo muziejui padovanojo gipsinį Matulionio žemėlapi „Lietuvių ir Latvių žemė“, kai Lietuvoje lankėsi jo vedėjas kpt. Jansonas⁷³. Latviai neliko skolingi ir padovanojo įvairių latviškų leidinių, kuriuos perdavė per Lietuvos

⁶⁹ Laidotuvių gedulo apeigos, *Lietuva*, Nr. 42, 1927 m. vasario 22 d.

⁷⁰ Gegužės 15 d. iškilnių tvarka, *Lietuva*, Nr. 108, 1927 m. gegužės 14 d.

⁷¹ Aktas Nr. 2, apie S. Daukanto ir dr. V. Kudirkos biustų pastatymą, 1927 m. gegužės 14 d., *LCVA*, f. 1764, ap. 1, b. 115, l. 13.

⁷² *Ten pat.*

⁷³ Karo muziejaus pažymėjimas, VD Karo muziejaus rinkiniai, 18 – *Pagalbinės medžiagos mokslinis archyvas (toliau – Pmma)*, 1927 m. b. 18, l. 36.

karo atašė Pabaltijo valstybėms plk. ltn. B. Giedraitį⁷⁴.

Karo muziejaus sodelyje kasmet klostėsi vis naujos tradicijos. Gen. ltn. V. Nagevičiaus iniciatyva 1927 m. spalio 9 d. buvo iškilmingai paminėta Suvalkų sutarties sulaužymo diena. Apie renginio pradžią „Lietuva“ rašė: „Jau nuo pietų Karo muziejaus sodnelis pilnas žmonių. Visi vaikšto siaurutėmis alėjomis ir sustoja ties Vilniaus paveikslu pasigrožėti tuo puikiu mūsų tikrosios sostinės miestu. Ne vienas nusistebi, kad plevėsuojančios Karo muziejaus vėliavos neperrištos gedulo juosta, tuo tarpu visas Kaunas apsitraukęs gedulo šydu.“⁷⁵ Minėjimas prasidėjo 15 val. Gen. ltn. V. Nagevičius iš tribūnos susirinkusiesiems paaiškino, kodėl vėliavos be gedulo kaspinų. Jis perskaitė Lietuvos didikų kunigaikščių pasižadėjimą „dėl Lietuvos garbės ir žemių čielybės“, kuris buvo pasirašytas 1588 metais. Todėl generolas klausia, kodėl turime liūdinti ir silpninti savo dvasią ir mažinti pasiryžimą? „Ne verkaudami atgausim Vilnių. Kova, kova ir kerštas mūsų grobikams už išplėštą sostinę.“⁷⁶ Visi susirinkusieji sušunka: „Valio!“ Po gen. ltn. V. Nagevičiaus kalbos Vilniui vaduoti sąjungos pirmininkas prof. M. Biržiška su sąjungos nariais padėjo vainiką prie paminklo „Žuvusiems už Lietuvos laisvę“, o iš Dotnuvos technikum atvykę studentai – prie dr. J. Basanavičiaus biusto. Nuo 15 iki 17 val. visuomenė lankė muziejų, 17 val. atvyko ministras pirmininkas prof. Augustinas Voldemaras. Lydimas Kariuomenės vado ir Vyriausiojo štabo viršininko, jis apėjo paradi išsirikiavusią kariuomenę. Atvykus valdžios atstovams, minėjimas buvo tęsiamas. Pasisakė prof. M. Biržiška. Jis apgailestavo, kad negalima padėti vainikų Vilniuje žuvusiems ir Rusų kapinėse palaidotiems Lietuvos didvyriams, linkėjo pasiryžimo ir ištvermės kovoje dėl Vilniaus. Po Šaulių choro dainų, pritariant pučiamųjų orkestrui, kalbėjo ministras pirmininkas, paminėdamas lenkų klastą bei lygindamas ją su Kęstučio nužudymu Krėvos pilyje, ir kvietė visus įsijungti į Vilniaus vadavimo darbą, nes „tiesa ir pasišventimas, kurie yra mūsų pusėje, nugalės klastą“⁷⁷. Minėjimo pabaigoje buvo sugrotas Lietuvos himnas, o A. Voldemaras padėjo vainiką prie dr. J. Basanavičiaus paminklo. Spalio 9-osios minėjimas tapo tradicija. Jis buvo minimas kasmet.

Karo muziejuje ir sodelyje buvo švenčiamos ne tik valstybinės šventės. Iškilmingai būdavo paminimos ir Vėlinės. Renginiai prasidėdavo miesto

⁷⁴ Raštas Karo atašė Pabaltijo valstybėms plk. ltn. Giedraičio Karo muziejaus organizatoriui gen. Nagevičiui, 1928 m. kovo 31 d., ten pat, 7 – *Pmma*, b. 28, l. 48.

⁷⁵ Kor, Spalių 9 d. minėjimas Karo Muziejuje, *Lietuva*, Nr. 228, 1927 m. spalio 10 d.

⁷⁶ *Ten pat.*

⁷⁷ *Ten pat.*

kapinėse ir baigdavosi sodelyje, kuris tą rimties dieną būdavo specialiai iliuminuojamas. 1927 m. lapkričio 2 d. muziejaus sodelis atrodė lyg pasruvęs krauju, paminklas „Žuvusiems už Lietuvos laisvę“ buvo apjuostas lemputėmis, apačioje jos švietė raudonai. Priešais paminklą degė trys aukurai: viduryje – akmeninis, o kraštuose – taurės formos aukšti aukurai, beveik lygūs su paminklu. Kiti paminklai taip pat buvo specialiai papuošti: prie dr. J. Basanavičiaus biusto kryžmai sudėti du žibintai ir vainikai, prie V. Kudirkos ir S. Daukanto biustų taip pat padėti vainikai. Sodelyje tvyrojo mistinė nuotaika, tarsi žuvusių karių vėlės būtų tarp gyvųjų. Tą dieną visos vėliavos buvo nuleidžiamos per trečdalį stiebo⁷⁸. Minėti mirusiuosius prie Karo muziejaus tapo tradicija. 1930 m. mirė prof. Jonas Jablonskis. Laidotuvių dieną profesoriaus atminimui pagerbti Laisvės paminklo postamento fasade buvo pakabintas jo portretas, kurį iš abiejų pusių juosė gedulingos vėliavos. Šonuose stovėjo žvakidės, paminklo papėdėje buvo sudėti J. Jablonskiui skirti vainikai. Garbės sargyboje stovėjo karo invalidai, o gedulingus maršus grojo Karo muziejaus orkestras. Panašiai Laisvės paminklas buvo papuoštas mirus J. Mačiuliui-Maironiui.

1928 m. sausio 1 d. Karo muziejuje buvo 1300 eksponatų⁷⁹. Per septynerius muziejaus veiklos metus buvo įsigytos penkios vėliavos: 1-ojo atsargos bataliono Vitebske, Lietuvių atsargos bataliono Smolenske, 1-ojo atskiro Vytauto Didžiojo vardo lietuvių bataliono Sibire, Vakarų fronto lietuvių suvažiavimo, Klaipėdos sukilėlių. Buvo nutapyti arba nupirkti Lietuvos didžiųjų kunigaikščių, Lietuvos atgimimo ir Nepriklausomybės veikėjų, savanorio Povilo Lukšio, karininko Antano Juozapavičiaus ir kitų portretai bei batalinių scenų paveikslai. Muziejuje buvo sukaupta nemažai biustų ir bareljefų: gipsiniai dr. J. Basanavičiaus, DLK Gedimino, vyskupo Antano Baranausko biustai, S. Daukanto, Adomo Mickevičiaus, J. Žemaitės bareljefai. 1930 m. Vytauto Didžiojo jubiliejaus proga muziejus įsigijo Jono Mackevičiaus tapytą paveikslą „Vytautas prie Juodųjų vandenų“, kuris šiuo metu eksponuojamas Prezidentūroje.

1928-ieji buvo Nepriklausomos Lietuvos dešimtmečio metai. Visoje Lietuvoje vyko gausybė renginių, o daugiausia – Kaune. Juose labai aktyviai dalyvavo ir Karo muziejus. Pirmasis renginys, skirtas Nepriklausomybės 10-mečiui, buvo Vasario 16-osios minėjimas, prasidėjęs Karo muziejaus sodelyje 12 val. Laisvės varpo dūžiais ir liūdna melodija, kurią grojo orkestras. Tribūnoje pasirodė Karo muziejaus organizatorius gen. lttn. V. Nagevičius. Jis

⁷⁸ Vėlinių diena karo muziejų, *Lietuvos aidas*, Nr. 224, 1928 m. lapkričio 2 d.

⁷⁹ Sąrašas Karo muziejaus eksponatų, kuriuos rado metinė komisija 1928 m. sausio 1 d. Karo muziejuje, ten pat, l. 68–97.

pusę valandos skaitė visų žuvusių karių ir šaulių pavardes, paminėdamas, kad jų „tėvai ir motutės yra laimingi, kurių sūnūs garbingai žuvo gindami tautos laisvę“⁸⁰. Buvo prisiminti ir dr. J. Basanavičius, ir inžinierius Petras Vileišis, daug nusipelnę Lietuvai. Po generolo kalbos tribūnoje pasirodė radijo stoties vedėjas Petras Babickas ir perskaitė Prezidento A. Smetonos kreipimąsi į tautą, kurį gausiai susirinkusi minia palydėjo griausmingu „valio“. Po kreipimosi buvo duota komanda „Ginklu gerbk!“ ir sugrotas Tautos himnas. Gen. ltn. V. Nagevičius perskaitė laišką „Vilniečiams ir visiems pasaulio lietuviams“. Jo žodžiai susirinkusiųjų buvo palydėti vieningu „valio“. Visos iškilmės buvo transliuojamos per radiją.

Lietuvos Nepriklausomybės dešimtmečio minėjimo vienas akcentų buvo Gegužės 15-osios iškilmės. Jos prasidėjo dar išvakarėse, gegužės 14-ąją, pirmadienį, Karo muziejaus sodelyje. Apie 18 val. Vienybės aikštė ir sodelis buvo pilni žmonių, atstovaujančių įvairioms organizacijoms. Prie paminklo „Žuvusiems už Lietuvos laisvę“ stovėjo įvairių organizacijų atstovai su vėliavomis. Laisvės statula buvo uždengta trispalve, o prie jos pastatyta tribūna, išpuošta gėlėmis. Prie tribūnos išsirikiavo ministras pirmininkas A. Voldemaras su kabineto nariais, visas diplomatinis korpusas, Vokietijos karininkai, tuo metu lankęsi Lietuvoje, ir visi rezidavę karo atašė. 18 val. 40 min. į sodelį atvyko Prezidentas A. Smetona, lydimas krašto apsaugos ministro plk. Teodoro Daukanto ir Vyriausiojo štabo viršininko gen. št. plk. Povilo Plechavičiaus. Jis buvo sutiktas maršu ir garsiu „valio“. Karo invalidų viršilai davus komandą „Ginklu gerbk!“, Šaulių chorui giedant maldą „Kritusiems karžygiams“, buvo padėti vainikai prie paminklo „Žuvusiems už Lietuvos laisvę“⁸¹. Tradicinį vokišką vainiką su balta juosta ir geležinio kryžiaus ženklų žuvusiems padėjo Vokietijos karininkai, Lietuvos dešimtmečio proga lankęsi Lietuvoje: gen. št. plk. Otas Karlas Šrioderis, gen. št. mjr. Rudolfas Detmeringas, gen. št. kpt. Karlas Almendingeris ir vyr. ltn. Heidendorfas⁸².

Laisvės paminklo atidengimas buvo pagrindinis šventės akcentas. Priešais muziejaus fasadą pastatytą paminklą sukūrė skulptorius J. Zikaras (architektas V. Dubeneckis), statybos darbus atliko inžinierius Feliksas Vizbaras. Trijų metrų Laisvės skulptūrą, nulietą Berlyne, muziejui padovanojo Vyriausiasis Lietuvos gynimo komitetas, nupirkęs ją iš autoriaus. Jos postamentui buvo panaudoti septyni didžiuliai akmenys iš Didžiosios ir Mažosios

⁸⁰ Iškilmės prie Karo muziejaus, *Lietuva*, Nr. 14, 1928 m. vasario 17 d.

⁸¹ Gegužės 15 d. iškilmės Kaune, *Lietuvos aidas*, Nr. 85, 1928 m. gegužės 16 d.

⁸² P. J-čius, Vokiečių kariuomenės atstovai Lietuvoje, *Lietuvos aidas*, Nr. 85, 1928 m. gegužės 16 d.

Karo invalidai pasiruošę ceremonijai

Lietuvos pasienio bei trys akmenys iš Ežerėnų. Paminkle iš trijų pusių buvo lentos, kuriose buvo įrašytos Nepriklausomybės kovų laimėjimų vietos: „Panevėžys Dauguva Radviliškis 1919“, „Širvintai Giedraičiai 1920“, „Klaipėda 1923“, o fasade – užrašas „Karžygiai“. Prieš atidengdamas paminklą, Prezidentas A. Smetona pasakė kalbą, kurioje paminėjo, jog „statydami laisvės paminklą, nenusigąskime jų, tų vargų. Laisvė veltui neįgyjama. Reikia vargti, dirbti ir susiklausyti. Taip pasieksime visą laisvę“⁸³. Baigęs kalbą, Prezidentas Antanas

Smetona atidengė Laisvės statulą nutraukdamas trispalvį kaspiną. Po to sugaudė Laisvės varpas, buvo sugiedotas Tautos himnas ir įvyko vėliavos nuleidimo ceremonija. Pasibaigus ceremonijai, Prezidentas, svečiai bei visuomenė stebėjo kariuomenės paradą, kuris įvyko K. Donelaičio gatvėje.

Baigiamasis Nepriklausomybės 10-mečio renginys buvo skirtas Lietuvos kariuomenei, todėl nutarta, kad šią dieną švęs ne tik kariuomenė, bet ir visa tauta lapkričio 25 d., sekmadienį. Šventė prasidėjo iškilmingomis dėkingumo pamaldomis Įgulos bažnyčioje, kurias laikė arkivyskupas Juozapas Jonas Skvirckas ir Pranciškus Karevičius. Jose dalyvavo Prezidentas, Vyriausybės nariai, karininkų korpusas, užsienio šalių diplomatai, rezidavę Kaune, Vyties kryžiaus ordino kavalieriai, šauliai ir rikiuotės dalys. Po pamaldų Nepriklausomybės aikštėje vyko visų kariuomenės rūšių dalinių paradas, kurį priėmė Prezidentas. Jo metu buvo iššauta dešimtys šūvių salvė.

Kariuomenės dienos iškilmės Karo muziejuje prasidėjo 13 val. Vyties kryžiaus ordino tarybos iškilmingu posėdžiu. Muziejus nesutalpino susirinkusiųjų, atvykusių iš visos Lietuvos. Tai buvo Lietuvos universiteto profesoriai, aušrininkai, užsienio karo atašė, žuvusių karių tėvai ir seserys, šauliai, karo invalidai, vietinės ir užsienio spaudos atstovai. Posėdis prasidėjo himnu ir žuvusiųjų pagerbimu atsistojuojant. Įžanginę kalbą pasakė muziejaus organizatorius, Vyties kryžiaus ordino kavalierius gen. ltn. V. Nagevičius,

⁸³ P. Respublikos Prezidento žodis (pasakytas atidengiant gegužės 14 d. Laisvės paminklą Karo muziejaus sode), *Lietuvos aidas*, Nr. 86, 1928 m. gegužės 18 d.

pasveikinęs Prezidentą ir padėkojęs „dabartinių laikų krivių krivaičiui – arkivyskupui Skvireckui už atsilankymą ir pagerbimą šio posėdžio“⁸⁴. Po to generolas perskaitė pranešimą apie Vyties kryžiaus ordino atsiradimą ir jo istoriją. Po pranešimo į susirinkusiuosius kreipėsi Prezidentas A. Smetona, pabrėždamas, kad Vyties kryžiaus ordinu pagerbiama drąsa, susijusi su Tėvynės meile. Po Prezidento kalbos buvo sugiedotas himnas ir prasidėjo Vyties kryžiaus ordinų įteikimo ceremonija. Tą iškilmingą dieną muziejuje šie garbingi apdovanojimai buvo įteikti gen. Vincui Grigaliūnui-Glovackiui, gen. ltn. V. Nagevičiui, plk. ltn. Antanui Michelevičiui, mjr. Zigmui Rumšai, karo invalidui Jurgiui Barčiui, Marcelei Kubiliūtei ir Aldonai Čarneckaitėi⁸⁵. Įteikus apdovanojimus, muziejaus organizatorius pristatė žuvusiųjų tėvus ir gimines. Tai iškilmingai dienai Karo muziejuje buvo surengta speciali karinės spaudos paroda. Apžiūrėjus parodą, skambant Laisvės varpui ir himnui, buvo padėti vainikai žuvusiesiems už Lietuvos laisvę. Vainikus padėjo Prezidentas A. Smetona, krašto apsaugos ministras prof. A. Voldemaras, Latvijos karo atašė plk. Janis Indanas, Karininkų ramovės seniūnų taryba, Lietuvos kariuomenės savanorių sąjunga, Lietuvos Raudonasis Kryžius, studentų korporacija „Neo Lithuania“ ir Studentų ateitininkų sąjunga. Pagerbus žuvusiuosius, visi sustoja ir stebi iškilmingą kariuomenės dalių žygiavimą ceremonialo maršu. Nuo tų metų Kariuomenės dienos šventimas visada būdavo susijęs su Karo muziejumi. Ją švėsdavo visa tauta.

1928 m. birželio pradžioje buvo pradėtas organizuoti Karo muziejaus orkestras, kurį sudarė karo invalidai. Orkestrui vadovauti buvo pakviestas kompozitorius ats. k. v. J. Gudavičius, ilgus metus vadovavęs DLK Gedimino 1-ojo pulko orkestrui. Buvo surinkta 18 žmonių, kurių atliekama muzika džiugino ne tik muziejaus lankytojus bei svečius, bet ir buvo transliuojama per radiją. Karo muziejaus orkestras jokių lėšų negaudavo, jas turėjo užsidirbti pats, todėl būdavo organizuojami įvairūs labdaros vakarai. 1929 m. vasario 2 d. Karo muziejaus čiuožykloje buvo surengtas kaukių balius ant ledo. Programoje buvo gražiausio kostiumo, merginų ir vyrų figūrinio bei porinio čiuožimo konkursai. Komisija – ats. plk. Jonas Kraucevičius, gydytojas kpt. Antanas Jurgelionis, vyr. ltn. Jonas Botyrius ir du sporto lygos atstovai⁸⁶. Vakarą prasidėjo 17 val., pelnas buvo skirtas jame grojusiam Karo muziejaus orkestrui. 1930 m. Karo muziejaus dūdų orkestre buvo 16 muzikantų, kuriems vadovavo kompozitorius Emerikas Gailevičius. Dėl didelės muzikantų kaitos

⁸⁴ Kaip praėjo kariuomenės šventė, *Lietuvos aidas*, Nr. 244, 1928 m. lapkričio 26 d.

⁸⁵ *Ten pat.*

⁸⁶ Komitetas, Vakarų maskaradas, *Lietuvos aidas*, Nr. 26, 1929 m. sausio 31 d.

Laisvės statula. XX a. 3-iasis dešimtmetis

buvo sunku parengti koncertinį repertuarą. O ir lietuviško repertuaro, skirto dūdų orkestrui, labai stigo, todėl kūriniai pritaikydavo pats orkestro vadovas. Slėgė ir finansiniai sunkumai, orkestrantai buvo neetatiniai. Dėl orkestro problemų buvo diskutuojama net spaudoje, siūloma jį finansuoti Krašto apsaugos ministerijai⁸⁷.

Karo muziejaus sodelyje sutikti Naujuosius metus taip pat pamažu tapo tradicija. Vis daugiau žmonių susirinkdavo paskutinįją metų naktį su muziejaus laikrodžio dūžiais palydėti senuosius ir sutikti

Naujuosius metus. Sutikti 1929 metų susirinko nemaža žmonių minia. Jie būriavosi K. Donelaičio gatvėje. Likus 5 minutėms iki vidurnakčio, per garsiakalbius pasigirdo: „Alio, alio, radijo Kaunas! Transliacija iš Karo muziejaus.“ Tribūnoje pasirodė gen. ltn. V. Nagevičius. Jis pasakė trumpą kalbą palinkėdamas visai tautai ir kraštui kitais metais atgauti Vilnių. Po generolo žodžių laikrodis pradėjo skaičiuoti paskutines senųjų metų minutes. Po dvylikto dūžio gen. ltn. V. Nagevičius sušuko: „Valio! Sveikinu su Naujaisiais metais!“⁸⁸ Tuo pat metu sušvito muziejaus iluminacijos su žodžiais: „Be Vilniaus nenurimsim!“ Suskambo Laisvės varpas, orkestras sugrojo Lietuvos himną. Nuskambėjus paskutiniam himno akordui, dangus nušvito fejerverkais.

Buvo minima ir Motinos diena. Ta proga muziejuje vykdavo paskaitos, o per pertraukas grodavo orkestras. O gegužės 26 d., 16 val., muziejuje buvo surengta ukrainiečių diena. Skambėjo Šaulių choro atliekamos ukrainiečių ir lietuvių dainos, kurios buvo transliuojamos per radiją. Kalbėjo ukrainietis dr. Čučmanas.

Nuo 1929 m. Gegužės 15-oji, Steigiamojo Seimo sušaukimo diena, nebuvo švenčiama, nes nebuvo Seimo. Tais metais Tautos šventės dieną buvo bandoma pakeisti rugpjūčio 15-ąją, bažnytine Žolinės švente. Iškilmės prasidėjo išvakarėse, rugpjūčio 14 d., trečiadienį, 17 val. 30 min. Karo muziejaus sodelyje, į kurį susirinko daugybė žmonių ir organizacijų

⁸⁷ V. Ž-ka, Karo muziejaus orkestras, *Lietuvos aidas*, Nr. 115, 1930 m. gegužės 22 d.

⁸⁸ Kaip Kaunas sutiko 1929 metus, *Lietuvos aidas*, Nr. 1, 1929 m. sausio 2 d.

su savo vėliavomis. Į sodelį buvo galima patekti tik su bilietais. Atvyko diplomatinis korpusas, Vyriausybės atstovai, aukštieji karininkai, užsienio svečiai. Numatyta valandą atvyko ministras pirmininkas A. Voldemaras, kiek vėliau – Prezidentas A. Smetona. Paminklas „Žuvusiems už Lietuvos laisvę“ buvo iliuminuotas, centre švietė kryžius, šonuose degė aukurai, kuriuose spragsėjo eglėšakės. Buvo sukurta mistinė atmosfera. Po Prezidento kalbos buvo gedulingai nuleistos vėliavos, skambėjo Laisvės varpas. O karo invalidams grojant gedulingą maršą, prie paminklo buvo padėti vainikai. Po to kalbėjo Šaulių sąjungos Centro valdybos pirmininkas A. Žmuidzinavičius. Iškilnės baigėsi, kai iš aukuro, esančio priešais paminklą, pasirodė baltų dūmų stulpas. Toks žuvusiųjų pagerbimas priminė senovės laikus, kai ugnimi buvo garbinami dievai. Rengėjų sumanymu, tai turėjo simbolizuoti nuolatinę meilę žuvusiems karžygiams⁸⁹.

Švedų istorikas docentas Šuškas (Schück), apsilankęs Lietuvoje, parašė brošiūrą apie Kauną ir Vilnių. Ją pradėjo gražiu Karo muziejaus aprašymu, kuris „daugiau nei kas kitas parodęs lietuvių romantišką patriotizmą“⁹⁰. Apie Karo muziejų rašė ir lietuvių autoriai. Nedidelės apimties knyga buvo išleista 1930 m. Ją parašė Lietuvos miestų ir miestelių monografijų autorius Akiras-Biržys, o išleido JAV lietuvis Juozas Bačiūnas⁹¹. Knygos chronologinės ribos – 1921–1930 m. Autorius su didele meile aprašo muziejaus kūrimosi procesą, sodelio tvarkymą, paminklų statybą, vėliavų pakėlimo ir nuleidimo ceremonialą, atskleidžia išskirtinį Karo muziejaus vaidmenį lietuvių tautos ir valstybės gyvenime.

1930-ieji buvo paskelbti Vytauto Didžiojo metais, nes buvo minimos Vytauto 500-osios mirties metinės. Karo muziejuje ir jo sodelyje įvyko ne vienas renginys. Buvo iškilmingai paminėtos ir Žalgirio mūšio 520 metų sukaktuvės. Šis renginys turėjo pabrėžti Vytauto Didžiojo reikšmę mūšiui. Liepos 12 d., 16 val., į muziejaus sodelį atėjo švietimo ministras Konstantinas Šakenis, vidaus reikalų – Petras Aravičius, krašto apsaugos – gen. Juozas Kubiliūnas, karininkai, valdininkai ir tūkstantinė kauniečių minia. Minėjimą pradėjo gen. ltn. V. Nagevičius, pirmąjį žodį suteikęs prof. Ignui Jonynui, kuris aptarė ano meto Europos politinę padėtį ir Žalgirio mūšio reikšmę. Po paskaitos grojo 130 žmonių jungtinis Karo muziejaus, 2-ojo pėstininkų pulko, 5-ojo pėstininkų pulko ir husarų pulko orkestras. Paskaitą „Žalgirio mūšis karo meno

⁸⁹ Kriaukeniškis, Tautos šventės iškilnės Kaune, *Lietuvos aidas*, Nr. 184, 1929 m. rugpjūčio 16 d.

⁹⁰ Karo muziejus parodo lietuvių patriotizmą. Taip rašo švedų mokslininkas savo knygoje apie Lietuvą, *Lietuvos aidas*, Nr. 121, 1930 m. gegužės 30 d.

⁹¹ Akiras, *Karo muziejus*, Kaunas, 1930 m.

šviesoje“ skaitė plk. Stasys Zaskevičius. Po paskaitos įvyko vėliavų nuleidimo ceremonija, kurios viena dalis vyko prie Laisvės paminklo, o kita, kaip įprasta, prie paminklo „Žuvusiems už Lietuvos laisvę“. Sodelis buvo papuoštas tai dienai skirtais atributais. Prie Laisvės paminklo buvo pastatytas Vytauto biustas ir didelis Žalgirio mūšio paveikslas. Toje vietoje stovėjo garbingi renginio svečiai. Labai jausmingais žodžiais į susirinkusiuosius kreipėsi Kauno igulos viršininkas plk. Kazys Skučas. Jis prašė Vytauto palaiminti Lietuvos karių kardus, kad jo dvasios vedini galėtume greitai įžengti į Vytauto bei mūsų sostinę Vilnių, ir Lietuvos kariuomenės vardu prie Vytauto biusto padėjo vainiką⁹². Renginys baigėsi skambant Laisvės varpai ir grojant jungtiniam pučiamųjų orkestrui. Visas renginys buvo transliuojamas per radiją.

Karo muziejui buvo suteikta garbė tapti vieta, kur po kelionės aplink Lietuvą sugrįžo Vytauto Didžiojo paveikslas. Muziejuje jis buvo saugomas laikinai, nuo rugsėjo 8 iki spalio 27 d. Vytauto Didžiojo paveikslo iškilmingoms sutiktuvėms Karo muziejus balandžio mėnesį paskelbė Sutikimo maršo konkursą. Į konkurso vertinimo komisiją buvo įtraukti gen. S. Žukauskas, gen. lt. V. Nagevičius, J. Gruodis, S. Šimkus, V. Žadeika, E. Gailevičius ir Gudauskas⁹³. Rugsėjo 8 d. Vytauto Didžiojo paveikslo priėmimo proga muziejaus sodelis buvo papuoštas, o prie Laisvės paminklo pjeestalą buvo padėtas paveikslas „Vytautas Didysis prie Juodųjų vandenų“. Aplink jį plevėsavo vėliavos, svarbiausia tarp jų buvo Vytauto Didžiojo Sibiro bataliono. Šventėje dalyvavo daug užsienio svečių: trys Čekoslovakijos karininkai – brg. gen. F. Hrabčikas, gen. št. plk. lt. L. Vitezas ir K. Pražakas, karo atašė Lietuvoje: Švedijos – rotmistras Dannfeltas, Prancūzijos – mjr. Šabanieras, Anglijos – mjr. Kochas, Vengrijos – mjr. G. Lanis, Amerikos – mjr. R. Arnemanas, Estijos – mjr. Mazingas⁹⁴. Dalyvavo Estijos, Latvijos, Suomijos spaudos atstovai, kiti svečiai. Laukdami, kol bus atneštas Vytauto paveikslas, visi klausėsi karo invalidų kanklėmis atliekamų muzikos kūrinų ir Šaulių choro dainų. Visa tai buvo transliuojama per garsiakalbius ir buvo girdėti net tolimesnėse Kauno gatvėse. Vytauto Didžiojo paveikslas buvo įneštas skambant iškilmingam maršui. Jo skambesys sukūrė labai didingą atmosferą. Visiems atrodė, „tartum patsai Vytų įėjęs“⁹⁵.

Spalio 9 d. Karo muziejaus sodelyje buvo pastatytas „Juodasis pamink-

⁹² J. St. Žalgirio mūšio sukaktuvių minėjimas Karo muziejuje, *Lietuvos aidas*, Nr. 159, 1930 m. liepos 13 d.

⁹³ Karo muziejus skelbia konkursą, *Lietuvos aidas*, Nr. 83, 1930 m. balandžio 10 d.

⁹⁴ Didžioji tautos šventė, *Lietuvos aidas*, Nr. 204, 1930 m. rugsėjo 9 d.

⁹⁵ *Ten pat.*

las“, kuriuo pažymėtas 1920 m. spalio 7 d. Suvalkų sutarties sulaužymo faktas. Paminklas buvo pastatytas Vilniaus užgrobimo 10-mečiui paminėti. Minėjimai vyko visoje Lietuvoje: namai ir įstaigos buvo papuošti tautiškomis vėliavomis, perrištomis juodais kaspinais, o 9 val. 30 min. visų konfesijų bažnyčiose įvyko pamaldos Vilniaus vadavimo intencija. Kariuomenės dalyse šv. Mišias laikė kapelionai. 12 val. buvo paskelbta susikaupimo minutė, kurios metu sukaukė fabriku sirenos ir pradėjo skambėti bažnyčių varpai. Kaune pasigirdo patrankų šūviai. „Tai buvo pradžia susikaupimo minutės. Judėjimas ir darbas sustojo. Gatvės sustingo, it būtų pilnos statulų, o ne žmonių. Uniformuoti pridėjo ranką prie kepurės, o neuniformuota minia nusiėmė kepures. Rodos, programoj nebuvo pažymėta, kad reikia kepures nusiimti, o jos be kieno nors kito įsakymo nuo galvos nukilo žemyn. (...) Tai ženklas Vilniaus pagerbimo ir pareiškimo jam savo meilės ir pasiilgimo.“⁹⁶ Karo muziejuje prie Laisvės paminklo minėjimas prasidėjo 17 val. Kalbėjo prof. M. Biržiška ir gen. lt. V. Nagevičius, kurie patikino, kad „Karo muziejų jūs gedulo nepamatysite, nes Vilnius nėra miręs. Tik tada Karo muziejus pasipuoštų gedulu, jeigu kuri Vyriausybė jo atsižadėtų ir pripažintų lenkams.“⁹⁷ Šios šventės akcentas buvo „Juodojo paminklo“ atidengimas. Jis buvo padarytas iš 3 metrų aukščio juodo šlifuoto granito. Priekinėje jo pusėje buvo iškaltas toks užrašas: **„1920–1930 V. D. m. Atmink, lietuvi, kad klastingas lenkas, pasirašęs Suvalkų sutartį 1920 m. spalio 7 d., jau po 2 dienų tą sutartį sulaužė ir pagrobė tavo sostinę Vilnių“**. Po šiuo užrašu buvo įmūrytas bronzinis Petro Rimšos medalis, vaizduojantis Zigmunto Augusto laikų lietuvišką pinigą su monograma ir lotynišku užrašu „Qui habitat in coelis irridebit eos“ (Tas, kuris gyvena danguje, juoksis iš jų). Šiais šv. Petro žodžiais buvo norima pašiepti lenkų pinigus, kurie buvo mažiau vertingi už lietuviškus. Aplink šį pinigą dailininkas sukomponavo ornamentus ir lenkišką užrašą „Wolny z wolnymi, równy z równymi (Laisvas su laisvais, lygus su lygiais). Toks buvo lenkų šūkis bendraujant su lietuviais. Prisimenant lenkų skriaudas, padarytas lietuviams, toks šūkis skambėjo kaip pajuoka. Kitoje paminklo pusėje buvo trumpas užrašas **„...ir eisime kovos keliu“**, o po juo – kitas P. Rimšos medalis, vaizduojantis Lietuvos raitelio (Vyčio) kovą su lenkų ereliu. Atidengiant šį paminklą, muziejaus organizatorius gen. lt. V. Nagevičius pasakė: „Šis kuklus pažiūrėti paminkliukas turi didžiulę reikšmę. Po juo palaidoti dviejų tautų santykiai. (...) Jis privalo mums taip pat priminti, kad kelias į Vilnių eina ne

⁹⁶ St. Bs. Vilniaus užgrobimo dešimtmečio sukaktuvių minėjimas, *Karys*, Nr. 42, 1930 – Vytauto D. – m. spalio 16 d.

⁹⁷ *Ten pat.*

per Varšuvą. Eidami vaduoti Vilniaus, mes privalome eiti tais keliais, kuriais ėjo Algirdas, Kęstutis, Vytautas. O jie vaikščiojo ne Vyslos, bet Dniepro, Bugo ir Pripetės pakrantėmis. Lenkas šaudė šiandien ukrainiečius, ryt šaudys gudus, poryt lietuvius. Argi mes taip ir duosimės po vieną iššaudomi.“⁹⁸Atidengimo ceremonija buvo baigta vėliavų nuleidimu.

Spalio 27-ąją, Vytauto Didžiojo mirties dieną, vyko minėjimai. Vienas akcentas buvo ir Karo muziejaus sodelyje. Dar iki 12 val. sodelyje susirinko moksleiviai ir organizacijos su savo vėliavomis. Kariuomenės dalys su vėliavomis išsirikiavo prie Laisvės paminklo, ant kurio buvo pakabintas Vytauto Didžiojo paveikslas. Keturiasdešimt organizacijų ir mokyklų atstovų su vėliavomis sustojo dešinėje Laisvės statulos pusėje, jungtinis orkestras – kairėje. Renginį atidarė švietimo ministras K. Šakenis. Jis pabrėžė, kad Didžiojo Vytauto idealai neišdils iš lietuvių tautos atminties ir pasaulio istorijos. Buvo sugrotas Tautos himnas, o gen. ltn. V. Nagevičius pabrėžė didelius Vytauto Didžiojo kaip kario nuopelnus. Po jo kalbos, skambant Laisvės varpai, buvo sugrota Vytauto kantata ir gedulingas maršas. Renginio pabaigoje dar kartą suskambo Laisvės varpas, kuriam pritarė visų Kauno bažnyčių varpai. Jie skambino 500 kartų, taip minėdami 500-ąsias Vytauto Didžiojo mirties metines⁹⁹.

Į iškilmių renginius buvo įtrauktas ir Vytauto Didžiojo muziejaus kertinio akmens padėjimas, turėjęs įvykti per Kariuomenės dienos minėjimą lapkričio 23-iąją. Ši ilgai lauktą įvykį Vytauto Didžiojo komitetas 1930 m. atidėjo net du kartus, o bandymas padėti kertinį akmenį 1928 m., Lietuvos Nepriklausomybės 10-mečio proga, taip pat nebuvo įgyvendintas.

Visuomenei kiek netikėtai buvo pranešta, kad 1930 m. lapkričio 23 d. bus dedamas Vytauto Didžiojo karo muziejaus kertinis akmuo. Kauno miesto savivaldybė dovanojo Vytauto Didžiojo komitetui sklypą, esantį tarp K. Donelaičio ir Kalnų gatvių, tokiomis sąlygomis: „Vytauto Didžiojo komitetas pastatytuose rūmuose duoda miesto savivaldybei pakankamo dydžio patalpą miesto Muziejaus eksponatams patalpinti. (...) Vytauto Didžiojo komitetas priima šį dovanojimo aktą be teisės kam nors perleisti ar skirti kuriems kitiems reikalams visoje pilnumoje ar dalimis.“¹⁰⁰ Iš miesto gautame sklype turėjo būti pastatytas Vytauto Didžiojo muziejus, kuriame turėjo tilpti Karo, Archeologijos ir Miesto muziejai. Čiurlionio galerija neturėjo būti perkelta į

⁹⁸ Klastingas lenkas savo sutartį sulaužė. Gen. Nagevičiaus kalba, atidarant „Juodąjį paminklą“, *Karys*, Nr. 42, 1930 – VYTAUTO D. – m. spalio 16 d.

⁹⁹ Spalių 27 d. Kaune, *Lietuvos aidas*, Nr. 246, 1930 m. spalio 28 d.

¹⁰⁰ Vytauto Didžiojo muziejaus statymo klausimu pasitarimo protokolas, 1930 m. lapkričio 4 d. *KAA*, f. 219, ap. 1, b. 707, l. 24.

ši pastatą. Gen. ltn. V. Nagevičius, pristatydamas Karo muziejaus koncepciją Kauno savivaldybėje, kalbėjo, kad „Karo muziejai, dažniausiai susidarę iš ginklų ir amunicijos sandėlių (ceihausų), kur ilgainiui buvo dedami ir karo trofėjai, (...) gyvenimo reikalavimų patenkinti negalėjo, todėl jie pavirto apžvalgos namais, o paskui Karo muziejais: a) tai ypač lengva pastebėti Berlyno karo muziejuje, kuris nevadinamas Karo muziejumi, o Zeighaus, b) Invalidų namai Paryžiuje (Hotels des Invalides) aiškiai rodo, kad tas pavadinimas nėra giminingas Karo muziejaus vardui, jis ten patalpintas tuose namuose (tikras Karo muziejus yra Bavarijos karo muziejus).“¹⁰¹ Generolas pateikė Lietuvos karo muziejaus viziją, kuri neatitinka paminėtų muziejų tipų. Jis bus kitoks nei tikras karo istorijos muziejus: „Jo uždaviniai yra žymiai platesni, susiję su Lietuvos praeitimi, kovomis dėl Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės, be to, laiko moralius ryšius tarp kariuomenės ir visuomenės. (...) Karo muziejus nesitenkina tokia siaura savo paskirtimi, jis plačiai propaguoja Lietuvos nepriklausomybės gynimo reikalą ir gyvai atsiliepia į visų svarbiausius Lietuvos nepriklausomybės reikalus per tautos šventes bei iškilmes.“¹⁰² Todėl visi kilnūs Karo muziejaus uždaviniai yra glaudžiai tarpusavy susiję, susikristalizavę ir virtę tradiciniais, nes Karo muziejus tapo tautos bei valstybės vienijimo simboliu ir reikšmingu veiksniu. Buvo teigiama, kad naujasis Karo muziejus turi atitikti bendrą tautišką pobūdį, o paminklas „Žuvusiems už Lietuvos laisvę“, varpų muzika ir tradicinės apeigos turi sudaryti naujai statomo muziejaus komplekso elementus, nes tai susiję su tradicijomis ir gyvenimu. Todėl turi būti išsaugota aikštė prieš muziejų, kuri būtų skirta iškilmėms bei apeigoms. Tokį Karo muziejų matė jo kūrėjas ir puoselėtojas. Tačiau kaip rodo tolesni istoriniai faktai, atsitiko kiek kitaip.

Muziejaus projektą paruošė architektas prof. Aleksandras Dubneckis ir inžinieriai Karolis Reisonas bei Kazys Kriščiukaitis. Kertinio akmens padėjimo iškilmės prasidėjo 13 val. 50 min. Karo muziejaus sodelyje, kurį keturkampiu apjuosė garbės sargyba. Susirinko apie tris šimtus kviestinių svečių: Prezidentas A. Smetona, ministras pirmininkas Juozas Tūbelis, švietimo ministras K. Šakenis, vidaus reikalų – P. Aravičius, ponios Zofija Smetonienė, Marija Tūbelienė, Šakenienė, Kauno miesto burmistras Jonas Vileišis, Vytauto Didžiojo komiteto nariai, karininkai ir įvairių organizacijų atstovai. Dar iki iškilmių pradžios muziejuje susirinko Vytauto Didžiojo komiteto nariai ir pasirašė aktą, kurį per iškilmes turėjo pasirašyti Prezidentas ir kiti garbingi

¹⁰¹ Pranešimas naujų Karo Muziejaus rūmų statymo reikalui, *ten pat*, f. 219, ap. 1, b. 439, l. 8.

¹⁰² *Ten pat*.

svečiai¹⁰³.

Iškilmės prasidėjo 15 val. muziejaus kertinio akmens pašventinimu. Orkestrui grojant maldą, dr. J. Tumas-Vaižgantas iškilmingai pašventino akmenį ir pasakė kalbą:

„Gerbiamieji Lietuvos piliečiai!

Itin džiaugsminga valanda: tik ką Dievo ir Jo Bažnyčios vardu man teko palaiminti vietą, kur stosis Karo ir Istorijos muziejus. Džiaugsminga valanda, nes tuo baigiame ištisą eilę šiųmetinių jubiliejinių iškilmių Vytautui Didžiajam pagerbti; baigiam taip, kaip norėjome, visiems svyravimams pasibaigus.

Jau tikrai turėsime Vytauto Didžiojo vardu Muziejų, kurio uždavinys liks tas pats, kaip ir iki šiol buvęs Karo muziejus – valstybiškumo ir pilietiškumo mokykla. Dar daugiau: būsimasis muziejus duos mums valstybėjimo bei pilietėjimo metodą: dabartį (Karo muziejų) jungs su praeitim (Istorija). Dabar džiaugiamės iškariauta Nepriklausomybe, dar labiau džiaugsimės, kad matysime, kokiu dygiu keliu teko mums eiti į tą Nepriklausomybę. Per aspera ad astra. Juo šviesesnės žvaigždės sieki, juo dygesniu keliu gauni eiti, tai paprasta.

O praeities su dabartimi derintojas bus mums kaip buvęs, tik dar geriau, didysis mūsų politikas Vytautas. Tai ir visas metodas. Beliks mums pareikšti kuo daugiausia geros valios ir pasitikėjimo Dievo Apvaizda. Telaimina gi Dievas jūsų, piliečiai, gerus pradėjimus ir visą darbą!¹⁰⁴

Po pašventinimo kalbą pasakė Prezidentas A. Smetona. Jis pabrėžė, kad „tatai darome Vytauto Didžiojo metais, to mūsų žemės ir mūsų tautos vado vardu. (...) Karo muziejaus įkūrėjas yra padaręs pradžią tautos brangaus palikimo apsaugai (...). Būsimasai muziejaus rūmas – mūsų tautos pasiryžimo ženklas gyventi ir tarpti, rišant praeitį su dabartim, saugoti savo laisvę visose žemės srityse, iš kurios penki akmenys čionai padėti. Visos tautos lėšomis, jos vaikų dosniomis aukomis išaugo mūsų muziejaus rūmai.“¹⁰⁵ Baigęs kalbėti, Prezidentas A. Smetona pasirašė ant akto. Tuo metu skambėjo Vytauto Didžiojo giesmė. Po to aktą pasirašė aukštieji svečiai ir organizacijų atstovai.

Į muziejaus pamatus buvo įmūryti penki akmenys iš penkių Lietuvos sričių, kuriuos padėjo penkių „karinių šeimų“ – Vyčio kryžiaus ordino tarybos,

¹⁰³ Iškilmių prie Karo muziejaus kertinio akmens įmūrinimo programa, 1930 – Vytauto D. – m. lapkričio 23 d., 15 val., *ten pat*, b. 51, l. 84.

¹⁰⁴ Vytauto Didžiojo muziejui kertinis akmuo, *Karys*, Nr. 48, 1930 – Vytauto D. – m. lapkričio 27 d.

¹⁰⁵ Alm., Vytauto Didžiojo muziejus jau pradėtas statyti, Lietuvos aidas, *Lietuvos aidas*, Nr. 268, 1930, Vytauto Didžiojo metai, lapkričio 24 d.

Karo invalidai prie paminklo „Žuvusiems už Lietuvos laisvę“

Lietuvos kariuomenės savanorių, Lietuvos karo invalidų, Šaulių sąjungos ir Atsargos karininkų sąjungos – atstovai¹⁰⁶. Akmenys buvo atvežti iš lemtingų Lietuvos Nepriklausomybei vietovių: iš kovų su bolševikais, bermontininkais, lenkais, Klaipėdos prijungimo ir Vilniaus vadavimo vietų. Iš kovų vietų atvežtieji akmenys: kovų su bolševikais „iš Panevėžio miesto lauko“ (paėmė kpt. Tomas Vidugiris, kautynių 1919 m. gegužės 17–19 d. dalyvis)¹⁰⁷, iš Troškūnų kaimo laukų, kuriuose 1919 m. vasario 9 d. žuvo pirmasis karys Povilas Lukšys¹⁰⁸, kovų su bermontininkais atminimui buvo paimtas

akmuo „20 x 23 x 19 cm didumo“ iš mūšio lauko, esančio netoli sugriauto vėjinio malūno, netoli Radviliškio miestelio, „kur 1919 m. lapkričio 21-22 d. vyko atkaklios kovos“¹⁰⁹. Šį akmenį Geležinkelių kuopos vadas inž. mjr. Petras Kutka perdavė Karo muziejaus invalidui vyr. pusk. Kostui Šipailai, kuris jį atgabeno į muziejų. Kovas su lenkais žymėjo akmenys, paimti iš Širvintų ir Giedraičių laukų: vienas iš Paširvinčio dvaro lauko, 1 km atstumu nuo Širvintų miestelio, antras – iš Bekupių dvaro lauko, 4 km atstumu nuo Giedraičių miestelio¹¹⁰.

Prieš atliekant akmenų įmūrijimo ceremoniją, Vytauto Didžiojo komiteto pirmininkas K. Šakenis perskaitė aktą:

¹⁰⁶ *Ten pat.*

¹⁰⁷ Aktas, 1930 m. lapkričio 20 d., *LCVA*, f. 1764, ap. 1, b. 329, l. 1.

¹⁰⁸ Aktas, 1930 – Vytauto Didžiojo – metais, lapkričio 20 d., Kėdainiai, Nr. 5293, *ten pat.*, l. 6.

¹⁰⁹ Aktas, 1930 – Vytauto Didžiojo – metais, lapkričio 20 d., Radviliškis, 4196 Nr., *ten pat.*, l. 2.

¹¹⁰ Aktas, 1930 – Vytauto Didžiojo – metais, lapkričio 20 d. 1 DLK Gedimino p. p., *ten pat.*, l. 11.

Lietuvos Tautos
MILŽINUI KARŽYGIUI ir VIEŠPAČIUI
VALDOVUI
VYTAUTUI DIDŽIAJAM,
penkiems šimtams metų nuo JO mirimo suėjus, pagerbti
JO didžiosios DVASIOS gaubiami tolimieji ainiai,
statydami JAM atmintį,
VYTAUTO DIDŽIOJO
MUZIEJŲ – PAMINKLĄ,
tūkstantis devyni šimtai trisdešimtaisiais –
VYTAUTO DIDŽIOJO – metais,
lapkričio dvidešimt trečią dieną – dieną,
kurią sueina dvylika metų, kai susikūrė
Prisikėlusios Lietuvos Valstybės Kariuomenė –
tautos laisvės atvaduotoja, ir
dvylika metų uolaus valstybės atstatymo darbo
ir tautos ateities kūrimo,
SAVO PREZIDENTO
ANTANO SMETONOS VADOVAUJAMI,
deda šį VYTAUTO DIDŽIOJO MUZIEJAUS kertinį akmenį
laikinoje Lietuvos Valstybės sostinėje Kaune ir,
gaivindami savyje Tannenbergo
Žalgirio NUGALĖTOJO narsiąją VALIĄ,
ryžtasi atvaduoti lenkų pagrobtą savo
sostinę Vilnių.

Perskaičius aktą, Prezidentas A. Smetona, ministrai, Vytauto Didžiojo komiteto nariai, garbingi svečiai, Vyčio kryžiaus ordino taryba, Lietuvos kariuomenės savanorių, Lietuvos karo invalidų, Šaulių, Atsargos karininkų sąjungų atstovai iš eilės leidosi į duobę, kurioje buvo įmūrytas aktas ir penki iš Nepriklausomybės kovų laukų parvežti akmenys. Paskutinis iškilmių akcentas buvo, kai A. Smetona plaktuku tris kartus sudavė į kertinių akmenį. Pasirodė kibirkštis, kuri turėjo tapti simboliu, „kad čia, šiame muziejuje, rusens amžinosios ugnies liepsnelė“¹¹¹.

Iškilmių ceremonias buvo baigtas vėliavų nuleidimu. Tai buvo diena, kai prasidėjo naujas Karo muziejaus gyvavimo etapas. Laukė daugybė darbų statant naują pastatą, pertvarkant sodelį, kuriant ekspozicijas ir kovojant „už vietą po saule“ – už galimybę būti Karo muziejumi, o ne Karo istorijos skyriumi.

¹¹¹ Vytauto Didžiojo muziejus jau pradėtas statyti, *Lietuvos aidas*, Nr. 268, 1930, Vytauto Didžiojo metai, lapkričio 24 d.

LIETUVOS LAISVĖS SIMBOLIS

Dr. Steponas Gečas

Laisvės varpas

2005 m. pabaigoje – 2006 m. pradžioje buvo pertvarkomas Karo muziejaus varpų kompleksas: Belgijoje nulietų 35 varpų karilioną papildė 14 naujų, Olandijoje pagamintų vardinių varpų. Jiems sumontuoti prireikė laikinai iškeldinti iš bokšto ir Laisvės varpą – pirmą kartą per daugiau kaip 83 metus. Lietuvos laisvės simbolis Laisvės varpas beveik penkis mė-

nesius – nuo 2005 m. lapkričio 15 d. iki 2006 m. balandžio 6 d. – buvo eksponuojamas Vytauto Didžiojo karo muziejaus vestibulyje. Šią unikalią istorinę kultūros vertybę per minėtą laikotarpį apžiūrėjo per 20 tūkst. žmonių. Po to varpas vėl buvo įkeldintas į senąją vietą bokšte ir vėl skamba tik ypatingomis progomis, visiems skelbdamas, kad laisvė – brangiausias turtas ir kad „kas laisvės negina, yra nevertas jos“. 2007 m. pradžioje sukako 85 metai, kai Laisvės varpas buvo atgabentas į Kauną bei įkeldintas į Karo muziejaus senąjį bokštą, ir 70 metų, kai jis įmontuotas naujajame bokšte.

Nemaža dalis Lietuvos gyventojų, taip pat ir kauniečių, ypač jaunesnių, negirdėjo varpo atsiradimo Kaune istorijos.

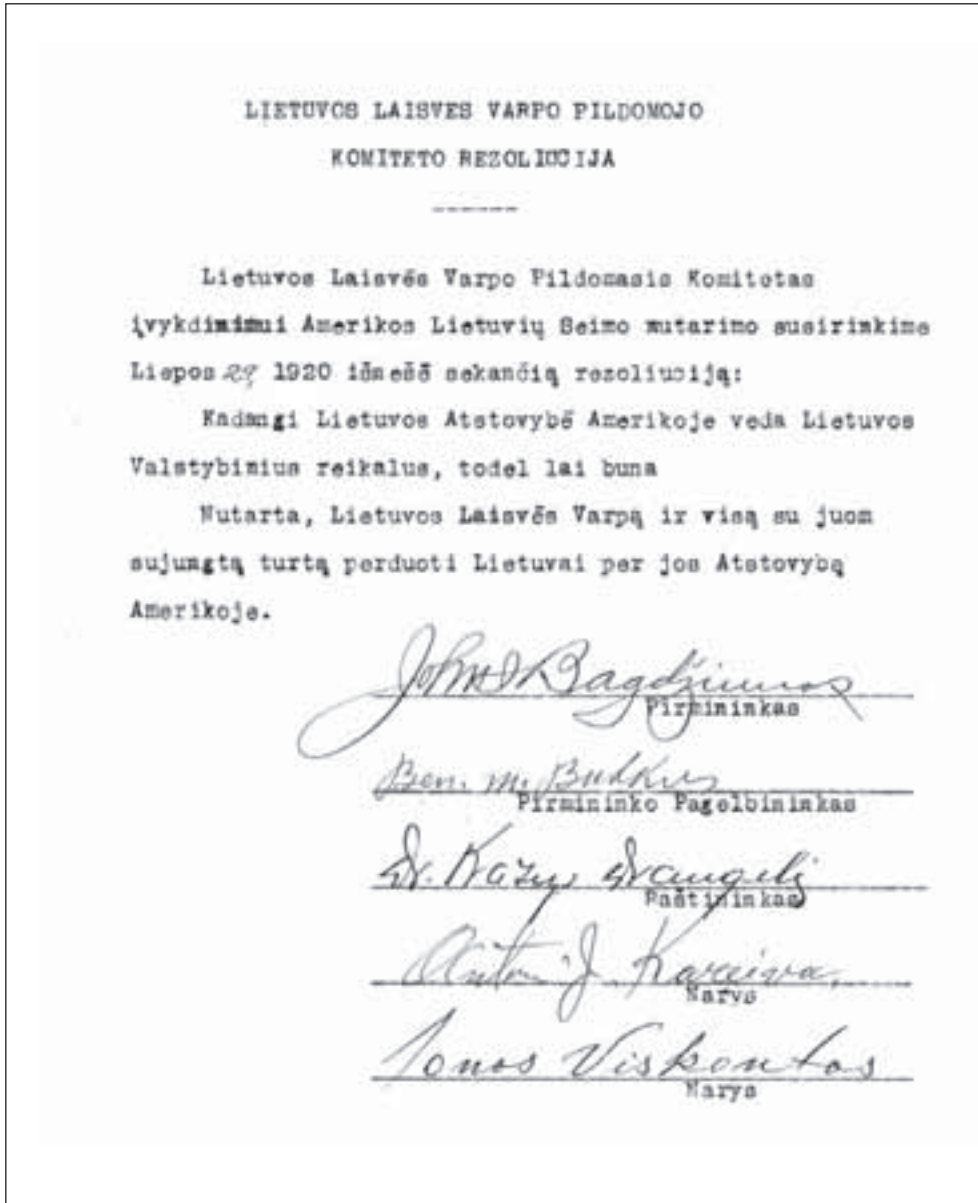
Pirmą sykį idėją apie Lietuvos Nepriklausomybei atminti skirtą varpą išsakė žymus JAV lietuvių veikėjas Jonas Bagdžiūnas-Bordenas 1919 m. gegužės 9 d. Čikagos lietuvių draugijų konferencijoje. Sumanymą inspiravo Filadelfijoje esantis Laisvės varpas (*Liberty Bell*), kuris simbolizavo 1776 m. liepos 4 d. paskelbtą JAV piliečių laisvę ir nepriklausomybę.

Visiems entuziastingai pritarus, varpas buvo užsakytas ir per trumpą laiką nulietas vienoje Sent Luiso, per kurį eina Misūrio ir Ilinojaus valstijų siena, metalurgijos gamykloje.

Birželio 5 d. daugiau kaip 600 kg sveriantis 1,2 m aukščio bei 1 metro pločio varpas atgabentas į Čikagą. Skubėta galbūt todėl, kad birželio 9 d. darbą turėjo pradėti Amerikos lietuvių seimas, o Laisvės varpo pristatymas

buvo viena iš šio istorinio tautiečių forumo akcijų – ji įamžinta ir vienoje varpo korpuso pusėje, po reljefiniu Vyčiu išlietame įraše: „Amerikos lietuvių seimas Lietuvai, birželio 9, 10 ir 11 d. 1919 m. Chicago, ILL.“

Pirmą kartą varpas suskambėjo Čikagoje birželio 6-ąją, Seimo darbo pradžios išvakarėse. Simbolinės varpo perdavimo Lietuvai iškilmės buvo labai įspūdingos. Miesto aikštėje susirinko apie 5000 žmonių. Atvyko Čikagos

municipalitetu ir JAV federalinės valdžios atstovai. Varpas buvo pakabintas specialiai įrengtoje, žaliais vainikais papuoštoje arkoje. Vienoje varpo pusėje garbės sargyboje stovėjo žinoma lietuvių kilmės Čikagos operos artistė Bronė Drangelienė (Barbara Darlys), kitoje – tautiniais drabužiais pasidabinusi Lietuvos solistė Stefa Staniulytė.

Kiekvienas dalyvis, paaukojęs Lietuvai atkurti bent vieną dolerį, galėjo paskambinti varpu. B. Drangelienė, perduodama varpą, išėivijos vardu prašė atsiminti, kad laisvė yra brangiausias turtas pasaulyje, o jaunos Lietuvos atstovė, varpą priimdama, pasižadėjo tą laisvę ginti.

Tačiau po iškilmių Laisvės varpo kelias į Lietuvą buvo ilgas. Sumanytojai ir aukotojai varpą skyrė Vilniui. Jo dūžiai iš Gedimino pilies bokšto turėjo aidėti virš senosios Lietuvos sostinės. Tačiau 1920 m. rudenį lenkų legionams okupavus Vilnių, Laisvės varpas daugiau kaip pustrėčių metų išbuvo Jungtinėse Amerikos Valstijose, bet ir anapus Atlanto skambėjo Lietuvai. Laisvės varpo pažiūrėti ir juo paskambinti vyko tautiečiai iš tolimiausių Amerikos užkampių. „O skambinti galėjo kiekvienas, kas čia pat aukėjo Lietuvos atstatymo reikalui. Tuo būdu buvo surinkta gana graži suma, nes nė vienas nenorėjo pasitraukti nuo varpo, neišgirdęs jo balso.“¹¹²

1921 m. vasario 16 d. buvusiame 111-ojo Dono kazokų pulko manieže ir cerkvėje įsikūrus Karo muziejui, o cerkvės bokštą pritaikius varpams, Laisvės varpą, kol bus išvaduotas Vilnius, buvo nuspręsta priglausti Kaune.

1922 m. sausio 13 d. oficiozas „Lietuva“, kurį laiką ėjęs vietoj „Lietuvos aido“, pirmame puslapyje stambiu šriftu pranešė: „Šiandien vakare pareina į Kauną didi Amerikos lietuvių dovana nepriklausomai Lietuvai – Lietuvos varpas. (...) Laisvės varpas, laimingai perplaukęs okeaną, buvo sutiktas Liepojoj ir pasiųstas į Kauną. Ministerių kabineto nutarimu Laisvės varpas pavestas Kauno muziejui ir bus iškeltas muziejaus bokšte. Juo bus skambinama šiais atvejais: 1) politinių švenčių dienomis; 2) per karo šventes; 3) kultūrinių švenčių dienomis.“¹¹³

Daugiau kaip mėnesį varpas buvo rodomas prie neseniai pastatyto paminklo „Žuvusiems už Lietuvos laisvę“. O 1922 m. vasario 16 d. Vienybės aikštėje vyko didelės iškilmės. Minint Nepriklausomybės 4-ąsias metines, Laisvės varpas buvo pašventintas. Aikštę ir aplinkines gatves užtvindė žmonės. Atvyko Vyriausybės, Steigiamojo Seimo vadovai, vienas kitas žymesnis veikėjas iš okupuoto Vilniaus.

¹¹² Mūsų karo muziejaus varpai. Laisvės varpas Lietuvoje skamba jau 15 metų, *Lietuvos aidas*, 1937 m. sausio 30 d., p. 4.

¹¹³ *Lietuva*, 1922 m. sausio 13 d., p.1.

Lygiai 12 val. pasirodė Respublikos Prezidentas Aleksandras Stulginskis. Orkestrui grojant maršą, jį pasitiko ir raportavo Muziejaus viršininkas, tuo metu konservatoriumi vadintas gen. lttn. Vladas Nagevičius. Trimitai paskelbė iškilmių pradžią. Žemaičių vyskupo įgaliotas kanauninkas Juozas Tumas-Vaižgantas užkopęs pašventino senąjį bokštą ir emociškai pasakė garsųjį Bokšto pamokslą – eiliuotą savo kūrybos odę Laisvės varpui. Joje – net 86 eilutės. Kelias verta pacituoti:

*Mingančią sielą prižadina Varpas.
Liedino Varpą tautos laisvininkai,
Kad juos atstotų, kai vadauti negali,
Gausk tad tu, Varpe, virpink orą, širdis,
Stiprinki viltį: štai galas kelionės.
Gausk gi tu, Varpe, tautos vadų balsu,
Rink gi į vieną tuos, kurie nerimsta.¹¹⁴*

Po pašventinimo į bokštą įlipo Prezidentas A. Stulginskis ir pirmasis paskambino varpu. Po Prezidento skambino Petras Vileišis – „Vilniaus žinių“ redaktorius ir vyriausias amžiumi Europos lietuvių visuomenės veikėjas.

To meto spauda rašė, kad trečiasis, kuris turėjo skambinti varpu, – vyriausias amžiumi JAV lietuvių darbuotojas aušrininkas Jonas Šliūpas – atvykti negalėjęs, todėl tą garbę perleido išėivijos atstovui Kaupui (vardas nežinomas).

Prasidėjus kariuomenės paradui, Laisvės varpu skambino pirmasis Lietuvos karo invalidas Sereika ir jauniausias skautas Virkša. Operos chorui ir orkestrui pagiedojus Tautos himną, nuo Žaliakalnio ataidėjo 16 minosvaidžio šūvių saliuotas. Tada choras kartu su orkestru ir fanfaronėmis atliko specialią kompoziciją ir iškilmingą maršą.

1937 m. pastačius naujuosius muziejaus rūmus ir bokštą, jame buvo įmontuotas ir Laisvės varpas.

1939 m. spalį atgavus Vilnių, kilo mintis Laisvės varpą perkelti į Vilnių. Šiam darbui organizuoti Gedimino pilies komendantu skiriamas muziejaus viršininkas brg. gen. V. Nagevičius. 1939 m. gruodžio 18 d. „Sandoros“ laikraštis JAV paskelbė žinią, kad Laisvės varpas bus pakabintas Katedros bokšte. Tačiau „gen. Nagius-Nagevičius praneša, kad Laisvės varpą kabinti katedros bokšte neįmanoma. Varpas bus pakabintas Gedimino pilies bokšte. Tuo tikslu atliekami paruošiamieji apskaičiavimai (...).“

¹¹⁴ Kan. J. Tumo Bokšto pamokslas, *Lietuva*, 1922 m. vasario 18 d.

Laisvės varpas keliamas į bokštą

Bet po kelių mėnesių prasidėjusi pirmoji sovietinė okupacija ir kai kurios techninės problemos sutrukdė šį ketinimą įgyvendinti, juk Laisvės varpas buvo pakabintas ant specialios metalinės konstrukcijos. Tai, beje, jį išgelbėjo vokiečių okupacijos metais ir sovietiniais laikais, nes sovietiniai valdininkai buvo įtikinti, kad nukelti varpo, nesugriovus bokšto interjero, neįmanoma.

Laisvės varpas tapo lietuvių nepriklausomybės siekių simboliu. Vos tik jį nuliejus, JAV buvo sukurtas Laisvės varpo komitetas Lietuvai remti. O 1936 m. į Lietuvą atvykęs varpo liedinimo iniciatorius J. Bagdžiūnas Prezidentui Antanui Smetonai įteikė miniatiūrinę varpo

kopiją – pirmąjį sidabrinį Laisvės varpo medalį. Vėliau juo buvo apdovanota nemažai Lietuvos kūrėjų.

Laisvės varpas pasitarnavo ir 1941 m. birželio 23 d. sukilėliams, per Kauno radiofoną šalies žmonėms paskelbęs, kad raudonarmiečiai išvyti iš Lietuvos. Diplomato Kazio Balučio siūlymu varpe išlieti žodžiai „Skambink per amžius vaikams Lietuvos. Tas laisvės nevertas, kas negina jos“ tapo tautos kovos šūkiu.

Po karo varpas buvo užblokuotas metaline sija ir nutildytas beveik penkiems dešimtmečiams. Ištylėjęs daugiau kaip 47 metus, jis vėl sugaudė 1988-ųjų rudenį, pirmą kartą po okupacijos bokšte keliant trispalvę. Vėliau, Atgimimo metais, juo buvo skambinama 1989 m. vasario 16 d. atidengiant Laisvės statulą, laidojant paskutinį buvusios nepriklausomos Lietuvos užsienio reikalų ministrą Juozą Urbšį, perlaidojant Nežinomą kareivį ir kartu atidengiant paminklą žuvusiesiems dėl Lietuvos laisvės 1990 m. lapkričio 23 d., 1991 m. laidojant sausio 13-osios sovietinio teroro auką Titą Masiulį ir kitomis, ypač reikšmingomis bei garbingomis Lietuvos valstybei ir tautai progomis.

NAUJŪJŲ KARO MUZIEJAUS RŪMŲ STATYBOS AKCENTAI

Dr. Steponas GEČAS

Atgimusiai Lietuvai daug ko trūko, tačiau netrūko pasiaukojusių, Tėvynei atsidavusių žmonių, patriotų. Turtėjo Karo muziejaus fondai, buvo steigiami nauji ekspozicijų skyriai, tačiau senosios patalpos atrodė apgailėtina. Be to, esami rūmai buvo per maži nuolat besiplečiančiai ekspozicijai. Naujųjų rūmų statyba pradėta rūpintis tuoj po muziejaus įsteigimo. Jau 1922 m. krašto apsaugos ministro įsakymu buvo sudaryta naujo muziejaus steigiamoji komisija, į kurią, be gen. lt. Vlodo Nagevičiaus, įėjo pats tuometinis krašto apsaugos ministras mjr. Pranas Sližys, architektai prof. Mykolas Songaila ir Vladimiras Dubeneckis, skulptorius Juozas Zikaras, dailininkai Adomas Varnas ir Paulius Galaunė, žinomi valstybės ir visuomenės veikėjai Vaclovas Biržiška, Felicija Bortkevičienė, Petras ir Jonas Vileišiai, Kazys Grinius, prof. Eduardas Volteris, kun. prof. Pranciškus Petras Bučys, gen. Pranas Liatukas, gen. lt. Maksimas Kattchė ir keletas kitų aukšto rango karininkų.¹¹⁵

Pagal komisijos posėdžių stenogramas ir protokolus galima atkurti visas daugiau kaip dešimtmetį užsitęsusias naujųjų muziejaus rūmų statybos peripetijas.

Štai 1922 m. gegužės 6 d. posėdyje, kuriame buvo svarstomi labai svarbūs naujojo muziejaus statybos ir vietos parinkimo klausimai, tarp komisijos narių vyko diskusija.

Gen. Vladas Nagevičius: „Dabartinis muziejus – tai tik laikinas, kuriame visokios mūsų tautos dvasios brangenybės saugojamos. Muziejus auklėja žmogaus, o tuom ir visos tautos dvasią, kelia tautos kultūrą. Muziejų pageidaučiau statyti viduramžių stiliaus. Patogiausios vietos yra Vytauto kalnas ar šalia dabartinio muziejaus.“

Gen. Maksimas Kattchė: „Sunkiai mums atsiėjo nepriklausomybė ir laisvė. Todėl reikia pastatyti muziejų tautos brangenybėms išsaugoti.“

Prof. Mykolas Songaila: „Muziejų reikėtų statyti senovinės pilies stiliaus.“

Plk. Juozas Stanaitis: „Muziejaus rūmus reikėtų statyti pirkios (stubos) išvaizdos, panaudojant akmenis ir medį.“

¹¹⁵ LCVA, f. 1764, ap. 1, b. 51, 1.2-3 [Steigiamosios komisijos 1922-05-06 posėdžio protokolas].

Dail. Adomas Varnas: „Muziejaus išvaizda turėtų priminti senovės karžygių pilis. Ir ją statyti reikėtų medinę.“

Pagaliau krašto apsaugos ministras Pranas Slizys dėl muziejaus stiliaus balsavimui pateikia keturis pasiūlymus:

- 1) viduramžių Lietuvos pilies pavyzdžiu;
- 2) senovinių koplytėlių stiliaus;
- 3) paprastą stubos išvaizdos rūmą;
- 4) stiliaus klausimą apsvarstyti su visuomene spaudoje.

Kaziui Griniui pasiūlius muziejaus stiliaus klausimu dėl kompetencijos stokos („dauguma iš mūsų šiuo klausimu ne specialistai“) nebalsuojama. Nesutarta ir dėl muziejaus statybos vietos. Komisijos pirmajame posėdyje buvo išrinkta 7 asmenų komisija Karo muziejaus rūmams statyti. Ją sudarė inžinierius Petras Vileišis (pirmininkas), gen. ltn. Vladas Nagevičius (vicepirmininkas), taip pat kunigas prof. Pranciškus Petras Bučys, tuometinis Kauno burmistras Jonas Vileišis, dailininkas Adomas Varnas, profesorius Eduardas Volteris ir inžinierius Feliksas Vizbaras. Vėliau nariu dar buvo kooptuotas Seimo atstovas Kipras Bielinis, sekretoriumi – Karo muziejaus konservatorius, karo valdininkas Petras Šeštakauskas. Šiam komitetui suteiktos didžiausios teisės spręsti muziejaus vietos, stiliaus, medžiagos parinkimo ir kitus klausimus.

1922 m. įvyko keletas komiteto posėdžių, kuriuose daugiausia svarstyti būsimąjo muziejaus vietos parinkimo klausimai. Komiteto narių ir žinomų visuomenės veikėjų nuomonės labai skyrėsi. Į svarstymus įtrauktos net kai kurios numatytos vietos. Kad muziejus būtų statomas IX forto baterijoje, didžiausi šalininkai kurį laiką buvo architektas Mykolas Songaila ir gen. ltn. Pranas Liatukas. Inžinieriaus F. Vizbaro, iš dalies V. Nagevičiaus nuomone, geriausia vieta būsimam muziejui turėjo būti Vytauto kalnas, nors V. Nagevičius, P. Vileišis daugiau linko į Vienybės aikštę, greta senojo muziejaus. Prof. kun. P. P. Bučys buvo pasiūlęs net Kauno pilies teritoriją Nemuno ir Neries santakoje. Minėtas ir Vilnius, bet dėl lenkų okupacijos ši vieta toliau nesvarstyta. Bet Vienybės aikštėje pradėti statybą trukdė įvairūs pastatai ir privatūs sklypai. Vėliau su jų savininkais bei miesto savivaldybe muziejaus administracijai ir Krašto apsaugos ministerijai teko ilgai derėtis. Dėl statybos Vienybės aikštėje iš pradžių abejojo net architektas V. Dubeneckis.

Į naujojo muziejaus statybos reikalus buvo įtraukta miesto visuomenė. Spaudoje pasirodė įtakingų žmonių, tarp jų ir Jono Basanavičiaus, straipsnių bei samprotavimų.

1924 m. Karo muziejaus tolesnio kūrimo klausimai krašto apsaugos ministro Teodoro Daukanto nurodymu buvo įtraukti į Karininkų ramovės

suvažiavimo darbotvarkę.

Tačiau svarbūs valstybės kūrimo įvykiai, didelės politinės ir ekonominės krašto permainos, kurių aktyvūs dalyviai buvo ir miesto komiteto nariai, lėšų stoka keleriems metams nutolino statybų pradžią. Per tą laiką visiškai nusidėvėjo senasis pastatas (900 kv. m). Jis buvo nuolat remontuojamas – medinės grindys pakeistos betoninėmis, vidinės sienos apkaltos lentomis ir nudažytos. 1928 m. balandžio 3 d. speciali Krašto apsaugos ministerijos komisija svarstė senojo pastato neatidėliotino remonto klausimus. Iš jų buvo nurodyta atlikti net 18 pozicijų darbus.¹¹⁶

Vis dėlto pastatui grėsė didelis gaisro pavojus. Tuo labiau kad lubos dėl šilumos izoliacijos buvo apklotos šiaudais ir spaliais. Darbuotojai nuolat baiminosi, kad muziejus gali užsidegti nuo neatsargiai numesto degtuko, nuorūkos, elektros laidų susijungimo, žaibo ir pan. Blogą muziejaus būklę savo raštuose V. Nagevičius ne kartą nurodo Krašto apsaugos ministerijai. Nepatogumą ir pavojų kėlė už kelių metrų nuo muziejaus buvę kai kurių miestiečių garažai, kuriuose galėjo kilti gaisrų, nes ten lankydavosi, V. Nagevičiaus žodžiais tariant, „dažnai girti šoferiai“.¹¹⁷ Todėl po daugkartinių V. Nagevičiaus raportų Krašto apsaugos ministerijai, kitoms instancijoms ir įvairių komisijų aktų dėl nepatikimų laidų buvo uždrausta muziejų apšviesti bei šildyti elektra ir pagaliau prieita prie išvados, kad senuosius rūmus atnaujinti neracionalu, būtina nebeatidėti statybų. Be to, šito reikalavo ir Kauno visuomenė. Todėl 1928 m. sugrįžta prie naujųjų rūmų statybos svarstymo.

Tada kyla idėja po vienu naujųjų rūmų stogu įkurdinti kelis muziejus ir pavadinti Vytauto Didžiojo vardu.

Šiek tiek keičiasi ir statymo komiteto sudėtis. Tuometinis premjeras Augustinas Voldemaras siūlė kertinį muziejaus akmenį padėti 1928 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės dešimtmečio proga. Tačiau tai padaryti sutrukė užsėsusios diskusijos dėl muziejaus architektūrinio stiliaus ir statymo vietos. Dar 1928 m. viduryje šie klausimai tebebuvo svarstomi. Kol nebuvo projekto, ilgokai gyvavo muziejaus-pilies įvaizdis. Prelatas P. P. Bučys ir toliau laikėsi nuomonės muziejų statyti Nemuno ir Neries santakoje. Buvo net siūloma Laisvės alėjos pradžioje iš Įgulos bažnyčios (Soboro) pusės pastatyti Triumfo arką. Šios versijos autorius ir ilgiausiai propagavęs pilies stiliaus muziejaus statybos Vytauto kalne idėją buvo dailininkas Adomas Varnas¹¹⁸. Jo nuomone,

¹¹⁶ LCVA, f. 1764, ap. 1, b. 132, 1.1-2

¹¹⁷ V. Nagevičiaus raportas Vyriausiojo štabo viršininkui [LCVA, f. 1764, ap. 1, b. 51, 1.55].

¹¹⁸ LCVA, f. 1764, ap. 1, b. 132, 1.11-12].

už minėtos arkos turėtų būti knygnešio-ūkininko, žengiančio į Nepriklausomybę, statula. O už jos Vytauto kalne – pilies pavidalo muziejus. Toliau svarstomos tik dvi vietos. Daugelio mintys vis labiau krypta į Vienybės aikštę, į teritoriją už senojo muziejaus. Šią vietą ypač propagavo inžinierius F. Vizbaras.¹¹⁹ V. Nagevičius dėl vietos parinkimo svyravo – atsisakyti senosios vietos nenorėjo, bet, jo žodžiais tariant, „Vytauto kalne muziejus turėtų gražią aplinką“¹²⁰. Galutinai šiam pasiūlymui įtvirtinti per Vokietijos pasiuntinybę paprašyta atlikti geodezinius ir grunto tyrinėjimus. Kartu su vokiečių (prof. K. Jansenas), švedų (W. Gahnsas) ir suomių (archit. V. Vajakalijo) specialistais bei ekspertais „Nemuno“ bendrovė, atlikusi kelis 100 m gylio artezinius gręžinius Vytauto kalne, pateikė tyrinėjimų išvadas, kurios buvo nepalankios muziejaus statybai.¹²¹ Be to, buvo apskaičiuota, kad čia statyba atsietų žymiai brangiau. Todėl reikšmingas buvo 1928 m. vasario 25 d. komiteto posėdis, kuriame muziejaus statymo komiteto pirmininku vietoje P. Vileišio buvo vieningai išrinktas buvęs vicepirmininkas gen. ltn. V. Nagevičius. Be to, buvo nutarta prašyti Respublikos Vyriausybės sklypą statybai skirti tarp K. Donelaičio ir Kalnų (dab. Vlado Putvinskio) gatvių už senojo muziejaus. Šio sklypo plotas – 1 ha 8487 kv. metrai. Vienybės aikštė, daugelio nuomone, tinkamiausia ir todėl, kad „iš čia tiek brangių ir atmintinų žodžių ir minčių paskleista (...), kad ji kiekvienam lietuviui pasidarė lyg šventa...“

Iškilo projekto ir lėšų klausimas. Krašto apsaugos ministerija projektui parengti Vyriausybės prašė asignuoti 10 tūkst. litų. Už geriausius projekto darbus buvo numatytos dvi – 3000 ir 2000 litų premijos. Nepremijuoti projektai pagal konkurso sąlygas galėjo būti nupirkti po 750 litų. Visi projektai, autoriaus nepasiiinti iki 1930 m. kovo 1 d., turėjo pereiti savivaldybės nuosavybėn. Vertinimo komisijai, be V. Nagevičiaus, priklausė dail. Antanas Žmuidzinavičius, burmistras J. Vileišis ir ekspertų architektų grupė. Statybą globoti ėmėsi Vytauto Didžiojo jubiliejui paminėti sudarytas komitetas.

Paskelbus konkursą, tinkamiausiu pripažintas jau ne vieną reprezentacinį bei gyvenamąjį pastatą Kaune ir visoje Lietuvoje suprojektavusio architekto Vlado Dubeneckio projektas. Eskizinius variantus iki konkurso paskelbimo ir vėliau buvo pateikę Mykolas Songaila ir Karolis Reisonas bei Feliksas Vizbaras.

V. Dubeneckio projektas pripažintas tinkamiausiu, tačiau dėl lėšų

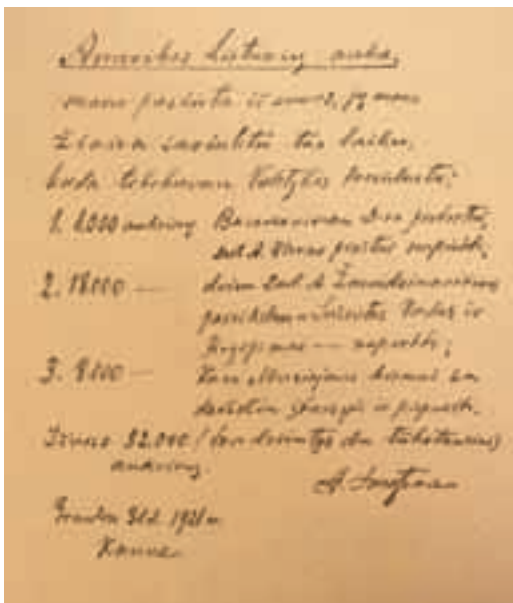
¹¹⁹ Muziejaus statymo komiteto 1928-01-30 protokolas [LCVA, f. 1764, ap. 1, b. 51, 1.11-12].

¹²⁰ Ten pat, b. 132, 1.14.

¹²¹ Ten pat, 1.25.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus aukų knyga
(nuotr. iš VDKM fondo)

Įrašas Aukų knygoje apie Amerikos lietuvių
surinktų aukų paskyrimą Karo muziejui

stokos nebuvo pradėtas tuoju pat gyvendinti. Buvo numatyta 3–3,5 mln. litų muziejaus statybos ir lėšų sąmata. Be Vyriausybės dotacijų, nemažą dalį lėšų ir įvairių daiktų paaukėjo Respublikos visuomenė ir išėivijos atstovai. Rinkti aukų į JAV buvo nuvykęs pats V. Nagevičius. Karo muziejuje saugojama išpūdinga aukų knyga, kurioje surašyta šimtai pavienių aukotojų pavardžių ir mecenatų – organizacijų, akcinių bendrovių, įmonių – antspaudais patvirtinti pavadinimai su aukų sumomis. Joje ir paties Prezidento Antano Smetonos bei Prezidentų Aleksandro Stulginskio ir Kazimiero Griniaus įrašai bei parašai. Aukotojai, skirdami lėšas, nurodydavo, kuriam tikslui, pavyzdžiui, varpams įtaisyti, kokiai skulptūrai ar paveikslui įsigyti. Aukų dydis – nuo kelių iki kelių tūkstančių litų. Aukodavo ne vien lietuviškais pinigais, bet ir doleriais, markėmis. Muziejui dovanodavo ne tik pinigų, bet ir daiktų, įvairių eksponatų. Minėtoje knygoje yra J. Basanavičiaus parašu patvirtintas įrašas apie Lietuvos patriarcho dovaną – senovines monetas. Žinoma visuomenės veikėja F. Bortkevičienė muziejui deponavo gobelenus „Lizdeika“ ir „Pajauta“. Lėšos

naujojo muziejaus statybai pradėtos rinkti jau 3-iojo dešimtmečio pradžioje. Artėjant Vytauto Didžiojo 500-ųjų mirties metinių jubiliejui, aukų rinkimą daugiausia organizavo įsteigtas Vytauto Didžiojo komitetas, kuris pradėjo rūpintis ir muziejaus statyba. Be viešų rinkliavų, buvo rengiami vakarai, lo-

terijos, platinami įvairūs leidiniai, žetonėliai ir pan. Tiems, kas aukodavo 1 litą ir daugiau, buvo duodami specialūs žetonėliai. Didžiausią sumą – 10522 litus – Karo muziejaus bokštui įtaisyti paskyrė Lietuvos tarptautinis bankas. Net 8000 dolerių muziejaus reikalams paaukojo JAV lietuvis Konstantinas Norkus. Be pavienių aukotojų, Karo muziejui statyti lėšas skyrė beveik visos Lietuvos, tarp jų ir žydų, akcinės bendrovės, įmonės ir fabrikai.

Vis dėlto net ir tada dar buvo abejojančiųjų dėl vietos parinkimo, todėl statybos pradžia buvo vis nukeliama. Dėl tokio delsimo pradėjo nerimauti miesto inteligentija. Kandžiu straipsniu „Lietuvos aide“ savo nuomonę pareiškė Vaižgantas: „Desiatj liet tam rasuždali“ mūsų vyrai ir lyg būtų kas jiems per galvą su pagaliu sudavęs (...). Vis daugiau rasdavos pretekstų nutolti nuo to vieno galimo išsprendimo: tai kiek tų muziejų vienon vieton sukrauti, tai kur čia radus toks nuošalys, kad jo niekas nelankytų, – ironizavo J. Tumas-Vaižgantas. – Ar ne gana jau to? Vieta yra, iš visų nepatogių patogiausia – tai senoji tarp Donelaičio ir Kalnų (dabar V. Putvinskio – S. G.). Ji savaime peršas ir, ją paniekinus, nusidėtumei visai Lietuvos valstybei, ne vienam Kaunui, kur Karo muziejus jau tapo Forum Lituanum, lietuviško valstybingumo mokykla. Jei kas išdrįstų naikinti šią politikos auklėjimo vietą, apsvilkčiau atgailos maišu ir eičiau į minią, šaukdamas, kad savo krūtinėmis užstotų ją, (...) kurios nepamatęs nė vienas provincialas, nė vienas kaip iš Romos, nepamačius jos garbės – Popiežiaus“, – gal kiek hiperbolizuotai skelbė rašytojas¹²².

Po tokio mylimo tautos tribūno pareiškimo, kuris buvo apsvarstytas statybos komitete, reikalai iš tikrųjų pajudėjo.

Pagaliau 1930 m. lapkričio 23 d. buvo iškilmingai pašventintas naujųjų muziejaus rūmų kertinis akmuo. Dalyvaujant Prezidentui, Vyriausybei, Krašto apsaugos ministerijos ir užsienio diplomatinių pasiuntinybių atstovams, buvo sukalbėta malda už mirusiuosius. Šventino kanauninkas Juozas Tumas-Vaižgantas. Iškilmingai skambėjo Laisvės varpas. Orkestrui grojant Vytauto Didžiojo giesmę, Antanas Smetona dar senojo muziejaus viduje pasirašė ir kartu su akmeniu įmūrijo pergamente parašytą statybos šventinimo aktą, kuris baigėsi žodžiais: „...gaivinant Tanenbergo nugalėtojo narsiąją valią, atgauti Lietuvos sostinę Vilnių.“

Lapkričio 23-ioji ceremonijai buvo pasirinkta ne tik kaip Lietuvos kariuomenės diena, Vyčio ordino šventė, bet ir kaip neseniai mirusio Lietuvos patriarcho Jono Basanavičiaus gimtadienis.

Pastato fasadas iš K. Donelaičio gatvės pusės buvo sumanytas Gedimino stulpų formos. O fasado įdubose (nišose) turėjo būti bareljefai, vaiz-

¹²² Vaižgantas. Tik dėl Karo muziejaus, „Lietuvos aidas“, 1930-11-08.

Ryškéja rūmų fasado kontūrai

Mūrijamas varpų bokštas

duojantys Žalgirio mūšį ir lietuvių kovas už Nepriklausomybę. Tačiau šie darbai, atidėti vėlesniam laikui, taip ir liko neįgyvendinti.

Statė daugiausia inžinerinio pulko bei kitų pulkų kariai, kurie buvo maitinami J. Basanavičiaus karo ligoninėje¹²³. Labai daug pastangų organizuojant statybą ir atliekant aplinkos tvarkymo darbus įdėjo architektas inžinierius Karolis Reisonas. Pagrindiniai rangovai buvo broliai Dovydas ir Gedalijus Ilgoskiai bei broliai Sadinskiai¹²⁴. Statybos darbus prižiūrėjo pats V. Dubeneckis, nors vienu metu, kontroliuodamas kelis savo suprojektuotus objektus įvairiose Lietuvos vietose, užsukdavo nedažnai. Jis, amžininkų teigimu, buvo griežtas ir reiklus rangovas. Kartą, pamatęs ne pagal jo projektą pradėtus dėti kupolo švieslangius, lazda juos išdaužė ir privertė statybininkus darbą atlikti iš naujo.

Sekdamas kai kurių užsienio muziejų pavyzdžiu, Vytauto Didžiojo komitetas pasiūlė įkurdinti dar penkis kitus muziejus – Čiurlionio galeriją, Miesto, Pedagoginį, Prekių pavyzdžių ir Gamtos muziejus, didžiausias patalpas – apie 1800 kv. metrų – skiriant Karo muziejui. Vėliau kalbėta apie trijų, pagaliau rekomenduota bendru Vytauto Didžiojo vardu pavadintame Švietimo ministerijai pavaldžiame muziejuje įkurdinti penkis muziejus kaip atskirus vieno muziejaus skyrius. Tai buvo J. Vileišio pateiktas projektas, tačiau baigiant rūmų statybą, jau ir Vytauto Didžiojo komiteto narių dauguma

¹²³ LCVA, f. 1764, ap. 1, b. 134, 1.ėj.

¹²⁴ 1941-06-15–17 Gedalijus buvo ištremtas į Sibirą, Dovydas išvyko į Izraelį [Atamukas S., Lietuvos žydų kelias, Alma littera, 2007, p. 231].

Mūrijamas fasadas iš V. Putvinskio g. pusės (dabar M. K. Čiurlionio nacionalinis dailės muziejus)

Rūmų statybą aplankė projekto autorius archit. Vladimiras Dubeneckis (dešinėje)

buvo už tai, kad muziejus būtų pavaldus Švietimo ministerijai.

Ketinimai Karo muziejų palikti kaip skyrių ir pavaldų Švietimo ministerijai arba net dviem – Švietimo ir Krašto apsaugos – ministerijoms labai sujaudino Lietuvos visuomenę, inteligentus, karininkiją.

Būsimojo muziejaus statusas tapo karštų ginčų, polemikos objektu, sukėlė įvairių atgarsių spaudoje. Skirtingų pozicijų susidūrimas sukėlė įtampą net tarp vienos ir kitos pusės garbingų vyrų ir bendražygių, išjudino vyriausybinis sluoksnius. 1934 m. sausio 12 d. įvykęs Vytauto Didžiojo komiteto plenumas apsvarstė muziejaus tvarkymo nuostatus ir numatė steigti vieną penkių skyrių muziejų, pavaldų Švietimo ministerijai. Prieš tai į komiteto prezidiumo posėdį buvo pakviestas V. Nagevičius, kuris teisėtai gynė Karo muziejaus pirmenybę, nes, jo žodžiais tariant, svarstant statybos reikalus, pirmiausia buvo keliamas Karo muziejaus reikalas, o po to Čiurlionio galerija ir Miesto muziejus¹²⁵.

Tačiau, matyt, į jo mintis nelabai buvo įsiklausyta, nes sausio 28 d. V. Nagevičius rašo ilgą ir išsamų laišką Vytauto Didžiojo komiteto pirmininkui švietimo ministrui Konstantinui Šakeniui, kurį verta pacituoti: „Prieš kelias dienas buvau pakviestas į Vytauto D. komiteto prezidiumo posėdį, kuriame man buvo pasiūlyta pareikšti nuomonę V. D. muziejaus įstatymo reikalu. Prie tos progos prezidiume pirmininkavusio p. J. Vileišio man buvo pareikšta, kad

¹²⁵ Muziejaus statymo komiteto 1930-02-08 protokolas [LCVA, f. 1764, ap. 1, b. 51, 1.63-65].

Statybos priežiūrą vykdė inž. archit. Karolis Reisonas (centre). Greta jo (dešinėje) vienas statybos rangovų Dovydas Ilgoskis

Suklotos perdangų armatūrą laikančios sijos

esu į šį posėdį pakviestas „primygtinai“ to plenumui pareikalavus. Be to, dar buvo pabrėžta, kad mano nuomonė bus išklaudyta, bet ar į ją bus atsižvelgta, tai jau kitas klausimas. Vėliau, po posėdžio, p. J. Vileišis man dar pasakė, kad su mano pareikšta nuomone dėl Karo muziejaus palikimo karo žinyboje bus kovota ištisus metus.

Šitie visi (...) pareiškimai sudarė man įspūdį, kad aš (...) esu į posėdį pakviestas vien formaliais sumetimais, kad mano nuomonė nebranginama ir nereikalinga, kad mano argumentai, kokie jie bebūtų, neturės svorio.

Aš esu neįpratęs dalyvauti tokiuose posėdžiuose, kur pirmininkaujantis jau išangos žodyje galėtų man sudaryti tiek negarbingą ir keblią padėtį. Aš neleidau sau išeiti tik todėl, kad pirmininkaujantis pavadavo autoritetingą asmenį, būtent patį p. Švietimo ministerį.

Per 10 metų kūręs Karo muziejų, kaip kariuomenės ir visuomenės tam tikros rūšies auklėjimo įstaigą, iš Vytauto D. Komiteto prezidiumo už visą mano atliktą gana nelengvą darbą išgirdau savo, kaip kūrėjo, adresu užgaulingas ir pilnas paniekos mintis ir net pareiškimą, kad su mano nusistatymu bus kovojama, nors man į akis p. J. Vileišis negalėjo ar nenorėjo pareikšti nė vieno argumento. Tiek to.¹²⁶

Išsakęs nuoskaudą, V. Nagevičius pateikia argumentus, kad Karo muziejus, kaip karo mokslo ir švietimo įstaigos mokslinio techninio egzistavimo garantija, yra jo priklausomybė Krašto apsaugos ministerijai, ir pagaliau siūlo kompromisą: „Ieškant išeities, manau, galima būtų suderinti abiejų pusių

¹²⁶ LCVA, f. 1764, ap. 1, b. 208, 1.28.

Paruoštos plytos rūmų šiaurinei pusei užbaigti

pageidavimus ta prasme, kad Karo muziejus, kad ir sudarydamas Vytauto D. muziejaus atskirą skyrių, priklausytų visais atžvilgiais, kaip ir pirmiau, Krašto apsaugos ministerijai, bet kartu jo garbės viršininku būtų ir vyriausias Vytauto D. Muziejaus viršininkas – švietimo ministeris, kuriam Karo muziejuje besilankant būtų reiškiamas ta pati pagarba ir ceremonialas, kaip ir krašto apsaugos ministeriui. (...) Manau, kad bendras Vytauto D. Muziejui direktorius nėra reikalingas, nes jis negalėtų būti tiek skirtingoms sritims kompetentingas valdytojas.¹²⁷

Savo nuomonę, palaikančią atskirą Karo muziejaus statusą, spaudoje išsakė žymūs visuomenės veikėjai, rašytojai, karininkai. Į polemiką, be „Kario“ ir „Kardo“ žurnalų, karštai įsitraukė oficiozas „Lietuvos aidas“, ištiesai rūpinęsis muziejaus kūrimo reikalais.

Pirmasis svariu žodžiu prabilo Lietuvos kariuomenės autoritetas generolas Silvestras Žukauskas. Straipsnyje „Karo muziejaus reikalai“ jis rašė: „Kai rašiau straipsnį prieštaraudamas, jog Karo muziejų norim iškelti kone tik į užmiestį (tas straipsnis buvo įdėtas „Lietuvos aide“), tai aš, kaip ir kiekvienas karys, visiškai nemanau, kad Karo muziejus, vien pačių karių sukurtas per gerbiamojo Nagevičiaus nuostabią energiją ir nenuilstamą 10 metų darbą, kada nors galėtų patekti į kitos ministerijos valdžią ir tuo būdu tapti filialiniu Vytauto Didžiojo muziejaus skyriumi, vadovaujamu paskirto Švietimo ministerijos asmens. (...) Karo muziejų atiduodant kitai ministerijai, reikia ne tik Krašto apsaugos ministerijos sutikimo, bet ir pritarimo karių, kurie yra

¹²⁷ Ten pat.

Statybos darbų aptarimas

Išmūrijus paskutinį aukštą. Ant kalno, Žaliakalnyje, matyti „Saulės“ gimnazijos rūmai

įdėję nemažą indėlį, kurdami šį reikšmingą istorinį paminklą, turintį tokios didelės auklėjamosios vertės. (...) Todėl mes kategoriškai protestuojame prieš sumanymą pavesti Karo muziejų (...) kitokiai valdybai.¹²⁸

Po šito straipsnio per kelias dienas „Lietuvos aidas“ redakciją užplūdo daugiausia pritariančiųjų balsai. Buvo vienas kitas ir kitaip manantis. Jau vasario 7 d. savo nuomonę pareiškė gen. št. plk. Stasys Raštikis didžiuliam straipsnyje „Dar Karo muziejaus reikalu“: „Niekas nesiginčys, jog nė vienas Lietuvos muziejus nėra taip populiarus visoje Lietuvoje, kaip Karo muziejus. Taip pat niekur kitur neapsilanko tiek daug įvairių ekskursijų ir pavienių lankytojų, kaip čia. (...) Rodos, viskas gražu, kilnu, tvarkinga. Bet neseniai spaudoje pasirodė žinučių, kaip manoma sutvarkyti naujojo muziejaus administraciją. Šiuo reikalu vis dėlto norėtusi pareikšti kitonišką nuomonę, negu apie tai mano Vytauto Didžiojo komitetas. Šioje vietoje drįstu pažymėti, kad tai ne tik mano asmeniška nuomonė, bet kad taip mano ir kiti, kuriems Karo muziejaus reikalas yra labai artimas ir brangus (...). Netenka abejoti, kad Karo muziejus, būdamas būsimojo Vytauto Didžiojo muziejaus rėmuose, sudarytų didžiausią to muziejaus skyrių ir loštų jame svarbiausią vaidmenį (...). Dar galima būtų išeiti iš tos padėties, paskyrus Karo muziejaus, kaip būsimo Vytauto Didžiojo muziejaus didžiausiojo skyriaus, viršininką viso Vytauto Didžiojo muziejaus direktoriumi. Bet čia kyla vėl svarbus klausimas, ar atsiras (...) toks žmogus, kuris gerai nusimantų visose Vytauto Didžiojo muziejaus skyrių srityse (...). Šiuo atžvilgiu tebūnie man leista prisidėti prie tų minčių,

¹²⁸ Žukauskas S. Karo muziejaus reikalu, „Lietuvos aidas“, 1934-02-02.

Tik apdengtas stogas ir sudėti švieslangiai

kurias yra pareiškęs buvęs kariuomenės vadas generolas Žukauskas savo rašinyje „Karo muziejaus reikalai“, – baigia savo samprotavimus S. Raštikis¹²⁹.

Kitą dieną, vasario 8-ąją, net keliuose Lietuvos spaudos leidiniuose pasirodė publikacijos muziejaus statuso klausimu.

„Karys“ redakciniam straipsnyje „Redde quod debes“ rašė: „Vadinasi, jeigu šis projektas bus priimtas, tai Karo muziejaus nebeturėsime, o pasiliks tik tam tikras Vytauto Didžiojo muziejaus karo skyrius. Kuo remdamesi projekto autoriai taip lengva

širdimi nori panaikinti Karo muziejų, neaišku. Jie savo argumentų viešai dar nepaskelbė. O spėlioti, kurie jų argumentai, nė neverta (...). Apskritai Karo muziejus – populiariausias Lietuvos muziejus. Labai dažnai Kauno gatvėse kreipiasi į praeivius kaimiečiai, klausdami, kur Karo muziejus. Kad klausinėtų kitų muziejų, neteko girdėti.“

„Lietuvos aidas“ tą pačią dieną redakcijos straipsnyje „Vytauto Didžiojo muziejaus reikalai“ kantriai bando raminti ir taikyti besiginčijančias puses: „Gen. S. Žukauskas klausia, kas gali vadovauti Karo muziejui, Čiurlionio galerijai? Gali vadovauti atitinką tam reikalui asmenys, kurių veiksmus derina bendras viso Vytauto Didžiojo muziejaus direktorius. Šitokia valdymo forma bus nepirmutinė Lietuvoje ir todėl be reikalo jau iš anksto pradedama nerimastauti.“¹³⁰

Į diskusiją įsitraukusios „Lietuvos žinios“ vedamajame straipsnyje visuomenės atstovus pakvietė vasario 16 d. atvykti į dalinį muziejaus atidarymą. „Atvykę iš kiekvienos apskrities po vieną įgaliotinį, visi galėtų pasisakyti muziejaus organizavimo klausimais.“¹³¹

Tačiau alyvos į kunkuliuojančią aistrų ugnį kliūstelėjo Vytauto Didžiojo komiteto narys prof. Vincas Krėvė-Mickevičius. Išmintingų, tačiau karčių priekaištų abiem pusėms jis pateikė „Lietuvos aidos“ publikacijoje „Dėl Vytauto Didžiojo muziejaus santvarkos“. Keletas jo minčių įdomios: „Vytauto

¹²⁹ Raštikis S. Dar Karo muziejaus reikalai, „Karys“, 1934-02-08.

¹³⁰ Vytauto Didžiojo muziejaus reikalai, „Lietuvos aidas“, 1934-02-08.

¹³¹ „Lietuvos žinios“, 1934-02-08.

Didžiojo vardo muziejus, statomas valdžios parama ir visuomenės suaukotomis lėšomis, yra visos tautos reikalas (...). Pradedant statyti muziejaus patalpas, nebuvo nuspręsta, kokie tame muziejuje bus skyriai (...). Dabar jau ne kartą kyla klausimas: kaip naują (ne seną) specialiai pastatytą rūmą pritaikyti muziejaus reikalams. Tai yra daugiau, negu likimo ironija. Sakysime, didžiulėje dviejų aukštų salėje norima patalpinti tautodailės skyrius, bet toji salė visiškai neatitinka tautodailės charakterį, ir ją šiam reikalui dabar bepritaikinti ne taip lengva (...). Panašiu būdu dabar skubotai ruošiamas to muziejaus įstatymo projektas (...). Stačiai nesuprantama, kad prie įstatymo projekto paruošimo neprileidžiami mūsų muziejininkai, to darbo specialistai.“ Įvertindamas muziejaus kūrėjų nuopelnus, V. Krėvė rašo: „Gen. V. Nagevičius, Karo muziejaus ikūrėjas ir organizatorius, šį darbą dirba jau 12 metų. Čiurlionio galerijos direktorius P. Galaunė darbuojas joje 10 metų (...). Abu organizatoriai per tiek metų parodė darbo meilę, mokėjimą dirbti ir pakankamą darbui pasiruošimą. Miesto muziejaus direktorius prof. Volteris sėkmingai tęsia Tado Daugirdo pradėtąjį darbą. Kodėl šie žmonės neprileidžiami prie būsimo muziejaus ruošimo darbo? Iš kur toks jais nepasitikėjimas?“ Toliau autorius, kaip ir dera dideliame žodžio meistrui, ironizuoja: „Projekte pasakyta, kad muziejų „valdo ir tvarko direktorius“. Kas yra muziejus? Kokios jo direktoriaus pareigos? Jeigu muziejus yra tiktai daiktų sandėlis, tai jam saugoti jokio direktoriaus nereikia – gana sargo, kaip, sakysime, miltų ar cukrinių runkelių sandėliui. Jeigu muziejus yra kūrybinė įstaiga, jeigu jis turi atlikti tam tikras mokslo švietimo funkcijas, tai muziejaus direktoriaus pareigos yra labai sudėtingos.“ Išvardijęs visus numatomus būsimo muziejaus skyrius, V. Krėvė klausia: „Kaip gali būti įstaigos direktorius – ne specialistas? Kokias jis gali duoti nuorodas skyriaus viršininkams, jeigu jis reikalo neišmano? Nėra tokio žmogaus nei Europoje, nei Amerikoje. Kas gi bus toksai direktorius: manekenas? Iškamša su cilindriu? Kam jis reikalingas: algai gauti ar muziejaus lankytojams kaliošus padavinėti?“

Ir galiausiai daro išvadą: „Ruošiant V. Didžiojo įstatymą, reikėtų išvengti tų pačių netikslumų, kurie įvyko pačių rūmų statyboje (...). Vytauto D. komitetas turėtų pavesti tokio įstatymo projektą sudaryti specialistams, muziejininkams. Jie, kaip pažįstą reikalą, sugebės tiksliau atsivėlgti į mūsų Lietuvos muziejaus uždavinius ir administravimą sutvarkyti be iškamšinio direktoriaus (...). Tvarkyti muziejų, ruošti jo įstatymus, nesiskaitant su specialistų muziejininkų nurodymais, – diletantizmas, kuris Lietuvos sąlygomis nieku

būdu neturi būti pateisinamas. Tai būtų greičiau į nusikaltimą panašu.¹³² Netrukus atskiru straipsniu su profesoriumi, neigdamas jo argumentus, bandė polemizuoti Vytauto Didžiojo komiteto sekretorius plk. Vladas Braziulevičius, bet žinomo visuomenės veikėjo V. Krėvės nuomonė paveikė tarsi dopingas.

Vasario 28 d. platų redakcinį taikinamąjį straipsnį vėl išspausdino „Lietuvos aidas“. „Tos tradicijos ir ta Karo muziejaus dvasia naujame Vytauto Didžiojo muziejuje neišnyks. Vienokios ar kitokios santvarkos detalės jų nepakeis (...). Atvirksčiai, kiekvienas norės, kad jos naujame muziejuje dominuotų, amžinai laikytųsi ir tik augtų ir stiprėtų“, – tikino oficiozas¹³³.

O Vienybės aikštėje, džiugindami kiekvieno akį, iškilo gražūs rūmai, beje, pirmieji Lietuvoje statyti specialiai muziejui.

Palaiptnui ginčai dėl pavaldumo ir priklausomumo rimo. 1934 m. pavasarį įsikišus Ministrų kabinetui, buvo susitarta, kad Karo muziejus su sodeliu ir paminklu žuvusiesiems už Lietuvos laisvę priklausys Krašto apsaugos ministerijai, o kiti muziejai – Švietimo ministerijai. Netrukus švietimo ministras pranešė, kad Karo muziejus jau gali keltis į naujas patalpas. Kovo 24 d. krašto apsaugos ministras Balys Giedraitis, siūsdamas padėkos raštą naujam Vytauto Didžiojo komiteto pirmininkui, švietimo ministrui Juozui Tonkūnui, kartu prašo skirti Komiteto atstovą dalyvauti priimant ir perduodant patalpas. Vytauto Didžiojo komitetas priimant patalpas savo atstovu paskyrė Komiteto pirmininko pavaduotoją Zigmą Toliušį.

Todėl jau balandžio mėnesį, dar galutinai nebaigus statybos, Karo muziejus pradėjo keltis į apatinio aukšto sales, kadangi senas pastatas jau griuvo ir visai nebetiko naudoti. Netrukus jis buvo nugriautas, o medžiagos skirtos Karo invalidų namams statyti.

Įkurtuvės naujame muziejuje prasidėjo švedų etnografinė paroda, kurią surengė Lietuvių-švedų draugija. Kuriantis naujuosiuose rūmuose, iš aukštos kompetencijos karininkų pradėtas formuoti patariamasis organas – Muziejaus taryba, vėliau pavadinta kolegija. Siūlyta 10 karo pareigūnų, atstovaujančių įvairioms kariuomenės sritims, daugiausia pulkininkų.

Į naująjį muziejų perkeliamos „Lituanicos“ liekanos. Tragiško skrydžio ir Atlanto nugalėtojų Dariaus ir Girėno, „Lituanicos“ ir karo aviacijos skyrių tvarkyti ėmėsi aviacijos majoras Antanas Mačiuika.

Dar tebesiginčijant dėl pavaldumo, buvo svarstomi bendri viso Vytauto Didžiojo muziejaus ir atskirai – Karo muziejaus statutai (kai kur vadinti įsta-

¹³² V. Krėvė-Mickevičius, Dėl Vytauto Didžiojo muziejaus santvarkos, „Lietuvos aidas“, 1934-02-09.

¹³³ „Lietuvos aidas“, 1924-02-28.

Naujųjų rūmų statyba baigta, netrukus senasis bokštas (dešinėje) bus nugriautas.
1933 m. pavasaris

tymu). Pagaliau 1934 m. lapkričio 21 d. spaudoje paskelbiamas Karo muziejaus statutas. Jame buvo 18 paragrafų. Pirmieji trys skelbė: 1) Karo muziejus yra karo mokslo ir švietimo įstaiga; jo pirmasis tikslas yra parodyti, kuriais būdais lietuvių tauta, besigrumdama su priešais, per amžius gynė savo laisvę. Jo antrasis tikslas yra ugdyti kariuomenėje bei visuomenėje tautinį susipratimą, tėvynės meilę ir pasiryžimą ginti Nepriklausomybę; 2) siekdamas pirmame paragrafe išvardintų tikslų, Karo muziejus apima visą laikotarpį, kuriame, pagal mokslo įrodymus, Lietuvoje gy-

venta lietuvių, o teritorijos atžvilgiu operuoja buvusios ir atgijusios Lietuvos valstybės plotais su sostine Vilniumi; 3) savo uždavinius vykdydamas, Karo muziejus renka, saugoja ir eksponuoja įvairių tinkamai parengtą medžiagą, sistemingai suskirstydamas ją skyriais chronologine tvarka.¹³⁴

Statute taip pat nurodyta, kad Karo muziejuje yra šie skyriai: prosenovės ir ankstyvosios istorijos (aisčių kultys, jų laisvės kovos, pilių fortifikacija ir ginklai); didžiųjų kunigaikščių laikų; nuo Liublino unijos iki prijungimo prie Rusijos; Rusijos jungė iki Nepriklausomybės paskelbimo (sukilimai, baudžiava, aušrininkai, varpininkai, Pasaulinis karas, vokiečių okupacija); kariuomenės kovų ir taikos meto skyrius (dalių ir įstaigų muziejai); karo operacijos (kautynių schemas, planai, modeliai); žuvusieji dėl Lietuvos laisvės; karo invalidai; savanoriai; Šaulių sąjunga; jūrų skyrius; šaltųjų ir šaunamųjų ginklų istorija su pavyzdžiais. Statute numatoma, kad skyrių skaičius pagal reikalą gali būti didinamas ar mažinamas.

Kitaip įvardintos ir generolo V. Nagevičiaus pareigos. Jis atleidžiamas iš Karo muziejaus organizatoriaus pareigų ir skiriamas jo viršininku.

Iš 10 kandidatų į muziejaus kolegiją (tarybą) paskirti 6 karininkai pulkininkai: Julius Čaplikas, Motiejus Pečiulionis, Kazys Navakas, Juozas Barzda-Bradauskas, Antanas Gustaitis ir generalinio štabo pulkininkas Stasys Zaskevičius. Vėliau į kolegiją dar buvo įtraukti brigados generolas Klemensas Popeliučka ir pulkininkas Juozas Šarauskas (paties S. Zaskevičiaus). Pradėti telkti kvalifikuoti žmonės nuolatiniam darbui.

¹³⁴ LCVA, f. 1764, ap. 1, b. 208, 1.17-22.

Prieš atidarant naująjį muziejų jame apsilankė aukšti valstybės pareigūnai ir visuomenės veikėjai. Iš kairės: archit. Mykolas Songaila (trečias), švietimo ministras Konstantinas Šakenis (ketvirtas), Šaulių sąjungos vadas Antanas Žmuidzinavičius (penktas), Kauno burmistras Jonas Vileišis (šeštas).
1934 m. pradžia

Įdomios ir muziejaus to meto kiek vėliau priimtos vidaus tvarkos taisyklės. Budėtojai privalėdavo raportuoti pagal Lietuvos kariuomenės vidaus tarnybos statuto taisykles, pavyzdžiui, į įeinančius tiesioginius viršininkus ir aukštus svečius kreipdavosi: „Tamsta generole“ (arba „Tamsta viršininke“). Jeigu neturima ko pranešti, būdavo tiesiog prisistatoma: „Tamsta generole (pulkininke ir pan.), Vytauto Didžiojo karo muziejaus budėtojas, karo invalidas Petronis ir pan.“ Be kariškių, tarnautojais dirbo ir civilių, keletas moterų.

Įdomu tai, kad muziejaus salių prižiūrėtojai buvo vadinami tiksliau, lietuvišku tvarkūno vardu. Daugiausia tai buvo karo invalidai. Prie Karo muziejaus liko orkestras, kuriam vadovavo

kapelmeisteris. Tvarkūnų viršila, raštinės tarnautojai ir darbininkai bei orkestro vedėjas (kapelmeisteris) buvo tiesiogiai pavaldūs administracijos skyriaus vedėjui, o muziejininkai specialistai – muziejaus viršininkui.

Muziejaus darbuotojais konkurso tvarka daugiausia buvo skiriami kariškiai.

Karo muziejui įsikuriant, kilo naujų nesusipratimų bei problemų dėl ploto paskirstymo. Vėl siūlomi keli variantai, pavyzdžiui, archeologinius piliakalnių kasinėjimų radinius eksponuoti kartu su Čiurlionio galerijos eksponatais. Jau statant rūmus buvo numatyta, kad Karo muziejui eksponatams bus skirta 1700 kv. m, o pagalbinėms patalpoms – 220 kv. m. 1934 m. rudenį muziejus buvo užėmęs tik dalį jam skirtų patalpų, o dėl kitų atsirado kliūčių. V. Nagevičius jau 1934 m. gruodžio 20 d. raporte vyriausiajam štabo viršininkui nurodo, kad Vytauto Didžiojo komitete be ministrų kabineto atskiro nutarimo patalpos neskirstomos, nors premjeras Juozas Tūbelis žodžiu ir garantavęs, kad viskas, kas priklauso, bus padalyta. Skubiai skirti teisėtas, projekte numatytas patalpas Karo muziejaus viršininkas prašo ir naujojo Vytauto Didžiojo komiteto pirmininko, švietimo ministro Juozo Tonkūno. Taip elgtis V. Nagevičių spyrė neatidėliotini eksponatų laikymo ir apsaugos reikalai,

nes nugriovus senąjį muziejų, visi perkeltieji eksponatai, anot V. Nagevičiaus, „sukimšti vienoje salėje“. Šį klausimą turėjo spręsti Vytauto Didžiojo komiteto prezidiumas. O Krašto apsaugos ministerijai, drauge ir Karo muziejui, komitete atstovavo tik pulkininkas Juozas Šarauškas, kuris į prezidiumą neįėjo. Painiavą padidino į diskusiją įsivėlusį „Kardo“ redakcija su kai kurių nekompetentingų žmonių, tarp jų ir Vytauto Didžiojo komiteto sekretoriaus plk. V. Braziulevičiaus, neatsakingais pareiškimais. 1935 m. vasario 1 d. Karo muziejaus kolegijos posėdyje, dalyvaujant visiems jos nariams bei Švietimo ministerijos atstovui, buvo konstatuota, kad „renkant aukas, atsišaukimuose dažniausiai buvo remiamasi Karo muziejumi ir kur kas mažiau kitais muziejais. Buvo panaudotos visuomenės simpatijos Karo muziejui, jo ceremonijoms ir visuomeninei reikšmei, buvo keliamas entuziazmas. O dabar, kai Karo muziejų reikia perkelti į jam iš anksto numatytas patalpas, operuojama kitų muziejų vardais ir keliamas jų reikšmė, kad būtų atimta dalis Karo muziejaus patalpų. Siūloma net užmūryti langus. Toks patalpų skyrimo kaitaliojimas parodo tik, kad tebesergama chroniška liga perdirbinėti naujus pastatus ir vis skirti juos naujiems reikalams, o ne tam, kam statyta“ (iš protokolo)¹³⁵.

Įsikišo ir Vyriausybė, tad 1935 m. kovo 22 d. Ministrų kabineto nutarimu patalpos daugmaž buvo padalintos. Tačiau Karo muziejus liko be parodų ir konferencijų salių.

Be to, vietoj numatytų šešių muziejų po vienu stogu kuriantis tik dviem – Karo ir Čiurlionio (vėliau pavadintam Kultūros) muziejams, tarp šių muziejų kilo ir tam tikrų nesklaidumų dėl likusių patalpų. Tačiau šis klausimas nebuvo išspręstas taip, kad patenkintų abi puses. Dėl kai kurių Vytauto Didžiojo komiteto bei Vyriausybės atstovų kaltės neišspręstos patalpų problemos šiek tiek aptemdė įkurtuvių džiaugsmą, sukėlė įtampą. Niekam nereikalingos priešiško nuosėdos pakenkė ir vėlesniems dviejų įstaigų vadovybės bei darbuotojų santykiams.

Atidaromam Karo muziejui, kaip ir Kultūros muziejui, Vyriausybė nusprendė suteikti bendrą Vytauto Didžiojo vardą.

Muziejus įtemptai ruošėsi atidarymo iškilmėms. Nenuilstantis generolas V. Nagevičius, sutelkęs nedidelį, bet darbštų kolektyvą ir aktyvių talkininkų būrį, jau 1936 m. pradžioje įrengė įspūdingą Lietuvos kovų už savo laisvę istorijos ekspoziciją. Jau 1934 m., tik įsikūrus, centrinėje salėje buvo įrengta Vytauto Didžiojo kapela, kur kiekvieną, pravėrusį muziejaus duris, pasitikdavo aukso spalva apšviesta balta Vytauto Didžiojo statula, sukurta skulptoriaus Vlado Grybo. Atėję į atidarymą žmonės išvydo ir „Lituanicos“ memorialinę

¹³⁵ Ten pat, b. 206, 1.5-6.

salę. Naujųjų rūmų atidarymo iškilmės sutapo su muziejaus įkūrimo 15-osio-
mis metinėmis. Šaltą ir giedrą 1936 m. vasario 16-osios priešpietį į ceremo-
niją atvyko Prezidentas A. Smetona, Ministrų kabineto nariai, kariuomenės
vadovybė, aukšti įvairių religinių bendruomenių dvasininkai, diplomatinė
atstovybių pasiuntiniai. V. Nagevičius savo inauguracinėje kalboje, padėkojęs
architektui V. Dubeneckiui, inžinieriui architektui K. Reisonui, rangovams,
statybininkams ir ypač jaunesiems dailininkams, pasakė: „Karo muziejus,
įsikūręs tautos ir valstybės aukomis įrengtuose didinguose rūmuose, ir ateityje
rodys, kad lietuviai, per amžius budėję, laisvę laimėjo tik per aukas ir pa-
sišventimą, muziejus ugdyt kariuomenėje ir visuomenėje tautinį susipratimą,
tėvynės meilę ir pasiryžimą ginti nepriklausomybę.“¹³⁶

Galutinai techniškai muziejus baigtas rengti jau po atidarymo, 1936 m.
vasarą. Įrengtas radijo transliacinis punktas, o muziejuje bei sodelyje įtaisyti
garsiakalbiai, įsigytas aparatas skaidrėms (šviesiniams paveikslams) demons-
truoti. Pagal dailininko Gerardo Bagdonavičiaus ir architekto K. Reisono
brėžinius Vladas Budrikis už 2262 litus (pigiausiai iš penkių kitų pasiū-
liusių) padarė 24 originalius suolus. Originalumu ypač išsiskyrė pagal G.
Bagdonavičiaus projektą iš beržo ir kriaušės pagaminti suolai, inkrustuoti
riešutmedžio spalvos ornamentais. Lankytojai žavėdavosi ir baldų komplektu
iš natūralaus kareliško beržo.

Vos įsikūrus muziejaus sales bandyta pritaikyti koncertams, tačiau
specialistų muzikų komisija pripažino, kad patalpos tam netinkamos.

Muziejuje bandyta rengti ir simfoninius koncertus, tačiau komisija
(B. Dvarionas, J. Tallat Kelpša, J. Bendorius ir kt.) pripažino, kad patalpos
koncertams visiškai netinkamos. Pasitarus su inžinieriais bei architektais, kai
kurias vietas siūlyta atitinkamai drapiruoti, bet tas pasiūlymas taip ir liko
neįgyvendintas.

¹³⁶ Ten pat, b. 242, 1.16-20.

VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJAUS 85 METŲ JUBILIEJUS

Juozapas Jurevičius

Kiekvienais metais Vasario 16-ąją Kaune iškilmingai švenčiama Lietuvos valstybės atkūrimo diena. Karo muziejaus sodelyje, gausiai dalyvaujant Kauno visuomenei, skamba varpų muzika, groja Karinių oro pajėgų pučiamųjų orkestras, giedamas Lietuvos himnas. Dalyvaujant garbingiems Lietuvos Respublikos Seimo, Vyriausybės, Kauno ir Kauno apskrities svečiams, Lietuvos šaulių sąjungos nariams bei Kauno miesto visuomenei, garbaus amžiaus šauliai atlieka Vyčio kryžiaus ordino vėliavos prie Nežinomojo kareivio kapo kėlimo ceremoniją, kuri buvo atgaivinta 1991 m. Muziejaus istorikų iniciatyva. 2006 metų vasario 16 d.

Muziejus šventė savo 85-ųjų įkūrimo metinių jubiliejų, todėl Vyčio kryžiaus ordino vėliavą iškilmingoje šventinėje aplinkoje iškėlė Muziejaus vyresnioji bibliotekininkė, Vyčio kryžiaus ordininkė Kristina Čepkauskienė (Sausio 13-osios įvykių Lietuvoje dalyvė).

Po oficialiosios miesto ceremonijos iškilmingas renginys persikėlė į Muziejaus patalpas. Didžiojoje salėje vyko iškilmingas Muziejaus 85-ųjų įkūrimo metinių minėjimas. Iškilmėse dalyvavo Lietuvos Respublikos kultūros ministras Vladimiras Prudnikovas, krašto apsaugos ministras Gediminas Kirkilas, Kauno arkivyskupas metropolitas Sigitas Tamkevičius, Kauno meras Arvydas Garbaravičius, Kauno apskrities administracijos viršininkas Z. B. Kazakevičius, daugelis Kaune išrinktų Seimo, Kauno savivaldybės Tarybos narių, Lietuvos muziejų direktoriai, muziejininkai, Kauno aukštųjų mokyklų rektoriai, To-

Steigėjo teisių perdavimo-priėmimo akto pasirašymas

runės M. Koperniko universiteto (Lenkijos Respublika), su kuriuo Muziejus bendradarbiauja nuo 1999 metų, profesoriai Valdemaras Rezmeris, Zbignevas Karpus, Mykolas Klemeckis ir kt. Pagrindinį pranešimą, trumpai nušviečiantį Muziejaus istoriją, perskaitė direktorius Juozapas Jurevičius. Po garbingų svečių šventinių sveikinimų kultūros ministras V. Prudnikovas Muziejaus steigėjo teises iškilmingai perdavė Krašto apsaugos ministerijai. Steigėjo teisių perdavimo-priėmimo aktą krašto apsaugos ministras G. Kirkilas ir kultūros ministras V. Prudnikovas pasirašė prie unikalaus stalo, kuriuo 1812 metais yra naudojęsi Rusijos imperatorius Aleksandras I ir Prancūzijos imperatorius Napoleonas I. Perdavimo iškilmės, skirtos jubiliejui, buvo oficialaus fakto – 2005 m. gruodžio 5 d. LR Vyriausybės nutarimo Nr. 1303 „Dėl Vytauto Didžiojo karo muziejaus steigėjų funkcijų perdavimo nuo 2006 m. sausio 1 d.“ – galutinis įteisinimas.

Jubiliejaus proga buvo apdovanota daug Muziejaus darbuotojų.

Direktoriaus pavaduotojas Steponas Gečas krašto apsaugos ministro G. Kirkilo 2006 m. vasario 11 d. įsakymu Nr. P-139 apdovanotas Dariaus ir Girėno medaliu.

Jubiliejinio renginio svečiai

Einantis Lietuvos kariuomenės vado pareigas brg. gen. Arvydas Pocius jubiliejaus proga Muziejaus direktoriaus pavaduotoją karybos istorijos klausimais Arvydą Pociūną apdovanojo padėkos raštu „Už pavyzdingą tarnybą Krašto apsaugos sistemoje, profesionalumą bei iniciatyvą“.

Muziejaus direktorius Juozapas Jurevičius, vyr. fondų saugotoja Janina Karosevičiūtė, Ryšių su visuomene skyriaus vedėja Rima Dovidavičienė ir Naujaisiųjų laikų karybos istorijos skyriaus vyr. muziejininkė Aušra Jurevičiūtė „Už ilgametį gerą darbą VDKM įkūrimo 85 metų jubiliejaus proga“ 2006 m. vasario 16 d. apdovanoti Kultūros ministerijos padėkos raštais.

Kūno kultūros ir sporto departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės Muziejaus direktorių Juozapą Jurevičių „Už nuopelnus Lietuvos sportui“ apdovanojo Sporto garbės komandoro ženklu (pasirašė gen. direktorius Algirdas Raslanas, 2006 m. vasario 16 d., garbės ženklo Nr. 124).

Muziejaus vyresnioji bibliotekininkė Kristina Čepkauskienė, vyresnioji muziejininkė Arvyda Navickienė „Už ilgametį, kūrybingą ir pavyzdingą darbą bei svarų indėlį propaguojant Lietuvos kovų už Nepriklausomybę istoriją“ VDKM 85-ųjų įkūrimo metinių proga 2006 m. vasario 3 d. apdovanotos Lietuvos kariuomenės karinių oro pajėgų (KOP) padėkos raštais, o vyr. muziejininkės Gerarda Dručkuvienė ir Lina Urbonienė – KOP atminimo medaliais. Naujaisiųjų laikų karybos istorijos skyriaus vyr. muziejininkas

Kęstutis Bartkevičius „Už nuopelnus Lietuvos šaulių sąjungai“ jubiliejaus proga apdovanotas LŠS padėkos raštu.

Fondų apskaitos ir apsaugos skyriaus vyr. muziejininkė Gerarda Dručkuvienė, Karybos istorijos skyriaus sektoriaus vedėja Dalė Naujalienė, Ryšių su visuomene skyriaus ekskursijų vadovė Vilija Sapjanskienė ir vyr. buhalterė Ona Šlegerienė „Už gerą, kūrybingą, ilgametį darbą“ apdovanotos Kauno apskrities administracijos viršininko Z. B. Kazakevičiaus padėkos raštais.

Direktoriaus pavaduotojas administracijos ir ūkio reikalams Algirdas Grincevičius, ginklų istorijos sektoriaus vedėjas Jonas Vaičenonis, LDK karybos istorijos skyriaus vyr. muziejininkė Danutė Gruzdienė ir šio skyriaus vyr. muziejininkas Eduardas Brusokas „Už gerą, kūrybingą, ilgametį darbą“ apdovanoti Kauno mero Arvydo Garbaravičiaus padėkos raštais, o Archeologijos skyriaus vedėja Kristina Rickevičiūtė, Karybos istorijos skyriaus vyr. muziejininkė Audronė Veilentienė, Fondų apskaitos ir apsaugos skyriaus vyr. muziejininkė Danutė Tamošaitienė, restauratorė Vilija Pangonienė, mokslinis sekretorius Rimas Banaitis – Kauno miesto Kultūros skyriaus padėkos raštais.

Jubiliejaus iškilmėse Ginklų fondo prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės direktoriaus pavaduotojas Vladas Drupas Muziejui perdavė šio fondo istorinių ginklų kolekcijos rinkinį.

Muziejaus 85-mečio proga Lietuvos monetų kalykloje buvo pagaminti jubiliejiniai ženkliai „Vytauto Didžiojo karo muziejus“ (VDKM, tiražas 125 vnt., dailininkas Liudas Gedminas), kurie įteikti Muziejaus darbuotojams ir garbingiems svečiams.

Atidaryta paroda „Sustabdytos akimirkos (VDKM fotografijose 1921–1940 m.)“, skirta Muziejaus 85-osioms metinėms. Su ja susipažino Muziejaus jubiliejaus iškilmių dalyviai. Parodą įrengė Fondų apskaitos ir apsaugos skyrius bei kiti darbuotojai.

KAUNO KARO ISTORIJOS KLUBAS

Algimantas Daugirdas, Arvydas Pociūnas

Kauno karo istorijos klubas buvo įkurtas 1989 m. prie Vytauto Didžiojo karo muziejaus. Klubui įkurti daugiausia pastangų skyrė VDKM skyriaus vedėjas Arvydas Pociūnas ir ginklų fondo sektoriaus vedėjas Jonas Vaičėnonis. Jau tada pagrindinis klubo tikslas ir svajonė buvo padėti atkurti Lietuvos kariuomenę. Valandų valandas buvo gilinamasi į įvairių epochų Lietuvos kariuomenės istoriją, domimasi jos raida, struktūra ir tradicijomis.

1990-aisiais, atkūrus Nepriklausomybę, klubo veikla iš esmės pasikeitė, nes nemažai buvusių klubo narių išėjo dirbti į valstybines institucijas, Krašto apsaugos sistemą.

1992 m. klubas organizavo savo pirmąjį oficialų renginį, skirtą 1812 m. įvykiams Kaune paminėti: ties Jiesios piliakalniu (vadinamuoju Napoleono kalnu) buvo surengta prancūzų kariuomenės persikėlimo per Nemuną valtimis inscenizacija. Prancūzijos imperatoriaus Napoleono I elitiniams gvardijos daliniams tada atstovavo Rygos karo istorijos klubas. Per tą patį renginį prie Karmelitų vienuolyno atidengta atminimo lenta, skirta Prancūzijos imperatoriaus apsilankymui šiame mieste.

1994 m. klubas buvo perregistruotas, papildyti jo įstatatai. Kartu atgijo ir klubo veikla. Ji įgavo naują istorinę kryptį bei formą. Buvo pasirinkta konkreti epocha autentiškiems įvykiams atkurti ir juos iliustruoti pagrindiniais tos epochos gyvenimo momentais, mūšiais bei svarbesniais įvykiais.

Ši konkreti epocha, XVIII a. pabaiga – XIX a. pradžia, – tai paskutiniai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės egzistavimo metai, nepriklausomybės praradimas ir bandymai, pasinaudojus istorinėmis aplinkybėmis, atkurti Lietuvos valstybingumą. Būtent šis mūsų istorijos laikotarpis mažiausiai nagrinėtas, tad klubo nariams dar ilgam užteks darbo bei veiklos.

Šiuo metu klubo veiklos prioritetai yra tokie:

- Atkurti Lietuvos istorijos ir LDK kariuomenės 1792–1794 m. tradicijas.
- Išsaugoti istorinį palikimą, jį propaguoti kariuomenėje ir visuomenėje, ypač tarp jaunimo, moksleivių bei studentų.
- Nustatyti svarbiausias istorinių mūšių vietas, rasti ir įamžinti lietuvių karių žuvimo vietas ir kapavietes.
- Inscenizuoti svarbiausius minėtos epochos istorinius įvykius Lietuvoje

ir už jos ribų.

- Įamžinti garsių Lietuvos karo vadų ir kitų asmenybių, susijusių su karo istorija, atminimą bei atsekti tolesnį jų likimą po 1795 m. Lietuvos-Lenkijos valstybės žlugimo.

Kauno karo istorijos klubo branduolį sudaro XVIII a. pabaigos LDK kariuomenės grafo Rudolfo Tyzenhauzo raitosios artilerijos baterija. Organizaciniams klausimams spręsti bei klubui vadovauti sudarytas štabas, susidedantis iš šešių LDK kariuomenės karininkų, turinčių klubo Didžiojo etmono patvirtintus istorinio laipsnio patentus. Oficialus klubo vadovas yra Didysis etmonas, kuris visus klausimus sprendžia pritarus Lauko etmonui ir Štabo viršininkui. Reikia pasakyti, kad visi klubo nariai pagal užimamas pareigas klube, išsilavinimą, stažą, žinias bei indėlį į organizuojamus renginius ir karines kampanijas turi istorinius karinius laipsnius, atitinkančius klubo pasirinktą epochą. Taigi organizacijoje vyrauja disciplina, sveika kariška dvasia ir gera nuotaika. Laisvalaikiu klubo nariai mokosi jodinėti žirgais, tobulina fechtavimo kardu, špaga techniką, domisi senovine karine muzika. Pastaruoju metu visuomenė vis labiau domisi klubo veikla. Galimybių įstoti į klubo gretas ieško moksleiviai, studentai, inžinieriai, verslininkai, kariškiai profesionalai, šauliai. Visus juos sieja domėjimasis Lietuvos, o ypač karo istorija.

Kauno karo istorijos klubo ginkluotę sudaro penkios šūvius imituojančios patrankos. Keturios iš jų – kopijos, nulietos pagal XVIII a. pabaigos brėžinius. Viena patranka originali, pabūklo vamzdis pagamintas 1746 m. ir sveria apie 900 kg. Tai pėsčiosios artilerijos patranka. Jos lafetas pagamintas jau šiais laikais, žinoma, paisant visų ano meto reikalavimų. Iš šių pabūklų šaudoma griežtai laikantis tradicinės patrankų užtaisymo technologijos ir tvarkos: pabūklo vamzdis išvalomas, įpilama užtaiso, kuris primušamas iki vamzdžio drūtgalio, galiausiai primuštas užtaisas praduriamas, į drūtgalio skylutę įpilama parako ir jis uždegamas. Taip pademonstruojamas visas XVIII a. pabaigos artileristo darbas. Klubo nariai patys gamina užtaisyti, vadinamuosius tuščiuosius kartūzus: į popierinę gilzę pilama apie 200 g dūminio parako ir 40 g smulkių medžio drožlių.

Užtaisų gaminimo bei šaudymo pagal to laikotarpio reikalavimus operacijas moka atlikti visi klubo nariai artileristai: artilerijos štabskapitonas, štikjunkeris, oberfejerverkeris, bombardierius, taip pat kanonierius. Šiuo metu klubo padalinių yra Druskininkuose, Ukmergėje. Netrukus kurioje nors karinėje batalijoje bus galima parodyti 10 senovinių pabūklų, aptarnaujamų artileristų.

Be patrankų, klubo nariai ginkluoti tos epochos laikotarpio dvasią

atitinkančiais kardais, pistoletais, spontonais¹³⁷. Tai vis kopijos, pagamintos tiksliai laikantis tam laikotarpiui būdingų standartų. Kai kurias iš jų gamina patys klubo nariai, kitos perkamos užsienyje.

Klubas turi dvi vėliavas, iš kurių viena kovinė, kita – reprezentacinė. Pasklaidžius metraštį, daugybė nuotraukų liudija, jog klubas dalyvauja daugelyje valstybės švenčių, minėjimų, kariuomenės ir visuomenės renginių, miestų bei miestelių jubiliejinių švenčių, netgi atlaiduose. Visiems klubo organizuotiems kariniams-istoriniams renginiams, mūšiams scenarijus rengia patys klubo nariai.

1996 metais Kaune buvo organizuota Žalgirio mūšio inscenizacija, skirta šios garbingos pergalės 586-osioms metinėms.

1997 m. birželio 20 d. Kaune klubas antrą kartą ties Napoleono kalnu organizavo renginį, skirtą 185-osioms prancūzų-rusų karo metinėms paminėti. Buvo pastatytas pontoninis tiltas toje vietoje, kur 1812 m. birželio 24 d. per Nemuną kėlėsi Prancūzijos imperatoriaus Napoleono I kariuomenė. Kaip žinome, jos gretose buvo nemažai lietuvių, turėjusių tikslą atkurti Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę. Per pontoninį tiltą žygiavo pėstininkai ir kavalerija su artilerijos baterija. Tai buvo Rygos, Kauno bei Rusijos karo istorijos klubų nariai. Šį renginį stebėjo tūkstančiai kauniečių, susirinkusių abiejose Nemuno pusėse. Vėliau spalvinga eisena patraukė per visą miestą iki Karo muziejaus sodelio, kur prie Nežinomojo kareivio kapo buvo padėtas vainikas, toliau žygiavo iki senosios rotušės, kurios Baltojoje salėje buvo priimti visi renginio dalyviai, palikę žirgus aikštėje. Neišdildomi prisiminimai liko tiek miestiečiams, tiek miesto vadovams.

Kitą dieną tie patys klubai Kaune, Santakoje, inscenizavo Deltuvos mūšį, vienintelį didesnę rusų ir prancūzų mūšį Lietuvos teritorijoje karo pradžioje. Šiame mūšyje, kuris iš tiesų vyko netoli Ukmergės, 1812 m. birželio 27 d. susikovė prancūzų 2-ojo pėstininkų korpuso, vadovaujamo maršalo N. Š. Odino (Nicolas-Charles Oudinot), ir rusų generolo leitenanto Petro Vitgenšteino pajėgos. Ir vėl tūkstančiai žiūrovų galėjo pajusti XIX a. pradžios kautynių atmosferą, pauostyti tikro parako kvapo. Renginį stebėjo Respublikos Prezidentas Algirdas Brazauskas.

Tų pačių metų rugsėjo pradžioje klubui teko dar didesnis išbandymas. Lietuvos artileristai, patyrę daug nuotykių, kirto Latvijos-Rusijos valstybinę sieną ir su visomis patrankomis atsidūrė... prie Maskvos. Dalyvavome šlovinguose Borodino renginiuose, kurie tą kartą buvo skirti Maskvos miesto įkūrimo 850-mečio ir Borodino mūšio 185-mečio jubiliejams. Mūsų artileristai

¹³⁷ Spontonas – XVIII a. karininko ir puskarininkio ginklas bei laipsnio ženklas.

„Gdanskas ir Napoleonas“. 2000 m.

dalyvavo prancūzų „Didžiosios armijos“ pusėje. Šiose kautynėse dalyvavo per tūkstantį pėstininkų, 250 kavalerijos ulonų, dragūnų, kazokų, kirasyrų, buvo šaudoma iš 8 artilerijos pabūklų. Mūšį stebėjo apie 50 tūkst. žiūrovų, tarp kurių buvo Prancūzijos karo atašė Rusijoje generolas Sonitelis, Maskvos meras Jurijus Lužkovas, Europos karo istorijos klubų asociacijos prezidentas. Nors tai buvo tik teatralizuotas pasirodymas, tačiau kurtinantis patrankų gaudesys, kardų žvangėjimas, žirgų žvangimas ir kanopų bildesys, mūšio lauke tvyrantis parako kvapas, dūmų kamuoliai ir gausūs pirotechnikos efektai leido pajusti tikro XIX a. mūšio nuotaiką. Be Kauno klubo, šiame renginyje dalyvavo karo istorijos klubai iš Rusijos, Ukrainos, Baltarusijos, Latvijos, Vokietijos, Prancūzijos, Austrijos, Kanados.

1998–2000 m. klubas labai daug nuveikė, kad Lietuvoje būtų plačiau garsinamas Deltuvos mūšio vardas. Prie šių pastangų prisidėjo ir klubai iš Latvijos, Baltarusijos bei Maskvos. Drauge buvo surengti keli tų laikų mūšiai, Deltuvoje atidengtas obeliskas ir paminklinis akmuo, kurie visiems laikams primins 1812 m. kare žuvusius karius, tarp jų ir lietuvius.

2000-aisiais lenkų Europos integracijos ir kultūros instituto bei Gdanskio miesto savivaldybės kvietimu liepos 22–23 d. Kauno karo istorijos klubas

Deltuvos mūšio inscenizacija Kaune 2002 m.

lankėsi Lenkijoje. Į šventę, kuri vadinosi „Gdanskas ir Napoleonas“, buvo pakviesti ir Prancūzijos, Rusijos, Baltarusijos bei Latvijos klubai. Atvykėliai buvo apgyvendinti Gdansko forte, statytame toje epochoje, kuriai atstovauja Kauno klubas. Ankstų rytą pasipuošę paradinėmis uniformomis, su vėliavomis visi klubai žygiavo per miestą iki pat rotušės, kur buvo priimti miesto vadovų. Visą kelią šią spalvingą armiją sveikino miesto gyventojai, svečiai, turistai, stengdamiesi nusifotografuoti su kariais, klausinėdami apie uniformas ir klubus. Tokia šventė Gdanske buvo organizuota pirmą kartą, bet pranoko visus organizatorių bei dalyvių lūkesčius, tad buvo nuspręsta kitais metais ją pakartoti ir skirti daugiau lėšų. Renginys buvo sumanytas tam, kad į Gdanską ir Sopotą būtų pritraukta kuo daugiau svečių, turistų.

2001 metais Kauno karo istorijos klubas visą savo veiklą ir energiją skyrė 1831 m. Lietuvos-Lenkijos sukilimui, nuo kurio pradžios tais metais sukako 170 metų, paminėti. Klube gimė idėja pastatyti paminklą Paneriuose, lemiamoje mūšio dėl Vilniaus vietoje. Čia 1831 m. birželio 19 d. sukilėliai bendromis lenkų ir lietuvių pastangomis bandė pulti gausesnius ir daug geriau įsitvirtinusius carinės Rusijos kariuomenės dalinius. Šią idėją palaikė ir padėjo įgyvendinti Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija. Ministerija sudarė organizacinį paminklo statymo komitetą, vadovaujamą viceministro Jono Gečo. Komiteto nariai buvo Krašto apsaugos, Švietimo ir mokslo, Kultūros,

Užsienio reikalų ministerijų pareigūnai, taip pat Kultūros vertybių apsaugos departamento, Valstybinio radijo bei televizijos, Vilniaus miesto savivaldybės, na ir, žinoma, Vytauto Didžiojo karo muziejaus darbuotojai bei Kauno karo istorijos klubo nariai.

Šis bendras darbas buvo apvainikuotas sėkme. Paneriuose 2001 m. birželio 17 d. iškilo puikus paminklas, kurį atidengiant dalyvavo Lenkijos Respublikos gynybos ministras K. Komorovskis, krašto apsaugos ministras Linas Linkevičius, viceministras Jonas Gečas bei daugelis kitų garbingų svečių. Klubo nariai ta proga paleido 21 salvę iš penkių XIX a. pradžios pabūklų kopijų. Kartu į savo vietą buvo pastatytas nuverstas paminklas žuvusiems rusų kariams. Prie abiejų paminklų padėti vainikai.

1831 metų sukilimui Klaipėdos krašte atminti Kauno karo istorijos klubas skyrė renginį, sąlyginai pavadintą „Istorijos pamoka“, vykusį 2001 m. liepos 13–15 dienomis Klaipėdoje. Atvyko klubų iš Lenkijos, Latvijos, Baltarusijos bei Rusijos federacijos. Pirmąją dieną Jono kalnelio saloje buvo surengta XIX a. pradžios mūšio inscenizacija, o kitą dieną klaipėdiečiams ir miesto svečiams Smiltynėje buvo parodyti Kopgalio tvirtovės įtvirtinimų puolimo ir gynybos inscenizacijos fragmentai.

2001 m. rugsėjo 7–9 dienomis klubas dalyvavo 1831 m. sukilimo Lenkijos sostinės Varšuvos Volios priemiesčio gynybos rekonstrukcijoje. Čia prieš 170 metų kartu su lenkų sukilėliais kovėsi ir iš Lietuvos pasitraukę paskutiniai sukilėlių būriai. Be dalyvavimo organizatorių numatytuose renginiuose, klubo nariai savo iniciatyva padėjo vainiką prie Nežinomojo kareivio kapo. Ši iškilminga ceremonija daugeliui padarė neišdildomą įspūdį.

2002-ieji klubui buvo labai gausūs renginių ir išvykų. Jau vasario 8–10 dienomis dalyvauta istorinio mūšio, vykusio 1807 m. prie Preusisch-Eylau (dabar Bagrationovskas, Kaliningrado sritis) rekonstrukcijoje. Tragiškiausia tai, kad šiame mūšyje prieš 195 metus lietuviai kovėsi tiek Prancūzijos imperatoriaus Napoleono I pusėje, tiek sąjungininkų – Rusijos ir Prūsijos – kariuomenėje. Atiduodant pagarbą prie išlikusio paminklo tame mūšyje žuvusiems kariams, pagerbti ir tautiečiai.

Tų pačių metų gegužės 24–26 dienomis Ostrolenkos (Lenkijos Respublika) miesto mero bei Kurpių kultūros muziejaus kvietimu klubas dalyvavo 1831 m. gegužės 26 d. mūšio prie Ostrolenkos istorinėje inscenizacijoje.

2002 metais sukako 190 metų nuo Prancūzijos-Rusijos 1812 m. karo (dar vadinamo Antruoju lenkų karu) pradžios, tai yra prancūzų kariuomenės, vadovaujamos imperatoriaus Napoleono I, persikėlimo per Nemuną ties Kaunu. Šiam įvykiui paminėti Kauno karo istorijos klubas, bendradarbiaudamas

Borodino kautynių inscenizacija. Rusija, 2002 m.

su viešąja įmone „Judrės parkas“, Nemuno saloje surengė didžiulį tarptautinį renginį. Jame buvo atkurti epizodai iš 1807 m. imperatorių Napoleono I ir Aleksandro I susitikimo prie Tilžės, kur ant plausto, plūduriuojančio vidury Nemuno, buvo pasirašyta taikos sutartis. Tik šį kartą karvedžiai susitiko ne prie Tilžės, bet ties Kauno priemiesčiu Aleksotu. Prancūzijos kariuomenei pavyko sėkmingai persikelti pontoniniu tiltu, kurį specialiai šiam renginiui nutiesė plk. lt. J. Vitkaus inžinerinio bataliono kariai. Klubo iniciatyva Naugardiškėse, kur prieš persikėlimą buvo Napoleono štabas, atidengtas monumentas, skirtas šiems įvykiams prisiminti (aut. Albinas Fokas). Tačiau didžiausio žiūrovų susidomėjimo sulaukė Deltuvos mūšio, vykusio 1812 metais netoli Ukmergės, inscenizacija, kurioje dalyvavo apie 430 dalyvių iš Lenkijos, Latvijos, Rusijos, Ukrainos, Baltarusijos, Prancūzijos ir Lietuvos. Renginį plačiai nušvietė įvairių šalių televizijos, tarp kurių buvo ir garsiosios BBC bei „Discovery“. Renginį stebėjo tuometinis krašto apsaugos ministras L. Linkevičius.

Tais pačiais metais klubas dalyvavo Borisovo miesto (Baltarusijos Respublika) 900 metų jubiliejinėje šventėje, be to, Ukmergės savivaldybės kvietimu dar kartą surengė teatralizuotą Deltuvos mūšį, šį kartą jau istorinėje vietoje – Deltuvos miestelyje, už 6 km nuo Ukmergės. Rugsėjo 5–9 d. klubo artilerija šauniai pasirodė garsiosiose Borodino kautynėse, kur vien dalyvių buvo per 2000, o pabūklų gaudesys, dūmai, žirgų žvengimas, rodos, iš tiesų sugražino

190 metų senumo įvykius. Lapkričio 15–17 dienomis klubas dalyvavo tarptautiniame renginyje „Berezinos diena 2002“, kuriame Baltarusijos Minsko karo istorijos klubas surengė bataliją, skirtą Prancūzijos kariuomenės atsitraukimo ir persikėlimo per Berezinos upę 190-osioms metinėms paminėti.

2002 m. gruodžio 11–13 dienomis BBC televizijos užsakymu dalis Kauno karo istorijos klubo narių kartu su Rygos karo istorijos klubo nariais (Prancūzijos kariuomenės 1-asis pėstininkų pulkas bei Imperatoriaus gvardijos fuzilierių-grenadierių 1-asis regimentas) Turgeliuose bei Dubingiuose filmavosi dokumentiniame filme apie Prancūzijos kariuomenės grįžimą į Vilniaus apylinkes. Šalta tų metų žiema bent iš dalies leido pajusti, ką išgyveno šalčio ir bado genama bei rusų kazokų persekiojama prancūzų kariuomenė.

2003 m. gegužės 31 – liepos 1 dienomis KAM organizavo prancūzų karių perlaidojimo ceremoniją, kurioje Kauno karo istorijos klubas aktyviai dalyvavo ir surengė bataliją „Vilnius 1812 m.“ Joje dalyvavo apie 400 Latvijos, Lenkijos, Rusijos, Ukrainos, Baltarusijos, Lietuvos karo istorijos klubų narių. Renginį stebėjo KAS vadovybė. Tų pačių metų liepos 15–17 dienomis klubas dalyvavo Lenkijos karo istorijos klubų tarptautiniame renginyje „Gvardijos švolažierių grįžimas“ Ciechanove.

2004 m. Kauno karo istorijos klubas tapo visateisiu Europos karo istorijos klubų (Union of European military-historical clubs) sąjungos nariu, o klubo narys A. Daugirdas joje atstovauja visiems Lietuvos klubams.

Tų pačių metų balandžio 2 d. klubas dalyvavo priėmimo į NATO proga KAM organizuotame renginyje. Labai išsamiai klubas ruošėsi 1794 m. sukilimui Vilniuje ir Lietuvoje paminėti skirtam renginiui „Vilnius 1794 m.“ Klubas analizavo įvairius istorinius to laikotarpio šaltinius, apžiūrėjo Vilniaus miesto pastatus ir vietas,

BBC filmavimo Dubingiuose metu. 2002 m.

„Vilnius 1812 m.“ 2003 m.

1794 m. sukilimo kautynių inscenizacija Vilniaus gatvėse. 2004 m.

kuriose vyko Lietuvos kariuomenės ir iš vilniečių sudarytų dalinių kautynės su besiveržiančia rusų kariuomene, aptarė ir parengė būsimos sukilimo inscenizacijos scenarijų. Į renginį, kurį rėmė KAM, atvyko klubų iš Baltarusijos, Latvijos, Lenkijos, Rusijos ir Lietuvos. Susirinko apie 400 dalyvių. Prie klubų prisidėjo ir Lietuvos karališkoji bajorų sąjunga, renginyje atstovavusi Vilniaus tautinės gvardijos daliniui. Pirmojoje inscenizacijos dalyje buvo atkurta sukilimo pradžia – 1794 m. balandžio 22-23 dienos: „užimti“ Pacų rūmai, sargybinė prie Šv. Kazimiero bažnyčios, perskaitytas to meto kreipimasis į Lietuvos gyventojus. Antroji dalis buvo skirta Vilniaus gatvių gynybai 1794 m. liepos 19 d. Šimtai vilniečių ir miesto svečių, stebėjusių šias istorines miesto akimirkas, galėjo pajusti praeities dvelksmą.

2005 metais klubui teko dalyvauti įvairiose istorinių mūšių inscenizacijose, iš kurių reikėtų paminėti Varšuvą, Pultuską, Modliną – Lenkijoje, Peschierą – Italijoje ir neišdildomą atminimą visam gyvenimui palikusį grandiozinį Austerlicą (dabar Slavkovas prie Brno – Čekija), į kurį suvažiuavo 4 tūkst. dalyvių iš viso pasaulio. Inscenizacijos mastai, artilerijos ir kavalerijos gausa, panaudoti efektai leido pasijusti kaip tikrame mūšyje, po kurio visi liko gyvi ir sveiki.

Austerlito inscenizacija. Slavkovas prie Brno. 2005 m.

2006 m. klubui teko dalyvauti Deltuvos mūšio inscenizacijoje (Ukmergės raj.), mūšio prie Pultusko (Lenkija) 1806 m. jubiliejiniam renginyje, į kurį susirinko apie 2 tūkst. dalyvių iš įvairių Europos valstybių, Prancūzijos ir Rusijos kariuomenių mūšio inscenizacijoje Ciechanove (Lenkija). Nors nedidelis (apie 200 dalyvių), tačiau išpūdingas renginys, skirtas 1830–1831 m. sukilimo pradžiai paminėti, vyko gruodžio 2 d. Varšuvoje (Lenkija). „Mūšiai“ virė sutemų apgaubtose Varšuvos senamiesčio gatvėse, kol galiausiai buvo „užimtas“ arsenalas. Tūkstančiai varšuviečių, stebėjusių šį renginį, gausiomis ovacijomis palydėdavo klubo pabūklo šūvius. Turbūt tiksliausiai šį renginį įvertino patys klubo nariai, prisipažindami, kad „tokios istorinės akimirkos atperka visus organizacinius rūpesčius ir kelionės vargus“.

Iš daugelio renginių, kuriuose klubas dalyvavo, norėtusi išskirti 1997 m. vasarą Vilniuje vykusį Lietuvos Prezidentūros atidarymą, kuriame teko garbė saliuoti patrankos šūviais, Lietuvos Respublikos prezidentų inauguracijas, Valstybės dienos minėjimus Vilniuje, prezidentų vizitus Kaune, garbės sargybą prie Nežinomojo kareivio kapo 2000 m. balandžio 1 d., svečiuojantis Kaune čekų premjerui Milošui Zemanui. Dalyvauti miestų ir miestelių jubiliejinuose renginiuose bei šventėse ypač malonu, nes ten neišdildomą išpūdi

Artilerijos bataliono vadų pasikeitimas. Rukla, 2005 03 31

dar paprastų, neišpūstų renginių gausa, žmonių nuoširdumas, domėjimasis lietuvių karo istorija, kariuomenės tradicijomis. Klubas tradiciškai dalyvauja svarbiausiose Lietuvos šventėse bei renginiuose. Sunku įsivaizduoti Valstybės dienos (Mindaugo karūnavimo) šventę be pabūklų salvių. Ypatinga buvo 2004 metų Lietuvos kariuomenės diena, paminėta Vilniaus Katedros aikštėje. Išsirikavus Lietuvos kariniams daliniams, stebint keturių valstybių prezidentams: Latvijos – Vairai Vykei-Freibergai, Lenkijos – Aleksandrui Kvasnevskiui, Estijos – Arnoldui Riuteliui ir Lietuvos – Valdui Adamkui, klubas leido šventines salves iš didžiosios 1746 m. patrankos.

2004 metų gegužės 10 dieną Kauno karo istorijos klubas išsiplėtė – grupė entuziastų įkūrė Viduramžių sekciją. Pagrindinis šio padalinio uždavinys – atkurti XIV–XV a. Teutonų ordino ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ginkluotę, šarvuotę bei tarpusavio kovų taktiką. Skyriaus struktūra pagrįsta Teutonų ordino principu. Jam vadovauja komtūras, o padeda vaitas. Šarvai gana sunkūs (20–30 kg), todėl nuolat treniruojamasi, liejamas prakaitas, o kartais ir „kraujas“. Nors pasitaiko sunkumų, narių gretos sparčiai tankėja, išigyjama šarvų ir ginklų arba juos gaminasi patys nariai, ypač didelį dėmesį skiriantys autentiškumui.

Jaunas klubo padalinys jau spėjo dalyvauti įvairiuose renginiuose, tarp jų ir Žalgirio pergalės parke. Buvo pademonstruotos kelios kovos su karo

kirviais ir kardais. Nors lijo smarkus lietus, žiūrovai karius gyvai palaikė.

Klubo nariams entuziazmo tikrai netrūksta, todėl veiklą ketinama plėsti. Šalia Lietuvos artileristų jau rikiuojasi pėstininkai, jėgeriai, pasipuošę senovinėmis uniformomis, jau pasiūtose pirmosios XIX a. pradžios ulonų uniformos. Tai Prancūzijos kariuomenėje grafo M. Tiškevičiaus įsteigto 17-ojo Lietuvos ulonų pulko kavaleristai.

Kad renginiai džiugintų akį ir širdį, klubo nariai negaili savo laisvalaikio ir net prisideda kukliu finansiniu indėliu, be to, labai dėkingi visiems besidomintiems ir paremiantiems. Klubas gyvuoja tam, kad ugdytų ir saugotų Lietuvos kariuomenės tradicijas, skatintų susidomėjimą istorija ir meilę gimtajam kraštui. Lietuva gali didžiuotis savąja karybos istorija, todėl siūlome kartu pavartyti praėjusių šimtmečių knygos puslapius ir padėti jiems atgyti.

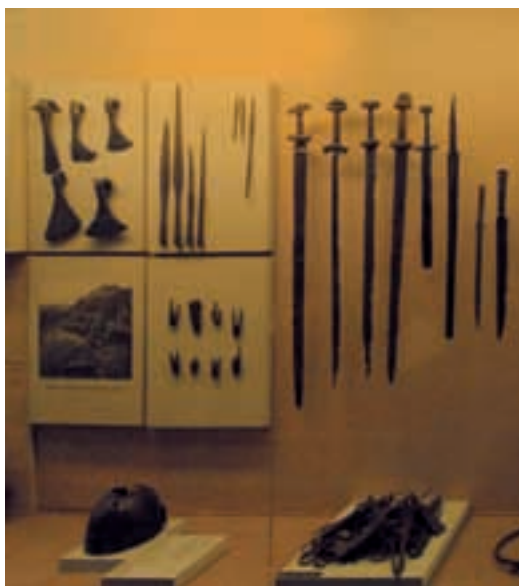

Klubo riteriai draugijos „Pilis“ renginio metu. 2005 04 22

VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJUS ŠIANDIEN (MUZIEJAUS SKYRIŲ APŽVALGA)

ARCHEOLOGIJOS SKYRIUS

Kristina Rickevičiūtė

Archeologijos skyrius renka, kaupia, saugo ir tyrinėja archeologinius rinkinius, supažindina ekspozicijos lankytojus su Lietuvos proistore, karyba nuo seniausių laikų, t. y. XI t-mečio pr. Kristų, kai Lietuvos teritorijoje pasirodė pirmieji gyventojai, iki valstybės susidarymo XIII a. viduryje.

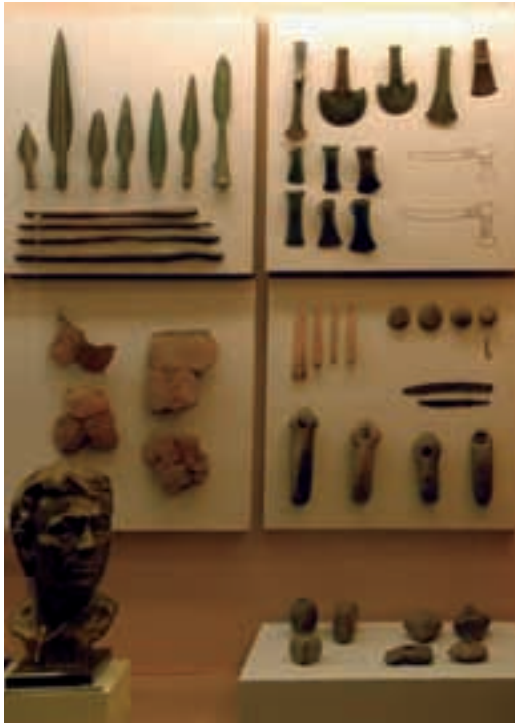
2006 m. Archeologijos skyrius papildė 310 naujų eksponatų iš Paštuvos, Karmėlavos kapinynų, Padubysio malūno teritorijos (Kauno raj.) ir paties didžiausio bei vieno turtingiausių

Lietuvoje Marvelės kapinyno (Kaunas), tyrinėjamo nuo 1991 metų (vad. M. Bertašius). Dabar skyriaus fonduose yra apie 47710 eksponatų.

Skyriuje dirba 3 darbuotojai: skyriaus vedėja, vyriausiasis muziejininkas ir eksponatų saugotojas.

2006 metais skyrius paruošė bukletą „Aukštaičių kariai V a.“ pagal Kalniškių kapinyno (Raseinių raj.) medžiagą apie ginkluotę, karių aprangą, žirgų aprangos reikmenis viduriniame geležies amžiuje. Daugelį metų šį kapinyną tyrinėjo hab. hum. m. dr. Vytautas Kazakevičius ir radinius perdavė Vytauto Didžiojo karo muziejui.

Minint 125-ąsias brg. gen. Vlodo Nagevičiaus gimimo metines, Muziejuje įrengta paroda „Brigados generolo Vlodo Nagevičiaus archeologiniai tyrinėjimai“. Iškilmingame minėjime, surengtame Kauno įgulos karininkų ramovėje, perskaitytas pranešimas apie generolo archeologijos darbus. Kauno

„Berželio“ bibliotekoje surengta paroda „Archeologiniai tyrinėjimai nepriklausomoje Lietuvoje 1921–1940 metais“, Kalniečių bibliotekoje – „Žvilgsnis į Lietuvos proistorę“. Skyriaus darbuotojai dalyvavo pokalbiuose-disputuose su bibliotekų skaitytojais.

Skyrius turi vieną ekspozicijos salę. Proistorės ekspozicija skirstoma į tris pagrindinius laikotarpius: akmens amžių (XI t-metis pr. Kr. – II t-metis pr. Kr.), ankstyvųjų metalų laikotarpį (II t-metis pr. Kr. – iki Kristaus gimimo), geležies amžių (I–XIII a.). Akmens amžiaus ekspozicijoje iš visų kitų eksponatų išsiskiria du kauliniai ietigaliai su titnaginiais akmenėliais. Tokių ietigalių Lietuvoje terasta keturi. Ekspozicijoje matome ankstyvųjų metalų laikotarpiu naudotus bronzinius ietigalius, kirvius, vakarų baltų pilkapių ir rytų baltų brūkšniuotosios keramikos kultūrų paplitimo žemėlapi. 2006 m. šio laikotarpio ekspoziciją papildė akmeniniai kirviai, buožės.

Gausūs ir įvairūs geležies amžiaus eksponatai atspindi I–IV amžių sritinius skirtumus, Lietuvos baltų genčių susidarymą V–VI a., verslus, amatus, prekybinius ryšius, laidojimo papročius, ginkluotę, socialinius pokyčius, turtinę nelygybę, X–XII a. žemių ir žemių konfederacijų susidarymą, kovas Lietuvos valstybės formavimosi laikotarpiu. Eksponuojami žemėlapiai „Lietuvos baltų gentys viduriniame geležies amžiuje“, „Europa VI a.“, „Lietuva tautų kraustymosi laikotarpiu“ ir kiti.

socialinius pokyčius, turtinę nelygybę, X–XII a. žemių ir žemių konfederacijų susidarymą, kovas Lietuvos valstybės formavimosi laikotarpiu. Eksponuojami žemėlapiai „Lietuvos baltų gentys viduriniame geležies amžiuje“, „Europa VI a.“, „Lietuva tautų kraustymosi laikotarpiu“ ir kiti.

Pradėjus iš vietinės balų rūdos gaminti geležį, ginklų padaugėjo, jie tapo įvairesni. To meto aukštą kalvystės lygį ekspozicijoje liudija ietigaliai, kovos peiliai, antskydžiai, kovos kirviai, kalavijai, šalmai. Socialinę diferenciaciją atspindi IV–V a. karių įkapių komplektai iš Reketės (Kretingos raj.), Marvelės kapinynų, kapų, kuriuose kariai buvo palaidoti su žirgais. X–XIII a. atsiranda kovos žirgų kapinynų. Eksponuojami gausūs ir puošnūs žirgų aprangos reikmenys. Ekspozicija baigiama Rėkučių (Švenčionių raj.) XII–XIII a. gynybinio įtvirtinimo maketu.

2006 m. ekspoziciją papildė XI–XIII a. kalavijai iš Dauglaukio (Tauragės raj.), Marvelės kapinynų, atsitiktinis kalavijas iš Raudonės (Jurbarko raj.) ir žirgo aprangos reikmenys: skambalai, pentinai iš Masteikių (Kauno raj.) kapinyno.

LDK KARYBOS ISTORIJOS SKYRIUS

Eduardas Brusokas

LDK karybos istorijos skyrius renka Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos laikotarpio eksponatus, tiria, populiarina, ekspozicijoje pristato XIII–XVIII a. Lietuvos karybos raidą.

2006 metų pirmąjį pusmetį LDK karybos istorijos skyriuje dirbo tik du muziejininkai – Eduardas Brusokas ir Danutė Gruzdienė. Nuo liepos prie jų prisidėjo Virginija Gureckienė, o gruodį skyrius pasipildė dar viena darbuotoja – Vilija Sapjanskiene. LDK karybos istorijos skyrius trejus metus (nuo 2003 m.) neturėjo nuolatinio vedėjo ir tik 2006 m. spalio mėnesį konkurso tvarka vedėjo pareigas užėmė Eduardas Brusokas. Formaliai skyriaus darbuotojai tyrinėja savo pasirinktą istorinį laikotarpį: Danutė Gruzdienė – XIII a.–1569 m., Virginija Gureckienė – 1569–1667 m., Vilija Sapjanskiene – 1667–1795 m.

Skyriaus tiriamojo laikotarpio ekspozicijos plotas – daugiau kaip 150 kv. m. Pirmoji ekspozicijos dalis skirta LDK karybai nuo XIII a. iki 1667 m. Čia rodomi eksponatai, atspindintys LDK kovas su kryžiuočiais, Maskvos Didžiąja Kunigaikštyste, švedais. Tai yra to laikotarpio ginkluotė, svarbiausių mūšių schemas, maketai, dailės kūriniai (kunigaikščių portretai, batalinė tapyba). Antroji ekspozicijos dalis pasakoja Lietuvos 1667–1795 m. kariuomenės istoriją, akcentuodama kovas su turkais, Šiaurės karą, XVIII a. pabaigos reformas, 1794 m. sukilimą. Eksponuojamos uniformų pavyzdžių reprodukcijos, graviūros, žemėlapiai, ginklai, muzikos instrumentai, kita karinė atributika.

Iš kairės: V. Sapjanskienė, V. Gureckienė,
D. Gruzdienė, E. Brusokas

Nors skyriuje ilgą laiką trūko darbuotojų, vis dėlto daugumą 2006 m. planuotų darbų pavyko įgyvendinti. Trečius metus skyriaus pastangomis organizuojamos mokslinės konferencijos, skirtos svarbiausiems LDK istoriniams mūšiams paminėti: 2004 m. buvo paminėtas Oršos, 2005 m. – Salaspilio mūšis. Šiomet rugsėjo mėnesį vykusią konferenciją buvo skirta Klecko mūšio 500-osioms metinėms paminėti.

2006 metais Valstybės dienos proga buvo planuojama surengti parodą „Vytautas Didysis Vytauto Didžiojo karo muziejaus meno rinkiniuose“, bet dėl pasikeitusių Muziejaus planų parodos teko atsisakyti, kaip ir numatyto išleisti parodos katalogo, todėl surinkta medžiaga pateikiama šiame almanacho numeryje.

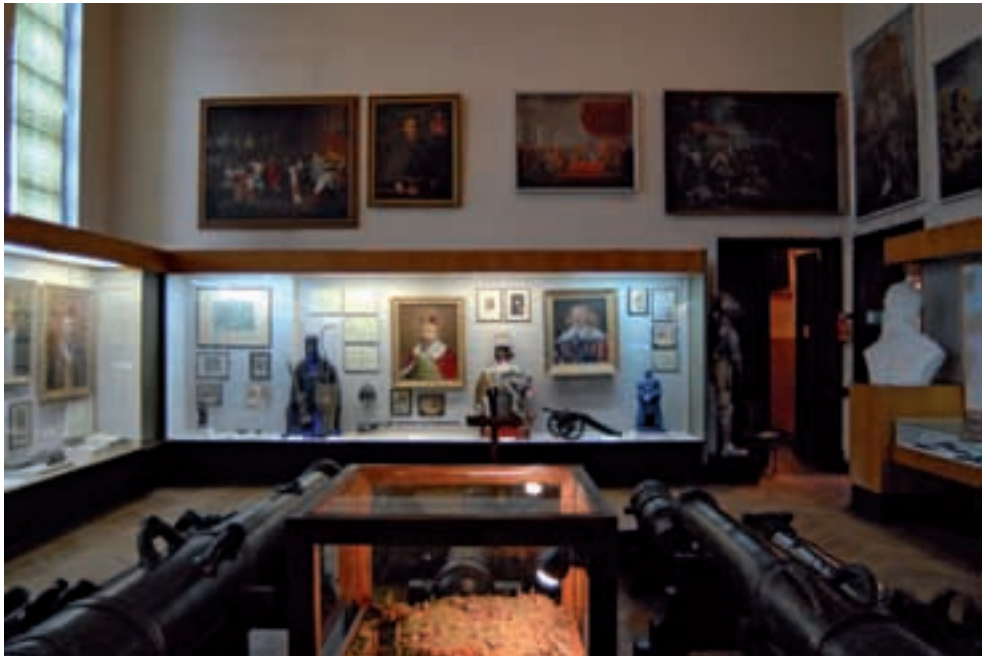
Liepos mėnesį skyriaus darbuotojai dalyvavo ekspedicijoje, kurios tikslas – Valkininkų mūšio (1700 m.) vietos Valkininkų apylinkėse lokalizacija (apie ekspediciją skaitykite šiame almanacho numeryje).

LDK karybos istorijos skyrius nuolat dalyvauja Muziejaus edukacinėse programose. Tikimės, jog ši veikla dar labiau suaktyvės į darbą įsitraukus darbuotojai Vilijai Sapjanskienei, kuri jau anksčiau buvo parengusi keletą edukacinių programų.

Muziejaus fondai gana negausiai pasipildo LDK laikotarpio eksponatais dėl didelių kainų ir palyginti nedidelės pasiūlos, tačiau per 2006 metus skyrius Muziejaus rinkinių komplektavimo komisijai pristatė keletą eksponatų. Iš svarbesnių galima paminėti tris Eriko Dahlbergo XVII a. pabaigos graviūras (Mintaujos ir Dobelės pilių planai, Sandomiro mūšis 1656 m., Pilypavo mūšis 1656 m.), dailininkės Janinos Malinauskaitės tapytą Lauryno Gucevičiaus portretą, taip pat tris XIII–XV a. šarvų elementų kopijas (du šalmus ir grandininius šarvus). Pastaruosius numatyta naudoti Muziejaus edukacinėms programoms.

LDK karybos istorijos skyrius 2006 m. parengė ir vieną leidinį – kalendorių „Lietuvos etmonai“, kurį išleido Krašto apsaugos ministerija.

Skyriaus darbuotojai dirbo tiriamąjį ir šviečiamąjį darbą: dalyvavo mokslinėse konferencijose, filmavosi šviečiamosiose laidose („Laiko ženklai“, „Praeities šešėliai“), įvairiomis progomis visuomenei skaitė paskaitas.

1795–1940 M. KARYBOS ISTORIJOS SKYRIUS

Dalė Naujalienė

Karybos istorijos skyriaus tyrinėjimai apima laikotarpį nuo 1795 m. iki 1940 m. birželio 15 d. Skyriuje dirba keturi darbuotojai, kurie kaupia, tiria, sistemina eksponatus, publikuoja tyrimų rezultatus šiomis pagrindinėmis kryptimis: lietuviškų nacionalinių dalinių formavimasis (1795–1918), lietuvių, tarnavusių kitų valstybių kariuomenėse (Rusijos, Prūsijos, Prancūzijos, Lenkijos ir kt.), istorija, Prancūzijos-Rusijos karo (1812 m.) įvykiai Lietuvos teritorijoje, tautiniai 1831 m., 1863–1864 m. sukilimai Lietuvoje, spaudos draudimo laikotarpis ir kultūra XIX a. antrojoje pusėje – XX a. pradžioje, Pirmojo pasaulinio karo veiksmai Lietuvoje, Kauno tvirtovės gynyba. 1918–1940 m. laikotarpiu tyrinėjamas Lietuvos valstybės kariuomenės atkūrimas, Nepriklausomybės kovos (1918–1920), Klaipėdos krašto sukilimas (1923 m.), kariuomenės 1920–1940 m. istorija. Tyrinėjama minėtų laikotarpių karinės okupacijos, mūšiai ir jų vietovės, kariuomenės rūšys, uniformos, ginklai, kovinė technika, faleristika, karinė heraldika, karininkų, sukilimų vadų biografijos, karinės fotografijos ir dokumentai, nustatomos karių palaidojimo vietos. Ypač didelis dėmesys skiriamas

Lietuvos Respublikos kariuomenės (1918–1940) ekspozicija

Stepono Dariaus ir Stasio Girėno transatlantinio skrydžio istorijai. Tyrinėjami S. Dariaus ir S. Girėno tarnybos ir gyvenimo faktai, lėktuvo „Lituanica“ istorija, lakūnų žūties priežastys. Taip pat kaupiama faleristika, nuotraukos, dokumentai, literatūra, dailės kūriniai apie lakūnus. Rūpinamasi įamžinti lakūnų atminimą. Tyrinėjami kiti lietuvių transatlantiniai skrydžiai, Lietuvos karo aviacijos istorija (1919–1940), Edmundo Jasiūno archyvai: „S. Dariaus ir S. Girėno transatlantinis skrydis“, „F. Vaitkaus transatlantinis skrydis“, „Brg. gen. Antano Gustaičio gyvenimas ir veikla“.

Skyriaus darbuotojai rengia nuolatinės tam tikro laikotarpio ekspozicijas, parodas, rašo mokslinius straipsnius, rengia pranešimus mokslinėms konferencijoms, skaito paskaitas karinės istorijos tematika, Muziejuje veda ekskursijas, teikia konsultacijas, metodinę paramą karinių dalinių muziejams, organizuoja mokslines-tiriamąsias ekspedicijas mūšių vietoms, karių kapavietėms, fortifikacijoms įrenginiams nustatyti, ieško ir į Muziejaus fondus pristato rastus karinės technikos, ginklų pavyzdžius. Skyrius yra įrengęs 5 ekspozicijų sales tokiomis temomis: 1812 m. karas, 1831m., 1863–1864 m. nacionaliniai sukilimai, spaudos draudimo metai Lietuvoje ir XIX a. antrosios pusės – XX a. pr. kultūra, karo veiksmai Lietuvoje Pirmojo pasaulinio karo metais, Lietuvos kariuomenės kovos dėl Nepriklausomybės ir Lietuvos Respublikos kariuomenė (1920–1940)

„Lituanicos“ memorialinė salė

bei „Lituanicos“ skrydis. 1990 m. S. Dariaus ir S. Girėno žūties vietoje Lenkijos Respublikoje, Pščelniko k., klėtelėje-muziejuje įrengta ekspozicija, skirta pirmajam lietuvių transatlantiniam skrydžiui. 2002 m. stacionari ekspozicija buvo atnaujinta. Ji kasmet tvarkoma ir prižiūrima.

Ilgą laiką skyriui vadovavo Arvydas Pociūnas. Pastarajam užėmus direktoriaus pavaduotojo muziejiniam darbui pareigas, beveik metams skyrius liko be vedėjo. 2006 m. spalio mėnesį laimėjusi viešąjį konkursą, skyriui vadovauja Dalė Naujalienė. Buvo pasiskirstyta tyrinėjimų temomis ir laikotarpiais. Vyresnysis muziejininkas Algimantas Daugirdas tyrinėja laikotarpį nuo 1795 m. iki 1864 m., 2006 m. gruodžio 1 d. skyriaus darbuotojų gretas papildęs vyr. muziejininkas Marius Pečiulis – laikotarpį nuo 1866 m. iki 1918 m.

Skyriuje yra du sektoriai: S. Dariaus ir S. Girėno transatlantinio skrydžio bei Nepriklausomos Lietuvos valstybingumo ir diplomatijos (1918–1940) istorijos. Pastarajame sektoriuje dirba vyr. muziejininkė Audronė Veilentienė, kuri tyrinėja Nepriklausomybės kovą (1918–1920) bei Lietuvos valstybingumo ir kariuomenės (1918–1940) istoriją.

2006 metai buvo darbingi ir produktyvūs. Parengtos trys parodos: „Steponas Darius Lietuvos karo aviacijoje“ (eksponuota Kauno įgulos karininkų ramovėje, autorė D. Naujalienė), „Mykolas Krupavičius: „Mylėk... Tėvynę už

1812 m. karas ir Lietuva

Pirmojo pasaulinio karo veiksmai Lietuvoje

1831, 1863–1864 m. sukilimai Lietuvoje

save labiau“ (eksponuota Kauno Prisikėlimo bažnyčioje, Lietuvos Respublikos Seime, LDK Vytenio bendrosios paramos logistikos batalione bei Marijampolės krašto muziejuje, autorė Audronė Veilentienė), „Prezidentui Kaziui Griniui – 140“ (eksponuota VDKM, autorė Audronė Veilentienė).

Šiais metais skyriaus darbuotojai aktyviai dalyvavo konferencijose ir renginiuose. Pranešimus parengė ir skaitė: A. Veilentienė – „Juozas Urbšys – Nepriklausomos Lietuvos karininkas“ J. Urbšio 110-ųjų gimimo metinių minėjime Kauno įgulos karininkų ramovėje, D. Naujalienė – „Steponas Darius ir moterys jo gyvenime“ S. Gečo knygos „Steponas Darius kariuomenėje ir sporte“ pristatyme. Algimantas Daugirdas dalyvavo tarptautinėje konferencijoje „Žemaitijos dvarai – pasipriešinime prieš Rusijos imperiją XIX a.“, kurioje skaitė pranešimą „Pagrindiniai 1831 m. sukilimo Žemaitijoje vadai ir jų likimai“, konferencijoje „Kapčiamiestis – laiko ir žmonių ženklai“ – pranešimą „1831 m. sukilimas Lietuvoje. Jo vadė kapitonė Emilija Pliaterytė“.

Birželį suėjo 80 metų nuo lėktuvų konstruktoriaus Jurgio Dobkevičiaus žūties. Šiai sukakčiai paminėti Lietuvos aviacijos muziejuje buvo surengta konferencija, kurioje Dalė Naujalienė skaitė pranešimą „Lėktuvų konstruktorius Jurgis Dobkevičius“.

Kauno įgulos karininkų ramovėje Audronė Veilentienė brg. gen. Vlado

Nagevičiaus 125-osioms gimimo metinėms skirtame minėjime skaitė pranešimą „Vlado Nagevičiaus politinė veikla Lietuvos tautinio atgimimo laikotarpiu 1905–1917 m.“ Ten pat paminėtos ir div. gen. Stasio Raštikio 110-osios gimimo metinės. Minėjime Audronė Veilentienė skaitė pranešimą „Div. gen. Stasio Raštikio veikla Karo muziejuje 1941–1944 m.“ Algimantas Daugirdas dalyvavo konferencijoje „Aleksotas istorijos kryžkelėse“, kurioje skaitė pranešimą „Aleksoto raida 1815–1864 m.“ Rugsėjo mėnesį buvo perlaidojami valstybės veikėjo, VLIK'o pirmininko M. Krupavičiaus palaikai. Ta proga Audronė Veilentienė Lietuvos Respublikos Seime skaitė pranešimą „Mykolo Krupavičiaus – valstybininko ir politikos – portretas“.

Taikomosios dailės muziejuje gruodžio mėnesį vyko mokslinė konferencija „Istorinis parlamentinės demokratijos tyrimas“, kurioje Audronė Veilentienė skaitė pranešimą „Lyderio problema parlamentinėje valstybėje. Seimo frakcijų vadovai parlamentinės krizės laikotarpiu 1926 m.“

Skyriaus darbuotojas vyresnysis muziejininkas Algimantas Daugirdas dalyvavo dviejose žvalgomosiose ekspedicijose Valkininkuose ir Lieponyse, kur buvo tiriamos 1920 m. Lietuvos kariuomenės mūšių dėl Nepriklausomybės vietos, taip pat Panerių kautynių vieta (1831 m. sukilimas) prie Vilniaus.

Darbuotojai 2006 metais atrinko, aprašė bei perdavė į Muziejaus rinkinius 555 muziejines vertybes.

Vyresnysis muziejininkas Algimantas Daugirdas gali pasigirti gražiai išleistu leidiniu „1831 m. sukilimo didvyrė grafaitė Emilija Pliaterytė“, o vyr. muziejininkė Audronė Veilentienė – lankstinuku, skirtu Nepriklausomybės kovų dalyvio, užsienio reikalų ministro plk. lt. J. Urbšio 110-osioms gimimo metinėms.

Tačiau Karybos istorijos skyriaus darbuotojai nežada apsiriboti tuo, kas jau padaryta. Turime daug idėjų bei planų (leisti knygas, pertvarkyti ekspozicijas, rengti parodas), kuriuos ketiname įgyvendinti artimiausioje ateityje. Ruošiamės išleisti brošiūras „Transatlantiniam lakūnui F. Vaitkui – 100“, „Kauno pavieto sukilėlių vadas mjr. Mauricijus Prozoras“. Renkama istorinė medžiaga parodai, skirtai LDK Laikinosios Vyriausybės sudarymui 1812 m. liepos 1 d. paminėti, bei parodai, skirtai savanorio, krašto apsaugos ministro, ministro pirmininko plk. lt. Antano Merkio 120-osioms gimimo metinėms. Svarbiausias numatomas darbas – tai ekspozicijų „Lietuvių nacionaliniai daliniai svetimose kariuomenėse XIX a.–XX a. pr.“, „Karo veiksmai Lietuvoje Pirmojo pasaulinio karo metais“ ir „Lietuvos kariuomenės kovos dėl Nepriklausomybės bei Lietuvos Respublikos kariuomenė (1920–1940)“ pertvarkymas.

NAUJAUSIŪJŲ LAIKŲ KARYBOS ISTORIJOS SKYRIUS

Algirdas Markūnas

Tai vienas iš Vytauto Didžiojo karo muziejaus skyrių, kurio tyrimai apima laikotarpį nuo 1940 m. sovietinės okupacijos iki šių dienų. Nuo 1989 m. balandžio 1 d. skyriui vadovauja Algirdas Markūnas. Šio skyriaus muziejininkai renka eksponatus, rengia parodas ir ekspozicijas apie pirmosios Lietuvos Respublikos karininkų ir jų šeimų likimus, lietuvius ir lietuvių kilmės karius, tarnavusius svetimose kariuomenėse ar dalyvavusius įvairiuose XX a. karuose (Antrajame pasauliniame, Korėjos, Vietnamo, Afganistano ir kt.), taip pat tyrinėja atsikūrusios Lietuvos Respublikos kariuomenės istoriją, jos karių dalyvavimą Jungtinių Tautų bei NATO taikos palaikymo misijose. Sovietinės okupacijos metais skyrius buvo vadinamas Tarybinės visuomenės istorijos skyriumi. Nuo 1989 m. Atgimimo laikotarpio – Okupacijų ir pasipriešinimo istorijos, o nuo 1997 m. antrosios pusės – Naujaisių laikų karybos istorijos skyriumi.

1988 m. buvo demontuota ideologizuota senoji ekspozicija, kurioje nemažai vietos buvo skirta tuometinės LSSR liaudies ūkio, pramonės ir žemės ūkio laimėjimams, SSRS ir LSSR komunistų partijos suvažiavimams, plenumams ir kt. Skyriaus darbuotojai Arvydas Jakštas ir Algirdas Markūnas įrėngė parodą „Iš sporto istorijos“, skirtą Lietuvos Olimpiados 50-mečiui.

1989 m. pirmąjį pusmetį surengta paroda „Lietuva ir ekologija“ (autorė A. Žemaitytė, dabar A. Veilentienė). Pradėtos rengti išplėstinės parodos-ekspozicijos. 1989 m. rugpjūčio 23 d. Muziejaus didžiojoje salėje buvo atidaryta Molotovo-Ribentropo pakto 50-mečiui skirta paroda „1939–1940–1941 m. įvykiai Lietuvoje“, kurioje dar okupacijos sąlygomis viena šalia kitos buvo eksponuojamos SSRS ir nacistinės Vokietijos vėliavos (autoriai: Aušra Jurevičiūtė, Vytautas Žukas (vėliau Lietuvos kariuomenės pulkininkas), Algirdas Markūnas ir kt.).

1990 m. parodoje „Lietuviai tremtyje“ (autoriai: A. Jurevičiūtė, A. Markūnas ir kt.) buvo eksponuoti 1989–1990 m. Sibiro ekspedicijose surinkti daiktai ir nuotraukos. 1990 m. gegužės 15 d. buvo įrengta Steigiamojo Seimo 70-mečiui skirta paroda (autoriai: A. Žemaitytė, A. Markūnas).

1991 m. buvo įrengtos dvi parodos: „Finansai ir kreditai nepriklausomoje Lietuvoje“ (autoriai: A. Žemaitytė, A. Markūnas) bei „Lietuvos kariuomenės tragedija“ (autoriai: A. Jurevičiūtė, A. Markūnas). Šios parodos eksponatus per pučą Maskvoje teko slėpti už Muziejaus ribų. Vėliau ji buvo

atkurta bei papildyta 1991 m. pabaigoje.

1992 m. paroda „Iš universiteto istorijos“ (autoriai: A. Markūnas, R. Balynienė) buvo skirta VDU 70-mečiui.

1993 m. kartu su kitais Vytauto Didžiojo karo muziejaus skyriais buvo įrengtos šios parodos:

- „Švedijos monarchija“.
- „Sportas nepriklausomoje Lietuvoje“.
- „Vladui Putviui-Putvinskiui – 120 metų“.
- „Petruui Ruseckui – 110 metų“.

1993 m. gruodžio mėnesį A. Markūnas direktoriaus įsakymu buvo paskirtas vienu iš Lietuvos sporto istorijos muziejaus naujosios ekspozicijos rengėjų.

1994 m. skyriaus vedėjas A. Markūnas įrengė net keturias parodas: „Plk. Juozui Šaraukui – 100“, „Generolui J. Jackui – 100“, „Kariui“ – 75“ (skirtą „Kario“ žurnalo 75-mečiui), „Generolui Teodorui Daukantui – 110“.

Be to, 1994 m. gruodžio 22 d. atidaryta stacionari paroda, skirta Aukštųjų kursų įkūrimo 75-mečiui ir jų organizatoriaus prof. Zigmo Žemaičio (1884–1969) 110-osioms gimimo metinėms (autoriai: R. Balynienė, A. Markūnas).

1995 m. vasario 16 d. Čekijos ambasados iniciatyva buvo surengta paroda „Lietuva ir Čekija“ (autoriai: Arvydas Pociūnas, A. Markūnas ir kt.). 1995 m. Muziejaus didžiosios salės kapeloje prasidėjo dalinis remontas, todėl buvo išmontuota dalis tremčiai ir įvairiuose sovietiniuose lageriuose kalėjusiems Lietuvos kariuomenės karininkams skirtos ekspozicijos.

1996 m. skyriaus darbuotojai iššifravo Laptevų jūros tremtinės Dalios Grinkevičiūtės 300 lapų rankraštį. Jis buvo sutvarkytas ir parengtas spaudai kartu su kriptonomų bei tekste minimų pavardžių sąrašu. Knygą išleido Lapteviečių draugija. Taip pat buvo įrengtos parodos, skirtos Lietuvos Nepriklausomybės kovų dalyvio, Steigiamojo Seimo nario, „Aušros“ berniukų gimnazijos inspektoriaus, politinio kalinio Povilo Spudo (1896–1944) 100-osioms gimimo metinėms, pulkininko Juozo Vitkaus-Kazimieraičio 50-osioms žūties metinėms, generalinio štabo pulkininko, Norilske nukankinto Antano Sidabro 100-osioms gimimo metinėms, divizijos generolo Stasio Raštikio 100-osioms gimimo metinėms (autoriai: A. Jurevičiūtė, A. Markūnas), „Lietuviai JAV kariuomenėje“ (autorė A. Jurevičiūtė). 1996 m. spalio 26 d. parodų salėje buvo atidaryta paroda, skirta Vidaus reikalų ministerijos Vidaus tarnybos dalinių įkūrimo 5-mečiui (autoriai: A. Markūnas, A. Pociūnas).

Parodos, skirtos Vyčio kryžiaus kavalieriams, atidarymo metu kalba skyriaus vedėjas A. Markūnas

1997 m. vasario 15 d. buvo atidaryta Lietuvos universiteto 75-mečiui skirta paroda (autorė R. Balynienė). Tais pačiais metais buvo įrengtos parodos, skirtos Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąjungos 70-mečiui (autorė A. Jurevičiūtė), „Lietuvos katalikų bažnyčios kronikos“ 25-mečiui (autorius A. Markūnas), taip pat „Lietuviai taikdarių misijose“ (autorė A. Jurevičiūtė) ir „Lietuviai kitų šalių kariuomenėse“ (autorė A. Jurevičiūtė). Nuo 1997 m. prie Muziejaus buvo prijungta pogrindinė

spaustuvė „ab“ (Salių k., Domeikavos sen., Kauno raj.).

1998 m. Vytauto Didžiojo karo muziejaus didžiojoje salėje buvo įrengta paskutinė paroda, skirta brigados generolo Vinco Žilio 100-osioms gimimo metinėms. 1998 m. balandžio 20 d. visos parodos buvo išmontuotos dėl tolesnio salės remonto, o pati salė uždaryta.

1999 m. gruodžio 18 d. parodų salėje skyriaus darbuotoja Aušra Jurevičiūtė įrengė parodą „Lietuviai Afganistano kare“ apie SSRS kariuomenėje tarnavusius ir Afganistane kariavusius lietuvius.

2000 m. įrengta paroda apie Vyčio kryžiaus ordiną ir jo kavalierius „Vyčio kryžiaus kavalieriai“ (autorius A. Markūnas).

2001 m. – „Lietuviai prievartinėje karinėje tarnyboje SSRS kariuomenėje“ (autoriai: R. Balynienė ir A. Markūnas).

2002 m. lapkričio 20 d., Kariuomenės dienos išvakarėse, įrengta paroda „Sportas Lietuvos kariuomenėje ir Šaulių sąjungoje“ (autoriai: A. Markūnas ir A. Jakštas). 2002 m. Aušra Jurevičiūtė įrengė parodą, skirtą kūrėjo savanorio kpt. Jurgio Dragūnevičiaus 100-osioms gimimo metinėms.

2003 m. skyrių vedėjai A. Markūnas ir A. Pociūnas įrengė parodą „Lietuvos kariuomenės karininkų likimai, tradicijos ir buitės“. 2003 m. skyriaus darbuotojai Algirdas Markūnas ir Aušra Jurevičiūtė prisidėjo įrengiant naują ekspoziciją istorinėje Prezidentūroje.

2004 m. Kauno įgulos karininkų ramovėje buvo įrengtos kelios parodos: „Vietinei rinktinei – 60“, „Vyčio kryžiaus kavalieriui, dimisijos pulkininkui Antanui Malijonui (1904–1997 m.) – 100“ (autorius A. Mar-

kūnas), „Antisovietinė ir antinacinė rezistencija“ (autoriai: A. Jurevičiūtė ir A. Markūnas).

2005 m. A. Markūnas kartu su rinkinių numizmatikos grupės darbuotoja Gerarda Dručkuviene įrengė parodą „Lietuvos Respublikos apdovanojimai 1990–2005 m.“, skirtą Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo 15-osioms metinėms. Tais pačiais metais buvo įrengta paroda, skirta „Aušros“ gimnazijos 90-mečiui (autorius A. Markūnas) bei paroda „Lietuva 1939–1993 m.“, kurią rengė visi šio skyriaus darbuotojai. 2005 m. vasarą dėl pablogėjusios sveikatos iš darbo išėjo ilgametė darbuotoja Rūta Balynienė. Į skyrių buvo priimtas naujas darbuotojas Kęstutis Bartkevičius, o 2006 m. – Antanas Jankūnas.

Be parodų rengimo, Naujausiųjų laikų karybos istorijos skyriaus darbuotojai skaitė pranešimus mokslinėse konferencijose Latvijoje, Lenkijoje ir įvairiuose Lietuvos miestuose, rengė įvairių Lietuvos karininkų sukakčių minėjimus VDKM ir Kauno įgulos karininkų ramovėje, skaitė paskaitas mokyklose, rinko bei tyrinėjo savo laikotarpio eksponatus, aktyviai dalyvavo visuomeninėje veikloje.

FONDŲ APSKAITOS IR APSAUGOS SKYRIUS

Janina Karosevičiūtė

Fondų apskaitos ir apsaugos skyrius saugo, inventorizuoja ir sistemina visus Muziejaus rinkinius (išskyrus archeologijos). Iš viso saugyklose yra 224232 eksponatai. Skyriui priklauso ir ekspozicija – Ginklų istorijos salė, supažindinanti su ginklų istorijos raida nuo seniausių laikų iki šių dienų.

2006 metai skyriui buvo itin įdomūs ir turiningi. Vasario 16 dieną, švenčiant Muziejaus 85-ąsias metines, tradiciškai surengėme jau trečią parodą iš Muziejaus rinkinių „Sustabdytos akimirkos. Vytauto Didžiojo karo muziejus 1921–1940 metais“. Apsiribojome tik ikonografinė medžiaga, saugoma Muziejaus rinkiniuose ir Lietuvos centriname valstybiniame archyve. Paroda perteikė, kuo gyveno, džiaugėsi Muziejus, kaip kito jo ekspozicijos, kaip buvo statomi naujieji Vytauto Didžiojo karo muziejaus rūmai – puikūs architekto V. Dubeneckio šedevras. O kur dar Muziejaus sodelis, kuriame švenčiamos Tautos šventės, renkasi garbingi svečiai ir patys kauniečiai... Visa tai bandėme sutalpinti 125 savose ir 13 iš LCVA pasiskolintų fotografijų, dešimties minučių trukmės dokumentiniame filme su garsiąja Muziejaus direktoriaus gen. V. Nagevičiaus kalba Lietuvai susigrąžinus Vilniaus kraštą. Parengę parodą apie

Muziejaus istoriją, kurią aplankė jubiliejaus šventės svečiai, kolegos muziejainikai, kauniečiai ir miesto svečiai, ir patys praturtėjome dvasiškai.

Bet jubiliejus nušurmuliavo, o mes likome prie savo kasdienių darbų. Nuo 2006 m. sausio 2 d. Muziejui perėjus Krašto apsaugos ministerijos žinion, šiek tiek pakito ir tiesioginis darbas. Naujajame Muziejaus statute labiau pabrėžiama karinė kryptis. Teko šiek tiek pertvarkyti ginklų, daiktų rinkinius. Juose buvo griežčiau skiriamos specializuotos kryptys – šaltieji, šaunamieji, apsauginiai ginklai; daiktų grupėje – uniformos ir jų sudėtinės dalys, karinė ekipuotė, kariuomenės ir sukarintų organizacijų sporto istorija, karinė technika ir pan.

Nors paskutiniaisiais metais karinis Muziejaus profilis buvo labai išryškėjęs, dabar jis tapo ir KAM sistemoje veikiančių muziejų metodiniu centru. Spalio mėnesį surengtame seminare supažindiname kolegas su Muziejaus rinkiniais, jų saugojimu ir eksponatams keliamais reikalavimais.

Dar vienas tęstinis Muziejaus renginys, rengtas skyriaus jėgomis, – tolesnė pažintis su Japonijos kultūra. Šį kartą buvo supažindinama su Japonijos kostiumo istorija, šokio menu. Iš Japonijos į Muziejų atvyko grupė „Fujinoyu-Izuninokai“. Buvo be galo įdomu kartu su japonėmis šokėjomis rengti parodą apie japonų drabužius (vyrų ir moterų kimono, juostas), šokio atributiką, atkeliavusius tūkstančius kilometrų. Parodoje buvo pristatyta ir Japonijos kario uniforma.

2006-ieji – ne tik jubiliejiniai, bet ir pokyčių metai. Birželio 1 dieną pasikeitus Muziejaus vadovui (juo tapo plk. lt. dr. G. Surgailis), teko koreguoti ir leidybinius skyriaus planus. Nutarta leisti seriją leidinių iš B. Buračo kolekcijos (padovanotos Muziejui). 2006 metų rudenį pradėta rinkti medžiaga pirmajam leidiniui „Miestai ir miesteliai B. Buračo akimis“ (bus išleistas 2007 m.), toliau renkama medžiaga katalogui „Lietuvos kariuomenės husarai“ (bus išleistas 2007 m.).

2006 metais Krašto apsaugos ministerija eksponatams įsigyti skyrė 70000 litų. Tai didžiausia suma, gauta nuo 1990 metų. Iš viso šiam tikslui išleista per 76000 litų. Galėjome ne tik įsigyti įdomesnių ginklų, bet ir papildyti senąsias kolekcijas trūkstamais filatelijos, numizmatikos, spaudos, fotografijų eksponatais. Muziejaus rinkiniai pasipildė 3017 eksponatų, kuriuos reikia inventorizuoti, parašyti kartoteką, užrašyti numerius, sudėti į specialius vokus ar aptraukti specialiu popieriumi. Tam reikia ne tik laiko, bet ir kruopštumo. O kur dar sanitarinės dienos, temperatūros, drėgmės stebėjimai, vėdinimai ir t. t. Reikia paminėti, kad rinkiniai ne tik pasipildė, bet dalį jų (5117 pagrindinio ir 455 pagalbinio fondo) perdavėme naujai įsteigtam Lie-

tuvos sporto muziejui (buvo įsteigtas mūsų Muziejaus sporto skyriaus bazėje). Rinkinių patikros yra kasmetinis suplanuotas darbas, o štai perdavimai-patikros – nelaukiami ir nemieli. Iš skyriaus išėjus ilgamečiam darbuotojui, ginklų sektoriaus vedėjui dr. Jonui Vaičėnioniui, teko „užsiimti“ neplanuotu ginklų tikrinimu ir, aišku, atsisveikinti su eruditu, labai patyrusiu kolega.

Būtina paminėti ir žmones, kurie atlieka visą šį darbą. Jų skyriuje yra penkiolika. Tai vienas didžiausių Muziejaus skyrių. Viena iš gausiausių eksponatų skaičiumi – Spaudos grupė, kurią sudaro apie 45000 knygų, dokumentų, pašto ženklų, pergamentų, atvirukų. Šioje rinkinių grupėje jau ilgus metus darbuojasi vyresnioji muziejininkė Arvyda Navickienė.

Nuotraukų rinkinyje – 23400 fotografijų: portretų, vinječių, daugiausia – kariškių ar mokslo žmonių; didelių, vos atkeliamų, ir visai mažų albumų (turime net grojantį). O kur dar senoji fotografija, V. Zatorskis, A. Strausas, F. Fleris, broliai Čyžai. Tarpukario garsiojo Baulo ateljė, ekonominė karių b-vės fotoateljė. 2006 metais ši grupė pasipildė net 922 fotografijomis. Tai labai įdomus rinkinys ir, beje, labiausiai mėgstamas kolegų muziejininkų, režisierių, dailininkų, žurnalistų, studentų. Čia lankytojų tikrai netrūksta. Jame dirba vyr. muziejininkė Danguolė Graibuvienė.

Fotonegatyvų rinkinys – vyr. muziejininkės Danutės Tamošaitienės valdos. Manau, šią pavardę įsiminė visi, kam teko susipažinti su Balio Buračo kolekcija (dovanota Muziejui paties garsiojo fotografo), kuri ne tik labai skrupulingai saugoma, bet ir populiarinama. Kolekcijoje saugoma 9635 stikliniai ir juostiniai negatyvai bei pozityvai. O kur dar fotonegatyvai, saugomi nuo Muziejaus įkūrimo pradžios, kurių yra net 20624. 2006 metais rinkinys pasipildė 82 fotonegatyvais.

Daiktų grupė – pati įvairiausia, margiausia ir sudėtingiausia. Čia galime išvysti eksponatus nuo tautinio kostiumo ir diplomato vizitinio frako iki savanorio sėrmėgos, generolo ar karo atašė uniformos. Kur dar baldai, indai, radijo aparatai, kariuomenės prizai, kariuomenės ir Šaulių sąjungos vėliavos, karinės ekipuotės ir pan. O kaip nepaminėti dviračių, motociklo ar dodžo. Iš viso čia sukaupta per 14000 eksponatų. 2006 metais įsigyti 72 eksponatai. Šį rinkinį tvarko vyr. muziejininkė Lina Urbonienė.

Meno grupė. Joje yra mažiausiai eksponatų – iš viso 1567. Tai paveikslai, graviūros, taikomoji dailė. Negalima nepaminėti įspūdingų matmenų, siekiančių nuo 3 iki 5 metrų, drobių – J. Mackevičiaus „Lucko suvažiavimas“, „Vytautas prie Naugarduko“, ar nepasigirti garsiąja J. Zikaro „Laisvė“, puošiančia Lietuvos Respublikos Prezidentūrą. 2006 metais įsigyta 16 meno kūrinių. Čia jau keletą dešimtmečių dirba vyresnioji muziejininkė Nijolė

Jocienė. Jai priklauso ir pagalbinės medžiagos grupė, per metus pasipildžiusi 90 eksponatų (iš viso – 22792 vnt).

Ginklų rinkinys – pats didžiausias Lietuvoje. Jame daugiau kaip 4120 eksponatų. 2006 m. rinkinys pasipildė 126 eksponatais. Per paskutinius metus ypač keitėsi šio rinkinio darbuotojai. Iki 2006 metų lapkričio mėnesio jame dirbo dr. Jonas Vaičenonis, ginklų grupėje išdirbęs dešimtmetį, ir Vidmantas Airini, dirbantis nuo 2005 metų. Į Vytauto Didžiojo universitetą išėjus dirbti dr. Jonui Vaičeniui, jo vieton stoji ne mažiau žinomas ginklų specialistas Vladas Drupas. Šiems vyrams priklauso ir Ginklų raidos ekspozicija.

Numizmatikos grupė. Numizmatė – vyriausioji muziejininkė Gerarda Dručkuvienė. Viena iš didžiausių grupių. Joje saugomi medaliai, pinigai, lobiai, apdovanojimai, ženklai. Tai gana sudėtingas rinkinys, tiesa, labai kompaktiškas. Jame saugoma apie 44000 eksponatų.

Fondų apskaitos ir apsaugos skyriuje dirba ir keturios kvalifikuotos restauratorės: I kategorijos tekstilės restauratorė Vilija Pangonienė, II kategorijos polichromijos restauratorė Ona Ramoškienė, II kategorijos archeologijos restauratorė Aušra Bajoraitienė, III kategorijos tapybos restauratorė Rita Malinauskienė. Tai gana patyrusios restauratorės, Muziejuje dirbančios ne vienerius metus, išskyrus jauniausią, Ritą Malinauskiene, kuri turi ir istorijos bakalauro diplomą. Darbo tikrai yra. Iki 2006 metų vasario mėnesio turėjome dvi tekstilės restauratorės, o Muziejų palikus Ijolei Adomavičiūtei, visus tekstilės (uniformų, kepurų, vėliavų ir kt. eksponatų) restauravimo darbus kruopščiai nudirba Vilijos rankos. Medis, ypač dažytas, – tai jau Onutės rūpestis. Ji yra ir sektoriaus vedėja.

Tikra archeologinių dirbinių specialistė – meistrė Aušra. Džiaugiamės turėdami tapybos restauratorę, nes kokia gi paroda ar ekspozicija be paveikslų... Rita rankas pridėjusi ne tik prie Muziejuje eksponuojamų paveikslų, bet ir prie skolintųjų Lietuvos karininkų ramovei.

Skyriui vadovauja vyriausioji fondų saugotoja Janina Karosevičiūtė, atsakinga ne tik už skyriaus darbą, bet ir už visą Muziejaus apskaitą.

RYŠIŲ SU VISUOMENE IR BENDRASIS SKYRIUS

Vilija Sapjanskienė

Ryšų su visuomene ir bendrasis skyrius – tai pats dinamiškiausias, daugiafunkcinis Muziejaus padalinys. Skyrius atlieka informacinį, mokomąjį, edukacinį, analitinį-sisteminį, archyvinį, mokslinį, reklaminį, raštvedybos ir

Skyriaus darbuotojai su direktoriaus pavaduotoju dr. Steponu Geču (trečias iš dešinės) ir moksliniu sekretoriumi Rimantu Banaičiu (penktas iš kairės)

kompiuterinio aptarnavimo darbus, siekdamas įgyvendinti Muziejaus strategiją, propaguoti muziejinę veiklą, tobulindamas lankytojų aptarnavimą, ryšius su krašto apsaugos, švietimo sistemomis, kitais šalies ir užsienio muziejais.

Skyriuje dirba kvalifikuoti specialistai: ekskursijų vadovai, ekspertas, raštininkė, kompiuterininkas, 2006 m. pabaigoje įsteigtas redaktoriaus etatas. Skyriaus darbuotojų sudėtis ir darbo pobūdis pastarąjį pusmetį žymiai pasikeitė, nors jau nuo seno garsėjo edukacinėmis programomis, parengtomis buvusios skyriaus vedėjos Rimos Dovidavičienės, ekskursijomis, kurias vedė buvusios gidės Vilija Sapjanskienė, Virginija Gureckienė, Janina Stuokaitė. 2006 m. viduryje skyriuje pradėjo dirbti naujas ekskursijų vadovas Andriejus Stoliarovas, jau spėjęs pelnyti pasitikėjimą ir palankius lankytojų atsiliepimus.

Per metus buvo aptarnauta apie 600 ekskursijų, Muziejų aplankė 28460 ekskursantų (iš jų 23618 moksleivių). Gausiai Muziejų lanko ir pavieniai lankytojai – jų buvo 32640. Iš viso – 63100. Tai vienas labiausiai lankomų muziejų Lietuvoje.

Muziejuje nuolat vyksta įvairūs renginiai (per praėjusius metus – 43), kuriuose dalyvauja moksleiviai, kariškiai, miesto visuomenė. Ypač didelio susidomėjimo susilaukė edukaciniai užsiėmimai: juos stebėjo ar buvo įtraukti į veiksmus 2000 žmonių.

Skyriaus darbuotojai vykdo Muziejaus lankytojų apskaitą, rengia apklausas apie ekspozicijų, parodų, renginių kokybę bei poreikius. Teikiama informacija ir konsultacijos apie muziejinį darbą mokytojams, dėstytojams, studentams, kariškiams ir kt. interesantų grupėms. Palaikomi glaudūs ryšiai su žiniasklaida, turizmo informacijos centrais, Muziejaus veikla pristatoma virtualioje erdvėje.

VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJAUS KOLEKCIJOS

KATALOGAS „VYTAUTAS DIDYSIS VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJAUS RINKINIUOSE“

Danutė Gruzdienė

Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas siejamas su pačiais svarbiausiais valstybės istoriniais įvykiais. Suprantama, jog šiai asmenybei įamžinti Vytauto Didžiojo karo muziejuje skirta itin daug dėmesio. 1921 m. įkūrus muziejų, gen. ltn. Vladas Nagevičius, kuris jam ir vadovavo, tais pačiais metais iš dailininko Kotkino (Kodkino?) įsigijo darbą, nutapytą pagal nežinomo dailininko paveikslą „Vytautas Didysis“, buvusį Vilniaus katedroje. Tikėtina, kad tai ir buvo meno darbų kolekcijos, skirtos Vytautui Didžiajam, kaupimo pradžia. Ryžtingo bei atkaklaus generolo V. Nagevičiaus dėka ji tapo pati didžiausia Lietuvoje. Didžioji eksponatų dalis buvo sukaupta jubiliejiniiais 1930 metais. Didžiojo kunigaikščio 500-ųjų mirties metinių proga renginiai vyko kiekviename Lietuvos mieste ir miestelyje. Vytauto Didžiojo kulto reikšmės iškelimas paskatino dar labiau domėtis jo asmenybe ir kaupti eksponatus šia tema.

Nepriklausomos Lietuvos Respublikos laikotarpiu iki 1940 m. Muziejus įsigijo daugiau nei 40 meno kūrinių, susijusių su Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovu Vytautu Didžiuoju. Žymiausią kolekcijos dalį sudaro tapybos darbai. Pirmieji įsigyti paveiksai buvo tapyti užsienio dailininkų. Vokiečių kilmės dailininkas Hopas Ignas Rudolfas (1937 m. tarnavęs Lietuvos kariuomenės 2-ajame kunigaikščio Algirdo pėstininkų pulke) specialiu užsakymu 1926 m. pagal Jano Mateikos darbą nutapė paveikslą „Žalgirio mūšis“. Tai didžiausia Muziejaus rinkiniuose saugoma kopija (180 x 400 cm). 1931 m. dailininkas H. I. Rudolfas nutapė dar vieną paveikslą – „Žemaičių krikštas“, kuriame taip pat matome Vytautą Didįjį. Kitas vokiečių kilmės dailininkas E. Jeneris, kuris nuo 1919 m. tarnavo Lietuvos kariuomenėje savanoriu, dalyvavo kovose dėl laisvės ir buvo apdovanotas Vyčio kryžiumi, nuo 1923 m. tapė istorinių siužetų darbus pagal muziejaus viršininko gen. ltn. V. Nagevičiaus užsakymus. Jubiliejiniiais 1930 metais sukūrė darbą „Totoriai pas Vytautą“ (310 x 210 cm).

Tarpukario Lietuvoje (1918–1940) išaugo jaunoji lietuvių dailininkų karta, kuri savo kūryboje įamžino svarbius istorinius įvykius. Gen. Vladas Nagevičius aktyviai bendradarbiavo su žinomais Lietuvos menininkais Jonu Mackevičiumi, Petru Kalpoku, Petru Rimša, Vincu Grybu, Kajetonu Sklėriumi, Zigmū Petravičiumi, Juozu Zikaru, Jonu Vienožinskiu ir kitais. Šie dailininkai pagal individualius užsakymus kūrė meno darbus Lietuvos istorijai svarbiomis temomis, daugiausia – specialiai Muziejui.

Žinomas tapytojas J. Mackevičius 1930–1938 m. nutapė išpūdingus paveikslus: „Vytautas Didysis prie Juodųjų jūrų“¹³⁸ (235 x 325 cm) 1930 metais; „Vytautas Didysis Lucko suvažiavime“ (232 x 382 cm) 1934 m. Pastarąjį darbą 1935 m. 3-ioji pėstininkų divizija padovanojo Muziejui. 1938 m. sukurtas paveikslas „Vytautas ties Naugardu“ (230 x 520 cm); tais pačiais metais nutapytas darbas „Kęstutis jaunuolį Vytautą moko ginti tėvynę“ (240 x 192 cm). Tikėtina, jog paskutinį paveikslą dailininkas tapė pagal J. Stykos paveikslą „Kęstutis ir jaunas Vytautas“ eskizą, kurį Muziejus įsigijo 1938 m. iš dailininko žmonos Liucijos Stykienės.

Dailininkas P. Kalpokas tapė Vytauto Didžiojo portretus. Du paveikslai, kuriuose LDK valdovas vaizduojamas visu ūgiu, papildė Muziejaus meno rinkinius.

1930 m. Vytauto Didžiojo 500-osioms mirties metinėms dailininkas J. Ignatavičius nutapė paveikslą „Vytautas Didysis mirties patale“¹³⁹. Tais pačiais metais minėtas darbas iš autoriaus įsigytas. Dailininkas taip pat nutapė kopiją pagal J. Mateikos „Žalgirio mūšį“ bei keletą Vytauto Didžiojo portretų, kuriais papildyta Muziejaus rinkinių kolekcija.

Vertingais meno kūriniais Muziejaus meno rinkinių kolekcija papildyta 1937–1938 m., kai buvo įsigyta garsių lenkų tapytojų Jano Stykos bei Tado Stykos darbų. 1901 m. dailininkas J. Styka nutapė puikų didžiulio formato batalinio siužeto darbą „Vytauto priesaika“ (350 x 640 cm). Tai pats vertingiausias meno kūrinys, kurį yra įsigijęs Muziejus minima tematika. Už šį darbą buvo sumokėta 12 tūkstančių litų, nors pradinė kaina buvo 60 tūkstančių. Derybos vyko ištisus trejus metus. 1937 metais iš dailininko našlės Liucijos Stykienės, tuo metu gyvenusios Paryžiuje, įsigyti dar šeši dailininko sūnaus

¹³⁸ Už padarytą karo muziejui aliejiniais dažais paveikslą „Vytautas Didysis prie Juodųjų Jūrų“ sumokėti 7000 Lt; pasirašo: gydyt. Generolas Leitenantas Karo muziejaus organizatorius V. Nagevičius // Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkiniai. Pagalbinė medžiaga. Mafordas (toliau P.M m a); Byla Nr. 3, 1930 m. p. 12.

¹³⁹ Prašau išmokėti dailininkui Ignatavičiui 300 Lt už pagamintą paveikslą „Vytautas Didysis mirties patale“ // P.M m a; Byla Nr. 3, 1930 m. p. 44.

Tado Stykos darbai – eskizai, skirti Žalgirio mūšiui.

Muziejaus meno rinkiniuose sukaupta nemažai įdomių skulptūrų, skirtų Vytautui Didžiajam įamžinti ir pagerbti. 1934 m. skulptorius V. Grybas sukūrė didžiulę skulptūrą, kurios aukštis – 370 cm. Skulptūra pavadinta „Vytautas Didysis“. Minėtą darbą menininkas sukūrė Muziejaus užsakymu, jį finansavo Lietuvos kariuomenės 2-oji ir 3-ioji divizijos. Už šį darbą dailininkui buvo sumokėta 3 tūkstančiai litų¹⁴⁰. Be šios skulptūros, V. Grybas sukūrė ir keletą Vytauto Didžiojo biustų. 3-iojo dešimtmečio pirmojoje pusėje skulptorius A. Aleksandravičius sukūrė du darbus, skirtus Vytautui Didžiajam: bareljefą „LDK Vytautas“ bei biustą, kuris įsigytas iš autoriaus 1923 m. Apžvelgus meno kūrinius, skirtus Vytautui Didžiajam, būtina išskirti dailininką Adomą Varną, kuris vienas pirmųjų Lietuvoje pradėjo dirbti litografijos technika. 1923 m. Prahoje sukūrė litografiją – Vytauto Didžiojo portretą, kurį Muziejus įsigijo. Įdomų darbą Vytautui atminti sukūrė žinomas menininkas Petras Rimša. Tai medalis, kurio vienoje pusėje matome Vytautą Didįjį, antroje – Vytauto Didžiojo laikų Lietuvą.

Sovietiniais metais Muziejus neįsigijo nė vieno darbo minėta tematika. Nuo 1990 m. pastarąją kolekciją papildė dailininko Jurgio Juodžio tapybos darbas „Vytauto trimitas po 500 metų“ bei menininko Zigmo Laurinaičio vitražas „Vytautas Didysis“.

Dailės kūriniai, kuriuose įamžintas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovas Vytautas, leidžia išsamiau susipažinti su šia asmenybe, domėtis savo tautos praeitimi bei istorija.

¹⁴⁰ Spalio 13 d. Karo muziejaus viršininkui Generolui leit. Gydyt. Nagevičiui kviečiant, komisija iš skulptoriaus Zikaro ir Rimšos, dalyvaujant Valstybės Kontrolės, Krašto Apsaugos Revizijos Departamento Direktoriui inž. Mašiotui ir Karo muziejaus adm. Majorui Šeštakauskui, apžiūrėjo sukurtą skulptoriaus Grybo „Vytauto Didžiojo“ statulą ir rado:

1. Kad Vytauto Didžiojo statula atlikta gerai ir pilnai priimtina Karo muziejun.
2. Kaina trys tūkstančiai (3000) litų yra nebrangi.

P.M m a; Byla Nr. 3, 1934 m. p. 32.

**VYTAUTO DIDŽIOJO PORTRETAI,
SKULPTŪROS, VITRAŽAI**

5 – I (inventorinis numeris)
Dailininkas nežinomas (Kodkinas?)
Vytautas Didysis
(nežinomo dailininko paveikslo Vilniaus katedroje kopija)
Drobė, aliejus, 229 x 122
Įsigytas 1921 m.

512 – I
Dailininkas nežinomas
Vytautas Didysis
Drobė, aliejus, 81 x 61

518 – I
Dailininkas nežinomas
Vytautas Didysis
Drobė, aliejus, 67 x 95

105 – I
Justinas Vienožinskis
(1886–1960)
Vytautas Didysis
Drobė, aliejus, 72 x 92
Įsigytas iš autoriaus 1929 m.

119 – I
Jonas Mackevičius (1872–1954)
Vytautas Didysis
Drobė, aliejus, 60 x 83
Įsigytas iš autoriaus 1931 m.

58 – I
Juozas Ignatavičius (1884–1940)
Vytautas Didysis
Drobė, vandens dažai, 70 x 50
Išgytas iš autoriaus 1924 m.

660 – I
Petras Kalpokas (1880–1945)
Didysis Lietuvos kunigaikštis Vytautas
Drobė, aliejus, 260 x 140

500 – I
Petras Kalpokas (1880–1945)
Didysis Lietuvos kunigaikštis Vytautas
Drobė, aliejus, 250 x 150
Gautas 1951 m.

582 – I
Dailininkas nežinomas
Didysis Lietuvos kunigaikštis Vytautas
Drobė, aliejus, 150 x 90

189 – I
Juozas Ignatavičius (1884–1940)
Vytautas Didysis
Drobė, aliejus, 151 x 106

7950 – S
Adomas Varnas (1879–1979)
Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas (graviūros (1923 m.) reprodukcija)
Popierius, 61,5 x 42,5

7684 – S
R. Kryžanovskis (R. Krzyzanowski)
Vytautas – Didysis Lietuvos kunigaikštis (graviūros reprodukcija pagal J. Mateikos paveikslą)
Popierius, 33 x 24

992 – I
Vytautas Didysis (graviūros reprodukcija pagal J. Mateikos paveikslą)
Popierius, 44 x 34

648 – I
Dailininkas nežinomas
Vytautas Didysis
Popierius, pieštukas, 71 x 50

42 – I
Antanas Aleksandravičius (1885–1970)
Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas
Gipsas, aukštis 77
Įsigytas iš autoriaus 1923 m.

212 – I
Vincas Grybas (1890–1941)
Vytautas Didysis
Gipsas, aukštis 370
Dovanotas 2-osios pėstininkų divizijos 1934 m.

365 – I
Vincas Grybas (1890–1941)
Lietuvos Didysis kunigaikštis Vytautas (paminklo modelis)
Gipsas, aukštis 80

377 – I
Vincas Grybas (1890–1941)
Lietuvos Didysis kunigaikštis Vytautas (1935)
Gipsas, aukštis 130
Įsigytas iš autoriaus 1935 m.

469 – I
Vincas Grybas (1890–1941)
Vytautas Didysis (1934)
Gipsas, aukštis 105

551 – I s
Rapolas Jakimavičius (1893–1961)
Vytautas Didysis
Gipsas, aukštis 132

182 – I
Dailininkas nežinomas
Vytautas Didysis
Gipsas, 50 x 38
Įsigytas 1933 m.

1009 – I
Antanas Aleksandravičius (1885–1970)
Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas
Gipsas, patinavimas, 22 x 14,5
Išgytas 1930 m.

575 – I
Petras Rimša (1881–1961)
Vytautas Didysis 1430–1930
Medalio reversas
Bronza, skersmuo 35

576 – I
Petras Rimša (1881–1961)
Vytauto Didžiojo laikų Lietuva
Medalio aversas
Bronza, skersmuo 35

1263 – I
Zigmas Laurinaitis (gim. apie 1920 m.)
Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas
Vitražas, 66 x 47
Įsigytas 1997 m.

Muziejaus kolekcijos

VYTAUTAS DIDYSIS ISTORIJS VINGIUOSE...

376 – I
Janas Styka (1858–1925)
Vytauto priesaika (1901)
Drobė, aliejus, 350 x 640
Įsigytas iš J. Stykos žmonos 1937 m.

413 – I
Janas Styka (1858–1925)
Kęstutis ir jaunas Vytautas (eskizas)
Fanera, drobė, aliejus, 60 x 51
Įsigytas iš J. Stykos žmonos 1938 m.

417 – I
Jonas Mackevičius (1872–1954)
Kęstutis ir jaunas Vytautas (pagal J. Stykos eskizą)
Drobė, aliejus, 240 x 192
Įsigytas iš autoriaus 1938 m.

67 – I
Apolinaras Šimkūnas (1894–1935)
Kęstučio areštai (1924)
Drobė, aliejus, 55 x 90
Įsigytas iš autoriaus 1924 m.

477 – I
Ignas Rudolfas
Žemaičių krikštas
Drobė, aliejus, 85 x 175

411 – I
Jonas Mackevičius (1872–1954)
Vytautas ties Naugardu
Drobė, aliejus, 230 x 520
Įsigytas iš autoriaus 1938 m.

110 – I
Jonas Mackevičius (1872–1952)
Vytautas Didysis prie Juodųjų jūrų
Drobė, aliejus, 235 x 325
Įsigytas iš autoriaus 1930 m.

84 – I
Ignas Rudolfas
Žalgirio mūšis (J. Mateikos paveikslo kopija)
Drobė, aliejus, 180 x 400
Įsigytas iš autoriaus 1926 m.

480 – I
Juozas Ignatavičius (1884–1940)
Žalgirio mūšis (J. Mateikos paveikslo kopija)
Drobė, aliejus, 100 x 220
Įsigytas iš autoriaus 1930 m.

113 – I
Erikas Jeneris (apie 1880–?)
Totoriai pas Vytautą
Drobė, aliejus 170 x 275
Įsigytas iš autoriaus 1930 m.

1108 – I
Leonardas Kazokas (1905–1981)
Chanas Tochtamyšas prašo pagalbos pas Vytautą (1929)
Drobė, aliejus, 91 x 76
Įsigytas 1981 m.

412 – I
Janas Styka (1858–1925)
Vytautas Didysis su savo kavalerija Tanenbergo mūšyje (eskizas)
Drobė, aliejus, 65 x 135
Įsigytas iš J. Stykos žmonos 1938 m.

213 – I
Jonas Mackevičius (1872–1954)
Vytautas Didysis Lucko suvažiavime
Drobė, aliejus, 232 x 382
Įsigytas iš autoriaus 1934 m.

114 – I
Juozas Ignatavičius (1884–1940)
Vytautas Didysis mirties patale
Drobė, aliejus, 70 x 95
Įsigytas iš autoriaus 1930 m.

374 – I
Zigmantas Petravičius (1862–1955)
Vytauto Didžiojo paradas 1930 metais
Drobė, aliejus, 140 x 200
Įsigytas iš autoriaus 1937 m.

1230 – I
Jurgis Juodis (1911–1986)
Vytauto trimtis po 500 metų (1980)
Drobė, aliejus, 62 x 75
Įsigytas 1997 m.

2006 METŲ KONFERENCIJOS

KLECKO MŪŠIUI – 500

Danutė Gruzdienė

Prieš 500 metų LDK kariuomenė netoli Klecko (dabartinės Baltarusijos teritorija) sumušė Krymo totorių pajėgas. Šia proga 2006 m. rugsėjo 29 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje buvo surengta mokslinė konferencija. Konferenciją organizavo LDK karybos istorijos skyrius (atsakingieji darbuotojai – skyriaus vedėjas Eduardas Brusokas ir vyr. muziejininkė Danutė Gruzdienė) ir Lietuvos karo istorijos draugija (atsakingieji rengėjai – LKID pirmininkas dr. Jonas Vaičenonis ir draugijos narys dr. Valdas Rakutis). Sveikinimo žodį tarė direktoriaus pavaduotojas muziejiniam darbui Arvydas Pociūnas, krašto apsaugos ministro patarėjas specialioms pavedimams Kęstutis Kriščiūnas ir Lietuvos karo istorijos draugijos pirmininkas dr. J. Vaičenonis. Pranešimus skaitė žinomi istorikai: doc. dr. Romas Batūra, dr. Valdas Rakutis, dr. Kastytis Antanaitis, dr. Tomas Baranauskas ir mgr. Vidmantas Airini.

Konferencijos darbą pradėjo dr. K. Antanaitis (Vytauto Didžiojo universitetas) pranešimu „Tarptautinė situacija XV a. pabaigoje – XVI a. pradžioje“. Istorikas išsamiai apibūdino totorių tarpusavio kovas dėl Aukso Ordos palikimo, Maskvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, kovas dėl regioninio dominavimo, Osmanų imperijos ekspansijos klausimą, dinastinį karą tarp Čingizidų valdomų Krymo chanato ir Didžiosios Ordos.

Pranešime dr. K. Antanaitis pažymėjo, kad XV a. pabaigoje Aukso Ordos teisių perėmėja tapo Didžioji Orda. Lietuvos didžiojo kunigaikščio Švitrigailos padedamas, Didžiosios Ordos chanu tapo Tochtamyšo anūkas Seid-Ahmetas, gimęs ir užaugęs Lietuvoje. Tačiau Didžioji Orda netapo totorius konsoliduojančia valstybe ir teritorinis byrėjimas tęsėsi. Tuo pačiu metu Kryme buvo aktyviai kuriama valstybė. 1443 m. Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kazimiero dėka bei su totorių diduomenės pagalba buvo įkurtas Krymo chanatas. Kalbėdamas apie XVI a. pradžios tarptautinę padėtį, pranešimo autorius akcentavo, kad Ivaną III ir Mengli Girėjų siejo glaudūs strateginiai sąjungininkų ryšiai, skirti kovoti su LDK ir Didžiąja Orda. 1500 m. kilus karui tarp Maskvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, Šich Achmetas sudarė karinę sutartį

su LDK kunigaikščiu Aleksandru. Priešų – MDK, Kazanės Nogajų ir Krymo totorių – apsupta, Didžioji Orda atkeliavo nuo Volgos ir Dono prie Dniepro, įsikūrė netoli Kijevo ir tapo LDK sąjungininke, turėjusia kariauti su MDK, o ne su turkais ar Krymo totoriais. Bet Moldavijos valdovas, Stepono Didžiojo sūnus Bogdanas III Vienaakis, turkų dominavimui nepritarė ir bandė tapti Lenkijos sąjungininku. Jis sutiko leisti katalikų tikėjimą, atidavė per ankstesnį karą užimtas žemes, siūlėsi vesti Jogailaitę ir sudarė sutartį, bet sąjungininukų buvo apgautas, nors įsikišo net popiežius. 1506 m. kilo karas tarp moldavų ir lenkų. Nusilpusią Moldaviją triskart nusiaubė Osmanų imperijos kariuomenė, o „Lietuvos ir Lenkijos pietų frontas žlugo – tokios tarptautinės aplinkybės pasitiko Klecko mūši“, – pranešimo pabaigoje kalbėjo istorikas K. Antanaitis.

Dr. V. Rakutis (Lietuvos karo akademija) konferencijoje skaitė pranešimą „Rytų Europos karai XV a. pabaigoje – XVI a. pradžioje“. Pranešime buvo pabrėžta, kad Rytų Europoje karybą veikė klasikinė stepių gyvulių augintojų nomadų karyba, kurios pagrindą sudarė manevringos raitelių grupės, naudojusios labai netikėtus, iniciatyvius, agresyvius puolimo veiksmus. LDK kariuomenė stengėsi prieš šią taktiką taikyti fortifikuotų centrų, teritorinės gynybos ir iniciatyvos perėmimo principus, taip pat naudoti manevringas gynybos pajėgas. Taigi Rytų Europoje susidarė sąlygos formuotis specifinei karybai, kuri buvo gana panaši į Vakarų Europos formuotes (sunkiai

ginkluotą kavaleriją), nors iš dalies buvo pritaikyta ir manevringam karui su Rytų kaimynais. Pranešimo pabaigoje istorikas trumpai apibūdino lengvąją kavaleriją, teritorinę gynybos sistemą, kurią sudarė privati didikų kariuomenė ir pasienio pilys, bei pagrindinių valstybės centrų fortifikavimą.

Doc. dr. Romas Batūra (Lietuvos karo akademija) skaitė pranešimą „LDK kovos su totoriais ir Klecko mūšis“. Istorikas akcentavo, jog didelė grėsmė LDK iškilo XV a. pabaigoje, kai pirmą kartą rytuose ir pietuose susiformavo du agresyvūs frontai. Pskovas, remiamas Maskvos kariuomenės, nusiaubė LDK šiaurės rytų apylinkes, o Krymo chanatas surengė LDK ir Lenkijos pietinių žemių antpuolį. Maskvai ir Krymui sudarius sąjungą, nukreiptą prieš Kazimiero valdomą Lietuvą ir Lenkiją, Krymo totoriai puolė LDK priklausančią Podolę, nusiaubė ir sudegino Kijevo miestą bei užėmė nemažai pilių. LDK buvo priversta susirūpinti valstybės gynyba, todėl buvo paskelbtas visuotinis šaukimas. Po Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kazimiero mirties agresija iš rytų ir pietryčių dar labiau sustiprėjo. Tačiau 1497 m. Krymo pajėgos, pasiekusios Pripetę, buvo net tris kartus sumuštos LDK kariuomenės, vadovaujamos lauko etmono Konstantino Ostrogiškio.

Kalbėdamas apie XVI a. pradžioje tebesitęsiančias kovas su Maskva, dr. R. Batūra pažymėjo, kad vis tekdavo atremti totorių puldinėjimus, kurie nuo 1502 m. siekdavo LDK teritorijos gilumą. Didelė grėsmė iškilo ir sostinei Vilniui. Miestiečių prašymu Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras 1503 m. rugsėjo 6 d. privilegija atleido gyventojus nuo karinės prievolės ir įsakė aplink Vilniaus miestą pastatyti mūrinius įtvirtinimus.

Apžvelgdamas 1506 m. vasaros įvykius, dr. R. Batūra apibūdino pagrindinius šaltinius, LDK kovą su totoriais ir Klecko mūšį dviejų LDK frontų (Maskvos ir Krymo) kovų kontekste, vertindamas jį ir karybos aspektu. Pranešimo pabaigoje dr. R. Batūra pabrėžė, jog Klecko pergalė, pasiekta sutelkus LDK pajėgas, buvo persilaužimas, sumažinęs Krymo chanato įsiveržimų pietiniame fronte mastą. Po šių kautynių chanato valdovas Mengli Girėjus nusiuntė laišką Lietuvos valdovui siūlydamas taiką. Buvo pažymėtas dar vienas svarbus momentas pergalei pasiekti – naudojama nauja karo meno sistema. „Visuotinės karybos istorijoje Klecko mūšis yra įdomus taktikos kovoti su tokia judria kariuomene kaip totorių pavyzdys“, – pažymėjo pranešimo autorius.

Dr. Tomas Baranauskas konferencijoje skaitė pranešimą „Kunigaikštis Mykolas Glinskis“. Istorikas pažymėjo, kad apie šios asmenybės kontroversiškumą byloja jo nuveikti darbai. XVI a. pradžioje ėmė aštrėti konfliktas Lietuvos ponų tarybos viduje. Totorių chano Mamajaus palikuonis kunigaikštis Mykolas Glinskis sugebėjo tapti Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro numylėtiniu.

Jo sukurstytas Aleksandras 1504 m. atėmė iš Jurijaus Iljiničiaus, Trakų vaivados Jono Zaberezinskio žento, Lydos seniūniją, nors buvo įsipareigojęs žemės valdų, neįrodžius kaltės, neatiminėti. Jonas Zaberezinskis, iki tol įtakingiausias Ponų tarybos narys, neteko Trakų vaivados ir krašto maršalo pareigų. Buvo pabrėžta, kad minimi faktai kalba apie didžiulę Mykolo Glinskio įtaką Aleksandru.

1506 m. pavasarį į Lietuvą įsiveržus Krymo totoriams, Lietuvos didikai sutelkė maždaug 7000 vyrų kariuomenę. Jai vadovauti Aleksandras paskyrė etmoną Stanislovą Kišką ir savo favoritą Mykolą Glinskį, tačiau S. Kiška žygyje susirgo, todėl leliamam Klecko mūšiui vadovavo vienas M. Glinskis. Mūšis baigėsi visiška lietuvių pergale. Rugsėjo 12 d. M. Glinskis nuvyko į Vilnių ir dar spėjo mirštančiam didžiajam kunigaikščiui Aleksandru pranešti, kad totoriai sutriuškinti. Kalbėdamas apie vėlesnį M. Glinskio likimą, pranešimo autorius konstatavo, kad Klecko mūšio nugalėtoji nepavyko tapti ir naujojo valdovo – Žygimanto Senojo – favoritu. Netekęs valdovo globos ir rūmų maršalo pareigų, o Lietuvos viduje turėdamas nemažai priešų, buvęs Klecko mūšio didvyris jau 1507 m. tapo išdaviku. Tų pačių metų pavasarį Maskvos didysis kunigaikštis Vasilijus III atnaujino karo veiksmus prieš Lietuvą. Tuo pasinaudojęs Mykolas Glinskis rudenį sukėlė maištą siekdamas užgrobti didžiojo kunigaikščio valdžią. Įsitvirtinęs Minsko apylinkėse, Mykolas Glinskis sudavė keletą skaudžių smūgių Lietuvos valstybei, nužudė savo pagrindinį priešininką Joną Zaberezinskį, bet leliamos pergalės pasiekti neįstengė, todėl pasidavė Vasilijaus III globai ir 1508 m. pabėgo į Maskvą. Pranešimo pabaigoje dr. T. Baranauskas akcentavo, kad tokia liūdna Klecko mūšio herojaus žygių baigtis temdo ir paties mūšio atminimą, tačiau Klecko mūšis buvo ne asmeninė Mykolo Glinskio, o Lietuvos kariuomenės pergalė.

Istorikas V. Airini Vytauto Didžiojo karo muziejaus konferencijoje perskaitė pranešimą „Krymo totorių karybos bruožai XV–XVII a.“ Šiame pranešime autorius atkreipė dėmesį į tai, kad Krymo totoriai turėjo savo visuomenės, valstybės politinės sistemos, ūkio ypatumus atitinkančią ir chanato politiniams bei ekonominiams tikslams siekti pritaikytą kariuomenę. Krymo totorių karyba, jų kariuomenės organizacija, karo menas ir karinės idėjos mažai kito, nebuvo ieškoma didesnių naujovių. Tad šia prasme Krymo totorių karyba buvo tipiška, kaip ir daugelio Azijos kraštų, bet kartu ir skyrėsi nuo turkų karybos. Amžininkų europiečių pateiktais duomenimis, Krymo chanato kariuomenę kare sudarydavo trys pagrindinės dalys. Kariuomenės centrui, didžiausiai daliai, vadovaudavo pats chanas, dešiniajam sparnui – Kalgajus, pirmasis sosto įpėdinis, o vadovauti kairiajam sparnui būdavo patikima Nu-

redynui, antrajam sosto įpėdiniui. Kai kuriais atvejais visai Krymo totorių kariuomenei vadovaudavo chano skirti karo vadai.

Pranešimo autorius mgr. V. Airini pažymėjo, kad aptariamą kariuomenės organizaciją buvo panaši į tą, kurią kadaise naudojo mongolų-totorių pajėgos. Krymo totorių ir jų pirmtakų kariuomenių organizacijos sistemas sieja vienas bendras bruožas – paprastumas, kuriuo totorių valstybių kariuomenės labai skyrėsi nuo Europos valstybių kariuomenių. Struktūrine prasme Krymo totorių kariuomenė buvo vienaarūšė – sudaryta vien iš kavalerijos. Jos organizacija, kaip ir mongolų-totorių atveju, buvo pagrįsta dešimtaine sistema. Pranešime autorius aptarė ir tipišką Krymo totorių karių ginkluotę, kurią sudarydavo kardas, kartais ietis, prie juosmens laikomas peilis, rytietiškas lankas bei strėlinė, kurioje būdavo nuo 18 iki 20 strėlių, be to, turėdavo titnagą ugniai išgauti, ylą ir iš jaučio sausgyslių nuvytų virvių, kurios žygyje buvo naudojamos belaisviams sugauti ir surišti. XVI a. Krymo totoriai pradėjo naudoti ir šaunamuosius parakinius ginklus. Turtingiausi totoriai nešiojo turkiško tipo šalmsus smailiomis viršūnėmis ir grandininis šarvus, tačiau didžioji Krymo totorių dauguma šarvų ir šalmų nenešiojo, todėl ir visa chanato raitija buvo lengvoji. Pranešimo autorius akcentavo, kad tai buvo vienas esminių Krymo totorių ir mongolų-totorių kariuomenių skirtumų. Mgr. V. Airini pranešimą baigė išvada, kad Krymo totorių strategijos, taktikos ir ginkluotės specifiką lėmė karų tikslai – būtent karo grobis, kurio prisiplėšus reikėjo saugiai grįžti į namus.

Konferencija, skirta Klecko mūšio 500-osioms metinėms, baigėsi diskusijomis, per kurias buvo akcentuota šio įvykio svarba LDK karybos istorijoje. Klecko mūšyje pasiekta LDK kariuomenės pergalė buvo bene didžiausias kovų su totoriais laimėjimas, tačiau šis mūšis mūsų istorinėje atmintyje užima gana kuklią vietą, tad konferencijos rengėjai bei dalyviai priėjo vieningą nuomonę, kad renginys yra labai aktualus.

2006 METŲ PARODOS

PARODA „STEPONAS DARIUS LIETUVOS KARO AVIACIJOJE“

Dalė Naujalienė

Parodą „Steponas Darius Lietuvos karo aviacijoje“ 2006 m. vasario 10 d. parengė buvusi S. Dariaus ir S. Girėno sektoriaus (dabar – Karybos istorijos skyriaus) vedėja Dalė Naujalienė. Joje buvo panaudota 60 nuotraukų kopijų. Paroda surengta Kauno įgulos karininkų ramovėje dr. Stepono Gečo knygai „Steponas Darius kariuomenėje ir Lietuvos sporte“ pristatyti, taip pat Lietuvos valsty-

bės atkūrimo dienai skirtiems Kauno įgulos karininkų ramovėje vykusiems renginiams papildyti. Parodoje pateikiama S. Dariaus penkerių metų karinė tarnyba mokomojoje, 3-iojoje, 1-ojoje ir 4-ojoje eskadrilėse bei nuopelnai Lietuvos karo aviacijai.

JUBILIEJINĖ PARODA „SUSTABDYTOS AKIMIRKOS“

Danguolė Graibuvienė

Atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę, Vytauto Didžiojo karo muziejus stengėsi atgaivinti senąsias, tarpukario Lietuvoje išugdytas tradicijas, kūrė naujus projektus, skatinančius visuomenės domėjimąsi istorine praeitimi. Šalia atgaivintų senųjų tradicijų formavosi ir naujosios. Viena iš jų – parodų rengimas Muziejaus jubiliejiniams penkmečiams paminėti.

Pirmąjį – 70-ąjį – įkūrimo jubiliejų Nepriklausomybę atkūrusioje Lietuvoje Muziejus minėjo 1991 m. vasario 16 d. Deja, sudėtinga politinė ir ekonominė situacija 1990–1991 m., tragiški sausio 13-osios įvykiai temdė šventinę nuotaiką, todėl garbingas jubiliejus buvo paminėtas tik kolektyvo na-

rių ir keleto garbingų svečių susirinkime. Pirmoji jubiliejinė paroda „Surinkta, išsaugota, branginta“ buvo surengta 1996 m. Muziejaus įkūrimo 75-mečiui paminėti. Jau iš parodos pavadinimo aišku, kad buvo eksponuojamos sovietmečiu nepropaguotos, Lietuvos valstybingumą menančios muziejinės vertybės. 2001 m. Muziejaus 80-mečiui paminėti buvo parengta paroda „Muziejus ir istorija“, kurioje buvo akcentuojami kulminaciniai Muziejaus veiklos taškai politinių įvykių plotmėje. Trečiąją, jau tradicinę jubiliejinę parodą, skirtą Vytauto Didžiojo karo muziejaus įkūrimo 85-mečiui, kuri buvo atidaryta 2006 m. vasario 16 d., rengė Fondų apskaitos ir apsaugos skyriaus darbuotojai.

Pagrindiniai parodos tikslai – akcentuoti Vytauto Didžiojo karo muziejaus patriotinės-auklėjamosios veiklos svarbą visuomenei istoriniu laikotarpiu nuo Karo muziejaus įkūrimo 1921 m. vasario 16 d. iki pirmosios sovietinės okupacijos bei žadinti visuomenės domėjimąsi istorine praeitimi.

Parodos rengėjai apsiribojo tik ikonografinės medžiagos, saugojamos muziejaus rinkiniuose ir Lietuvos centriname valstybės archyve, eksponavimu. Parodoje buvo pateikti 125 eksponatai, saugomi negatyvų, fotografijų, spaudos grupėse, ir 13 fotografijų iš Lietuvos centrinio valstybės archyvo. Rengėjų sumanymu parodoje buvo akcentuojami du pagrindiniai Muziejaus poveikio visuomenei aspektai: architektūrinė muziejaus pastato raida su Nepriklausomybės aikštėje esančiais patriotinių simbolių, interjero bei ekspozicijų reginiais ir

Muziejaus, kaip pagrindinės visuomenės susibūrimų vietos svarbiems valstybės gyvavimo momentams minėti, užsienio svečiams priimti, jubiliejams ir įvairių organizacijų šventėms švęsti, svarba.

Norėdami išlaikyti parodos lankytojų dėmesį ir nors akimirką sustabdyti prie kiekvienos fotografijos ar istorinio vaizdinio, rengėjai ieškojo naujų ikonografinės medžiagos eksponavimo formų, naudojosi filmuota dokumentine medžiaga, surinkta Centriniam valstybės archyve. Lankytojai turėjo galimybę pažiūrėti 10 minučių trukmės dokumentinį filmą apie tarpukario Lietuvos prezidentų lankymąsi Muziejaus sodelyje per įvairias iškilmes, žiūrėti ir klausytis Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktoriaus gen. V. Nagevičiaus kalbos Lietuvai susigrąžinus Vilniaus kraštą.

Parodos atidaryme dalyvavo kultūros ministras V. Prudnikovas, krašto apsaugos ministras G. Kirkilas ir kiti aukšti valstybės pareigūnai, kariuomenės ir Kauno miesto savivaldybės atstovai.

PARODA „VASARIO 16-OJI IR SPAUDA 1940–1990“

Algirdas Markūnas

2006 m. vasario 15-ąją Muziejuje buvo atidaryta Lietuvos valstybės atkūrimo dienai – Vasario 16-ajai – skirta paroda „Vasario 16-oji ir spauda 1940–1990“. Parodą parengė Naujaisiųjų laikų karybos istorijos skyriaus vedėjas Algirdas Markūnas ir vyriausioji muziejininkė Aušra Jurevičiūtė.

Parodoje buvo pateikta periodinės spaudos ir dokumentų retrospektyva nuo 1940 m. vasario 16 d. (kai paskutinį kartą buvo oficialiai minima Nepriklausomybės šventė, aprašyta to meto „Kardo“ ir „Trimito“ žurnaluose) iki 1989–1990 m. Atgimimo laikotarpio spaudos.

Taip pat parodoje buvo eksponuojami ypač reti Antrojo pasaulinio karo pabaigos bei pokario metais iševijoje leisti laikraščiai „Lietuviai“, „Laisvės varpas“, ginkluotos rezistencijos laikotarpio partizanų laikraštėliai, skirti Nepriklausomybės dienai paminėti.

Nemažai vietos skirta ir JAV leistam žurnalui „Karys“, kuriame nuo 1951 iki 1990 m. buvo nuolat primenama Vasario 16-osios reikšmė. Parodoje buvo eksponuojami 1988 m. „Tiesos“ ir „Kauno tiesos“ dienraščiai, kuriuose kolaborantų valdžia piktinosi Vasario 16-osios minėjimais Lietuvoje, bei 1989–1990 m. spauda, ypač gausiai rašiusi apie Nepriklausomybės dieną, signatarus ir jų likimus.

PARODA „ARCHEOLOGINIAI TYRINĖJIMAI NEPRIKLAUSOMOJE LIETUVOJE 1921–1940 METAIS“

Kristina Rickevičiūtė

2006 metų kovo 11-ąją, minėdami Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo dieną, „Berželio“ bibliotekoje įrengėme parodą „Archeologiniai tyrinėjimai nepriklausomoje Lietuvoje 1921–1940 metais“.

1919 metais, susirūpinus ypač prasta kultūros vertybių būkle, sudaryta Valstybės archeologijos komisija, kurios uždavinys buvo rinkti, saugoti ir tyrinėti kultūros vertybes. Parodoje atskleidžiamas didžiulis 20 metų archeologijos srities darbas. Nuotraukose matome žymiausius to meto archeologus: generolą Vladą Nagevičių, daktarą Joną Puziną, pulkininką Petrą Tarasenką, profesorių Eduardą Volterį, Vytauto Didžiojo kultūros muziejaus konservatorių Praną Baleniūną.

1921 metais, gavęs Archeologijos komisijos leidimą, pirmasis tyrinėti Prysmančių kapinyną (Kretingos raj.) pradėjo Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktorius gen. lt. Vladas Nagevičius. Parodoje eksponuojamos karių kapų su ietigaliais, kovos peiliais, kalavijais bei papuošalais nuotraukos. Generolas aptiko 89 kapus. Eksponuojama Vlado Nagevičiaus knyga „Lietuvos pajūrio medžiaginė kultūra VIII–XIII amžiuje“, kuri apibendrina kasinėjimų medžiagą. 1931–1934 metais Vladas Nagevičius tyrinėjo Apulės (Skuodo raj.) ir Impilties (Kretingos raj.) piliakalnius, datuojamus I–XIII a. Parodoje pateikta visa fotografuota tyrinėjimų medžiaga.

Piliakalnius tyrinėjo ir kitas kariškis – plk. Petras Tarasenska. 1933 metais jis kasinėjo Aukštaitijos piliakalnius Maniuliškių, Pakačinės, Vozgėlių, Velykuškių, Zarasų raj. Eksponuojami Vozgėlių bei Velykuškių piliakalnių dienoraščiai, tyrinėjimų vaizdai ir knyga „Lietuvos archeologinė medžiaga“.

Profesorius Eduardas Volteris buvo Kauno miesto muziejaus direktorius ir dėstė Vytauto Didžiojo universitete. Svarbiausi jo tyrinėjimai – Apulės piliakalnis ir Kauno pilis. Tyrinėdamas Kauno pilį, Eduardas Volteris rado 5 kapus, 400 strėlių antgalių ir kitų dirbinių, datuojamų XIV–XVII amžiumi. Parodoje matome to meto Kauno pilies nuotraukų, strėlių antgalių, akmeninių sviedinių.

1935 metais tyrinėjimus pradėjo profesionaliosios archeologijos pradininkas profesorius Jonas Puzinas, dirbęs Vytauto Didžiojo kultūros muziejaus Proistorės skyriaus vedėju ir dėstęs Kauno universitete.

1935–1937 metais jis tyrinėjo Eigulių (Kauno m.) kapinyną, kur ap-

tiko 47 griautinius ir degintinius kapus, datuojamus IV–VII a. 1936–1937 metais profesorius tyrinėjo Seredžiaus (Jurbarko raj.) kapinyną. Jame aptiko 46 griautinius II–IV a. kapus ir 2 degintinius, datuojamus IX–XII a. Tais pačiais metais tyrė labai suardytus Nikėlų (Šilutės raj.), Paulaičių (Šilutės raj.), Purvynų (Trakų raj.), Urniežių (Kėdainių raj.) kapinynus. 1938 metais J. Puzinas tyrinėjo Graužių (Kėdainių raj.) kapinyną, kur aptiko 31 sudeginto mirusiojo kapą ir 90 žirgų kapų su gausiomis įkapėmis, datuojamomis VI–XIV a. Rimaisių kapinyne rado 17 X–XII a. žirgų kapų. 1938–1940 metais ištyrė du didžiausius kapinynus. Sargėnų (Kauno m.) kapinyne aptiko 343 griautinius ir 35 degintinius II–XII a. kapus. Veršvų (Kauno m.) kapinyne ištyrė 461 žmogaus ir 320 žirgų kapų, datuojamų II–XIII a.

Parodoje eksponuojama keletas karių kapų, III a. kario kapas iš Seredžiaus kapinyno, kuriame rasti ietigalis, kirvis, peilis, antkaklė ir segė. Turtingas karys Nikėlų kapinyne palaidotas su kalaviju, dviem ietigaliais, antkakle, sege ir apyranke. Kapas datuojamas X a. Įdėta Veršvų kapinyne aptikto dviviečio kapo nuotrauka. Jame palaidota moteris su gausiomis įkapėmis: 5 antkaklėmis, 14 apyrankių, apgalviu, dviem tūtelėmis ir itin reta to meto įkape – žalvariniu ašotėliu. Vyruvi tebuvo įdėtas kirvis, peilis ir smeigtukas. Kapas datuojamas V a. pradžia. Parodoje matome žirgų kapų nuotraukų iš Graužių, Raseinių, Veršvų kapinynų, kuriuose žirgai palaidoti su turtinga apranga. Įdėtos puošnių kamanų su žvangučiais, galvos papuošalų, balno kilpų, dengtų sidabro plokštelėmis, žaslų nuotraukos iš minėtų kapinynų. Eksponuojama ir profesoriaus J. Puzino knyga „Naujausių proistorinių tyrinėjimų duomenys“, kurioje buvo susisteminta visa Lietuvos archeologijos medžiaga, pateikta tiksli archeologijos periodizacija ir kartu su profesorium A. Saliu sudaryta lietuviška archeologijos terminija.

1938–1940 metais daugelį archeologinių paminklų tyrinėjo Vytauto Didžiojo kultūros muziejaus konservatorius Pranas Baleniūnas. Per trejus metus jis ištyrė apie 25 ardomus kapinynus ir pilkapynus: Pakapių (Kauno raj.), Raseinių (Kėdainių raj.), Veršvų (Kauno m.), Kurmaičių, Lazdininkų, Tūbausių, Reketės, Rūdaičių, Kiauleikių (Kretingos raj.), Sandrausiškių (Raseinių raj.) ir kitus. Vienas didžiausių jo tyrinėtų kapinynų – Laiviai (Kretingos raj.). Tyrinėdamas šį kapinyną, Pranas Baleniūnas rado 102 kapus, datuojamus VII–IX a. Parodoje eksponuojamos nuotraukos: V–VII a. kapai su apdėtais akmenų vainikais iš Tūbausių, V a. pradžios kario ir žirgo kapas su gausiomis įkapėmis iš Reketės ir X a. degintinis kapas iš Lazdininkų.

1940 m. birželio 15 dieną Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, pasibaigė savarankiškos valstybės raidos etapas, o kartu prasidėjo naujas Lietuvos archeologijos laikotarpis.

PARODA „TOLIMOJI JAPONIJA IŠ ARČIAU“

Janina Karosevičiūtė

2006 m. birželio 8 – rug-
 sėjo 30 dienomis Vytauto Didžiojo
 karo muziejuje veikė paroda „Toli-
 moji Japonija iš arčiau“, atvežta iš
 Japonijos. Parodoje puikavosi apie
 tris dešimtis taip neįprastų lietuviu
 akiai eksponatų. Čia buvo galima
 pamatyti *ainų* genties vyrišką ir
 moterišką kimono, juostas kimono
 sujuosti, galvos juostas, muzikos
 instrumentą, fotografijas iš *ainų*
 gyvenimo ir buities. Parodos lank-
 ytojai galėjo susipažinti su japonų
 kimono, nešiotais įvairiomis progom-
 is ir įvairiais laikotarpiais, prade-
 dant XVIII a. ir baigiant šiandiena.
 Tai ir subtilus vizitinis, ilgarankov-
 is jaunų merginų, žaismingas šo-
 kių ir baltas kaip sniegas vestuvinis
 kimono. O kur dar aukso siūlais
 siuvinėtas puošnūs samurajų
 drabužis, užsivelkamas ant kimono,
 šokėjų vėduoklės, specialūs šokėjų
 sandalai *zori* ir pan. Tikra retenybė
 ne tik Lietuvoje, bet ir Japonijoje
 – Antrojo pasaulinio karo Japoni-
 jos sausumos aviacijos jaunesniojo
 leitenanto uniforma. Japonijai
 pralaimėjus karą ir patyrus baisią
 tautos tragediją, Antrojo pasaulinio
 karo daiktai tapo tabu.

Kardai *katana* (meistras Kawachis Kunihiro) ir *kadači* (meistras Ku-
 nimunis) priminė 2004–2005 metus, kai Muziejuje veikė japoniškų kardų
 (nuo XIV a. iki XXI a. pr.) paroda.

Apuolės piliakalnis žiemą. 2004 m. G. Zabielos nuotr.

PARODA „APUOLĖS IR IMPILTIES PILIAKALNIŲ TYRINĖJIMAI“

Kristina Rickevičiūtė

2006 metų gegužės 23 dieną Kauno reabilitacinio-profesinio rengimo skyriuje atidaryta paroda „Apuolės ir Impilties piliakalnių tyrinėjimai“.

Piliakalniai – tai įtvirtintos gyvenvietės, įrengtos kalvose, kurias supo upės, pelkės, ežerai. Jie buvo žinomi jau žalvario amžiuje, II–I tūkstantmečio prieš Kristų sandūroje. Daktaras Gintautas Zabiela Lietuvoje suskaičiavo apie tūkstantį piliakalnių¹⁴¹. Senajame geležies amžiuje piliakalnių įtvirtinimai paprasti, nesudėtingi. Kaip ir ankstesniais laikais, juose gyveno žmonės. Tiesa, dalis gyventojų pradėjo kurtis ir piliakalnių papėdėse. Viduriniame geležies amžiuje piliakalniai ėgavo gynybinę paskirtį. Juose stovėjo pilaitės, kuriose žmonės slėpdavosi nuo pavojų. Vėlyvajame geležies amžiuje piliakalniai buvo ypač stiprinami. Vakarų Lietuvoje piliakalnių pylimai tvirtinami skersai ir išilgai rąstais, aukštinami, platinami, lyginami piliakalnių šlaitai. Piliakalnius supo keli pylimai, keletas griovių ir supilti vienas ar keli priešpiliai. Šiuo laikotarpiu baltų gentis puolė vikingai, Kryžiuočių ir Kalavijuočių ordinais, slavai. Tuometinių žmonių kovų pėdsakus slepia gilūs žemės klodai. Kad juos atrastume, piliakalnius – šiuos didingus archeologinius paminklus – reikia išsamiai tyrinėti.

Paroda pasakoja apie du didžiausius ir žinomiausius Vakarų Lietuvos piliakalnius, datuojamus I a. po Kristaus. XIII a. Apuolės piliakalnį, esantį

¹⁴¹ Lietuvos piliakalniai. Atlasas. T. 1. Vilnius, 2005, p. 4.

Generolas Vladas Nagevičius su svečiais prie perkasto didžiojo Apuolės piliakalnio pylimo

Skersinis Impilties piliakalnio pylimo pjūvis. 1933 m.

Skuodo rajone, pirmasis 1928 m. pradėjo tyrinėti profesorius Eduardas Volteris. Tyrinėjimai truko dvejus metus, bet buvo nedidelės apimties. 1931–1932 metais Apuolės piliakalnį tyrinėjo generolas Vladas Nagevičius, visus darbus filmavęs ir fotografavęs. Jis skersai perkasė didįjį pylimą. Nuotraukose atsispindi pylimo tvirtinimo darbai. Pirmaisiais amžiais pylimas buvo tik 1,5 m aukščio, supiltas iš priemolio. XIII a. pylime atsirado sudėtingų konstrukcijų, jis buvo smarkiai paaukštintas ir viršuje išgrįstas akmenimis. Skersiniame pjūvyje matyti, kad pylimas supiltas per keturis kartus. Eksponuojamos pylime rastos skandinaviškos strėlės, patvirtinančios istorinį faktą, kad 853 metais Apuolės pilį puolė vikingai.

1933–1934 metais Vladas Nagevičius tyrinėjo Impilties piliakalnį, esantį Kretingos rajone. Nuotraukoje, darytoje iš aeroplano, puikiai matyti tyrinėjimų mastai. Generolas skersai perkasė didįjį ir mažąjį pylimus, ištyrė vartų vietą ir nustatė, kad pylimas supiltas per 8 kartus. Nuotraukose matome pirmąjį iš akmenų sukrautą pylimą. Skersiniame pjūvyje matyti, kad pylimo tvirtinimai kelis kartus degė. Radinių aptikta nedaug. Eksponuojami moliniai audimo staklių svoreliai, lygaus ir grublėto paviršiaus keramika bei kiti dirbiniai.

Kiti piliakalniai dar laukia tyrinėjimų. Archeologas Kęstutis Šeškevičius supažindino moksleivius su paroda, plačiau papasakojo apie piliakalnių kultūrinę bei istorinę reikšmę.

BRG. GEN. VLADO NAGEVIČIAUS 125-ŪJŲ GIMIMO METINIŲ MINĖJIMAS

Algirdas Markūnas

2006 m. birželio 16 dieną Kauno įgulos karininkų ramovėje iškilmingai paminėtos Vytauto Didžiojo karo muziejaus įkūrėjo ir ilgamečio viršininko, Lietuvos karininkų ramovės seniūnų tarybos pirmininko, žymaus visuomenės veikėjo, dviejų Vyčio kryžiaus ordinų kavaleriaus, sanitarijos brg. gen. Vlado Nagevičiaus (1881–1954) 125-osios gimimo metinės.

Per minėjimą veikė Vytauto Didžiojo karo muziejaus Naujausiųjų laikų karybos istorijos skyriaus vedėjo Algirdo Markūno ir vyr. muziejininkės Aušros Jurevičiūtės parengta nuotraukų bei dokumentų paroda apie brg. gen. V. Nagevičiaus gyvenimą, karinę tarnybą, aktyvią visuomeninę veiklą, gyvenimą priverstinėje emigracijoje.

Garbingą vietą užėmė brg. gen. V. Nagevičiaus portretas, deponuotas iš Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkinių.

PARODA „BRIGADOS GENEROLO VLADO NAGEVIČIAUS ARCHEOLOGINIAI TYRINĖJIMAI“

Kristina Rickevičiūtė

Brig. gen. Vladas Nagevičius

Minint brigados generolo Vlado Nagevičiaus 125-ąsias gimimo metines, Vytauto Didžiojo karo muziejuje birželio 17 dieną buvo atidaryta paroda „Brigados generolo Vlado Nagevičiaus archeologiniai tyrinėjimai“.

Vladas Nagevičius gimė 1881 m. birželio 17 d. Kretingoje. Mokėsi Peterburgo karo medicinos akademijoje ir Archeologijos institute. Per savo gyvenimą nuveikė labai daug. Jis yra vienas iš Lietuvos kariuomenės kūrėjų, pirmasis gydytojas savanoris, Lietuvos kariuomenės sanitarijos viršininkas, Vytauto Didžiojo karo muziejaus steigėjas ir viršininkas. 1920 m. Vladui Nagevičiui suteiktas generolo leitenanto laipsnis. Įvairialypė ir visuomeninė Vlado Nagevičiaus veikla. Jo

iniciatyva įsteigtas Karininkų korporacijos klubas, vėliau pavadintas Ramovė, Lietuvos jūrininkų sąjunga, Komitetas invalidams šelpti, įkurtos Didžiosios kunigaikštienės Birutės, Lietuvių-suomių draugijos, Lietuvių studentų medicinikų draugija „Fraternitas Lithuanica“ ir kitos. Vladas Nagevičius buvo ir Šaulių sąjungos centro valdybos narys. Už nuopelnus generolas buvo du kartus apdovanotas Vyčio kryžiaus 2-ojo ir 5-ojo laipsnio ordinais, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino 2-ojo laipsnio ordinu, Vytauto Didžiojo 2-ojo laipsnio ordinu, Šaulių žvaigždės ordinu, Lietuvos skautų sąjungos Svastikos ordinu, Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu ir Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio medaliu. Be to, buvo apdovanotas Latvijos, Estijos, Suomijos, Švedijos, Belgijos, Rumunijos ir Čekoslovakijos valstybių ordinais ir medaliais.

1940 m. birželio 25 d., Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, V. Nagevičius atleidžiamas iš Vytauto Didžiojo karo muziejaus viršininko pareigų,

Apuolės piliakalnio kasinėjimai

bet 1941 m. birželio mėnesį vėl juo skiriamas. V. Nagevičius buvo Lietuvos aktyvistų fronto Kauno štabo patarėju, prisidėjo prie 1941 m. birželio sukilimo. 1943-iaisiais ėmėsi organizuoti vietinę rinktinę. 1944 m., artėjant frontui, pasitraukė į Pietų Austriją. 1949 m. išvyko į JAV. Mirė 1954 m. rugsėjo 15 d. Klivlende. 1995 m. rugsėjo 8 d. V. Nagevičiaus ir jo žmonos palaikai parvežti į Lietuvą ir palaidoti Kretingoje šalia šeimos narių.

Generolas Vladas Nagevičius buvo ne tik kariškis, gydytojas, visuomenės veikėjas. Jis buvo ir archeologas, nemažai nuveikęs šioje srityje. 1905–1912 metais, dar studijuodamas Peterburge, V. Nagevičius, leidus Imperatoriškajai archeologijos komisijai, kasinėjo Kiauleikiuose, Kretingos apylinkėse, Kartenoje, Pryšmančiuose, Norgėlose, Skormantuose, Pociuose (Kretingos raj.). 1921 metais generolas kasinėjo Pryšmančių kapinyną Kretingos rajone. Tai pirmieji archeologiniai tyrinėjimai nepriklausomoje Lietuvoje. V. Nagevičius į kasinėjimus pasikvietė vokiečių archeologą A. Becenbergerį. Parodoje pateikiama nuotrauka, kurioje V. Nagevičius ir A. Becenbergeris darbuojasi prie paruošto kapo. Pryšmančių kapinyno medžiaga tikrai turtinga. Eksponuojamas kario kapas Nr. 56, kuriame mirusysis palaidotas su kalaviju, pjautuvu, dideliu peiliu ir mažu peiliuku, didele žalvarine lankine ir pasagine segėmis, šešiais

žiedais, dviem apyrankėmis, odinio diržo fragmentais su žalvarine sagtimi ir žąslais. Jis datuojamas X a. Parodoje galima pamatyti ir IX a. smogiamąjį kovos peilį su žalvarinėmis makštimis iš kario kapo Nr. 63. Eksponuojami ir degintinio X–XI a. kario kapo Nr. 32 radiniai: 2 ietigaliai, peiliukas, žalvarinė pasaginė segė ir lankinė segė, puošta sidabru, keturi žiedai ir juostos puošmenų žalvariniai kabučiai. Iš moterų kapų įdomesnis X–XI a. degintinis kapas Nr. 35, kuriame rasta žalvarinė pasaginė segė žvaigždiniais galais, dvi juostinės apyrankės, antkaklių fragmentai, žalvariniai karoliai.

V. Nagevičius Pryšmančių kapinyne aptiko 89 kapus, iš jų 50 buvo degintiniai, 22 griautiniai ir 17 ypatingųjų.

Tyrinėjimų medžiaga apibendrinta knygoje „Mūsų pajūrio medžiaginė kultūra VIII–XIII a.“, kuri eksponuojama parodoje.

1930 metais V. Nagevičius antrame Pabaltijo archeologų kongrese skaitė referatą apie Pryšmančių kapinyno kasinėjimus.

1931 ir 1932 metais V. Nagevičius tyrinėjo Apuolės piliakalnį Skuodo rajone. Tai patys didžiausi ir svarbiausi generolo tyrinėjimai. Šis piliakalnis seniai traukė istorikų dėmesį. Mat Rimberto kronikoje minima, kad 853 metais švedų vikingai puolė Kuršių pilį „Apullia“. Kuršiai gynėsi 8 dienas,

bet buvo priversti sumokėti išpirką ir sudaryti taiką. Pilis liko nesugriauta. V. Nagevičius norėjo patikrinti, ar Apuolė ir yra ta garsioji „Apullia“ – pirmoji vietovė, paminėta rašytiniuose šaltiniuose. Parodoje eksponuojamas ekspedicijos dienoraštis, kuriame smulkiai fiksuojami kiekvienos dienos darbai. Nuotraukose atsispindi visa kasinėjimų eiga. Matome pradedamą kasti didžiojo pylimo skersinį pjūvį, akmenų grindinius, stiprinančius pylimą, VII a. sudegusius ir vėl atstatytus bei paaukštintus įtvirtinimus, 4 x 4 m dydžio šulinį, įrengtą XIII a., ir pylimo aikštelėje atkastus XIII a. kapus.

Parodoje eksponuojami piliakalnyje rasti skandinaviškų strėlių antgaliai, ietigaliai, ylos, peiliai, moliniai tinklo svoreliai, verstukai, žalvarinė segė, apyrankės, smeigtukai, lipdyta ir žiesta keramika, sudegę grūdai. Kasinėjant nustatyta, kad pylimas supiltas per 4 kartus. Piliakalnis datuojamas I t-mečio pradžia – XIII amžiumi.

Didelį dėmesį Apuolės tyrinėjimams skyrė ne tik lietuvių, bet ir švedų spauda. Parodoje pateikti laikraščiai „Socialdemokraten“, „Svenska Dagbladet“, kuriuose išspausdinti švedų archeologų E. Nermano ir S. Curmano straipsniai apie Apuolės kasinėjimus ir radinius. Tarptautiniame archeologų suvažiavime, vykusiam 1932 m. Londone, Vladas Nagevičius apie šiuos tyrinėjimus skaitė pranešimą.

Kitus dvejus metus generolas tyrinėjo Impilties piliakalnį, esantį Kretingos rajone. Parodoje pateikta visa tyrinėjimų medžiaga, kurioje matyti vis nauji tvirtinimo darbai. Piliakalnis buvo tvirtinamas net 8 kartus. V. Nagevičius padarė abiejų piliakalnio pylimų skersinius pjūvius, kurie buvo užfiksuoti nuotraukoje, darytoje iš aeroplano. Kitoje nuotraukoje matome generolą, stovintį prie 1,5 m aukščio pylimo, sukrauto iš stambių akmenų. Be to, eksponuojami ir tyrinėjimų radiniai: strėlių antgaliai, sidabrinis spiralinis lydinys, lygi ir žiesta keramika. Impilties piliakalnis datuojamas I a. po Kr. – XIII a., t. y. iki 1263 m., kai Livonijos ordinas sudegino ant jo stovėjusią pilį.

1936 m. antrajame tarptautiniame archeologų kongrese Osle V. Nagevičius skaitė pranešimą „Lietuvos pajūrio II–XIII a. įtvirtinimų palyginamoji charakteristika (Apuolės ir Impilties piliakalniai)“. Parodoje eksponuojama šio kongreso programa su pranešėjo V. Nagevičiaus pavarde.

Parodos medžiaga atskleidžia šio neeilinio žmogaus indėlį į Lietuvos archeologijos istoriją.

PARODA „1941 M. BIRŽELIO SUKILIMUI – 65“

Algirdas Markūnas

2006 m. birželio 23 d. išvakarėse buvo atidaryta paroda, skirta 1941 m. birželio sukilimo 65-osioms metinėms. Autoriai – Naujaisių laikų karybos istorijos skyriaus vedėjas Algirdas Markūnas ir vyriausioji muziejininkė Aušra Jurevičiūtė. Parodai buvo panaudoti eksponatai iš Muziejaus fondų. Dalį medžiagos sutiko paskolinti 1941 m. birželio 22–28 d. sukilėlių sąjungos pirmininkas Alfonsas Žaldokas.

Įdomiausi parodos eksponatai – LAF įkūrėjo plk. Kazio Škirpos užsienio pasas ir sukilėlių dėvėtas Tautinio darbo apsaugos (TDA) raištis, Muziejui perduotas vieno iš sukilimo vadų Pilypo Naručio.

Buvo eksponuojami ypač vertingi Sovietų Sąjungos pašto ženklai su lietuviškais sukilimo dalyvių užspaudais, to meto periodinė spauda, kiti dokumentai bei sukilėlių asmeniniai daiktai.

Dalis parodos buvo skirta 1941 m. sukilimo atminimui Lietuvoje įamžinti, pateikta naujausios literatūros apie Birželio sukilimą pavyzdžių.

Paroda veikė iki 2006 m. rugsėjo.

PARODA LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIME „VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJUI – 85 (1921–2006)“

Algirdas Markūnas

2006 m. liepos 4 d., Valstybės dienos išvakarėse, Lietuvos Respublikos Seime buvo atidaryta paroda „Vytauto Didžiojo karo muziejui – 85 (1921–2006)“.

Parodą per rekordiškai trumpą laiką – savaitę – parengė Muziejaus darbuotojai: vyr. muziejininkės Aušra Jurevičiūtė bei Audronė Veilentienė ir Naujaisių laikų karybos istorijos skyriaus vedėjas Algirdas Markūnas (parodos kuratorius).

Buvo stengiamasi nuotraukomis ir kitais eksponatais atspindėti visų 85 metų Vytauto Didžiojo karo muziejaus istoriją. Karai, okupacijos smarkiai paveikė Muziejaus veiklą, nemažai eksponatų nukentėjo, dalis jų buvo sunaikinta.

Parodoje buvo eksponuojami vertingiausi archeologiniai radiniai, XVI–XVIII a. ginklai, XIX–XX a. pradžios dokumentai, 1918–1919 m.

Parodos atidarymo metu. Kalba Muziejaus direktorius plk. lt. dr. Gintautas Surgailis

savanorių antsiuvai, kokardos. Lankytojų dėmesį ypač patraukė tuometinio Karo muziejaus karo invalido kepurė, signalinė triūba bei vainikų juostos nuo Nežinomojo kareivio kapo, ypač viena, kurią dar 1921 m. padėjo Steigiamojo Seimo atstovai.

Parodoje nemažai vietos buvo skirta Vytauto Didžiojo karo muziejaus įkūrėjui ir ilgamečiam viršininkui brg. gen. Vladui Nagevičiui (1881–1954). Garbingą vietą parodoje užėmė vengrų kilmės dailininko J. Senyei tapytas generolo portretas, dailininko H. I. Rudolfo paveikslas „Generolas V. Nagevičius skaito įsakymą dėl senojo muziejaus pastato nugriovimo. 1934 09 25“, asmeniniai gen. V. Nagevičiaus daiktai. Taip pat buvo eksponuojami Lietuvos Nepriklausomybės kovų dalyvio, dviejų Vyčio kryžiaus ordinų kavaliariaus plk. lt. Kazio Mackevičiaus (1884–1947) apdovanojimai, kuriuos Muziejui padovanojo Lenkijos Respublikoje gyvenantis sūnus, pokario partizanų antsiuvai, 1-ojo laipsnio Vyčio kryžiaus ordinas, kuriuo po mirties buvo apdovanotas Vytauto Didžiojo karo muziejaus sodelyje 1990 m. lapkričio 23 d. perlaidotas Nežinomas karys, 1996 m. Jungtinių Tautų taikos palaikymo misijoje Bosnijoje žuvusio vyr. lt. Normundo Valterio asmeniniai daiktai bei apdovanojimai ir kiti istorinę bei muziejinę vertę turintys eksponatai.

Parodos atidaryme dalyvavo ir kalbėjo Lietuvos Respublikos Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto narė Rasa Juknevičienė, Seimo Viešųjų ryšių departamento direktorius Andrius Vaišnys, Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktorius plk. lt. dr. Gintautas Surgailis.

KAUNE IŠKILMINGAI PAMINĖTOS DIV. GEN. S. RAŠTIKIO 110-OSIOS GIMIMO METINĖS

Parodą apžiūri dim. kpt. A. Dagys, KAM viceministras A. Valys, VDKM skyriaus vedėjas A. Markūnas

Rugsėjo 9 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje atidaryta paroda „Divizijos generolui Stasiui Raštikiui 110“. Parodą parengė Naujausiųjų laikų karybos istorijos skyriaus vedėjas Algirdas Markūnas ir vyr. muziejininkas Kęstutis Bartkevičius.

Eksponuojamos originalios nuotraukos ir dokumentai bei asmeniniai daiktai atspindėjo pagrindinius div. gen. S. Raštikio gyvenimo etapus: tarnybą Lietuvos

kariuomenėje, šeimos netektį pirmosios sovietų okupacijos metais, darbą Vytauto Didžiojo karo muziejuje (1941–1944), priverstinę emigraciją į Vokietiją, darbą JAV kariuomenės užsienio kalbų institute, laidotuves JAV, palaikų perlaidojimą Lietuvoje, S. Raštikio atminimo įamžinimą.

Į parodos atidarymą atvyko jo dukros Laimutė ir Meilutė, kiti artimieji. Parodos pristatyme taip pat dalyvavo krašto apsaugos viceministras Antanas Valys, pirmasis Stasio Raštikio puskarininkių mokyklos viršininkas plk. Bronislovas Vizbaras, Kauno miesto savivaldybės vicemeras Kazimieras Kuzminskas, vienas seniausių Lietuvos karininkų – 98 metų Kazimieras Baršauskas, Lietuvos Respublikos Seimo nariai Arimantas Dumčius, Rytas Kupčinskas, kiti dalyviai bei svečiai.

Po parodos atidarymo div. gen. S. Raštikio atminimas buvo iškilmingai pagerbtas Lietuvos kariuomenės Kauno įgulos karininkų ramovėje. Vytauto Didžiojo karo muziejaus Naujausiųjų laikų karybos istorijos skyriaus vyr. muziejininkė Aušra Jurevičiūtė skaitė pranešimą „Divizijos generolas Stasys Raštikis – žmogus, karys,

politikas“. Karybos istorijos skyriaus vyr. muziejininkė Audronė Veilentienė perskaitė pranešimą apie generolų S. Raštikio ir V. Nagevičiaus Vytauto Didžiojo karo muziejuje nudurbtus darbus. Krašto apsaugos viceministras Antanas Valys savo kalboje pasidžiaugė, kad Lietuvos kariuomenei vadovavo toks įžymus vadas, sugebėjęs kūrimosi laikotarpiu reformuoti Lietuvos ginkluotąsias pajėgas, padidinti jos galią ir autoritetą. Minėjime taip pat dalyvavo ir prisiminimais apie tėvą dalijosi dukra Meilutė Marija Raštikytė-Alksnienė. Po minėjimo koncertavo Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos choras „Kariūnas“.

Rugsėjo 13 d. Stasio Raštikio puskarininkių mokykloje vyko minėjimas, kuriame Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktorius plk. lt. dr. Gintautas Surgailis skaitė pranešimą apie div. gen. S. Raštikio gyvenimą. Pranešime buvo akcentuojama, kad „tai buvo karys, kuris iš esmės modernizavo Lietuvos kariuomenę“. Prisiminimais apie tėvą pasidalino S. Raštikio dukra Meilutė Marija Raštikytė-Alksnienė ir kiti svečiai. Minėjime dalyvavo karinių dalinių vadai.

PARODA „MYKOLAS KRUPAVIČIUS: „MYLĖK... TĖVYNĘ UŽ SAVE LABIAU“

Audronė Veilentienė

2006 m. rugsėjo 7 d. atidaryta kilnojamoji paroda „Mykolas Krupavičius: „Mylėk... Tėvynę už save labiau“ (parodos autorė A. Veilentienė), kurioje buvo eksponuojamos 35 nuotraukų ir dokumentų kopijos, iliustruojančios M. Krupavičiaus, kunigo ir valstybės veikėjo, biografijos faktus. Daugumą parodoje eksponuotų nuotraukų 1995 metais Vytauto Didžiojo karo muziejui padovanojo M. Krupavičiaus dukterėčia mokytoja Genovaitė Jarumbavičiūtė. Paroda buvo surengta prelado M. Krupavičiaus palaikų parvežimo iš JAV ir perlaidojimo Kauno Prisikėlimo bažnyčios šventoriuje proga. Ji eksponuota Kauno Prisikėlimo bažnyčioje, Lietuvos Respublikos Seime, Lietuvos kariuomenės LDK Vytenio bendrosios paramos logistikos batalione Marijampolėje bei Marijampolės krašto muziejuje.

PARODA, SKIRTA VENGRIJOS SUKILIMO 50-MEČIUI

Algirdas Markūnas

Kalba ambasadorius Sandaras Junaszas

2006 m. lapkričio 14 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje buvo atidaryta paroda „1956-iejai. Laisvės viltis: Vengrijos revoliucija“, skirta Vengrijos sukilimo prieš sovietų okupaciją 50-osioms metinėms paminėti. Parodą kartu su Vengrijos Respublikos ambasada Lietuvoje įrėngė Vytauto Didžiojo karo muziejaus Naujausiųjų laikų karybos istorijos skyriaus darbuotojai.

Pagrindinis parodos akcentas buvo 20 plakatų su Vengrijos sukilimo nuotraukomis, kurias pateikė Vengrijos Respublikos ambasada. Daugelį iš jų lankytojai išvydo pirmą kartą.

Muziejaus parengtame įžanginiame stende „Lietuvos ir Vengrijos ryšiai iki 1940 m.“ buvo eksponuojamas diplomatinis Eduardo Turausko (1896–1966) pasas, išduotas 1934 m., su Vengrijos vizomis ir jam įteiktas Vengrijos nuopelnų 2-ojo laipsnio ordinas su žvaigžde.

Tokiu pat ordinu buvo apdovanotas ir Lietuvos kariuomenės kūrėjas savanoris, Vyčio kryžiaus ordino kavaliereus, LR švietimo viceministras Kazimieras Masiliūnas (1902–1973), kurio apdovanojimai taip pat buvo eksponuojami parodoje.

Vienas iš stendų buvo skirtas 1956 m. revoliucijos atspindžiams to meto LSSR spaudoje, kurioje sovietiniai ideologai stengėsi neigiamai pavaizduoti Vengrijos įvykius.

Vakarų spauda, taip pat išėivijos lietuviai, jų leidžiamas žurnalas „Karys“ (1956–1957 m.) su pagarba ir tam tikru nerimu stebėjo Vengrijos revoliucijos įvykius. Buvo net kritikuojama per menka Vakarų demokratijos parama vengrams. Ši pozicija buvo parodyta ir viename iš parodos stendų.

Daugiausia vietos parodoje buvo skirta Vengrijos sukilimo 50-mečiui Lietuvoje paminėti. Nuotraukose užfiksuota koplytstulpio revoliucijos dalyviams atminti statyba Vengrijoje 2006 m. (autorius – tautodailininkas Adolfas Tebesius), Lietuvos piliečių apdovanojimas 50-mečio atminimo medaliais už

Vengrijos revoliucijos palaikymą. Užfiksuotas ir vieno iš 1956 m. Vėlinių Kaune dalyvių kūrėjo savanorio, šaulio Stasio Dovydaičio atminimo medalis, 2006 m. gautas iš Vengrijos ambasadoriaus Sandaro Junaszo rankų.

Parodą pagyvino manekenas, aprengtas to meto Vengrijos sukilėlio apranga ir apginkluotas vokišku automatu bei granatomis.

Parodos pristatyme dalyvavo J. E. Vengrijos Respublikos nepaprastasis ir įgaliotasis ambasadorius Sandaras Junaszas, Vengrijos garbės konsulė Lietuvoje Ilona Jocionisne Meszaros, Kauno miesto ir Kauno apskrities vadovai, aukšti kariuomenės pareigūnai, Kauno miesto muziejininkai, Šaulių sąjungos, Lietuvos kariuomenės karių, nukentėjusių nuo sovietinio ir nacistinio genocido, artimųjų sąjungos, Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąjungos, Lietuvos Didžiosios kunigaikštienės Birutės karininkų šeimų moterų draugijos, Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos, Vidaus reikalų ministerijos 1-ojo Vidaus tarnybos pulko atstovai.

Įžanginį žodį tarė Muziejaus direktorius plk. ltn. dr. Gintautas Surgailis. Atidarant parodą kalbėjo J. E. Vengrijos ambasadorius. Apie 1956 m. Vėlines Lietuvoje, susijusias su Vengrijos įvykiais, prisiminimais dalijosi tų įvykių liudytojas, buvęs politinis kalinys, Lietuvos šaulių sąjungos ir Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąjungos narys Stasys Dovydaitis.

PLK. LTN. VINCO ASEVIČIAUS 110-ŪJŲ GIMIMO METINIŲ MINĖJIMAS IR JAM SKIRTA PARODA KAUNO ĮGULOS KARININKŲ RAMOVĖJE

Aušra Jurevičiūtė

2006 m. rugsėjo 16 d. Kauno įgulos karininkų ramovėje buvo paminėtos Vyčio kryžiaus ordino kavalieriaus plk. ltn. Vinco Asevičiaus 110-osios gimimo metinės. Minėjimą surengė Lietuvos kariuomenės karių, nukentėjusių nuo sovietinio ir nacistinio genocido, artimųjų sąjunga ir Vytauto Didžiojo karo muziejus. Muziejaus Naujausiųjų laikų karybos istorijos skyriaus vyr. muziejininkė Aušra Jurevičiūtė, Algirdo Markūno ir Audronės Veilentienės padedama, surengė parodą, skirtą šiam karininkui ir jo šeimos nariams. Joje buvo eskponuojamos nuotraukos ir dokumentai apie plk. ltn. V. Asevičiaus tarnybą Lietuvos kariuomenėje, kurią jis savanoriu pradėjo 1919 m. liepos 4 d. ir buvo paskirtas į 1-ojo raitelių pulko 3-įjį eskadroną. Tais pačiais metais su antrąja laida baigė Karo mokyklą ir pradėjo tarnybą Šarvuočių automatizuo-

tame būryje, o 1920 m. jau buvo paskirtas šarvuočio „Šarūnas“ komendantu ir dalyvavo kovose su lenkais. 1924 m. baigė Aukštuosius karininkų kursus (4-ąją laidą) ir jam buvo suteiktas kapitono laipsnis. Nuo 1927 m. iki 1934 m. vadovavo Šarvuočių rinktinei. 1939 m. gavo pulkininko leitenanto laipsnį ir savo prašymu išleistas į atsargą. Parodoje nemažai vietos skirta ir jo šeimai, kurioje buvo ne vienas Lietuvos kariuomenės karininkas. Tai V. Asevičiaus žmonos Marcelės brolis mjr. Bronius Bairūnas-Beinoravičius ir jo pusseserės Marijos Raulinaitytės-Markūnienės vaikai, partizanai Markūnai: Vincas-Audra, Juozas-Rambynas, Jonas-Akmuo, Antanas-Plienai, kurie žuvo 1945–1946 m., ir jų sesuo Kastutė-Ramutė. V. Asevičiaus dukra Dalia savo gyvenimą susiejo su mjr. Vlodo Juozaičio sūnumi Sauliumi. Su šia šeima Vytauto Didžiojo karo muziejų sieja sena draugystė, plk. lt. V. Asevičiaus 100 metų jubiliejus 1996 m. taip pat buvo minimas Muziejuje.

PARODA „LIETUVIAI SVETIMOSE KARIUOMENĖSE“

Aušra Jurevičiūtė

Paroda „Lietuviai svetimose kariuomenėse“ atidaryta 2006 m. lapkričio 23 d. Kariuomenės dienos proga. Joje eksponuojamos JAV, Didžiosios Britanijos,

Australijos, Argentinos, Kanados, Prancūzijos, SSRS kariuomenių uniformos. Visi parodos eksponatai Muziejui padovanoti. Pirmą kartą galima pamatyti Prancūzijos svetimšalių legiono kapralo uniformą, ekipuotę ir apdovanojimus. Eksponuojami įdomūs ir vertingi daiktai, gauti iš JAV lietuvių, Korėjos bei Vietnamo karų veteranų: sausumos dalių plk. Jono Kronkaičio, jūrų pėstininko plk. Algimanto Garsio, aviacijos plk. Romo Kilikausko, plk. ltn. Donato Skučo ir mjr. dr. Algirdo Kanaukos, laivyno ltn. Eugenijaus Žiūrio, viršilos Henrio V. Gaidžio uniformos ir apdovanojimai, parašiutininko liktinio puskarininkio R. Mišausko asmeniniai daiktai. Gauti Didžiosios Britanijos mjr. J. Liūdžio apdovanojimai bei Kanados plk. L. Baršausko uniforma. Iš visų eksponuojamų daiktų išsiskiria Argentinos lietuvių brg. gen. Faustino Jose Švenčionio valstybinės vėliavos spalvomis ir herbu papuošta išėiginė uniforma bei kadeto kardas ir brigados generolo atributai – durklas, iškilnių lazdelė. Gal ne tokie įspūdingi, bet ypač reti daiktai pasakoja apie lietuvius, tarnavusius apsaugos kuopose Vokietijoje. Tokios kuopos po Antrojo pasaulinio karo buvo įkurtos JAV, Didžiosios Britanijos ir Prancūzijos zonose. Parodoje eksponuojamos ir dvi SSRS kariuomenės uniformos: paradinė – aviacijos vyr. ltn. S. Gudeikos ir lauko – Afganistano karo veterano vyr. seržanto Justino Šmigelsko.

Viena parodų salės siena skirta įvairių kariuomenių lauko uniformoms, kurios buvo dėvėtos Vietnamo, Afganistano karuose, bei ginklams, naudotiems

SSRS ir JAV kariuomenėse, parodyti. Be uniformų, parodoje eksponuojamos lietuvių, tarnavusių svetimose kariuomenėse, nuotraukos, karo mokslų baigimo diplomai ir kiti dokumentai.

Ekspوناتai apie lietuvius, tarnavusius svetimose kariuomenėse, buvo pradėti rinkti nuo 1995 m. ir tai jau antroji paroda tokia tema. Pirmoji buvo surengta 1998 m. Abiejų parodų autorė – Naujaisių laikų karybos istorijos skyriaus vyr. muziejininkė Aušra Jurevičiūtė.

PARODA „ŽVILGSNIS Į LIETUVOS PROISTORĘ“

Kristina Rickevičiūtė

Paroda „Žvilgsnis į Lietuvos proistorę“ įrengta ir atidaryta Kalniečių bibliotekoje gruodžio 1 dieną. Ši paroda – tai pažintis su protėvių pasauliu. Tyrinėjant archeologijos paminklus ir radinius, atsiveria visas jų gyvenimas: verslai, užsiėmimai, genčių susidarymas ir sritiniai skirtumai, socialinė ir turtinė nelygė, kovos ir ginkluotė, laidojimo papročiai, žemių centrų ir žemių konfederacijų susidarymas. Parodos tema apima laikotarpį nuo pirmųjų amžių po Kristaus iki Lietuvos valstybės susidarymo XIII a. viduryje. Senajame geležies amžiuje Lietuvoje žinoma keletas baltų kultūrų. Postūmis toms kultūroms plėtotis buvo geležies gamyba iš vietinės balų rūdos. Nuotraukose matome geležies lydymo krosnelę, samtelius, geležinius dirbinius: kirvius, ietigalius, peilius, ylas, kaltus. Kartu klestėjo ir spalvotųjų metalų apdirbimas. Eksponuojami puošnūs vietinių juvelyrų pagaminti ir parvežti iš Romos provincijų papuošalai. I–IV a. įsivyravo paprotys mirusiųosius laidooti nedegintus ir dėti gausių įkapių. Tai rodo kapų nuotraukos iš Veršvų, Sargėnų (Kaunas) ir Tūbausių, Lazdininkų (Kretingos raj.) kapinynų. V–VI a. iš keleto kultūrų susiformuoja baltų gentys. Parodoje įdėtas dr. Eugenijaus Jovaišos sudarytas žemėlapis „Lietuvos baltų gentys viduriniame geležies amžiuje“. Nuotraukose matome kiekvienos genties vyro ir moters aprangas, rekonstruotas pagal kapuose aptiktas audinių skiautes ir dirbinius, ginklus, papuošalus, darbo įrankius.

V amžiuje Lietuvoje pradeda plisti mirusiųjų deginimo paprotys. Vėliau šis paprotys įsigalės visoje Lietuvoje, išskyrus žiemgalius. Parodoje socialinę ir turtinę nelygę atspindi eksponuojami V amžiaus karių kapai su žirgais iš Reketės (Kretingos raj.) ir Kalniškių (Raseinių raj.).

Vėlyvajame geležies amžiuje pradeda formotis Lietuvos valstybė. X–

Aprangos rekonstrukcija. Papuošalai iš moters kapo Nr. 110. Žalvaris, gintaras. III a. Dauglaukis

Šalmas su apsauginiu kaklo tinkleliu. Geležis. XI–XII a. Žirgo kapas Nr. 63. Pakalniškiai

Puodelis. Molis. V a. Mergaitės kapas Nr. 25. Eiguliai

XIII a. pradžioje piliakalniai aukštinami, tvirtinami sudėtingomis medinėmis konstrukcijomis. Vyksta genčių konsolidacijos procesas, nes būtina vienytis prieš išorės priešus. Formuojasi žemių centrai ir žemių konfederacijos. Kai kurie kunigaikščiai valdo dideles teritorijas, turi kariaunas. Vidurio Lietuvoje paplinta masiniai žirgų kapai. Nyksta genčių materialinės ir dvasinės kultūros skirtumai.

Eksponuojami ginklai: kovos kirviai, kalavijai, ietigaliai su skliutu puoštom įkotėm, turtingi karių kapai iš Prysmančių kapinyno (Kretingos raj.), žirgų kapai iš Veršvų, kuriuose žirgai palaidoti su puošniomis kamanomis, balno kilpomis, dengtomis sidabro plokštelėmis ir kitais aprangos reikmenimis.

1009 metais Lietuvos vardas pirmą kartą paminėtas rašytiniuose šaltiniuose – Kvedlinburgo analuose, o vėliau minimas Rusios metraščiuose. 1253 metais Mindaugas pakrikštytas ir karūnuotas Lietuvos karaliumi.

PARODA „PREZIDENTUI K. GRINIUI – 140“

Audronė Veilentienė

Paroda „Prezidentui K. Griniui – 140“ buvo surengta Vytauto Didžiojo karo muziejuje 2006 m. gruodžio 14 d. bendradarbiaujant su Kauno apskrities archyvu. Autorės – VDKM vyr. muziejininkė Audronė Veilentienė ir Kauno apskrities archyvo darbuotoja Nijolė Ambraškienė. Parodoje eksponuojama 16 originalių eksponatų: laikraščiai su K. Griniaus straipsniais, rankraščiai, rašyti Lietuvoje vokiečių okupacijos metais, asmeniniai daiktai, naudoti emigracijoje JAV. Taip pat eksponuojamas vienas ankstyviausių K.

Griniaus portretų, 1922 m. tapytas dailininko A. Šinkūno. Didžiausią parodos dalį sudaro 48 dokumentų ir nuotraukų kopijos. Lankytojai galėjo susipažinti su dokumentų, atspindinčių K. Griniaus – ministro pirmininko, Prezidento bei Kauno savivaldybės Medicinos ir sanitarijos skyriaus vedėjo – veiklą, kopijomis.

2006 METAIS MUZIEJAUS ĮSIGYTI ĮDOMIAUSI EKSPONATAI

2006 m. Muziejus iš viso įsigijo 3 005 eksponatus. Iš jų: pagrindinio rinkinio – 2915, pagalbinio rinkinio – 90.

Įsigytų eksponatų skaičius pagal rinkinių grupes:

archeologijos	– 310;
meno	– 16;
B. Buračo (negatyvų)	– 142;
numizmatikos	– 77;
daiktų	– 72;
spaudos	– 1180;
negatyvų	– 82;
pagalbinės medžiagos	– 90;
fotografijų	– 910;
ginklų	– 126.

Eksponatams įsigyti 2006 metais buvo išleista 76014 Lt.

NUMIZMATIKOS KOLEKCIJOS PAPILDYMAS

Gerarda Dručkuvienė

2006 m. Vytauto Didžiojo karo muziejaus numizmatikos rinkinius papildė daug įdomių ir vertingų praeities bei šių dienų eksponatų: tikrai įspūdingi 2003 m. Specialiųjų tyrimų tarnybos garbės ženklai, dėmesio verti Trečiojo reicho pasižymėjimo ženklai, įdomi Stasio Raštikio puskarininkių mokyklos viršininko plk. Bronislovo Vizbaro 2000 m. gegužės 25 d. dovanotų krašto apsaugos ministrui ambasadoriui Česlovui Stankevičiui puskarininkių mokyklos ženklų kolekcija, retu reikėtų laikyti ir VDKM 85-mečiui skirtą ženkliuką, kurio tiražas – vos 125 vnt.

Tačiau ypač norisi išskirti šiuos du naujai įsigytus eksponatus (nuotraukose):

1. Monetos, skirtos 1831 m. sukilimui ir jo herojės E. Pliaterytės 200-osioms gimimo metinėms paminėti, modelis. Lietuva, 2006 m. Medžiaga – gipsas. Ø 230 mm. Autorius Giedrius Paulauskis, kuris ir padovanojo Muziejui šį vertingą bei unikalų eksponatą.

Av. Apskritimo centre – sukilimo scena. Virš jos – Lietuvos herbas. Jam iš šonų – kalyklos ženklas ir metai: 2006. Viršuje ir apačioje puslankiais užrašyta: LIETUVA 50 LITŲ.

Rv. Centre – E. Pliaterytės atvaizdas. Kairiau – jos gimimo ir mirties datos: 1806–1831. Viršuje puslankiu – užrašas: EMILIJA PLIATERYTĖ.

2. Stalinis jubiliejinis medalis. Didysis Vilniaus Seimas. Lietuva, 1925 m. Medžiaga – sidabras. Ø 60 mm. Masė – 84,34 g. Skirtas Didžiojo Vilniaus Seimo 20-mečiui paminėti. Pagamintas Lietuvos šaulių sąjungos iniciatyva. Autorius P. Rimša. Šio diametro sidabrinių medalių tiražas – 150 vnt.

Av. Viduryje stovi moteris, pamynusi sutrauktas grandines. Dešinėje rankoje laiko vėliavą su Vyčiu, kairiąja atsirėmusi į skydą su dvigubu kryžiumi ir raidėmis LŠS. Prie kojų guli liūtas. Viršuje metai: 1925.

Rv. Tekančios saulės fone – Vilniaus miesto vaizdas. Po juo užrašas: DIDYSIS VILNIAUS SEIMAS 1905. Viršuje puslankiu žodžiai: IŠ PRAEITIES TAVO SŪNŪS TE STIPRYBĘ SEMIA, apačioje – ąžuolo lapų vainikas.

ARCHEOLOGIJOS EKSPONATAI

Kristina Rickevičiūtė

Iš kelių šimtų eksponatų, po konservavimo papildžiusių Archeologijos skyriaus fondus, norisi išskirti du žirgo kamanų apkalus, rastus Marvelės kapinyne. Nuo 1990 m. ši kapinyną tyrinėjo Vilniaus universiteto Archeologijos katedros dėstytojas Audrius Astrauskas ir archeologas Mindaugas Bertašius. 1993 metais kape Nr. 37 preparuoti žirgo griaučiai. 9–14 metų amžiaus žirgas buvo palaidotas priekine dalimi ant dešiniojo šono. Jo galva pasukta į dešinę, o pats gulėjo ant dešiniojo žandikaulio šnervėmis prie krūtinės. Priekinė kairioji koja sulenkta per sąnarius ir uždėta ant galvos. Priekinė dešinė koja pagulta. Užpakalinės kojos sulenktos ir pagultos. Žirgo nasruose rasti geležiniai dvinariai žąslai. Kairėje galvos pusėje rastos penkios žalvarinės įvijos, puošusios karčius. Dar dvi įvijos aptiktos prie kairės užpakalinės kojos. Galvą puošė ir kamos, iš kurių išliko tik du dailūs žalvariniai apkalai su žvangučiais. Gaila, kad vienas apkalas sutrūkęs į kelias dalis, sugadintas korozijos, tačiau antrasis išsilaikė gerai.

Kamanų apkalas su žvangučiais

Apkalas laivėlio formos, skardinis. Jo galai užbaigti stilizuoto paukščio galvutėmis su snapeliu ir akute – skylute apkalui pritvirtinti prie diržo. Dar viena skylutė išdurta apkalo viduryje. Ji taip pat reikalinga apkalui prie diržo pritvirtinti. Apkalo paviršius puoštas zigzaginėmis, susikertančiomis smulkių įkartinėmis linijomis, sudarančiomis rombus ir trikampius, kurių viduje įmušti trikampėliai. Jis 18,1 cm ilgio ir 2,1 cm pločio. Apkalo apačioje išdurtos septynios skylutės, prie kurių prikabinoti žalvariniai rutulio formos žvangučiai su kryžmine išpjova apačioje. Išpjovos lapeliai puošti vertikaliais grioveliais. Vienas žvangutis didelis – 4,8 cm aukščio ir 3,9 cm skersmens, kiti – mažesni.

Šios formos apkalai – gana reti. Panašus, bet masyvesnis rastas Paverknių piliakalnyje (Prienuj raj.), dviejų apkalų fragmentai rasti Rumšiškių kapinyne (Kauno raj). Apkalas iš Marvelės kapinyne – vietinių meistrų darbo, dailiai ornamentuotas ir datuojamas XI–XII amžiumi.

Grupinėje fotografijoje „Lietuvos atstovų užsienyje konferencija Kaune 1923 m.“ prie Ministrų tarybos pastato Kaune užfiksuoti žymiausi Lietuvos diplomatai: B. K. Balutis, D. Zaunius, T. Naruševičius, E. Galvanauskas – ministras pirmininkas ir užsienio reikalų ministras, J. Baltrušaitis, P. Klimas, O. Milašius, V. Čarneckis, K. Bizauskas, V. Šeinius, J. Aukštuolis ir kt. Diplomataų darbas buvo ypač svarbus jaunai Lietuvos valstybei, sprendžiančiai teritorinio vientisumo klausimus ir kuriančiai Lietuvos valstybės įvaizdį senajame Europos kontinente. Prie fotografijos priklijuotas kartonas su diplomatų autografais. Tai dar labiau padidina jos istorinę vertę ir unikalumą.

Diplomato Jono Aukštuolio žmonos portretas svarbus dėl savo išliekamosios meninės vertės, nes atspindi žmogaus padėtį visuomenėje, jo požiūrį į gyvenimo vertybes. Dedicacija V. Zaunienei fotografiją daro svarbia istorine prasme, nes atskleidžia diplomatų šeimų bendravimo tradicijas. Portretas darytas 1934 m. Prahoje, t. y. tuo metu, kai Jonas Aukštuolis atstovavo Lietuvai Čekoslovakijoje ir tęsė savo pirmtako dr. D. Zauniaus pradėtą veiklą.

Manytume, turėtų būti įdomi Čekoslovakijos prezidento T. G. Masaryko portreto patekimo į Lietuvą istorija; deja, nieko apie tai nežinome. Fotografija datuojama 1930 m., todėl galime daryti prielaidą, jog tai galėjusi būti Čekoslovakijos laikinojo reikalų patikėtinio dr. Niederlės dovana aukštam Lietuvos valstybės pareigūnui minint Vytauto Didžiojo 500-ąsias mirties metines ar pasirašius Taikomąją ir arbitražo sutartį su Čekoslovakija 1930

m. kovo 8 d. Nors tikriausiai šios nuotraukos istorija labai įdomi, manytume, jog kur kas svarbesnė yra paties prezidento asmenybė. T. G. Masarykas civilizuotam pasauliui yra tam tikrų dorovės ir politikos idealų, kuriuos vadiname demokratija, įsikūnijimas. Jo propaguojami bičiuliški santykiai su užsieniu padėjo užmegzti naudingus ekonominius bei kultūrinius ryšius su Lietuva. Diplomato dr. D. Zauniaus pastangomis lietuviai studentai ir karininkai galėjo studijuoti Čekoslovakijos aukštosiose mokyklose. Čekoslovakija buvo viena iš tų valstybių, kurios ginčė su Lenkija Vilniaus klausimu palaikė Lietuvos poziciją.

Beje, tai vienintelis užsienio valstybės prezidento portretas, saugomas Vytauto Didžiojo karo muziejaus fotografijų rinkinyje.

Tiek minėtos, tiek likusios fotografijos – tai mūsų valstybės istorinės akimirkos, leidžiančios kiekvienam individualiai vertinti ir lyginti praeities bei šių dienų visuomenės propaguojamas vertybes, asmenybės, kariuomenės ir valdžios įtaką valstybės gyvenimui.

GRAVIŪROS

Nijolė Jocienė, Vidmantas Airini

2006 m. pabaigoje Muziejaus meno fondai pasipildė keliomis naujomis vertingomis graviūromis ir litografijomis. Vienoje graviūroje vaizduojami **karo veiksmai prie Sandomiro 1656 m. kovo–balandžio mėn., kitoje – Pilypavo mūšis, vykęs 1656 m. spalio 22 d., ir Mintaujos bei Duobelės 1659 m. planai**, nubraižyti viename lape.

Mintauja – XVI–XVII a. LDK vasalo Kuršo kunigaikštystės sostinė. 1561 m. lapkričio 28 d. Vilniaus sutartimi atiteko buvusio Livonijos ordino paskutiniam magistrui, pasauliečiui Gotardui Ketleriui ir jo palikuonims. Tai buvo politinio ir kultūrinio gyvenimo centras, miestas-tvirtovė.

Įrašas kairiajame viršutiniame Mintaujos plano kampe byloja, kad tai – Kuršo valdovo miestas ir pilis, 1659 m. užimti feldmaršalo grafo R. Douglas'o (Abiejų Tautų Respublikos-Švedijos karas). Plane miestas apjuostas žvaigždine gynybine siena su bastionais, kurtinomis, fasais ir pylimais. Pažymėti ketveri vartai, pavadinti Lietuvos, Duobelės, Mergelių ir Uosto vardais. Iš vienos pusės miestą juosia Platonio upė, per kurią nutiestas tiltas. Nuo Platonio upės teka atšaka į Lielupę, jungianti abi upes. Tarp Platonio ir Lielupės upių pastatyta bastioninė pilis su vandens pripildytais grioviais, kurie sujungti su Lielupe.

Antroje lapo dalyje pavaizduotas Duobelės pilies planas.

Įrašė sakoma, kad tai – Kuršo valdovo pilis, švedų užimta 1659 m. Pilies teritorija netaisyklingos trapecijos formos, apjuosta pylimu. Iš pilies veda vartai, kuriuos juosia dar vienas pylimas. Visą pilies teritoriją su pylimu juosia gamtinės rėvos, sudarančios priešams dar vieną kliūtį. Už pilies sienų pažymėtas sodas, Beržės upė ir šaltinis, įtekantis į Beržės upę. Pilies teritorijoje pažymėti pastatai su pavadinimais. Tai kunigaikščio rūmai, kalvio dirbtuvė, gubernatoriaus namai, kariniai sandėliai ir šulinys. Duobelės pilis pastatyta patogioje strateginėje vietoje prie Beržės upės, įtekančios į Lielupę, kuri savo vandenį plukdo į Baltijos jūrą. Jau XIII a. Duobelė minima kaip žiemgalių pilis kovose su kryžiuočiais. XIV–XV a. – Livonijos ordino valda.

Erikas Dahlberghas. Pilypavo mūšis 1656 m. spalio 22 d. (graviūra). Autorius – švedų karininkas, karo inžinierius, menininkas, kartografas Erikas Dahlberghas (1625–1703). 1655–1660 m. kare su Lenkija-Lietuva dalyvavo Švedijos karaliaus Karolio X Gustavo žygyje į Abiejų Tautų Respubliką. Savo darbuose vaizdavo įvairius miestus, mūšius, tvirtoves. Švedų karininkas buvo dalies savo paties vaizduojamų mūšių dalyvis. Kai turėdavo

vaizduoti įvykius, kurių pats nematė, E. Dahlberghas naudodavosi kautynėse dalyvavusių karo inžinerijos karininkų mūšio žemėlapiams ir piešiniais, kuriuos perdarydavo suteikdamas savitą meninę išraišką, pasiekdavo naują, tobulesnę topografinių peizažų atkūrimo lygmenį. Šiai autoriaus darbų kategorijai priskirtinas ir Pilypavo mūšis, kuriame švedų kariuomenės feldmaršalo Gustavo Otto Stenbocko pajėgos (apie 9000 žmonių) sumušė pergale Prostkų mūšyje (1656 m. spalio 8 d.) iškovojučius Lietuvos lauko etmono Vincento Gonsievskio dalinius (apie 8500 žmonių). Sukaustę lietuvių veiksmus staigia ataka, kurią parėmė artilerijos ugnimi (artilėrijos pabūklai buvo išdėstyti aukštumoje priešais užpelkėjusį upelį ir kairiajame Stenbocko kovinės rikiuotės flange), švedai mėgino pulti iš flangų, tačiau Lietuvos lauko etmono pajėgos greitai atsitraukė už netoliese esančio Pilypavo nepatyrusios didesnių nuostolių. Gonsievskio žygis į Prūsiją buvo baigtas. Graviūroje matyti švedų kavalerijos atakos, lietuvių atsitraukimas ir šalia užpelkėjusio upelio išsidėstęs Mieruniškių (Mironi, Mieruniszki) kaimas. Išskirtina dvejopa panašaus pobūdžio batalinių kūrinių paskirtis: 1) spaudai ruošiamos propagandos sklaidos priemonės; 2) didaktiniais tikslais paruoštos vaizdinės priemonės, reikalingos tuometiniams

karininkams mokyti. Kartu su kitais 1655–1660 m. karo įvykiams skirtais Dahlbergho darbais Pilypavo mūšio graviūra buvo įtraukta į 1696 m. lotynų kalba publikuotą Samuelio Pufendorfo istorinį veikalą „De rebus a Carolo Gustavo Sveciae Regis gestis Commentatorium libri septem“.

NAUJI GINKLAI

Vidmantas Airini

2006 m. Vytauto Didžiojo karo muziejaus ginklų rinkiniai praturtėjo vertingais ir įdomiais eksponatais. 2006 m. lapkritį į Kauną buvo atvežti Lenkijos gynybos ministro Muziejui padovanoti du sovietiniai tankai: T-55 ir T-72. Ypač svarbus yra T-72, nes šio modelio tankai traiškė Lietuvos laisvės gynėjus prie Televizijos bokšto 1991 m. sausio 13-osios naktį.

Muziejui 2006 m. buvo perduoti rankiniai šaunamieji ginklai, tarp kurių yra kulkosvaidžiai DP-27, RPD-44, MG-34, karabinas ir šautuvas „Mosin-Nagant“, šautuvas „Mauser“ (mod. 98), trys šautuvai „Lee Enfield“ (XX a. pirmoji pusė), pistoletas-kulkosvaidis MP-40, pistoletas-kulkosvaidis M3A1, pistoletas-kulkosvaidis „Heckler-Koch MP5A1“, pistoletas PM, du sportiniai pistoletai TOZ-35, du medžiokliniai šautuvai, savadarbis šautuvas, savadarbis pistoletas-kulkosvaidis. Labai vertingais eksponatais tapo Antrojo pasaulinio karo laikų sovietinis prieštankinis šautuvas PTRS, dvi sovietiniams naikintuvams ir bombonešiams skirtos šešiavamzdės aviacinės patrankos GŠ-6-23 bei Vokietijos kariuomenės artilerijos busolė (XX a. 2-asis dešimtmetis). Šaltųjų ginklų kolekcija praturtinta Vokietijos kariuomenės karininkų paradine špaga (XIX a. pab. – XX a. pr.) ir paradiniu kardu (XX a. 2-asis dešimtmetis) bei dviem masonų (Jungtinių Amerikos Valstijų?) špagomis.

GŠ-6-23 (9A620) – specialiai sovietiniam frontiniam bombonešiui „Su-24“ sukonstruota 23 mm kalibro šešiavamzdė aviacinė patranka, kurios šaudymo sparta siekia 6000–8000 šūvių per minutę.

Viena patranka su 500 sviedinių atsarga būna įmontuota po „Su-24“ fiuzeliažu, kitos trys gali būti išdėstytos konteineriuose SPPU-6. Pabūklas, esantis konteineriulyje SPPU-6, turi šaudmenų komplektą, sudarytą iš 400 sviedinių. Aviacinė patranka GS-6-23 montuojama ir branduolinių ginklų gabenti galinčiuose priešlėktuvinės gynybos naikintuvuose „Mig-31“. Šiuo atveju patranka tvirtinama dešiniajame lėktuvo korpuso šone ir turi 260 sviedinių komplektą.

2006 metų eksponatai

Tankas T-55

Tankas T-72

Pistoletas-kulkosvaidis M3A1

Pistoletas-kulkosvaidis „Heckler-Koch MP5A1MG 34“

Kulkosvaidis RPD-44

Kulkosvaidis MG-34

Aviacinė automatinė patranka GŠ-6-23

Šautuvas „Lee Enfield“

Savadarbis pistoletas-kulkosvaidis

Vokietijos karininko paradinė špaga

Masonų špaga

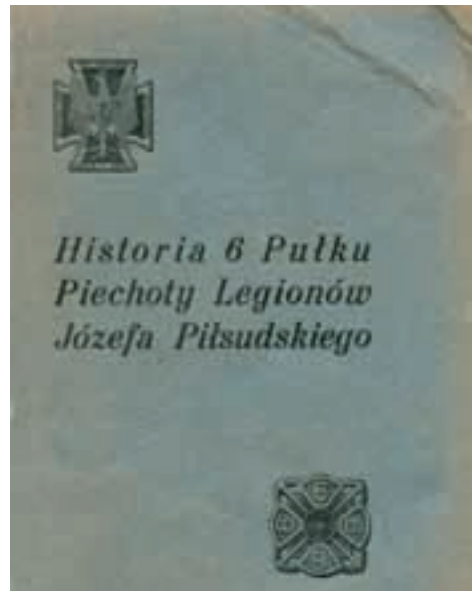
XX a. pradžioje Didžiosios Britanijos kariuomenė buvo apginkluota patrumpintais, visai kariuomenei skirtais šautuvais „Lee Enfield N° 1 Mk 1, S.M.L.E.“ (Short Magazine Lee Enfield). Šautuvo kalibras – 7,71 mm, bendras ilgis – 1130 mm. Iš išorės šis šautuvas atrodo gana neįprastai visų pirma dėl to, kad šautuvo vamzdis neišeina už buožės povamzdinės dalies ribų. Šautuvo dėtuve skirta dešimčiai šovinių. „Lee Enfield N° 1 Mk 1“ sektorinis taikiklis skirtas šaudyti iki 2000 jardų (1825 m.) nuotoliu. Šautuvo šoninis taikiklis, sudarytas iš atlenkiamo dioptro ir judančio kreiptuko, naudojamas šaudyti 1700–2800 jardų (1560–2550 m) atstumu. Šis šautuvas pritaikytas šaudyti šautuvinėmis granatomis. „Lee Enfield N2 1 Mk 1“ ir jo modifikacijos buvo pagrindiniai britų kariuomenės lengvieji ginklai tiek Pirmajame, tiek Antrajame pasauliniame kare.

Savadarbis pistoletas-kulkosvaidis, kuriam sukonstruoti panaudotos 1940 m. pagaminto pistoleto-kulkosvaidžio PPD dalys (vamzdis, spynos dėžutė). Ginklui pritaikyta pistoleto-kulkosvaidžio PPŠ apkaba. Kalibras 7,62 mm, pritaikytas šaudyti pistoleto-kulkosvaidžio PPŠ/TT šoviniais. Bendras ginklo ilgis 520 mm. Bazinis ginklas rastas XX a. 9-ajame dešimtmetyje tarp Nemakščių ir Kryžkalnio, perdarytas 1990 m. Šį savadarbį ginklą ketinta panaudoti 1991 m. sausį Lietuvos Respublikos Parlamentui ginti.

SPAUDOS RINKINIŲ GRUPĖ PASIPILDĖ VERTINGAIS EKSPONATAIS

Arvyda Navickienė

Fondų apskaitos ir apsaugos skyriaus Spaudos rinkinių grupė 2006 metais įsigijo per 1100 naujų eksponatų. Rinkinius papildė Lietuvos topografiniai žemėlapiai (40 vnt.), priklausę Lietuvos kariuomenės artilerijos pulko leitenantui Ignui Venckūnui, kuriuos Muziejui dovanavo jo sūnus Arvydas Venckūnas, Viktoro Keturakio dovanoti 1920–1927m. laikraščių „Talka“, „Lietuvos ūkis“, „Savivaldybė“, „Vyriausybės žinios“ komplektai. VĮ „Lietuvos paštas“ Pašto ženklų leidybos skyrius dovanavo 2005 m. išleistų Lietuvos pašto ženklų, suvenyrinių lapų, meninių pašto atvirukų. Įsigyta įvairių leidinių ir dokumentų karybos tematika. Vienas iš įdomesnių dokumentų – Lietuvos

karo aviacijos fotografo Juliaus Miežlaiškio, Pirmajame pasauliniame aeronautikos fotografijos kongrese 1939 m. Romoje laimėjusio sidabro medalį, diplomą. Spaudos rinkinių grupė praturtėjo ypač įdomia ir vertinga kolekcija – „Kaunas Pirmojo pasaulinio karo metais“. Tai spalvoti ir nespalvoti atvirukai (384 vnt.), išleisti karo metais Lietuvoje ir Vokietijoje.

Krašto apsaugos ministras dr. Juozas Olekas įteikia muziejaus direktoriui plk. ltn. Gintautui Surgailiui knygą „Didysis artilerijos menas“

Lapkričio mėnesį krašto apsaugos ministras Juozas Olekas lankėsi Vytauto Didžiojo karo muziejuje ir įteikė direktoriui plk. ltn. dr. Gintautui Surgailiui vertingą dovaną – Kazimiero Semenavičiaus knygą „Didysis artilerijos menas“ („Ars magna artilleriae“; Amsterdamas, 1650), išleistą vokiečių k. 1676 m. Šis artilerijos vadovėlis buvo išverstas į daugelį kalbų ir pagarsėjo visoje Europoje. Šiuo metu, be minimo egzemplioriaus, Lietuvoje yra tik du šio veikalų egzemplioriai (vienas – Vilniaus universiteto bibliotekoje, kitas – prof.

K. Varnelio nuosavybė). Muziejuje esantis egzempliorius – tai pirmasis leidinio vertimas į vokiečių kalbą. Šis leidinys yra labai puošnus, gerai išsilaikęs, nuo kitų dviejų skiriasi dvispalve spauda antraštiniame lape bei skirtingomis vinjetėmis (20 graviūrų, 2 graviūriniai tituliniai lapai). Todėl šis egzempliorius dar vertingesnis, nes toks yra vienintelis Lietuvoje. Veikalas turi didelę išliekamąją vertę Lietuvos karybos ir karo technikos istorijai.

VERTINGIAUSI DAIKTŲ RINKINIŲ GRUPĖS EKSPONATAI, ĮSIGYTI 2006 METAIS

Lina Urbonienė

Daiktų rinkinių grupė 2006 m. pasipildė 72 naujais eksponatais. Keletą įdomesnių ir retesnių vertėtų paminėti. Lenkijoje muziejus įsigijo devynias uniformines kepures, rekonstruotas pagal XIX a. lietuviškųjų karinių dalinių uniformų pavyzdžius: 12-ojo, 17-ojo, 19-ojo lietuviškųjų ulonų pulkų, 3-iojo švoležierių pulko karininkų kiverius, 17-ojo lietuviškojo ulonų pulko trimitininko kepurę, LDK 6-ojo priešakinės sargybos pulko (Lietuvos totorių) 1794 m. pavyzdžio kepurę, dvi 1831 m. sukilimo dalyvių uniformines kepures – husarų kasketę, Telšių pavieto eilinio ulono uniforminę kepurę bei 1863 m. sukilėlio konfederatę.

Lietuviškieji kariniai daliniai pradėti formuoti 1812 m. vasarą Lietuvos teritorijoje Napoleono Bonaparto įsakymu ir Lietuvos bajorų iniciatyva. Napoleonas tikėjosi šiais daliniais papildyti Prancūzijos armijos gretas, o Lietuvos bajorai puoselėjo viltį atgauti LDK nepriklausomybę. Nutarta suformuoti penkis pėstininkų ir keturis raitelių pulkus, kuriems organizuoti ir vadovauti buvo paskirti žymūs turtingi Lietuvos didikai ir bajorai. Nors pulkams buvo duoti tolesni Varšuvos kunigaikštystės kariuomenės pulkų numeriai, šie kariniai daliniai buvo tiesiogiai pavaldūs prancūzų, o ne Varšuvos kunigaikštystės kariuomenės vadovybei. Pulkai turėjo savo uniformas su lietuviškuoju Vyčio simboliu, o ulonų pulkai iš kitų karinių dalinių išsiskyrė savo ryškiomis puošnėmis uniformomis. Prancūzų generolas Hogendorpas savo atsiminimuose rašė: „Lietuvos kariuomenė pavasarį būsianti viena iš gražiausių pagalbinių armijų, žygiuojančių kartu su didžiąja armija“¹⁴². Vilniuje Napoleonas įsteigė 3-iąją gvardijos lengvosios kavalerijos švoležierių pulką. Pulko vadu buvo paskirtas brigados generolas Jonas Kanopka. Šis karinis dalinys, turintis gerus žirgus ir puikias uniformas, buvo gražiausias iš visų Lietuvoje sudarytų pulkų. Būtent pagal šio pulko karininko uniformos pavyzdį rekonstruotą kepurę-kiverį įsigijo muziejus. Kepurės viršus keturkampis, aptrauktas raudonos spalvos vilnoniu audiniu, siuvinėtu smulkiomis vertikaliomis aukso spalvos brokatinio siūlo juostelėmis. Kepurę juosia tokio pat audinio juosta, dekoruota aukso spalvos brokatiniais siūlais siuvinėtais ažuolo lapų ir gilių ornamentais. Kepurės kraštai ir juosianti juosta apvedžioti aukso spalvos juostele. Kepurės šonuose ir priekyje, viršutiniame kampe, – aukso spalvos metalo liūto gal-

¹⁴² B. Dundulis. Lietuva Napoleono agresijos metais (1807–1812). Vilnius, 1981, p. 106.

1792 m. totorių eskadrono
kavaleristo kepurė

1812 m. 19-ojo ulonų lietuvių
pulko karininko kepurė

1812 m. 17-ojo lietuvių ulonų pulko
karininko kepurė

1812 m. Napoleono
gardijos 3-iojo lietuvių
švoležierių pulko karininko kepurė

1831 m. sukilėlių 12-ojo lietuvių ulonų pulko karininko kepurė

1831 m. sukilėlio, Telšių pavieto eilinio ulono kepurė

vos (antabos), prie kurių tvirtinamas medžiaginis dirželis, padengtas geltono metalo grandinėle. Kepurės snapelis juodo plastiko, apjuostas geltono metalo lankeliu. Kepurės kokarda geltono metalo; stilizuoti saulės spinduliai juosia sidabro spalvos diską, kurio centre – aukso spalvos raidė N su imperatoriškąja karūna. Kairiajame kepurės šone – žydros, raudonos ir sidabro spalvų rozetė su aukso spalvos kryžiumi. Virš rozetės – puošnus raudonų ir baltų plunksnų sultonas. Kepurę juosia aukso spalvos brokatinės virvelės (etišketai), užsibaigiančios kutais.

Minėtos kepurės rekonstruotos pagal išlikusius originalus, saugomus Lenkijos kariuomenės muziejuje Varšuvoje (ten saugomas 17-ojo ulonų pulko kiveris), ir lenkų dailininko ir istoriko Bronislovo Gembarzewskio (Bronislaw Gembarzewski) piešinius¹⁴³ bei grafo Jozefo Tiškevičiaus knygą apie 17-ąjį lietuviškąjį ulonų pulką¹⁴⁴. Kepures pagamino Jacekas Javorskis (Jacek Jaworski). Rekonstruoti istorines karines uniformas yra jo pomėgis. Jacekas Javorskis puikiai piešia, gerai išmano Lenkijos kariuomenės istoriją, vadovauja Lenkijos senojo karo istorijos palikimo mylėtojų klubui, domisi Lietuvos karybos istorija.

Kadangi autentiškų kepurėlių Muziejus neturi, rekonstruotos tikslios jų kopijos yra vertingi eksponatai, padedantys išsamiau perteikti karinės uniformos raidą. O lankytojai gali pamatyti, kaip atrodė to laikotarpio karys.

Be minėtų uniforminių kepurėlių, norėtusi pristatyti dar vieną naują unikalų eksponatą – Antrojo pasaulinio karo metų Japonijos sausumos aviacijos techniko jaunesniojo leitenanto uniformą. Ši retą eksponatą Muziejus įsigijo iš japono verslininko Fuminorio Nobos, gyvenančio Kaune. Uniformą Fuminoris Noba parvežė iš Japonijos; ji buvo eksponuota Muziejuje surengtoje parodoje „Tolimoji Japonija iš arčiau“.

Uniforma (švarkas ir kelnės) yra 1943 m. pavyzdžio, kompletas ne visas – trūksta kepurės, batų, diržo. Uniforminis švarkas ir kelnės pasiūtos iš chaki spalvos vilnonio audinio. Švarkas liemenuotas, su keturiomis kišenėmis, laipsnio skiriamieji ženklai pritvirtinti ant apykaklės, dešinėje pusėje virš kišenės prisiūtas aviacijos skiriamasis antsiuvas – mėlyname vilnonio audinio fone sidabro spalvos brokatiniais siūlais išsiuvinėti stilizuoti lėktuvo sparnai, kurių centre įsegta geltono metalo penkiakampė žvaigždė, apjuosta bronzos spalvos brokatiniais siūlais siuvinėtu stilizuotu lapų vainiku. Švarkas

¹⁴³ *Zolnierz polski ubior, uzbrojenie i oprządzenie od wieku XI do 1965 roku.* Warszawa, 1966, t. 3.

¹⁴⁴ *Josef hrabia Tyszkiewicz. Historia 17 pulku ulanow na tle wojsk litewskich 1812–1814.* Gdynia, 2004.

Japonų karo aviacijos techniko uniforma

susagstomas penkiomis geltono metalo sagomis. Rankovės juosia chaki spalvos šilkinė juostelė, rankovių apačioje aukso spalvos brokatiniais siūlais išsiuvinėta penkiakampė žvaigždė. Uniforminės kelnės dėvimos į ilgaulius batus.

Šio laikotarpio karinių daiktų, uniformų, karinės atributikos Japonijoje negausu. Dėl gėdingos kapituliacijos Antrasis pasaulinis karas japonams kelia slogius prisiminimus, todėl jie stengiasi išbraukti iš atminties ir gyvenimo visa, kas mena šiuos įvykius. Tai savotiškas tabu, nemaloni tema, kurios stengiamasi neminėti.

Todėl Muziejaus įsigyta aviacijos karininko uniforma – ištis retas bei vertingas eksponatas, naujai įrengtoje ekspozicijoje užimsiantis deramą vietą ir padėsiantis lankytojams išsamiau susipažinti su Antrojo pasaulinio karo istorija.

MUZIEJAUS EDUKACINĖS PROGRAMOS

Vilija Sapjanskienė

Muziejus šiuolaikiniame pasaulyje nebėra statiškas, nebylus istorijos ir ją menančių daiktų saugotojas – vis dažniau jį galima traktuoti kaip mokymosi ir mokymo erdvę. Įgyvendinti tokių požiūrį ypač padeda edukacinės programos. Juk daug įdomiau (už paprastą ekskursiją) sutikti Muziejaus salėse istorinių personažų, kurie vaizdingai papasakotų apie „savo“ epochą, papročius, nuveiktus darbus, žygius, žygdarbius.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus Ryšių su visuomene ir bendrasis skyrius pristato dešimt edukacinių programų (kiekviena turi po du ar tris variantus). Programos skirtos seniausiajam Lietuvos istorijos laikotarpiui, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, vėlesniems istorijos etapams bei istoriniams personažams. Tam tikrais drabužiais, elgsena ir pasakojimais sukurama viduramžių ir vėlesnių laikotarpių atmosfera leidžia nusikelti į tuos laikus, pajusti jų dvasią. Šios programos padeda geriau išsiminti istorinius faktus, eksponatus, žymiausius žmones, užsiėmimą padaro įdomesnį, skatina jaunimo kūrybingumą, domėjimąsi istorija. Programos skiriamos moksleiviams, studentams, kariškiams ir kitoms visuomenės grupėms. Programą atlieka moksleiviai, studentai, Muziejaus darbuotojai. Paprastai programos atliekamos to istorinio laikotarpio ekspozicijų arba Muziejaus didžiojoje salėje. Mažieji lankytojai mėgsta ne tik klausytis pasakojimų apie Žalgirio mūšį, bet ir susikauti tarpusavyje mediniais kalavijais (vadovaujami paties Vytauto Didžiojo). Ypač smagu girdėti, kai darželinukai džiaugiasi matę tikrų tikriausią kunigaikštį Vytautą. Pasipuošusi puošniais drabužiais, Muziejaus svečius kalbina Barbora Radvilaitė, vaikštinėja karalius Mindaugas su karaliene Morta, šnekučiuojasi riteriai, kariai, didikai. Jau penkerius metus

Vytauto Didžiojo karo muziejuje rengiamos edukacinės programos susilaukė didelio visuomenės susidomėjimo.

Istoriniai personažai dalyvavo įvairiuose renginiuose: valstybinių švenčių minėjimuose, karinių dalinių šventėse, mokyklų jubiliejuose, Kauno dienų renginiuose, miesto svečių priėmimuose rotušėje, pvz., per Katalonijos delegacijos viešnagę Kaune. Krašto apsaugos savanorių pajėgų štabe rodyta programa „Trys savanorių kartos“. Gero įvertinimo edukacinės programos susilaukė spaudoje, respublikinėse muziejų idėjų mugėse Kaune ir Kėdainiuose. Programos nuolat atnaujinamos, siuvami nauji isto-

rinių personažų drabužiai, gaminami papuošalai ir ginklų kopijos, kuriami projektai, rengiamos užduotys.

Populiariausios edukacinių programų temos:

1. „Rankomis ir širdimi prisilieskime prie gilios senovės“.
2. „Karalius Mindaugas ir jo palyda“ (apie Lietuvos valstybės įkūrimą ir kovas su priešais).
3. „Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Vytauto epocha“.
4. „Lietuvių kovos su Kalavijuočių ir Kryžiuočių ordinais“.
5. „Didikų Radvilų giminė ir jos nuopelnai Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei“.
6. „Pabūkime kunigaikščiais ir kunigaikštystėmis, pastatykime pilis ir jas apginkime“.
7. „Paliesk, pajusk ir pavaizduok“ (programa skirta žmonėms, turintiems regėjimo negalią).

2006 METŲ MUZIEJAUS LEIDINIAI

2006 metai nebuvo derlingi leidinių. 2006 m. rugsėjo mėnesį Muziejus parengė leidinį „1831 m. sukilimo dalyvė grafitė Emilija Pliaterytė“, skirtą Emilijos Pliaterytės 200-osioms gimimo bei 175-osioms sukilimo metinėms paminėti. Leidinio autorius – Karybos istorijos skyriaus vyr. muziejininkas Algimantas Daugirdas. Leidinys gausiai iliustruotas. Išleido Krašto apsaugos ministerijos Leidybos ir informacinio aprūpinimo tarnyba. Tiražas – 1500 egz. Autorius medžiagą surinko iš Lietuvos valstybės istorijos archyvo, Mokslų akademijos Rankraščių skyriaus, VDKM fondų bei asmeninio archyvo. Leidinio fotografas Liudvikas Žiemys.

Balandžio mėnesį Krašto apsaugos ministerijos Leidybos ir informacinio aprūpinimo tarnyba išleido Ryšių su visuomene skyriaus vedėjos Rimos Dovidavičienės parengtus teatralizuotų edukacinių programų lankstinukus. Buvo išspausdinti šie lankstinukai: „Lietuvos karalius Mindaugas“, „Lietuvos Didysis kunigaikštis Vytautas“ ir „LDK didikų Radvilų giminė ir jų veikla“.

Lankstinukų atsakingasis redaktorius – dr. Steponas Gečas. Kiekvieno lankstinuko tiražas – 300 egz.

Gruodžio mėnesį Krašto apsaugos ministerijos Leidybos ir informacinio aprūpinimo tarnyba išleido LDK karybos istorijos skyriaus vyr. muziejininkės

Virginijos Gureckienės parengtą 2007 m. kalendorių „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės etmonai“.

VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJAUS 2006 METŲ KRONIKA

Sausio 13 d.

Ryšių su visuomene skyriaus organizuotas laisvės gynėjų trijų renginių ciklas (Sausio 13-ajai atminti) Kauno miesto darželio-mokyklos „Saulutė“ auklėtiniams, Taimomosios dailės mokyklos, Kauno lengvosios pramonės ir verslo mokyklų moksleiviams. Šia proga Muziejaus vyresnioji bibliotekininkė Vyčio kryžiaus ordininkė Kristina Čepkauskienė

2006 m. sausio 13 d. apdovanota krašto apsaugos ministro padėkos raštu „Už ryžtą ir narsą lemtingomis Lietuvai dienomis, minint 15-ąsias sausio įvykių metines“.

Vasario 3 d.

Ryšių su visuomene skyriaus vedėja Rima Dovidavičienė Kauno m. savivaldybėje vykusioje Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos ir Kauno m. savivaldybės administracijos Švietimo ir ugdymo skyriaus organizuotoje bendrojo lavinimo mokyklų mokytojų konferencijoje „Valstybės istorija: laisvės ir gynimo įvykiai vadovėliuose ir pamokose“ skaitė pranešimą „Lietuvos muziejų švietimo ir edukacinė veikla, atspindinti Lietuvos valstybingumą“.

Vasario 6 d.

Ryšių su visuomene skyriaus vyresnioji muziejininkė Virginija Gureckienė Kauno berniukų chorinio dainavimo mokykloje „Varpelis“ paruošė nedidelės apimties parodėlę „Kauno fortai“.

Vasario 9 d.

Naujausiųjų laikų karybos istorijos skyrius įrengė parodą „F. Vaitkaus skrydžiui per Atlantą – 70“ Kauno „Purienu“ vidurinėje mokykloje.

Vasario 10 d.

Karybos istorijos skyrius Lietuvos kariuomenės Kauno įgulos karininkų ramovėje įrengė parodą „Kpt. Steponas Darius Lietuvos karo aviacijoje“. Šią dieną vyko Muziejaus direktoriaus pavaduotojo dr. Stepono Gečo monografijos „Steponas Darius kariuomenėje ir Lietuvos sporte“ pristatymas. Renginyje

dalyvavo ir parodą apžiūrėjo Lietuvos karinių oro pajėgų (KOP) karininkai ir kariai, Kauno įgulos dalinių atstovai, LŠS nariai, „Birutės“ draugijos narės, moksleiviai bei muziejininkai.

Stepono Gečo monografijos „Steponas Darius kariuomenėje ir Lietuvos sporte“ pristatymai

Dr. Steponas Gečas – centre

2006 m. vasario 10 d. Kauno įgulos karininkų ramovėje vyko VDKM direktoriaus pavaduotojo dr. Stepono Gečo knygos, iliustruotos mokslinės publicistinės monografijos „Steponas Darius kariuomenėje ir Lietuvos sporte“ pristatymas. Dalyvavo Lietuvos karinių oro pajėgų karininkai ir kariai, Kauno įgulos dalinių atstovai, Lietuvos atsargos karininkų ir Šaulių sąjungos nariai, „Birutės“ draugijos narės, visuomenės organi-

zacijų atstovai, gimnazijų ir mokyklų moksleiviai ir pedagogai, muziejininkai, miesto visuomenės atstovai, Ramovės darbuotojai – per 200 žmonių. Renginiui vadovavo Ramovės viršininkas mjr. Gediminas Reutas.

Pristatyme kalbėjo KOP atstovas, atsargos vyr. lt. Algirdas Gamziukas, VDKM sektoriaus vedėja Dalė Naujalienė, Čikagos universiteto profesorius Antanas Adomėnas, knygos autorius dr. Steponas Gečas. Meninę programą atliko tarptautinių konkursų laureatas Mykolas Bazaras, S. Dariaus ir S. Girėno gimnazijos vyresniųjų klasių gimnazistų ir mokytojų grupė: solistas Tadas Ežerskis, pianistė C. Mockienė, merginų ansamblis (vadovė Edita Snarskaitė). Savo eiles iš rinkinio „Lietuvos sakalai“ skaitė poetė Irena Jacevičienė.

Monografijoje, pagrįstoje archyviniais ir literatūriniais šaltiniais bei istoriniais tyrinėjimais, nušviečiamas Stepono Dariaus indėlis į Lietuvos sportą. Knyga yra 232 puslapių. Per pristatymą veikė VDKM kilnojamoji paroda, skirta S. Dariaus gimimo 110-osioms gimimo metinėms. Renginyje buvo išdalinta per 200 knygų.

Vasario 14 d. monografijos pristatymas-susitikimas su pasižymėjusiais 2005 metų sportininkais, treneriais ir sporto organizacijų vadovais vyko Lietuvos kūno kultūros ir sporto departamente. Susitikimui vadovavo Lietuvos radijo ir televizijos diktoriaus Juozas Šalkauskas. Kalbėjo Vilniaus pedagoginio

universiteto prof. hab. dr., Lietuvos olimpinės akademijos prezidentas Povilas Karoblis, Lietuvos beisbolo asociacijos generalinis sekretorius Edmuntas Matusevičius, monografijos autorius. Buvo išdalintos 72 knygos su autografais.

Kitas monografijos pristatymas vyko liepos 14 d. Lietuvos aviacijos muziejuje. Pristatyme, be autoriaus, kalbėjo aviacijos istorikas Gytis Ramoška, Aleksoto seniūnė Lukrecija Navickienė, lakūnas veteranas Vladas Kensingaila, S. Dariaus svainis Liudvikas Škėma.

Vasario 9, 11, 17 d.

Vasario 16-ajai – Lietuvos valstybės atkūrimo diena – paminėti organizuotas 5 renginių ciklas Kauno bendrojo lavinimo mokyklų moksleiviams ir Lietuvos kariuomenės kariams.

Vasario 14-15 d.

Organizuoti du teatralizuoti renginiai moksleiviams „Karalius Mindaugas – Lietuvos valstybės įkūrėjas“ Šilainių vidurinėje mokykloje.

Vasario 16 d.

Vasario 16-ąją – Lietuvos valstybės atkūrimo dieną – Vytauto Didžiojo karo muziejus paminėjo 85-ųjų metinių jubiliejų. Po tradicinės ceremonijos Muziejaus sodelyje iškilmės buvo perkeltos į didžiąją salę, kur dalyvavo kultūros ministras Vladimiras Prudnikovas, krašto apsaugos ministras Gediminas Kirkilas, l. e. Lietuvos kariuomenės vado pareigas brg. gen. Arvydas Pocius, Kauno arkivyskupas metropolitas Sigitas Tamkevičius, Kauno meras Arvydas Garbaravičius, Kauno apskrities administracijos viršininkas Z. B. Kazakevičius, daugelis Kaune išrinktų Lietuvos Respublikos Seimo narių, Kauno savivaldybės Tarybos narių ir kitų garbingų Muziejaus svečių – Lietuvos muziejų direktoriai, muziejininkai, Kauno aukštųjų mokyklų rektoriai, Torunės M. Koperniko universiteto (Lenkijos Respublika) delegacija ir t. t. Po direktoriaus Juozapo Jurevičiaus pagrindinio jubiliejinio pranešimo ir garbingų svečių šventinių sveikinimų kultūros ministras V. Prudnikovas Muziejaus steigėjo teises iškilmingai perdavė Krašto apsaugos ministerijai, pasirašydamas su krašto apsaugos ministru G. Kirkilu perdavimo-priėmimo aktą. Tai buvo oficialaus 2005 m. gruodžio 5 d. Lietuvos Vyriausybės nutarimo Nr. 1303 „Dėl Vytauto Didžiojo karo muziejaus funkcijų perdavimo nuo 2006 m. sausio 1 d.“ fakto galutinis įteisinimas. Per jubiliejaus iškilmes garbingi svečiai Muziejaus darbuotojus apdovanojo už gerą ir ilgametį darbą.

Kauno m. mero Arvydo Garbaravičiaus potvarkiu „Už nuopelnus Kauno miestui“ Valstybės dienos proga VDKM Naujausiųjų laikų karybos istorijos

skyriaus vedėjas Algirdas Markūnas apdovanotas Kauno m. savivaldybės Tarybos Santakos garbės 2-ojo laipsnio, o direktoriaus pavaduotojas karybos istorijos reikalams Arvydas Pociūnas – Santakos garbės 3-iojo laipsnio ženklais. Garbingi apdovanojimai iškilmingai įteikti Kauno rotušėje 2006 m. vasario 16 d.

Vytauto Didžiojo karo muziejuje įrengta paroda „Sustabdytos akimirkos (VDKM fotografijose 1921–1940 m.)“, skirta Muziejaus 85-mečio jubiliejui paminėti. Parodą aplankė ir Muziejaus istorijos akimirkas prisiminė jubiliejaus iškilmėse dalyvavę garbingi svečiai, visuomenės atstovai. Parodą rengė Fondų apskaitos ir apsaugos skyriaus bei kiti Muziejaus darbuotojai. Jubiliejuje dalyvavusius svečius su paroda supažindino vyr. fondų saugotoja Janina Karosevičiūtė.

Naujausiųjų laikų karybos istorijos skyrius Muziejuje įrengė parodą „Vasario 16-oji ir spauda (1940–1990 m.)“.

Vasario 18 d.

Tauragėje vykusiame buvusių karinių konfliktų dalyvių (asociacijos) suvažiavime vyr. muziejininkė Aušra Jurevičiūtė skaitė pranešimą „Kariniai konfliktai XX a. antrojoje pusėje“.

Vasario 28 d.

Karybos istorijos skyriaus sektorius vedėja Audronė Veilentienė organizavo Lietuvos Nepriklausomybės kovų dalyvio, 1938–1940 m. užsienio reikalų ministro, politinio kalinio, Kauno m. Garbės piliečio, divizijos pulkininko leitenanto Juozo Urbšio 110-ųjų gimimo metinių minėjimą-koncertą Kauno įgulos karininkų ramovėje. Ji perskaitė pranešimą „Juozas Urbšys – Lietuvos kariuomenės karininkas“. Aktorė R. Staliliūnaitė skaitė J. Urbšio ir jo sesers E. Urbšytės prisiminimus. Koncertavo „Ainių“ ansamblis ir smuikininkė I. Klusaitė. Surengti minėjimą padėjo KASP.

Kovo 6 d.

Pasitinkant Kovo 11-ąją – Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo dieną, organizuotas renginys Kauno m. bendrojo lavinimo mokyklų direktorių pavaduotojams, kuriame buvo aptariami Muziejaus šventiniai renginiai, edukacinės programos. Renginyje dalyvavo Kauno m. savivaldybės administracijos Švietimo ugdymo skyriaus darbuotojai.

Ryšių su visuomene skyriaus vyresnioji muziejininkė Virginija Gurecienė paruošė nedidelę parodą „Gubernijos laikotarpis Laikinojoje sostinėje“ Kauno J. Gruodžio konservatorijoje.

Kovo 9-10 d.

Įvyko du pokalbiai-disputai „Archeologiniai tyrinėjimai nepriklausomoje Lietuvoje 1921–1940 m.“ Kauno miesto „Berželio“ bibliotekoje, skirti Kovo 11-ajai paminėti.

Kovo 10 d.

Minint Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo dieną, organizuoti trys užsiėmimai tema „Lietuvos valstybingumo etapai“ Lietuvos kariuomenės centriniam poligonui ir Šaulių oro gynybos batalionui.

Kauno miesto „Berželio“ bibliotekoje atidaryta paroda „Archeologiniai tyrinėjimai nepriklausomoje Lietuvoje 1921–1940 m.“, skirta Kovo 11-ajai – Nepriklausomybės atkūrimo dienai. Surengtas disputas apie archeologinius kasinėjimus, vykusius nepriklausomoje Lietuvoje, ir jų istorinę reikšmę.

Kovo 20 d.

Ryšių su visuomene skyriaus vyresnioji muziejininkė Virginija Gurecienė parengė nedidelę parodą „Gubernijos laikotarpis Laikinojoje sostinėje“ Kauno P. Vileišio vidurinėje mokykloje.

Kovo 22 d.

Per Kauno miesto rotušėje pirmą kartą vykusias Katalonijos dienas VDKM istorinių personažų grupė parodė naują, šiam renginiui skirtą edukacinę programą.

Kovo 29 d.

Organizuoti du estetikos seminarai Kauno medicinos universiteto studentams „Lietuvos istorijos momentai VDKM paveiksluose ir litografijose“. Už jaunosios kartos patriotinį ugdymą, VDKM sukauptos medžiagos perteikimą Kauno medicinos universiteto studentams ekskursijų vadovei Vilijai Sapjanskienei pareikšta padėka.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus sodelyje vyko Lietuvos priėmimo į NATO 2-ųjų metų minėjimas. Dalyvaujant Kauno m. vadovams, karinių įgulių vadams, muziejininkams, miesto visuomenei, iškilmingai grojant KOP orkestrui, virš VDKM pastato buvo iškelta NATO vėliava.

Balandžio 17 d.

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijoje Naujausiųjų laikų karybos istorijos skyrius įrengė parodą, skirtą vyr. lt. Normundo Valterio (1972–1996), žuvusio per NATO taikos stabilizavimo misiją Bosnijoje, žūties 10-mečiui paminėti.

Balandžio 26 d.

Kelmės krašto muziejuje vyko tarptautinė mokslinė konferencija „Žemaitijos dvarai – pasipriešinimo centrai prieš Rusijos imperiją XIX a.“ Ši konferencija buvo skirta 175-osioms 1831 m. sukilimo metinėms paminėti. Kelmės dvare, kuriame dabar įsikūręs muziejus, ir prasidėjo pirmieji 1831 m. sukilimo įvykiai Lietuvoje. Išaugus visuomenės susidomėjimui Lietuvos praeities kovų už savo laisvę ir Nepriklausomybę istorija, organizuota mokslinė konferencija apie Žemaitijos dvarų reikšmę 1831 m. ir 1863 m. sukilimams.

Prie šios mokslinės konferencijos rengimo daug prisidėjo Vytauto Didžiojo karo muziejaus istorikai. Direktoriaus pavaduotojas Arvydas Pociūnas konferencijoje skaitė pranešimą „Lietuviškojo korpuso vaidmuo 1830–1831 m. sukilime“, Karybos istorijos skyriaus vyr. muziejininkas Algimantas Daugirdas – „1831 m. sukilimo vadai ir jų likimai“, ginklų istorijos sektoriaus vedėjas dr. Jonas Vaičėnionis skaitė pranešimą „XIX a. Lietuvos sukilėlių lengvieji ginklai ir uniformos“. Muziejaus direktorius Juozapas Jurevičius mokslinės konferencijos pradžioje tarė sveikinimo žodį, vėliau Kelmės savivaldybės ir

Kelmės dvaro rūmai

muziejaus vadovams padovanojo Lietuvoje išleistų naujų karybos istorijos knygų. Muziejaus ginklų istorijos sektoriaus vedėjas dr. Jonas Vaičenonis vadovavo mokslinei konferencijai ir apibendrino jos reikšmę. Konferencijoje dalyvavo ir pranešimus skaitė Lietuvos istorijos instituto, Šiaulių universiteto mokslininkai ir žemaičių muziejaus „Alka“ (Telšiai) bei Varšuvos valstybinio archeologijos muziejaus istorikai.

Per konferenciją veikė paroda, skirta 1831 m. sukilimui. Parodos eksponatai buvo iš Vytauto Didžiojo karo muziejaus fondų, kai kurie – iš konferencijos pranešėjų A. Pociūno ir prof. dr. V. Rimkaus asmeninių archyvų.

Po konferencijos Kelmės krašto muziejaus pastangomis 2006 m. išleistas leidinys „Žemaitijos dvarai – pasipriešinimo centrai prieš Rusijos imperiją XIX a.“, parengtas mokslinės konferencijos pranešimų pagrindu su parodos eksponatų kopijomis (sudarytoja – Kelmės krašto muziejaus direktorė Danutė Žalpienė). Leidinį išleido Šiaulių leidykla „Saulės delta“, spausdino AB „Aušra“. Tiražas – 300 egz.

Gegužė

KAM sekretoriaus Valdemaro Sarapino kovo 26 d. potvarkiu sudaryta Muziejaus darbo grupė, vadovaujama direktoriaus pavaduotojo Arvydo Pociūno, atliko KAS daliniuose esančių muziejų ekspozicijų ir eksponatų saugojimo analizę. Grupė susipažino su 13 muziejų eksponatais.

Gegužės 3 d.

Muziejus kartu su Tautinės kultūros centru, Kauno apskrities bajorų draugija organizavo tradicinį renginį Kauno apskrities moksleiviams „Giminės medis“. Šia tema surengta Kauno miesto ir Kauno rajono moksleivių darbų paroda.

Gegužės 12 d.

Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus M. Žilinsko dailės galerijoje vykusioje „Idėjų mugėje“ pristatytos VDKM edukacinės programos, šia tema reklamuota Muziejaus veikla.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktoriaus pavaduotojas Arvydas Pociūnas, Karybos istorijos skyriaus vyr. muziejininkas Algimantas Daugirdas kartu su Inžinerinio bataliono kariais ir Kauno paminklosaugininkais nustatė apytikslę Lietuvos kariuomenės vado gen. Silvestro Žukausko palaidojimo vietą.

Gegužės 18 d.

Vytauto Didžiojo universiteto Katalikų teologijos fakulteto Tomo Akviniečio auloje vykusioje 10-ojoje mokslinėje Kauno istorijos konferencijoje „Daugiataučio ir daugiakultūrinio Kauno siluetai“ Fondų apskaitos ir apsaugos skyriaus ginklų istorijos sektoriaus vedėjas dr. Jonas Vaičenonis skaitė pranešimą „Kauno gyventojai 1918–1940 m.“, o 2006 m. gegužės 19 d. Kauno m. savivaldybės didžiojoje salėje, kur konferencija tęsė savo darbą, Naujaisiuoju laikų karybos istorijos skyriaus vyr. muziejininkė Aušra Jurevičiūtė skaitė pranešimą „Karo invalidų organizacijos Kaune 1923–1940“. Konferenciją organizavo

J. Jurevičius perduoda Fondų apskaitos ir apsaugos skyriaus vyr. muziejininkei Gerardai Dručkuvieniėi savo sportinius apdovanojimus (1980, 1981 m. respublikos čempiono medalius ir kt.)

Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto istorijos katedra, Kauno m. savivaldybė ir Kauno įvairių tautų kultūrų centras.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus darbuotojai paminėjo Tarptautinę muziejų dieną. Per šią profesinę šventę buvo aptarti darbo laimėjimai, linkėta vienas kitam sveikatos ir sėkmės darbe. Šioje šventėje Muziejaus direktorius Juozapas Jurevičius perdavė į Muziejaus fondus savo sportinius apdovanojimus – Lietuvos Respublikos čempiono medalius, diplomus ir kt.

Gegužės 20 d.

VDKM padalinyje, pagrindžio spaustuvėje „ab“ (Kauno raj., Salių k.), vyko tarptautinis renginys „Muziejaus naktys“.

Gegužės 23 d.

Kauno reabilitacinio profesinio ugdymo mokykloje Muziejaus Archeologijos skyriaus darbuotojai organizavo renginį „Apuolės ir Impilties piliakalnių archeologiniai tyrinėjimai – pirmieji tyrinėjimai nepriklausomoje Lietuvoje“.

Gegužės 30 d.

Muziejaus kolektyvas atsisveikino su išėjusia į užtarnautą poilsį Rima Nijole Dovidavičiene – ilgamete Vytauto Didžiojo karo muziejaus darbuotoja, skyriaus vedėja, edukacinių programų pradininke.

Baigusi Vilniaus universitetą, 1966 m. Rima Nijolė Dovidavičienė

pradėjo dirbti Vytauto Didžiojo karo muziejuje ekskursijų vadove. 1974 m. buvo paskirta ekskursijų skyriaus vedėja. Kurį laiką (1979–1987) dirbo administracinį darbą Kauno rajono Kačerginės vykdomajame komitete, tačiau ir vėl grįžo į savo pirmąją darbovietę – Muziejų. Čia dirbdama ypač stengėsi, kad Muziejus būtų gausiau lankomas, kad būtų organizuojama daugiau ekskursijų, kitų renginių, kurie būtų propaguojami bei reklamuojami. Nuolat organizuodavo temines ekskursijas, teatralizuotas istorijos pamokas, seminarus studentams. Didelio dėmesio susilaukdavo darželinukų dienos Muziejuje. Penkerius metus iš eilės Rima Nijolė Dovidavičienė vykdė edukacinę programą „Kalba istoriniai personažai“. Jos pastangomis buvo pasiūti istorinių personažų Vytauto Didžiojo, Mindaugo ir jo žmonos Mortos, didikų Radvilų, karių, riterių drabužiai, pagamintos ginklų ir papuošalų kopijos. Ši programa parodyta daugelyje miesto ir mokyklų šventinių renginių, karinių dalinių šventėse, Trakų pilyje, Kauno rotušėje ir kitur. Rimos Nijolės Dovidavičienės darbas įvertintas Lietuvos Respublikos kultūros (1996 m., 2002 m., 2006 m.), vidaus reikalų (1996 m.) ir krašto apsaugos (2001 m.) ministerijų padėkos raštais.

Gegužės 31 d.

Muziejininkai iškilmingai pagerbė savo ilgametį direktorių Juozapą Jurevičių, pereinantį Muziejuje dirbti į naujas pareigas – ekspertu. Juozapas Jurevičius Muziejaus direktoriumi dirbo nuo 1979 m. rugpjūčio 1 d. iki 2006 m. gegužės 31 d.

Birželio 1 d.

Vytauto Didžiojo karo muziejuje įvyko iškilminga direktorių pasikeitimo ceremonija. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. gruodžio 5 d. nutarimu Nr. 1303 „Dėl Vytauto Didžiojo karo muziejaus steigėjų funkcijų perdavimo nuo 2006 m. sausio 1 d.“ VDKM iš Kultūros ministerijos pavaldumo perduotas Krašto apsaugos ministerijos priklausomybėn. Įvykusioje simbolinėje keitybų ceremonijoje po iškilmingo Muziejaus vėliavos įteikimo 27 metus VDKM vadovavęs Juozapas Jurevičius vėliavą perdavė Krašto apsaugos ministerijos valstybės sekretoriui Valdemarui Sarapinui, kuris Muziejaus simbolį vėliavą įteikė naujam direktoriui – humanitarinių mokslų daktarui plk. lt. Gintautui Surgailiui, nuo 1992 m. KAM ėjusiam įvairias atsakingas pareigas. Toliau direktorių pasikeitimo ceremonijoje kalbėjo valstybės sekretorius Valdemaras Sarapinas, trumpai perteikdamas buvusio direktoriaus Juozapo Jurevičiaus įvairialypę veiklą bei laimėjimus. J. Jurevičiui buvo iškilmingai įteiktas krašto apsaugos ministro Gedimino Kirkilo padėkos raštas. Vėliau kalbėjęs Muziejaus direktorius plk. lt. dr. Gintautas Surgailis padėkojo už šiltą

Muziejaus direktorius J. Jurevičius pereiną dirbti į naujas pareigas – ekspertu

Muziejaus vėliava perduodama naujam Muziejaus direktoriui plk. ltn. dr. G. Surgailiui

sitikimą, trumpai nušvietė Muziejaus darbo perspektyvas, o buvęs direktorius Juozapas Jurevičius dėkojo darbuotojams už bendrą ilgametį nepriekaištingą darbą. Muziejaus istorikai J. Jurevičiui įteikė kolektyvinį padėkos raštą. Po iškilnių valstybės sekretorius V. Sarapinas, direktorius plk. ltn. dr. G. Surgailis ir J. Jurevičius padėjo gėlių prie Nežinomojo kareivio kapo. Vėliau Karo muziejaus sodelyje Juozapas Jurevičius iššovė atsisveikinimo garbės šūvį, o plk. ltn. dr. Gintautas Surgailis – direktoriaus pareigų pradžios garbės šūvį iš XVIII a. pabaigos patrankos, gausiai dalyvaujant Muziejaus darbuotojams. Muziejaus direktorių pasikeitimo iškilnių pabaigoje buvo daug bendrauta su įvairių laikraščių ir televizijų korespondentais.

Birželio 8 d.

Karybos istorijos skyriaus vyr. muziejininkė Dalė Naujalienė Lietuvos aviacijos muziejuje vykusioje mokslinėje konferencijoje, skirtoje lėktuvų konstruktoriaus Jurgio Dobkevičiaus 80-osioms žuvimo metinėms paminėti, skaitė pranešimą „Lėktuvų konstruktorius Jurgis Dobkevičius“.

Birželio 9 d.

Vytauto Didžiojo karo muziejuje pristatyta paroda „Tolimoji Japonija iš arčiau“, kurioje buvo eksponuojami istoriniai japonų drabužiai. Atidarant parodą, taip pat birželio 10-11 dienomis Lietuvos kariuomenės Kauno įgulos karininkų ramovėje vyko japonų šokėjų trupės, besisvečiuojančios Lietuvoje, pasirodymai.

Direktoriaus pavaduotojas Steponas Gečas apsilankė Sankt Peterburgo Ermitažo muziejuje, susitiko su šio muziejaus direktoriaus pavaduotoju viešiesiems ryšiams A. Mileriu, susipažino su Jekaterinos rūmų Gintaro kambario ekspozicija.

Birželio 14 d.

Iškilmingame Lietuvos Respublikos Seimo posėdyje, skirtame pirmosios tremties 1941 m. birželio 14 d. 65-mečiui paminėti, Naujaisių laikų karybos istorijos skyriaus vedėjas Algirdas Markūnas skaitė pranešimą apie tremtį.

Birželio 16 d.

Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąjungos Kauno apskrities skyrius Kauno įgulos karininkų ramovėje kartu su Vytauto Didžiojo karo muziejumi paminėjo Karo muziejaus įkūrėjo ir ilgamečio direktoriaus (viršininko), archeologo, gydytojo, brg. gen. Vlado Nagevičiaus (1881–1954) 125-ąsias gimimo metines. Pagrindinį pranešimą apie Vlado Nagevičiaus įvairialypę valstybinės reikšmės veiklą perskaitė Naujaisių laikų karybos istorijos skyriaus vyr. muziejininkė Aušra Jurevičiūtė, o pranešimą „Vlado Nagevičiaus politinė veikla Lietuvos tautinio atgimimo laikotarpiu 1905–1917 m.“ – Karybos istorijos skyriaus vyr. muziejininkė Audronė Veilentienė. Archeologijos skyriaus vedėja Kristina Rickevičiūtė pranešime „Brg. gen. V. Nagevičiaus archeologiniai tyrinėjimai“ išsamiai atskleidė generolo asmenybę, archeologo, mokslininko bruožus. Minėjime dalyvavo Krašto apsaugos ministerijos valstybės sekretorius Valdemaras Sarapinas, kuris plačiai nušvietė svarų ir labai svarbų brg. gen. V. Nagevičiaus indėlį į Lietuvos valstybės stiprinimą, Lietuvos kariuomenės kūrimą. Jubiliejiniam minėjimui VDKM parengė parodą apie brg. gen. Vlado Nagevičiaus gyvenimą bei veiklą.

Birželio 17 d.

Minėdamas Karo muziejaus įkūrėjo ir ilgamečio viršininko brg. gen. Vlado Nagevičiaus 125-ąsias metines, VDKM Archeologijos skyrius parengė parodą apie Vlado Nagevičiaus atliktus archeologinius tyrinėjimus Lietuvoje.

Karybos istorijos skyriaus vyr. muziejininkas Algimantas Daugirdas Europos karo istorijos klubų sąjungos (Union of the European military-Historical clubs) ataskaitiniame posėdyje Poznanėje (Lenkija) skaitė informacinį pranešimą apie 1812–1815 m. lietuvių nacionalinius dalinius ir Lietuvos karo istorijos klubų dalyvavimą šio laikotarpio mūšių inscenizacijose.

Birželio 23 d.

Naujausiųjų laikų karybos istorijos skyrius įrengė parodą „Birželio sukilimui – 65“, skirtą 1941 m. birželio 14 d. pirmosios tremties 65-osioms metinėms paminėti.

Liepos 2 d.

Jau tradicine tapusi Deltuvos (Ukmergės raj., Deltuva) mūšio inscenizacija yra Kauno karo istorijos klubo prie VDKM kūdikis. Š. m. liepos 2 d. vykęs renginys, organizuotas Ukmergės savivaldybės, yra jau penktasis, subūręs kaimyninių šalių karo istorijos klubus istorinėje mūšio vietoje, kurioje 1812 m. vyko didžiausias Lietuvos teritorijoje Prancūzijos ir Rusijos kariuomenių susirėmimas. Ryte renginio dalyviai, apsirengę rekonstruotomis XVIII a. pab. – XIX a. pr. uniformomis, entuziastingai sveikinami ukmergiškių, žygiavo gatvėmis, saljutavo miesto centre. Grįždami į stovyklą Deltuvoje, sustojo prie obelisko bei paminklinio akmens, pastatyto Kauno karo istorijos klubo iniciatyva, ir pagerbė 1812 m. kare žuvusių karių (tarp jų ir lietuvių) atminimą. Po pietų vyko improvizuota mūšio inscenizacija, o jai pasibaigus klubų nariai ir iš Ukmergės bei kitų Lietuvos vietovių susirinkę žiūrovai dalyvavo bendroje vakaronėje, dalijosi įspūdžiais, kalbėjosi karybos istorijos klausimais.

Liepos 4 d.

Naujausiųjų laikų karybos istorijos skyrius ir Karybos istorijos skyriaus vyr. muziejininkė A. Veilientienė įrengė parodą „Vytauto Didžiojo karo muziejui – 85“ Lietuvos Respublikos Seimo rūmų Parlamento galerijoje. Parodą atidarė Seimo Ryšių su visuomene skyriaus vedėjas Andrius Vaišnys. Kalbėjo Lietuvos Respublikos Seimo narė Rasa Juknevičienė. VDKM 85 metų istoriją ir parodos įrengimą Lietuvos Respublikos Seime trumpai nušvietė Muziejaus direktorius plk. ltn. dr. Gintautas Surgailis. Parodą apžiūrėjo ir su vertingais eksponatais susipažino daugelis Lietuvos Respublikos Seimo narių, Seimo Ryšių su visuomene skyriaus darbuotojai ir kiti. Su parodos eksponatais lankytojus supažindino parodos kuratorius, Naujausiųjų laikų karybos istorijos skyriaus vedėjas Algirdas Markūnas.

Liepos 5 d.

Lietuvos kultūros fondo organizuotame respublikiniame renginyje Kauno pilyje LDK karybos istorijos skyriaus vyr. muziejininkė Danutė Gruzdienė perskaitė pranešimus „Iškilioji Mindaugo Lietuva“ ir „Kauno pilies istorinė apžvalga“. Renginys buvo skiriamas karalienei Mortai pagerbti bei jos vardo meno premijoms gabiausiems Lietuvos moksleiviams įteikti.

VDKM Naujausiųjų laikų karybos istorijos skyrius įrėngė parodą „Vytauto Didžiojo karo muziejui – 85“, skirtą Muziejaus jubiliejui, Stasio Raštikio puskarininkių mokykloje.

Liepos 6 d.

Jau tapo tradicija kasmet Lietuvos valstybės dienos proga liepos 6 d. Lietuvos Respublikos Prezidentūros aikštėje, dalyvaujant Prezidentams, Vyriausybės nariams, užsienio valstybių akredituotiems diplomatams bei kitiems garbingiems svečiams, Kauno karo istorijos klubui prie VDKM iššauti iš originalios XIX a. pabaigos patrankos tris šventines salves: Lietuvai tėvynei, Karaliui Mindaugui ir Lietuvos sostinei Vilniui.

Liepos 7 d.

Vytauto Didžiojo karo muziejuje organizuotas renginys, skirtas Mindaugo karūnavimo ir Valstybės dienai paminėti. Jame Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės karybos istorijos skyriaus vyr. muziejininkė Danutė Gruzdienė Kauno miesto visuomenei perskaitė pranešimą „Lietuvos valstybingumo raida“. Po pranešimo koncertavo Kauno berniukų ir jaunuolių choras „Varpelis“ (meno vadovas Ksaveras Plančiūnas). Vėliau pasirodė Muziejaus edukacinių programų grupės dalyviai, iliustruodami istorinę temą „Karalius Mindaugas – Lietuvos valstybės įkūrėjas“.

Liepos 6–9 d.

Vienas iš didžiausių ir reikšmingiausių renginių, kuriuose Kauno karo istorijos klubas prie VDKM dalyvavo 2006 m., buvo liepos 6–9 d. Pultuske (Lenkijos Respublika) vietinės ir Mazoviecko vaivadijos savivaldybių organizuota istorinė-karinė inscenizacija „Na pamiątkę bitwy pod Pułtuskiem 1806 roku“ („1806 m. mūšiui prie Pultusko prisiminti“), skirta mūšio prie Pultusko 200-osioms metinėms. Liepos 6 d. apie 2000 dalyvių įsikūrė prie Narevo įrengtose skirtingose rusų ir prancūzų pusių stovyklose ir apsigyveno pagal autentiškus duomenis pastatytose baltose palapinėse. Stovyklas skyrė butaforinė (pastatyta specialiai renginiui) XIX a. pr. Pultusko gyvenvietė. Liepos 7 d. vyko abiejų kariuomenių manevrai. Liepos 8 d.

prancūzų ir rusų armijos žygiavo Varšuvos senamiesčio gatvėmis, stebimos tūkstančių sostinės gyventojų bei svečių. Renginio kulminacija – liepos 9 d. vykusį Pultusko mūšio inscenizacija. Žiūrovai autentiškoje mūšio vietoje galėjo stebėti butaforinio miestelio įtvirtinimų puolimą bei gynybą ir kitus pėstininkų, artilerijos, kavalerijos veiksmus, lydimus neįprastų garsų bei pirotechnikos efektų.

Liepos 20 d.

Vytauto Didžiojo karo muziejus surengė ekspediciją (joje dalyvavo direktoriaus pavaduotojas A. Pociūnas, muziejininkai E. Brusokas, A. Daugirdas, K. Šeškevičius), kurios tikslas – rasti Valkininkų mūšio, vykusio 1700 metų lapkričio 18 d., vietą ar bent jau žuvusiųjų mūšyje palaidojimo vietą. Peržiūrėjus istoriografiją ir prieinamus šaltinius paaiškėjo, kad Valkininkų mūšis iš tikrųjų vyko ne prie Valkininkų miestelio, o arčiau Lieponių kaimo (apie 8 km į vakarus nuo Valkininkų). Istoriniuose šaltiniuose vieta nurodoma dar tiksliau (tarp Lieponių karčemos ir Valkininkų).

Nuvykę į seną, gatves turintį Lieponių kaimą, kuriame šiuo metu gyvena apie 70 gyventojų, ieškojome žmonių, iš kurių būtų galima išgirsti pasakojimų, girdėtų iš senelių ar prosenelių, apie šį mūšį, be abejo, negalėjusį nepalikti jokio pėdsako kaimo žodinėje tradicijoje.

Pirmieji pokalbiai teikė vilčių, kad ekspedicija pasieks savo tikslą. Viena seniausių kaimo gyventojų Marija Adlienė (gim. 1918 m.) ekspedicijos dalyviams pasakojo, kad prie pat kaimo, apie 200 metrų į rytus nuo kraštinio namo, yra Bradelio kalnas. Kaip paaiškino M. Adlienė, Bradelio kalno pavadinimas kilęs iš to, kad netolimame klonyje nuolat telkšojo vanduo, o per kalnelį ėjęs *bradas* (brasta), kuriuo buvo galima eiti į laukus. Kalnelis ir aplinkinės žemės priklausė M. Adlienės tėvui. Apie šį kalnelį kaime sklido įvairių pasakojimų. Esą ant jo vaidenasi, ten negalima net prigulti, nes sapnuojasi baisūs sapnai, todėl iki sovietinių laikų žemė šioje vietoje nebuvo dirbama. Deja, ką nors apie mūšio vietą ar bent apie Lieponių karčemą niekas nieko negalėjo papasakoti. Daugelis minėjo, kad karčema galėjo būti Mažuosiuose Lieponyse (apie 2 km nuo Lieponių), kuriuos vietiniai gyventojai vadina Žydava, nes šiame kaimelyje gyveno vien žydai, tačiau paaiškėjo, kad žydai čia apsigyveno tik XIX a.

Versija, kad minėta kalvelė gali būti senosios apleistos Lieponių kaimo kapinaitės, buvo atmesta, nes kaimo kapinės iki šiol tebėra kaimo viduryje, tad nelogiška, kad senosios kapinaitės kaimo pakraštyje būtų buvusios perkeltos į kaimo vidurį (kur kas dažnesnis atvirkštinis atvejis). Todėl buvo padaryta prielaida, kad minėtame kalnelyje galėjo būti palaidoti žuvę mūšio dalyviai. Šią prielaidą dar labiau sustiprino susitikimas su kraštotyrininke, Tiltų kaimo bibliotekininke Elena Žilinskiene, kuri teigė (tiesa, be jokių argumentų), kad Bradelio kalne tikrai palaidoti žuvusieji mūšyje. Apie tai ji rašo ir savo knygoje „*Gimtieji Tiltai ir jų žmonės*“. V., 2004.

Ekspedicijos dalyvius trikdė viena aplinkybė – niekas apylinkėse neaptiko, o apklaustieji net negirdėjo apie kokius nors radinius, kuriuos būtų galima priskirti Valkininkų mūšiu, ypač atsižvelgiant į tą aplinkybę, kad sovietiniais laikais toji kalvelė buvo ariama, tad kai kurie daiktai galėjo iškilti į žemės paviršių.

Nuvykus prie minėtos kalvelės paaiškėjo, kad tai pailgos formos didelė (keleto hektarų) aukštuma, iškilusi virš apylinkių iki 10 m, apaugusi jaunomis pušelėmis. Kalvelės viršuje buvo matyti apkasų liekanos. Apžiūrėjus apirusius kalvelės šlaitus ir apkasus, rasta keletas įvairaus kalibro gilzių, sviedinių skeveldrų, šrapnelių (nors iš vietinių gyventojų niekas neprisiminė, kad apylinkėse būtų vykę Pirmojo pasaulinio karo, Nepriklausomybės kovų ar Antrojo pasaulinio karo mūšiai). Radiniai, kaip paaiškėjo vėliau, galėjo būti pagaminti XX a. pr. ir greičiausiai likę nuo Nepriklausomybės kovų. Kokių nors daiktų, kuriuos būtų galima priskirti ankstyvesniems laikams, nepavyko rasti.

Nors ekspedicijos dalyviams per vieną dieną nepavyko aptikti įrodymų, jog būtent Bradelio kalne palaidoti mūšio dalyviai, vis dėlto šios versijos atmesti negalima neatlikus nuodugnesnių archeologinių tyrimų.

Rugpjūčio 30 d.

Vytauto Didžiojo karo muziejuje lankėsi krašto apsaugos viceministras Antanas Valys. Per vizitą viceministras susitiko su Muziejaus direktoriumi plk. ltn. dr. Gintautu Surgailiu, administracijos atstovais, darbuotojais. Viceministras apžiūrėjo Muziejaus ekspoziciją, fondų saugyklas ir pripažino, kad centrinių rūmų bei fondų saugyklų būklė tikrai prasta, aptarė kitas problemas, ateities perspektyvas.

Rugsėjis–lapkritis

Toliau renovuojamas Karo muziejaus sodelis. Rugpjūtį buvo restauruotas Nykštuko fontanas, o spalio–lapkričio mėnesiais aplink fontaną buvo paklotos granito plokštės, rausva skalda pakeista patogesnėmis ir praktiškesnėmis betono plokštėmis. Taip pat atnaujinta viso sodelio apšvietimo sistema, įrengtos nuvažos neįgaliesiems. Šie darbai atlikti Kauno miesto savivaldybės ir Vyriausybės skirtomis lėšomis. Kitais metais sodelį planuojama apsodinti gyvatvore, gėlėmis ir ažuolais, metaline tvorele atskirti sodelio erdvę nuo Vienybės aikštės, baigti tvarkyti Knygnešių sienelę. Grindinio, esančio prie pat Muziejaus, kur stovi liūtų skulptūros, danga bus pakeista rekonstruojant pastatą.

Renovuotos aikštės ir Nykštuko fontano bendras vaizdas

2006 m. rugsėjo mėn.

KAM išleido leidinį „1831 m. sukilimo dalyvė grafaitė Emilija Pliaterytė“, skirtą jos 200-osioms gimimo bei 175-osioms sukilimo metinėms paminėti. Leidinio autorius – VDKM Karybos istorijos skyriaus vyr. muziejininkas Algimantas Daugirdas. Autorius medžiagą surinko iš Lietuvos valstybės istorijos archyvo, Mokslų akademijos Rankraščių skyriaus, VDKM fondų bei asmeninio archyvo. Leidinio tiražas – 1500 egz. Fotografas Liudvikas Žiemys.

Rugsėjo 7 d.

VDKM Karybos istorijos skyriaus vyr. muziejininkė Audronė Veilientienė Kauno Prisikėlimo bažnyčioje įrengė parodą „Mykolas Krupavičius: „Mylėk... Tėvynę už save labiau“, skirtą žymaus tarpukario Lietuvos valstybininko Mykolo Krupavičiaus palaikų perlaidojimo Lietuvoje proga (palaikai perlaidoti Prisikėlimo bažnyčios šventoriuje).

Rugsėjo 9 d.

Vytauto Didžiojo karo muziejus dalyvavo akcijoje „Kaunas – atviras neįgaliesiems miestas“, kurią organizavo Kauno miesto socialinės veiklos nevyriausybinė organizacijų sąjunga kartu su Kauno miesto neįgaliais žmonėmis. Žmonių su negalia grupės, lydimos gidų, susidomėjusios apžiūrėjo Muziejaus ekspoziciją, parodas. Pasitaikiusius laiptus neįgaliesiems

įveikti padėjo savanoriai, jaunieji šauliai, Mokomojo pulko privalomosios tarnybos kariai. Po ekskursijų lankytojams Muziejaus sodelyje koncertavo tautinio meno ansamblis „Gimtinė“ (vadovas Pranas Jurkonis), valtornistų kvartetas. Muziejus už pagalbą akcijai „Kaunas – atviras neįgaliesiems miestas“ buvo apdovanotas Socialinės veiklos nevyriausybinė organizacijų sąjungos padėkos raštu.

Muziejuje atidaryta paroda „Divizijos generolui Stasiui Raštikiui – 110“.

Kauno įgulos karininkų ramovėje vyko minėjimas, skirtas div. gen. S. Raštikio 110-osioms gimimo metinėms, kuriame Naujaisiųjų laikų karybos istorijos skyriaus vyr. muziejininkė A. Jurevičiūtė skaitė pranešimą „Divizijos generolas Stasys Raštikis – žmogus, karys, politikas“, o Karybos istorijos skyriaus vyr. muziejininkė A. Veilentienė – „Div. gen. S. Raštikio veikla Vytauto Didžiojo karo muziejuje 1941–1944 m.“ Krašto apsaugos viceministras Antanas Valys savo kalboje pasidžiaugė, kad Lietuvos kariuomenei vadovavo įžymus vadas, sugebėjęs jos kūrimesi laikotarpiu reformuoti Lietuvos ginkluotąsias pajėgas, padidinti jos galią ir pakelti autoritetą. Minėjime taip pat dalyvavo ir prisiminimais apie tėvą dalijosi dukra Meilutė Marija Raštikytė-Alksnienė bei kiti svečiai. Po minėjimo koncertavo Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos choras „Kariūnas“.

Rugsėjo 13 d.

Stasio Raštikio puskarininkių mokykloje vyko minėjimas, kuriame VDKM direktorius plk. lt. dr. Gintautas Surgailis trumpai pristatė pranešimą apie div. gen. S. Raštikio gyvenimą. Pranešime buvo akcentuojama, kad „tai buvo karys, kuris iš esmės modernizavo Lietuvos kariuomenę“. Prisiminimais

vėl dalijosi S. Raštikio duktė Meilutė Marija Raštikytė-Alksnienė bei kiti svečiai. Minėjime taip pat dalyvavo karinių dalinių vadai.

Rugsėjo 16 d.

Lietuvos kariuomenės Kauno įgulos karininkų ramovėje kartu su Vytauto Didžiojo karo muziejumi paminėtos Lietuvos kariuomenės Šarvuočių rinktinės vado, Vyčio kryžiaus ordino kavaleriaus plk. ltn. Vinco Asevičiaus 110-osios gimimo metinės. Pagrindinį pranešimą apie plk. ltn. Vinco Asevičiaus gyvenimą bei veiklą perskaitė Lietuvos kariuomenės karių, nukentėjusių nuo sovietinio ir nacistinio genocido, artimųjų sąjungos (LK KAS) pirmininkas Vytautas Zabielskas. Jį papildė VDKM Naujausiųjų laikų karybos istorijos skyriaus vedėjas Algirdas Markūnas, kuris skaitė pranešimą apie plk. A. Liutermožą ir mjr. Januškevičių (plk. ltn. šeimos giminaičiai), o šio skyriaus vyr. muziejininkė Aušra Jurevičiūtė – apie plk. ltn. Vinco Asevičiaus giminaičius mjr. B. Bairiūną ir mjr. V. Juozaitį. Per minėjimą veikė VDKM paroda apie plk. ltn. V. Asevičiaus gyvenimą ir veiklą.

Karybos istorijos vyr. muziejininkas Algimantas Daugirdas Kapčiamiestyje (Lazdijų raj.), Lazdijų krašto muziejaus surengtoje mokslinėje konferencijoje „Kapčiamiestis – laiko ir žmonių ženklai“, skaitė pranešimą „1831 m. sukilimas Lietuvoje. Jo vadė kapitonė Emilija Pliaterytė“.

Rugsėjo 17 d.

Karybos istorijos skyriaus vyr. muziejininkas Algimantas Daugirdas Vytauto Didžiojo universiteto Botanikos sodo administracijos rūmuose vykusioje mokslinėje konferencijoje „Aleksotas istorijos kryžkelėje“ skaitė pranešimą „Aleksoto raida 1815–1864 m.“ Direktorius pavaduotojas muziejiniam darbui Arvydas Pociūnas skaitė du pranešimus: „1812 m. istoriniai įvykiai Aleksote“ ir „Kauno tvirtovės gynyba ir Aleksotas 1915 m.“

Rugsėjo 18 d.

VDKM Archeologijos skyriaus organizuota edukacinė programa „Lietuvos proistorė“ Vilniaus dailės akademijos Kauno skyriaus pirmojo kurso studentams „Iš mūsų protėvių gyvenimo“. Programa buvo sudaryta iš teorinės ir praktinės dalies – pirmiausia buvo apžiūrėti Muziejaus archeologinės ekspozicijos ir archeologijos fondų rinkiniai, o tada atliekamos specialios užduotys (klausomasi kompaktinės plokštelės „Lietuva iki Mindaugo“, popieriaus lapuose piešiami įvairūs istoriniai eksponatai).

Rugsėjo 21 d.

Iškilmingame Lietuvos Respublikos Seimo posėdyje, skirtame žymaus tarpukario Lietuvos valstybininko Mykolo Krupavičiaus palaikams perlaidoti Lietuvoje, VDKM Karybos istorijos skyriaus vyr. muziejininkė Audronė Veilentienė perskaitė pranešimą „Mykolo Krupavičiaus – valstybininko ir politikos – portretas“. Seime buvo įrengta paroda „Mykolas Krupavičius: „Mylėk... Tėvynę už save labiau“.

Rugsėjo 22 d.

Kretingoje iškilmingai paminėtos brg. gen. Vlado Nagevičiaus 125-osios gimimo metinės. Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąjungos Kauno apskrities skyriaus pirmininko, VDKM Naujausiųjų laikų karybos istorijos skyriaus vedėjo Algirdo Markūno ir jo kolegijų valdybos narių vyr. muziejininkų Aušros Jurevičiūtės bei Audronės Veilentienės iniciatyva surengtos iškilmės prasidėjo Kretingos bažnyčioje šv. Mišiomis, kurias už brg. gen. Vlado Nagevičiaus šeimą aukojo Karinių jūrų pajėgų karo kapelionas kpt. kunigas Romualdas Ramašauskas. Po šv. Mišių organizuotoje eisenoje visi iškilmių dalyviai, nešini įvairių karinių organizacijų, įkurtų brg. gen. V. Nagevičiaus, vėliavomis, žygiavo į Kretingos miesto kapines prie šeimos kapo, kuriame ilsisi Lietuvos kariuomenės kūrėjas savanoris, Karo muziejaus įkūrėjas ir ilgametis direktorius, archeologas, gydytojas, Vyčio

kryžiaus kavaliarius brg. gen. Vladas Nagevičius (1881–1954) ir jo žmona Veronika Nagevičienė (1904–1987). Kapinėse vykusiose iškilmėse buvo pašventintas tautodailininko A. Teresiaus sukurtas ažuolinis koplytstulpis, įamžinantis Veronikos ir Vlado Nagevičių šeimos atminimą. Kapinėse Karinių jūrų pajėgų vado pavaduotojas komandoras A. Stankaitis iškilmių dalyviams priminė brg. gen. V. Nagevičiaus nuveiktus darbus Lietuvai, o Kretingos rajono meras V. Kubilius pažadėjo saugoti ir tvarkyti visai Lietuvai brangią kapavietę. Iškilmėse kalbėjo Lietuvos Respublikos Seimo narys Rytas Kupčinskas, Lietuvos kariuomenės Kauno įgulos karininkų ramovės viršininkas mjr. Gediminas Reutas, pagrindiniam šio renginio organizatoriui VDKM skyriaus vedėjui Algirdui Markūnui įteikęs metalo plokštę, kurioje išgraviruoti vardai organizacijų ir asmenų, lėšomis prisidėjusių prie kapavietės sutvarkymo (akmens darbus atliko meistras Liudvikas Beniušis) ir koplytstulpio pastatymo.

Įamžinti brg. gen. V. Nagevičiaus ir jo šeimos atminimą rūpinosi bei prisidėjo Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija ir kariai savanoriai, įvairių Lietuvos įgulų kariai, Lietuvos Respublikos Seimo Tėvynės sąjungos frakcija, Kretingos raj. savivaldybė ir Kretingos seniūnija, DLK Birutės karininkų šeimų moterų draugija, Lietuvos šaulių sąjunga, Lietuvos karininkų, nukentėjusių nuo sovietų ir nacių genocido, artimųjų sąjunga, kitos organizacijos ir pavieniai asmenys.

Brg. gen. Vlado Nagevičiaus ir jo žmonos Veronikos Nagevičienės palaikai iš JAV, Klivlendo miesto, buvo perlaidoti gimtosios Kretingos kapinėse 1995 m. rugsėjo 8 d. Prieš perlaidojant Kretingoje, Vlado ir Veronikos Nagevičių šeimos palaikai buvo pašarvoti ir pagerbti Vytauto Didžiojo karo muziejuje.

Rugsėjo 27–29 d.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktorius plk. ltn. dr. Gintautas Surgailis dalyvavo Rygos karo muziejaus (Latvija) 90-mečio jubiliejaus iškilmių renginiuose.

Rugsėjo 29 d.

Muziejuje vyko mokslinė konferencija „Klecko mūšiui – 500 metų“. Konferenciją organizavo LDK karybos istorijos skyrius. Pranešimus skaitė doc. dr. Romas Batūra, dr. Valdas Rakutis, dr. Kastytis Antanaitis, dr. Tomas Baranauskas, Vidmantas Airini.

LDK karybos istorijos skyriaus vyr. muziejininkas Eduardas Brusokas Rietave (Plungės raj.) vykusioje mokslinėje konferencijoje „Kunigaikščių Ogins-

kių kultūrinės veiklos pėdsakais: praeities atspindžiai ir ateities perspektyvos“ skaitė pranešimą „Mykolo Kleopo Oginskio veikla 1794 m. sukilime“.

Rugsėjo 30 d.

Muziejaus direktoriaus pavaduotojas Arvydas Pociūnas, Karybos istorijos skyriaus vyr. muziejininkas Algimantas Daugirdas kartu su kultūros paveldo bendrija „Atmintis“ dalyvavo žvalgomojoje ekspedicijoje Panerių kautynių (1831 m.) vietoje prie Vilniaus tiksliai mūšio vietai ir Lietuvos bei Lenkijos sukilėlių palaidojimo vietoms nustatyti.

Spalio 4 d.

Vytauto Didžiojo karo muziejuje vyko seminaras „KAS muziejai ir jų veiklos perspektyvos“. Seminare dalyvavo KAS muziejų darbuotojai, KAM Viešųjų ryšių departamento Ryšių su visuomene skyriaus vedėjas Valdas Norkūnas, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytenio bendrosios paramos logistikos bataliono vadas plk. lt. Giedrius Vasiliauskas, Alytaus, Marijampolės ramovių viršininkai, ryšių su visuomene skyrių vedėjai, VDKM darbuotojai. Buvo aptarta KAS dalinių ir tarnybų muziejų veikla, problemos, uždaviniai, svarstyta šių muziejų kūrimo koncepcija, nuostatai, pateikta pasiūlymų, kaip gerinti muziejų veiklą, aptartos muziejininkų etatų steigimo problemos. Seminaro dalyviai susipažino su VDKM ekspozicija ir fondais.

Spalio 5 d.

VDKM Archeologijos skyrius surengė edukacinę programą „Iš mūsų protėvių gyvenimo“ Kauno „Santakos“ gimnazijos 5 klasės moksleiviams, kurie buvo supažindinti su archeologijos ekspozicija, įdomiais fondų eksponatais. Vėliau istorinius eksponatus moksleiviai bandė piešti popieriaus lapuose.

Spalio 6 d.

Lietuvos nacionalinis dailės muziejus organizavo konferenciją „Lietuvos kultūros paveldas atsiveria pasauliui“. Tai tarptautinės parodos „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorinės vėliavos ir žemėlapiai“ iš Švedijos kultūros paveldo institucijų eksponuojamų vertybių pristatymas, jų įtraukimo į Lietuvos kultūros paveldo aktualinimo programas aptarimas ir kiti aktualūs Lietuvos paveldo klausimai.

Vyko parodos „Lietuvos didysis kunigaikštis ir Lenkijos karalius Aleksandras“, skirtos valdovo 500-osioms mirties metinėms, edukacinės ekspozicijos pristatymas ir joje rodomų skaitmeninių vaizdų iš užsienio institucijose saugomos lituanistikos programos panaudojimo aptarimas. Konferencijoje dalyvavo VDKM direktoriaus pavaduotojas Arvydas Pociūnas, vyr. fondų saugotoja

Janina Karosevičiūtė, Archeologijos skyriaus vedėja Kristina Rickevičiūtė, vyr. muziejininkai Audronė Veilentienė ir Algimantas Daugirdas.

Spalis 12 d.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus didžiojoje salėje spalio 12 d. atidaryta Muitinės departamento parengta paroda „Negyjanti žaizda“, skirta Medininkų tragedijos 15-mečiui. Parodą pristatė Muitinės departamento vyr. muziejininkas Arvydas Pranevičius. Apie Medininkų tragedijos aukų atminimo išsaugojimo svarbą kalbėjo Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktorius plk. lt. dr. Gintautas Surgailis, Naujaisiųjų laikų karo istorijos skyriaus vedėjas Algirdas Markūnas. Parodos atidaryme dalyvavo Kauno teritorinės muitinės Veiklos organizavimo skyriaus viršininkas Aurimas Kairys, Pažeidimų prevencijos skyriaus viršininko pavaduotojas Danas Pranskevičius, Organizacinio skyriaus inspektorė Ramunė Vasiukonytė, Kauno įgulos karininkų ramovės darbuotojai, kariškiai iš Stasio Raštikio puskarininkių mokyklos, Šaulių sąjungos, visuomenės atstovai, muziejininkai, moksleiviai. Lankytojai susidomėję, pagarbiai apžiūrėjo profesionaliai parengtus standus.

Spalis 16 d.

Muziejaus Karybos istorijos skyriaus vyr. muziejininkė Audronė Veilentienė Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytenio bendrosios paramos logistikos batalione Marijampolėje įrengė parodą „Mykolas Krupavičius: „Mylėk... Tėvynę už save labiau“, skirtą žymaus tarpukario Lietuvos valstybininko Mykolo Krupavičiaus palaikams Lietuvoje perlaidoti. Ši paroda 2006 m. gruodžio 7 d. perkelta eksponuoti į Marijampolės krašto muziejų.

Spalis 18 d.

VDKM darbuotojai dalyvavo Lietuvos nacionalinio dailės muziejaus organizuotame kultūros vakare „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorinės vėliavos ir žemėlapiai“ iš Švedijos ir parodos katalogo pristatyme Taikomosios dailės muziejuje.

Spalis 20 d.

Serbijos Kosovo provincijoje pusės metų taikos palaikymo misiją atlikusiems Krašto apsaugos savanorių pajėgų (KASP) kariams Vytauto Didžiojo karo muziejaus sodelyje buvo iškilmingai įteikti medaliai „Už tarptautines operacijas“. Trisdešimčiai karių (daugelis jų kauniečiai) medalius įteikė krašto apsaugos viceministras Antanas Valys. Trys kariai buvo papildomai apdovanoti lauko pajėgų lygmens medaliais „Už pasižymėjimą“. Po apdovanojimų prie Nežinomojo kareivio kapo buvo padėta gėlių.

Lapkričio 7–10 d.

Muziejaus direktorius plk. lt. dr. Gintautas Surgailis, direktoriaus pavaduotojas muziejiniam darbui Arvydas Pociūnas ir Karybos istorijos skyriaus vyr. muziejininkas Algimantas Daugirdas buvo išvykę į Varšuvą. Ten užmezgė ryšius su Lenkijos archeologijos muziejumi, aptarė bendradarbiavimo perspektyvas, apžiūrėjo Lenkijos karo muziejaus Karinės technikos skyrių, įsikūrusį Varšuvos IX forte, Lenkijos archeologijos muziejuje dalyvavo atidarant parodą apie Vilniaus valdovų rūmus.

Lapkričio 13 d.

Ryšių su visuomene ir bendrojo skyriaus ekspertas Juozapas Jurevičius 2006 m. lapkričio 13 d. 65-mečio sukakties proga už nuopelnus propaguojant Lietuvos sporto istoriją apdovanotas LTOK 15 metų atminimo medaliu ir LTOK Kauno apskrities tarybos padėkos raštu.

Lapkričio 14 d.

Vytauto Didžiojo karo muziejuje atidaryta paroda „1956-ieji. Laisvės viltis: Vengrijos revoliucija“, skirta Vengrijos sukilimo prieš sovietų okupaciją 50-osioms metinėms paminėti. Dalyvavo Vengrijos Respublikos nepaprastasis ir įgaliotasis ambasadorius J. E. ponas Sandaras Junaszas, Vengrijos garbės konsulė Lietuvoje Ilona Jocionisne Meszaros, Kauno apskrities vadovai, aukšti kariuomenės pareigūnai, Kauno miesto muziejininkai, Lietuvos šaulių sąjungos ir Lietuvos kariuomenės karių, nukentėjusių nuo sovietinio ir nacistinio genocido, artimųjų sąjungos, Lietuvos didžiosios kunigaikštienės Birutės karininkų šeimų moterų draugijos, Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos atstovai.

Įžanginį žodį tarė Muziejaus direktorius plk. lt. dr. Gintautas Surgailis. Atidarant parodą kalbėjo J. E. Vengrijos ambasadorius. Apie 1956 m. Vėlines Lietuvoje, susijusias su Vengrijos įvykiais, prisiminimais dalijosi tų įvykių liudytojas, Lietuvos šaulių sąjungos narys Stasys Dovydaitis. Renginio dalyviai susidomėję apžiūrėjo Vengrijos Respublikos ir Vytauto Didžiojo karo muziejaus parengtą parodą.

Lapkričio 18 d.

Lietuvos kariuomenės Kauno įgulos karininkų ramovėje įvyko 1941 m. birželio sukilimo dalyvio kpt. Juozo Zaborskio (1906–1989) ir jo žmonos Julijos Zaborskienės (1906–1980) 100-ųjų gimimo metinių minėjimas. Po pagrindinio kalbėtojo pasisakė VDKM Naujausiųjų laikų karybos istorijos skyriaus vedėjas Algirdas Markūnas, kuris plačiau nušvietė Muziejaus fon-

duose sukaupę istorinę medžiagą, susijusią su kpt. J. Zaborskio gyvenimu bei veikla. Minėjime Vytenis ir Junona Almonaičiai pristatė savo sudarytą knygą „Lietuvos karininko fotoalbumas. 1. Baltijos pajūris XX amž. 3–4 dešimtmetyje“.

Lapkričio 20 d.

Krašto apsaugos ministras Juozas Olekas padėjo gėlių ant Nežinomojo kareivio kapo Vytauto Didžiojo karo muziejaus sodelyje ir lankėsi Vytauto Didžiojo karo muziejuje, kur susipažino su administracija ir veikla. Ministrui ir jį lydintiems asmenims direktoriaus pavaduotojas muziejiniam darbui Arvydas Pociūnas pristatė keletą Muziejaus eksponatų: uniformų, ginklų, vėliavų, XVIII a. pab. – XIX a. pr.

karinių uniformų kepurė. Visa tai buvo įsigyta už ministerijos papildomai skirtas lėšas, kai Muziejus tapo pavaldus Krašto apsaugos ministerijai. Be to, buvo aptarti eksponatų įsigijimo klausimai. Taip pat buvo kalbama apie artėjančią Muziejaus rekonstrukciją bei Vytauto Didžiojo karo muziejaus Karinės technikos istorijos skyriaus įkūrimo Kauno VI forte galimybes. Krašto apsaugos ministras pritarė, kad toks filialas egzistuotų Kaune. Be to, buvo diskutuojama, kaip kai kurie karinių dalinių muziejai galėtų tapti Karo muziejaus filialais. Muziejaus vadovybė siūlė apsvarstyti galimybę, kad šiuose muziejuose dirbtų etatiniai darbuotojai. Ministras idėjai iš esmės pritarė. Vėliau ministras buvo supažindintas su Muziejaus veikla, leidybinio ir mokslinio darbo planais, išskylančiomis problemomis. Ministrą lydintį asmenį ir Kauno įgulos karinių dalinių vadus Ryšių su visuomene ir bendrojo skyriaus vedėja Vilija Sapjanskienė supažindino su turtinga atnaujinta Muziejaus ekspozicija ir lankytojams vėl atverta didžiosios salės ekspozicija bei joje įrengtomis parodomis. Muziejaus didžiojoje salėje krašto apsaugos ministras Juozas Olekas Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktoriui plk. ltn. dr. Gintautui Surgailiui įteikė išpūdingą ir ypač vertingą dovaną – Kazimiero Semenavičiaus knygą „Didysis artilerijos menas“, išleistą 1676 m., bei Krašto apsaugos ministro ženklą.

Lapkričio 21 d.

Kauno muzikiniame teatre direktoriaus pavaduotojui muziejiniam darbui Arvydui Pociūnui įteiktas LTV akcijos „Daugiau saulės, daugiau šviesos“ laureato raštas.

VDKM Naujaisių laikų karybos istorijos skyrius įrėngė parodą „Vytauto Didžiojo karo muziejui – 85“, skirtą Muziejaus jubiliejui, Didžiojo Lietuvos etmono Jonušo Radvilos mokomajame pulke Rukloje (Jonavos raj.).

Lapkričio 23 d.

Lietuvos kariuomenės dienos proga atidaryta paroda „Lietuviai svetimose kariuomenėse“. Parodą atidarė Muziejaus direktorius plk. lt. dr. Gintautas Surgailis. Parodos autorė Naujaisių laikų karybos istorijos skyriaus vyr. muziejininkė Aušra Jurevičiūtė garbingiems svečiams, Lietuvos karinių dalinių vadams, kariams, muziejininkams pristatė įvairių valstybių kariuomenių uniformas, ekipuotes, apdovanojimus ir kitus eksponatus, kuriuos padovanojo lietuviai, tarnavę įvairių valstybių kariuomenėse ir dalyvavę mūšiuose šių valstybių kariniuose daliniuose. Eksponuojami vertingi pavyzdžiai, gauti iš JAV lietuvių, Korėjos bei Vietnamo karų veteranų, taip pat daiktai, gauti iš Afganistano karo dalyvių bei lietuvių, tarnavusių apsaugos kuopose Vokietijoje, Didžiojoje Britanijoje ir Prancūzijos zonose. Ekspوناتai šia tema pradėti rinkti prieš 10 metų, o tokio pobūdžio paroda surengta jau antrą kartą. Ekspонатų skaičius Muziejaus fonduose nuolat didėja.

Atidaryta paroda JAV ambasadoje Lietuvoje, skirta Lietuvos kariuomenės įkūrimo metinėms paminėti. VDKM ir KOP bendrai parodai ikonografinę medžiagą atrinko, susistemino ir aprašė Fondų apskaitos ir apsaugos skyriaus vyr. muziejininkė Danguolė Graibuvienė.

Lapkričio 24 d.

Muziejaus direktorius plk. lt. dr. Gintautas Surgailis Lietuvos Respublikos Seime vykusioje mokslinėje konferencijoje „Lietuva nuo kruviniųjų Sausio 13-osios įvykių iki įstojimo į JTO“ skaitė pranešimą „Krašto apsaugos departamento veikla organizuojant Aukščiausiosios Tarybos apsaugą 1991 m. sausio–rugpjūčio mėnesiais“, Naujaisių laikų karybos istorijos skyriaus vyr. muziejininkas Kęstutis Bartkevičius – pranešimą „Aukščiausiosios Tarybos apsaugos skyrius: nuo įsikūrimo iki 1991 m. rugpjūčio pučo“.

Lapkričio 26-27 d.

Į Kauną buvo atgabenta Lenkijos gynybos ministro dovana Vytauto Didžiojo karo muziejaus būsimajam Karo technikos skyriui – tankai T-55 ir T-72.

Lapkričio 27 d.

Muziejaus darbuotojai atsisveikino su Fondų apskaitos ir apsaugos skyriaus Ginklų istorijos sektoriaus vedėju doc. dr. Jonu Vaičėnioniu. Jonas Vaičėnionis 1987 m. rugsėjo 1 d. priimtas į Muziejų dirbti eksponatų saugotoju, nuo 1987 m. lapkričio iki 1990 m. sausio tarnavo sovietinėje armijoje. Grįžęs toliau dirbo eksponatų saugotoju, vėliau jaunesniuju moksliniu bendradarbiu. 1996 m. skiriamas Fondų apskaitos ir apsaugos skyriaus ginklų istorijos sektoriaus vedėju. Dirbdamas muziejuje domėjosi Lietuvos karybos istorija, rašė įvairius mokslinius straipsnius, skaitė mokslinius pranešimus įvairiose konferencijose Lietuvoje ir užsienyje (Lenkijoje, Latvijoje). Išleido veikalus „Lietuvos kariuomenė politinio gyvenimo verpetuose (1927–1940)“, Vilnius, 2003; „Lietuvos karių uniformos ir lengvieji ginklai XX amžiuje“, Vilnius, 2004. Skaitė paskaitas Lietuvos istorijos tematika Vytauto Didžiojo universitete. Apdovanotas Lietuvos šaulių sąjungos Žvaigždės ordino medaliu, Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos, Kauno miesto padėkos raštais. 2003 m. gruodžio 17 d. apsigynė humanitarinių mokslų srities istorijos krypties disertaciją. Nuo 2006 m. rugsėjo 1 d. perėjo dirbti prodekanu į Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakultetą.

Lapkričio 29 d.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktoriaus pavaduotojas mokslui ir edukacijai dr. Steponas Gečas už aktyvų ir produktyvų darbą Lietuvos olimpinėje akademijoje apdovanotas Kūno kultūros ir sporto departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės medaliu.

Gruodžio 1 d.

VDKM Archeologijos skyrius organizavo parodą „Žvilgsnis į Lietuvos proistorę“. Ta tema vyko pokalbis-disputas Kauno m. Kalniečių bibliotekoje.

50 karinių jūrų pajėgų karių apsilankė Vytauto Didžiojo karo muziejuje. Muziejaus istorikai jūreivius išsamiai supažindino su ekspozicijomis, ypatingą dėmesį atkreipdami į su Karinėmis jūrų pajėgomis susijusią karybos istoriją. Istorikai padėkojo KJP kariams už suteiktą paramą brg. gen. Vlado Nagevičiaus atminimui Kretingos kapinėse įamžinti.

Gruodžio 2 d.

Kauno karo istorijos klubas prie VDKM dalyvavo Varšuvos valstybinio

archeologijos muziejaus organizuotame renginyje „Noc Listopadowa – zdobycie Arsenalu Warszawskiego“ („Lapkričio naktis – Varšuvos arsenalo šturmas“), skirtame 1831 m. sukilimo pradžiai ir arsenalo šturmui paminėti. Be to, kadangi minimi įvykiai susiję su Lietuva ir yra svarbūs jos istorijai, renginys buvo įdomus tiek žiūrovams, tiek patiems dalyviams, nes vyko Varšuvos senamiesčio gatvėse sutemus. Tai sudarė galimybę greitai improvizuoti veiksmus, kai netikėtai iš šalutinės gatvelės pasirodydavo priešai ir puldavo iš užnugario. Kaip ir tikruose to laikotarpio įvykiuose, buvo sunku atskirti savus nuo svetimų, nes dalis kariuomenės perėjo į sukilėlių pusę, o kita dalis liko ištikima carinei valdžiai. Norisi paminėti įvykį, kuris tiesiog nukėlė į anuos laikus, kai du Lietuvos klubai – Kauno artileristai (sukilėlių pusėje) ir Ukmergės pėstininkai – atsidūrė vieni prieš kitus ir akimirką sutrikę žiūrėjo nesiryždami šaudyti. Inscenizacija baigėsi arsenalo šturmu. Organizatoriai padėkojo visiems dalyviams ir įteikė klubų karininkams rankų darbo atminimo medalius. Po to Kauno karo istorijos klubo atstovai padėjo gėlių, perrištų lietuvišku trispalviu kaspinėliu, prie paminklo žuvusiesiems Monte Cassino (Italija) mūšyje 1944 m. (šiam mūšyje sąjungininkų pusėje žuvo ir lietuvių, kurie taip pat buvo ten palaidoti).

Gruodžio 5 d.

Kėdainių kultūros centre vykusiame Lietuvos muziejų edukacinių programų pristatyme VDKM Ryšių su visuomene ir bendrojo skyriaus vedėja Vilija Sapjanskienė pateikė ir reklamavo Muziejaus vykdomas edukacines programas.

Gruodžio 14 d.

Muziejuje buvo paminėtos trečiojo Lietuvos prezidento Kazio Griniaus 140-osios gimimo metinės. Jo gyvenimą ir trumpą prezidento kadencijos veiklą bei reikšmę Lietuvos istorijai apibendrino Karybos istorijos skyriaus vyr. muziejininkė Audronė Veilentienė, Kauno apskrities archyvo darbuotoja Nijolė Ambraškienė bei prezidento K. Griniaus dukterėčia Aldona Makarevičienė. Minėjime dalyvavo Kauno K. Griniaus pagrindinės mokyklos mokiniai su mokytojais. Apie mokyklos veiklą kalbėjo jos direktorius Stanislovas Šimanauskas. Per minėjimą atidaryta paroda „Lietuvos prezidentui K. Griniui – 140“.

Gruodžio 15 d.

VDKM Archeologijos skyrius organizavo edukacinę programą tema „Prakalbinkime senovės karius“ Kauno V. Kuprevičiaus vidurinės mokyklos 5 klasės moksleiviams, kurie buvo išsamiai supažindinti su archeologijos ekspozicija ir archeologijos fondų medžiaga, susijusia su šia tema.

Gruodžio 18 d.

Vilniaus taikomosios dailės muziejuje vyko mokslinė konferencija „Istorinis parlamentinės demokratijos tyrimas“, skirta Lietuvos Respublikos III Seimo 80-mečiui paminėti. Joje aptartas istorinės reikšmės parlamentinės valstybės patyrimas, Lietuvos Respublikos III Seimo vaidmuo brandinant visuomenės demokratijos sampratą ir parlamentinės politikos krizė. Šioje mokslinėje konferencijoje Karybos istorijos skyriaus vyr. muziejininkė Audronė Veilentienė skaitė pranešimą „Lyderio problema parlamentinėje valstybėje. Seimo frakcijų vadovai parlamentinės krizės laikotarpiu 1926 m.“, Naujausiųjų laikų karybos istorijos skyriaus vyr. muziejininkė Aušra Jurevičiūtė – pranešimą „Savanorių kūrėjų vienijimosi idėjos įgyvendinimas 1926 metų rudenį“.

Gruodžio 21 d.

Vyko 2007 metų kalendoriaus „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės etmonai“ pristatymas. Kalendorių parengė VDKM Karybos istorijos skyriaus vyr. muziejininkė Virginija Gureckienė. Maketavo ir spausdino KAM Leidybos ir informacinio aprūpinimo tarnyba. Etmonų portretai – iš Vytauto Didžiojo karo muziejaus fondų.

Gruodžio 22 d.

Muziejaus didžiojoje ekspozicijų salėje vyko Kauno berniukų ir jaunuolių choro „Varpelis“ kalėdinis koncertas „Skamba varpeliai“ Muziejaus darbuotojams, choro dalyvių tėvams ir Kauno visuomenei.

VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJUS 2006 METAIS.
Almanachas.

2007 11 30 Tiražas 600 egz. Užsakymas GL-481.

Išleido Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija,

Totorių g. 25/3, LT-01121 Vilnius.

Spausdino UAB „Petro ofsetas“,

Žalgirio g. 90, LT-09303 Vilnius.

www.kam.lt

Jių rankose – naujas leidinys

„Vytauto Didžiojo karo muziejus 2006 metais“.

Tai tęstinis periodinis leidinys, kurį tikimės leisti kasmet.

Kadangi esame vienas iš seniausių Lietuvos muziejų,

šio almanacho puslapiuose norime daugiau papasakoti apie save ir

savo istoriją, nes Muziejaus istorija neatsiejama nuo Valstybės istorijos.

Juk ne veltui krašto apsaugos ministras 1921 m. sausio 22 d. įsakymu Nr. 17

kartuomenai skelbė, kad „Kustianas Kato muziejus turi prakilnų ir

garbingą tikslą – pagaminti būsimajam kartoms amžiną paminklą to,

kaip Lietuva, per amžius priešų varginta, numetę vergijos pančius ir

su ginklu rankose, per skausmus ir kovas pasiekė Nepriklausomybę“.

Šis leidinys – tai pirmausia ataskaita to, ką per metus nuveikėme,

padarėme, kuo pasipildė mūsų fondai.

Jame spausdiname mokalinius bei mokslų populiarinimo straipsnius,

supildiname su kolekcijomis, Muziejuje veikusiomis ir

veikiančiomis parodomis, naujais eksponatais, savo kasdiena veikia.

